

لیکدانه وه و ساگردنه وه ی به شکست له دیوانی مویس

- باغی لاوان - به راوردو لیکۆلینه وه

د. ئیبراهیم نهحمده شوان

یۆدابه‌زاندنی جۆرمها کتێب: سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

پەڕەي دانلود کتایبهای مختلف مراجعه: (منتدى اقرا الثقافى)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتيب (کوردی ، عربي ، فارسي)

ليکدانه وهو ساغکردنه وهی به شیک له دیوانی
موخلیس- باغی لاوان - به راوردو لیکوالینه وه

- ناوی کتیب: لیکدانه و مو ساغکردنه وهی به شیک له دیوانی موخلیس
- نووسین: د. نیراهیم نهحمده شوان
- دهرهینانی هونهری: حسین سهنعان مهتیخان
- بهرگ: نهجمه دین بیرى
- چاپی: بهکهم
- تیراژ: (۵۰۰) دانه
- ژمارى سپاردن له بهرئوم بهرایه تی گشتی کتیبخانهکان (۲۴۲۷) له سال ۲۰۱۰
- چاپخانهی: سپرئز / دهوک

ليکدانه وه و ساگردنه وه ی به شيك له ديوانی موخليس

— باغی لاوان — به پاوردو ليکونينه وه

د. نيراهيم نه حمه د شوان

نافەرۆك

٩ - ٧	.....پێشهکی
١٢ - ١١	.....بەشی یەکەم
١٥ - ١٣	- ژيان و سەردەمی موخلیس.....
١٨ - ١٦	- گەشتەکانی موخلیس.....
٢١ - ١٩	- نازناوی شیعری موخلیس.....
٢٦ - ٢٢	- بەرهەمهەکانی.....
٢٨ - ٢٧	- موخلیس و شیعەر.....
٣١ - ٢٩	- پلەوپیایە شیعەرەکانی.....
٣٦ - ٣٢	- وێنەی شیعری لای موخلیس.....
٤١ - ٣٧	- موخلیس و شامازیکردن بە شیعەرەکانی.....
٤٨ - ٤٢	- موخلیس و شیوەزاری هەولێر.....
٥٠ - ٤٩	.....بەشی دووەم
٥٢ - ٥١	- موخلیس و شاعیرەکانی پێش سەردەمی خۆی.....
٥٥ - ٥٢	- قوتابخانەکانی ئەدەبی بەراوردکاری.....
٥٧ - ٥٦	- موخلیس و شاعیرە کلاسیکیەکان.....
٦٤ - ٥٨	- موخلیس و خەپام.....
٧٢ - ٦٥	- موخلیس و سەعدی شیرازی.....
٩٨ - ٧٣	- موخلیس و حافز شیرازی.....
٩٩ - ٩٩	- موخلیس و رابیعەی عەدەویە.....
١٠٢ - ١٠٠	- موخلیس و شافیع.....
١٠٤ - ١٠٣	- موخلیس و حەللەج.....
١٠٥ - ١٠٥	- موخلیس و شەلی.....
١٠٨ - ١٠٦	- موخلیس و ئیبن عەرەب.....
١١٠ - ١٠٩	- موخلیس و شاعیرە کلاسیکیەکانی کورد.....

۱۱۱ - ۱۱۱	- موخلیس و بابا تاهیری ههمه‌دانی.....
۱۱۴ - ۱۱۲	- موخلیس و نال.....
۱۱۶ - ۱۱۵	- موخلیس و سالم.....
۱۱۸ - ۱۱۷	- موخلیس و مه‌لا و هسمان.....
۱۲۰ - ۱۱۹	- موخلیس و کوردی.....
۱۲۲ - ۱۲۱	- موخلیس و حاجی قادر.....
۱۲۴ - ۱۲۳	- موخلیس و شیخ رها.....
۱۲۶ - ۱۲۵	- موخلیس و مه‌حوی.....
۱۲۸ - ۱۲۷	- موخلیس و نه‌دهب.....
۱۳۱ - ۱۲۹	- موخلیس و جه‌ملی.....
۱۳۵ - ۱۳۲	- موخلیس و که‌مال.....
۱۳۷ - ۱۳۶	- موخلیس و بی‌خود.....
۱۳۹ - ۱۳۸	- موخلیس و حه‌زین.....
۱۴۲ - ۱۴۱	- به‌شی سی‌یه‌م.....
۱۴۳ - ۱۴۲	- ساغ‌کردنه‌وه و لیک‌ولینه‌وه‌ی هه‌ندی له شیعرمکانی موخلیس.....
۱۵۰ - ۱۴۴	- شیعرى سۆفیانە.....
۱۶۱ - ۱۵۱	- بایه‌ی موخلیس له سۆفیگهریدا.....
۲۰۲ - ۱۶۲	- شیعرى ئایینى.....
۲۴۱ - ۲۰۲	- شیعرى دلدارى.....
۲۶۸ - ۲۴۲	- وه‌سفی س‌روشت و ژن.....
۲۸۲ - ۲۶۹	- شیعرى نیشتمانى.....
۲۰۵ - ۲۸۲	- شیعرى کۆمه‌لایه‌تى.....
۲۱۲ - ۲۰۶	- شیعرى لاوانلنه‌وه.....
۲۱۷ - ۲۱۳	- شیعرى ستایش.....
۲۲۵ - ۲۱۸	- دوو به‌یه‌ته‌کان.....
۲۲۹ - ۲۲۶	- تاك به‌یه‌ته‌کان.....
۲۳۵ - ۲۳۱	- سه‌رحاومگان.....

بەناوى خۇداى دىلسۆز و مېھرەبان

پېئىشەكى

ماومېمكى زۆرە بەندى داوى شىعرمىكانى (موخلىس)م و ھەر لەم پۇژمى كە چىژم
لە شىعر و مرگرتوۋە زاپەلەى شىعرى (شەنگەبېرى) و مولەمەى (قوبەى سىنە) دل
و دىروونىان پىكاوم. ھەر جارى فەقئىيەك پاخود مەلەپەك ئەم شىعرانە و شىعرمىكانى
دىكەى دىگوتەۋە، ھىندەى دىكە پىشەيان لەناخىدا دەجەسپاۋ لەگەل بوونم دىبوونە
پەك. بەلام ئەم چىژە ھەر سەرتاى بوو و بىرى ئەۋەم نەدەكردەۋە كە بىيان
نووسمەۋە بۇ پۇژىكى پىۋىست.

ھەر كە لە سالى ۱۹۲۷ بە مامۇستاي نەفل گرامە گوندى دووسەرى فەتاح، لەم
گوندەدا زياتر ئاشنايمتىم لەگەل (مەلا خەيدىر قارەمان) كە مامۇستاي قوتابخانەكە و
خەلگى گوندەكە بوو بەتتىن بوو. جاروبار ھەندى چوارىنەى (موخلىس)ى بۇ
دەخوئندەۋە و نىدى زياتر خولىاي شىعرمىكانى بووم .

لەسالى ۱۹۸۴ لەگەل (خەۋىزى جوكل ئاغاي قۇرىتان) پەكترمان ناسى و زانىم كەۋا
دەستى ھۇنىنەۋەى شىعرى ھەپە و خۇى دانى پىدانە كە شىعرمىكانى موخلىس زۇر
كارىان تىى كردوۋە. بۇپە جەند شىعرى موخلىسى لاپوۋ ھەموۋىانم نووسىپەۋە و
بوونە ھەۋىنى ئەم كارەم.

لەسالى ۱۹۸۷ كە لەخوئندىنى بالآ و مرگىرام، داوى كۇتايى ھىنانى كۆرسەگان، بىرپارم
دا كە نامەكەم لەسەر شىعرمىكانى موخلىس بىت، بۇ ئەم مەبەستەش زياتر ھەۋلى
بەدەستەئىنانى شىعرمىكانى موخلىسم دا و توانىم پەپوھەندى بىكەم بە مامۇستا (مەمەد)ى
كۆرى شاعىر و ئەۋىش بە سوپاسەۋە سى دەفتەرى شىعرى دامى كە پەككىيان بەخەمتى
(نەخمەد رەشۋانى) بوو كە لە سالى ۱۹۶۶ نووسىپوۋىپەۋە، دوانەكەى دىكەش بەخەمتى

(مەلا خالید دووسەرەیی) بوون، ھەورەھا دوو دەستووسی دیکەشم بە دەستکەوت
پەکیکیان بە خەمتی (مەلا مەولوودی گەندالە قەلی) و ئەوی دی بە خەمتی (محمدی)
کۆری شاعیر بوو.

ھەموو ئەو شیعەرنامە نیشانی بەرپۆز (د.محمد نوری عارف)دا کە رابەری نامەگەم
بوو، ئەویش بەخۆشحالیھووە پەزنامەندی کرد کە نامەگەم لەسەر لیکۆلینەووە و
ساغکردنەووی بەشێک لە دیوانی موخلیس (باغی لاوان) بێت.

ھەرچەندە من نەمتوانی ھەموو شیعەرمکانی موخلیس بە دەست بێنم، بەلام ھەر
نەدەگرا لەسەر ھەموو شیعەرمکان بنووسری، چونکە لەوانە بوو نامەگە لە (١٠٠٠)
لەپەرە پەت بێت.

ئەم لیکۆلینەووی گەلەبەر دەستانە بریتییه لە پێشمکی و سێ بەش و لیستی
سەرچاومکان.

بەشی یەکەم: بریتییه لەم سەرمابەتانە خوارووە: ژبانی شاعیر، نازناوی شاعیر،
بەرھەمەکانی، پلەوپلەوی شیعری موخلیس، وێنە شیعری تازەکانی موخلیس،
موخلیس و شیومزاری ھەولێر، شانازیکردنی موخلیس بە شیعەرمکانی.

بەشی دووھەم: ئەم بەشە بھراوردکارییە و بریتییه لە بھراوردکردنی موخلیس لەگەڵ
شاعیرەکانی پێش سەردەمی خۆی، ئەمەش دەبیته سێ لقی سەرمکی:

- ١- موخلیس و شاعیرە فارسیەکان (خەمەم، سەعدی، حەفەز).
- ٢- موخلیس و شاعیرە عەرەبەکان (رابیعە عەدەوی، ئیمامی شافعی، حەللاج، شەبلی،
ئەبەن عەرەبی).

- ٣- بھراومبەرکردنی (موازەنە) موخلیس لەگەڵ شاعیرە کوردەکان: (بابا تەھیر، نالی، سالم،
کوردی، حاجی، شێخ پەزا، مەحوی، ئەدەب، وەفایی، حەمدی، گەمالی، تەھیر بەگی
جاف، بێخود، قانێج، حەزین).

بەشی سێھەم: بریتییه لە لیکۆلینەووە و ساغکردنەووی ھەندێ لە شیعەرمکانی موخلیس
بەم جۆرە خوارووە دابەشبوو:

- ١- شیعری نایینی.

- ٢- شیعری سۆفیانە.

۲- شیعری دلداری.

۴- شیعری وهسف: کوردستان، بههاری دمشتی قهراج.

۵- شیعری نیشتمانی.

۶- شیعری کۆمه لایمتی.

۷- شیعری ستایش.

۸- شیعری لاواندنهوه.

۹- شیعری داشورین

۱۰- دووبهیتی و تاکه بهیتیهکان.

له ساغکردنهوهی شیعرهکاندا دهستونووسهکانم بهراورد کردووه و نهگهر ههلهیهکی
بهچکۆله یاخود لهبیرکردنیککی ساده له دهستونووسهکاندا روویداویت نهوا چاکم کردۆتهوه
و لهنیوان دوو کهوانه‌ی گهوره‌دا ﴿.....﴾ دام ناوه . بۆ دهستونووسهکانیش نهم پهمزانه
بهکارهاتوون.

ا- خالید دووسهرمی: خ. د

ب- نهحمهد پەشوانی: ا. ر

ج- محهمهد خهلایل: م. خ

د- مه‌ولوود کهندالی: م. ک

له لیکۆلینهوهی شیعرهکانیش، به‌حره‌ی عه‌رووزیه‌کان دیارکراون و وشه‌ی گرانه‌کان
لێکدراونه‌ته‌وه و هه‌ندێ به‌یتی قورس و اتایان نووسراوه و هه‌ندێ لایه‌نی پهلوانبێژی
دیاریکراون، به‌تایبه‌تی زۆر گرنگی به‌ نیقتیباسی نایه‌ت و هه‌دیسه‌کان دراوه.

به‌شی یه‌که‌م

- ژیان و سهردهمی موخلیس
- گه‌شته‌گانی موخلیس
- نازناوی شیعیری موخلیس
- به‌رهمه‌گانی
- موخلیس و شیعر
- پله‌وپایه‌ی شیعره‌گانی
- وینه‌ی شیعیری لای موخلیس
- موخلیس و شامازی‌کردن به شیعره‌گانی
- موخلیس و شیومزاری هه‌ولنیر

ژيان و سه‌رده‌می موخلیس

شاعیر ناوی (خهلیل کورپی رسول کورپی مسته‌فا) یه و له خبلی سنجاوویه، له‌م
بارمیه‌وه خوی له شیعریکدا ده‌لئیت،

گورد‌م و سنجاویه تیر‌م ، له سنه‌متدا مه‌لام

نیشتیم‌امانه عیراق و شاری هه‌ولیره لیوام^(۱)

له سالی ۱۹۱۰ عیسایی/ ۱۳۲۹ کۆچی له‌گوندی (شۆپ‌م‌رتکه) له‌دایک بیووه له‌و کاته‌ی
خیزانه‌که‌یان له‌به‌هاردا بۆ مەر‌پ له‌م‌پ‌راندن ده‌چنه‌ نه‌و شوینه، هه‌روه‌کو له‌ فه‌سیده‌یه‌کدا
ده‌لئیت:

من جینگه‌ی پێشووم شۆپ‌م‌رتکه‌یه	نه‌و شۆپ‌م‌رتکه‌ی که‌ندێناومیه
دیه‌مکی زۆره، زۆر خۆش هه‌وايه	ئاومکه‌ی شۆری وه‌ک دهرمان وایه
پیشه‌ی گوردانه، له‌وێ وابوووه	هه‌رکس مه‌پ‌دار بێت بۆ قه‌راج چوووه

هه‌روه‌ها ده‌لئیت:

بواز خۆش بیووه، له‌و بول‌مه‌دا	منی دهرخست خوا له‌و هه‌واره‌دا
مێژوویی هه‌جری له‌و‌ده‌م وای ده‌گۆ	هه‌زارو سێ سه‌د به‌ر له‌بێست ونۆ

که‌ته‌مه‌نی بیووه پێنج شمش مانگان باوکی دهرم‌ریت و به‌هه‌تیوی له‌ نامیزی دایکیدا
کرۆشکه‌ی کردووه، به‌لام دایکی زۆر به‌مه‌ردانه به‌خپوی کرد و نه‌یه‌نشت و‌ه‌کو زۆربه‌ی
منداله‌کانی نه‌و سه‌رده‌مه له‌ چێژی خۆپندن بێ به‌ش بێت و ده‌پنیریت به‌ر خۆپندن
فه‌قیان و خۆشی مالتاواپی له‌ دنیا‌ی جوان و تاقانه‌که‌ی ده‌کات، له‌م بارمیه‌وه ده‌لئیت:

بووم به‌ پێنج شمش مانگ باوکه‌م باری کرد
دایکه‌م به‌تمنیا به‌خپوگاری کرد

---

(۱) موخلیس، مه‌ولودنامه‌ی کردی، چاپخانه‌ی هه‌ولیر - ۱۹۶۸، ل ۲۸.

لۇ دايىكى وا چاك من تاقانە بووم
 بۇ ژين لەو دەمدا بەگزانە بووم
 تاغومرم دەبوو بە پېنج شەش سالان
 رامبوارد بۇ خۇم ھەروەك مندا لان
 رۇز و شەو دايەم ھەر دوغای دەگرد
 ژين و چالاكى بۇم داواى دەگرد
 دەيگوت، ئەى خوايە ھەر بۇ خۇم نەبوو
 كەمن خەلىلم داواگرد لەتوو
 دەمەوئ چاك بى، دەمەوئ مەلابى
 بۇ دىن و دنيا ئىشى بى چا بى
 ھەرچى لەخواى خواست، ئەوى لەبۇ گرد
 من كەتمە خەندن ئەويش كۇچى گرد

لەم شىعەرى خوارمۇدا شاعىر بۇمان دەردەخات كە ژيانى سوختايەتى و ھەقىياتى
 زۆر بە ناگزورى رابواردوو و نازار و تالى و سۆيرىيەكى زۆرى دىوہ لە راتبە^(۱)
 ھىنانەمۇدا و زۆر كەومرئ^(۲) بوو، بەلام كۆلى نەداوہ:

خۇم تەوانەدا زۆر بەدەست و برد
 كەرجى ھەزار بووم خوينىخەم دەگرد
 بېكەس و بېنەر بەبى رەقابەت
 بى چل و جۆرو شتى كىتابەت
 خۇراگى رۇژەم بەحال و بى حال
 دوو ناننى رەق و سى دىشلەمەى تان

(۱) راتبە: كۆزدەنەوى خواردنە بۆ ھەقىيان.

(۲) كەومرئ: ماندوو و شەكەت.

زۆر شېرزە بووم تاگو سوختهبووم

دەست و پى چاگن زۆر ناھوخته بووم

لۇ نان و لۇ ئاش لەدى دەسوورام

كۆم ئەگرددەو لەبۇ مامۇستام

ھېۋارە و بەمیان لە كۆزى زستان

باران لېى دەدام بەلام چ باران

سەرمەنای خویندەننى لای مامى (مەلا ئەبووبەكر) ^(۱) بووھ لەگوندى دووسەرە ^(۲) دەستى پىكردووھ، پاشان وەكو ھەموو ھەقتىيەكى كورد زۆر شوپن گەراوھ و دەرسى تىدا خویندووھ و بەزۆرى لای ئەم زاتانە خویندووھەتى: بە ھەقتىيەتى لەسالى ۱۹۲۲-۱۹۲۴ لەلای (مەلا پەشىدى موكرپانى) لە گوندی كەندالى نزیك مەخمور خویندووتى، ھەروھا لەلای (مەلا قادری سوورپىزى) لە گوندی سوورپىزى سەر بە ناحیەى قوشتەپە و لای (مەلا مەھمەدەمىنى سوپرى) لە گوندی پىرداودی سەر بەناحیەى قوشتەپە خویندووھەتى. بە موستەعینى ^(۳) لای (مەلا شىخ جەلالى بەرزنجى) كانى كوردەبى لە گوندی ترپەسپىانی سەر بە ناحیەى قوشتەپە و (مەلا ئەحمەدى پەش) لەگوندى چەغەمىرەى كەندىناوھ و (مەلا سالى كۆزەپانكە) لە ھەولنیر لە مرگەفتى تەكیەى شىخ نوورەدین خویندووتى. ھەر ئەلای (مەلا سالىح) ماوتەوھ تا لە سالانى ۱۹۴۲-۱۹۴۴ نیجازەى مەلەپەتى لى وەرگرتووھ.

---

(۱) كە مەلا ئەبووبەكرى مامى وەفاتىكردووھ، موخلىس لەقوناغەكانى ناوھراستى خویندن بووھ، بەلام مەلەپەتى دىيەكەى بۆ ھىلراوھەتەو تاوھكو خویندنى تەواكردووھ و لە سالەكانى سەرەتای چلەكاندا لەلای خولىخۆشبوو حاجى مەلا سالىح كۆزەپانكەبى لە شارى ھەولنیر نیجازەى عىلمى وەرگرتووھ و بووھ بە مەلای مودەپىس. عەلى فەتاح دزەبى، سى گول لەباخی لاوانەوھ، كاروان، ژمارە: ۳۸، ۱۹۸۵، ل ۴۹.

(۲) دووسەرە: گولدىكە (۲۰ كم) لە خوارووی ھەولنیرە لە ڕىگەى دىيەگە.

(۳) موستەعید: زاراوھەكى دوا قوناغى خویندنى مەلایانە، وانا: ئەوھى ئامادەپە بۆ ئەوھى بىتە مەلا و بەرامبەر دواناوەندى نىستايە

گەشتەكانى موخلىس

ھەرگە موخلىس ئىجازەتى مەلایمەتى وەرگرتوۋە لە جىنى مەلا ئەبۇوبەكرى مامى لە گوندى دووسەرە بوۋەتە مەلا و فەتاح ناغاي دووسەرە زۆرى خوشويستوۋە و يارمەتى داۋە.

موخلىس مەۋفىكى دىل ناسك و سۆڧى بوۋە، بۆيە جاروبار لەمالى زوپىر دەبى و لە شوپنى دىكە دەگىرسىتەۋە. لە دەۋرۋەرى سالى ۱۹۵۲-۱۹۵۳ لە مالمەۋە زوپىر دەبى و لە دووسەرە دەرواۋ نەزىكە شەش خەفت مانگ ھىج سەر و سۆراغى نابىت. توۋمەزە دەچىتە (قزابات) و لەۋىشەۋە بۆ كفى، ئىنجا لە كفى دووبارە دەست بەخويندن دەكاتەۋە، بەلام ئەۋ مەلایە دىرسى پىدەلى دەزانى كە موخلىس لەۋانە نىيە تازە ئەۋ كىتابانە بخوينى و لەئەنجامدا لەمەسەلەكە دەگات.

دۋاى ماۋمەك ناممەك بۆ (مەلا سەيد مەمەدى پىرداۋد) دەنوۋسى، بەھۋى پەۋلى ناممەكەۋە دەزانن كەۋا لە كفى يە. لە ھەمان كاتىشدا ناممەك بۆ فەتاح ناغاي دووسەرە دەنوۋسى و شىعەرىكى تىدا دەبى كە ھەست بە سۆزى دەروۋنى خۋى و بۆنى دوۋرىى ۋلاتىشى لى دىت، ئەمە ئەۋنەيەكە لەۋ شىعەرە:

گەرچى خۇ زۇر زەخمەتە تەركى ۋەتەن كىرەۋمەن

زۇر مۇناڧىنە لەگەل يەك، كەسبى عىلم و كەسبى مال

مە نەشەلى ڧىتەنە و بەللى دۇنيا و قىيامەت ھەر ژنە

(فانظروا ھلى انى فى ھذا القال فى الضلال)؟

ھەرگە خىزم و برادەرانى دەزانن لە كفىيە، رۇژىكىيان مەلا سەيد مەمەدى پىرداۋد و مەلا قادىرى سوۋرىزىمى و مەلا سادىقى ڧەرھادى و حاجى پىرداۋدى نامۇزاي موخلىس دەچنە شوپنى و لە كفى دەپدۆزەۋە و دۋاى ھەۋلەدانىكى زۇر ئىنجا بۇيان دەسەلىنى كە لەگەلىان بىتەۋە دووسەرە.^(۱)

(۱) مەلا سەيد مەمەدى مەگەڧىي عەدالە گوتى: كە ئىمە چەۋىنە شىۋىنى، موخلىس لەۋ كاتەدا (خەرىكى دەستۋىز) دىي و گوتى لە دەنگى ئىمە دەبى، دەپەۋى خۋى لىمان بشارىتەۋە، بەلام لەبەر خۇيەۋە دەلى: ئەۋانە بوخا ھاتوۋنەتە لام ناپى دلىان بىشكىتم.

له سالی ۱۹۵۱ بۆ يەكەم جار دەچیتە حەج و زیارەتی مالی خوا دەکات. له سالی ۱۹۶۴ بۆ ئەوەی خەلکی دووسەرە بزانن هۆی چیه، موخلیس باردەکا و دێته هەولێر و له مزگەفتی حاجی تەهای قەساب دەبیته مەلا.

لێرهش هیندەى بۆ ناچى دووبارە سەر هەڵدەگرێ و دەچیتە (قەلووجە) و له مزگەفتی گەورەى قەلووجە دادەبەزێ و ناشناپەتی لەگەڵ مەلای مزگەفته گە پەیدا دەکات که ناوی (شیخ عبدالعزیز سالم السامرائی) بوو.^(۱) لەوێ دەست بەوانە گوتنەوهی زانستی لۆجیک (منطق) دەکات.

دوای ماوەیهك کهڵەهێ چوونه شام و مەدینهى دێته میشك، شیخ (عبدالعزیز) پاشەپۆرتی بۆ دەبرێ و دەچیتە سووریا لەوێ لەگەڵ شیخیکی نەبھانی^(۲) ناشناپەتی پەیدا دەکات. ئینجا پادى نیشتمان دەکاتەوه و بەرهو ولات دەگەڕێتهوه و سەریکی دیکەش له شیخ (عبدالعزیز) دەداتەوه.^(۳)

پێش ئەوەی بەرهو ولاتی حیزاز بپروات، نامەیهك بۆ مەلا سەید محەممەدى پیرداود دەنووسێ و تییدا دەلێت: "ئەوا دەڕۆمه مەدینه، ئەو پارمەیهى لەلاته باهەر لات بێتە یان له مەككه يەكتر دەبیننهوه یا لەقیامەت"^(۴). جا بۆ ئەم مەبەسته هەندێ پارەى عێراقی گۆڕپەوهو کردیه دۆلار، بەلام هەكە گەیشته سەفوان هێزیکى گییانی وای لێکرد که بەشیمان ببیتەوه و بگەڕێتهوه ولاته شیرینهکەى^(۵). ئەمەش ئەوه دەگەڕێتەوه که موخلیس نەگەیشتوووته حیزاز و مەدینه و له سەفوان گەراوتهوه^(۶)، نابێ ئەوەش

(۱) شیخ عبدولعزیز سالم سامەرائی: مامۆستا و پێش نوێژ و خوتبە خۆتی مزگەفتی گەورەى قەلووجەبوو، کتێبیکی هەیه بریتییه له دووئامێلکه: هاتان راسالتان: ۱- جداول الامثله فى الصرف. ۲- اوضح المقال لبيان تحفة الاطفال فى التجويد، مطبعة العاني، ط ۲، بغداد ۱۹۶۴، ص ۷۰.

(۲) نەبھانی: تەریقه تێکی سرفه تێه و ده گەڕێتهوه سەر نه قشبه ندى، موخلیس له بارەى ئەو شیخه نەبھانییه گوتوویەتی: ئەو ویستی پارەم بەداتی لێم وەر نه گرت، ئەم پارەم داى وەرى کەرت. ئەم زانیاریەم له دکتور عەبدوللا نەقشەندى وەر گرت.

(۳) ئەم زانیاریەم له بەڕێز مەلا سەید محەممەدى پیرداود وەر گرت.

(۴) هیشتا دەقی ئەو نامەیهى لای مەلا سەید محەممەدى پیرداود ماوه.

(۵) ئەم زانیاریەم له بەڕێز د. فالح عەبدوللا نەقشەندى وەر گرت.

(۶) ئەوانەى له سەر ئەو باوهڕەن که موخلیس نه چۆهه مەدینه ئەم زاتانەن:

(مەلاعەبدوللای فەرهادی، مەلا سلیمانی مزگەفتی شیخ مستەفا، د. فالح عەبدوللا نەقشەندى). جالە مەرایەکەى (سوران مەحورى رەد دەکاتەوه که له بەیانی ژماره: ۱۲۲ سالی ۱۹۸۶ نووسیویەتی که گوايه چۆهه مەدینه و ماوهیهك لهوێ بووهو لهبەر چەند هۆیهك که به درێژی نووسیویەتی گەراوه ئەوه کوردستان.

لهياد بكمين كه پيش نهوى بگمريتهوه ههولير ناميهك يو شيخ مستمفا دهنوسى و تييدا دهلى: " لهم رۆژانه ديمهوه ههولير"^(٦). ههركه دهكاتمهوه ههولير پهكسهر دهچيته خزمهت شيخ و زور لهوه دهترسيهت كهليى زوير بووييت، بهلام شيخ بهجواني وهريدمگريتهوه و دلى ناشكيى^(٧).

دواى نهمه بهمالهوه دهچيتهوه دووسهره و دهبيتهوه مهلايان ههتا سالى ١٩٧٥. نهمجاره به پهكجاري دووسهره و مال و منداى بهجيدلى و دهچيته خانمهاي شيخ مستمفا له شفقلاوه، لهويندهر وهكو زاهيديكى گوشهگر خهريكى خواهرستي دهبي و لهههموو كاروباريكى جيهان بهرستي دوورمهريز دهبي و جاروباريش سهرداني مزگمفتى شيخ مستمفا و گوندى دووسهره دهكاتمهوه، له مزگمفتى شيخدا ژوووركي ههبوو خزم و برادهراني سهريان ليدهدا.

موخليسى رهند ههتا دههات بهري و نهخوشي تهنگى پى ههلههچنى و لهبهل و بهوى دهخست، ماوهيهك له مزگمفتى شيخ مستمفادا به نهخوشي كهوت و پاشان بردهانه نهخوشخانهى سهدام كه رزگاري نيستابه^(٨). بهلام نهخوشيهكهى تادههات هورستر دهيوو و فرهزى لى بهري و زانست بهرامبههر قهدهمى خوا دوش داماو لهشازدهى رهمهزاني ١٤٠٦ ك / ١٩٨٥/٦/٥ زههراوى مهركى نوش كرد و بهرمو ژياني نههمى ههنگاوى نا و تهرمه بهرۆزمهكيان برده گۆرستانى گردى بهرداود و لهسهركردى لهنزىك ههتاح ناغاي دووسهره بهخاكيان سپارد و ههزارهها هيوو ناواتى مهزنى زينده بههال بوو.^(٩)

(١) نهم زانيارهم له د. فاليق عهبدوللا نهقشبهندى وهرگرت.

(٢) د. فاليق نهقشبهندى بهري گيرامهوه كه گوايا موخليس بى ئيزنى شيخ مستمفا رويشتيرو.

(٣) له د. فاليق نهقشبهنديم بهست كه خوى له نهخوشخانهى رزگاري دووجار سهري له موخليس داوه، جاريكيان به خوى و دووهيان شيخ مستمفاى باپرى له جياتى خوى ناردرويته. ههركه بهجاري دووه دهچيت پهكسهر موخليس ههست بهوه دهكات كهله جياتى شيخ هاتوته لاي، چاره كاني بهرهميسك دهبن. د. فاليق لى دهپرسى وا دياره نازارت زوره؟ موخليس دهلى: نهمه بهرهميسكى نازار نيه، بهلكو نهو بهرهميسكه بهكهماوهى (٤١) سال بهچاكى نهمتوانى خزمهتى شيخ بهكم، نههمش جوهره كهرامهتيكى موخليه.

(٤) باوكم پيش مردنى وهسيهتي كرد كه له تهنيشت موخليس بهيزرى سهرهراى نهوهى كه گۆرى باهر باپرو دايكى له گرد عازهبانه. له ١٩٩٤/٨/١٤ كهوهفاتي كرد له قيهلى گۆرى موخليس بهيزرا (نوسهر).

نازناوی شیعی موهلیس

شاعیر لسمهرفتای شیعدانانی نازناوی، (وائی) بؤ خوی داناوه، جگه له مهلا خهلیل نهم شاعیرانهش نازناوی واهیبیان همبووه:

۱- مستهفای کوپی مهلا عهلی که خهلکی سلیمانی بووه و زۆربهی ژبانی به فهرمانبهری رابواردوو، خزمی عیرقان نهغهندییه، لهسالانی ۱۹۲۱ له سلیمانی وهفتای کردوو. نهمهش نمونهیهکه له شیعیکی که لهپوژنامهی ژبانهوهی ژماره (۶) ی (۲) تشرینی یهگهمی ۱۹۲۴ بلاویکردوتهوه:

مهمسووده هتوون، دووره لماناو ئیمه کهمالات

بیهوش دهمرین ناخری، وهک پیری خهرابات

تا دهلی:

سهد حمیف و خهساری کهوهها پوژی زهمامان

(وائی) چ دهلیی سوودی نییه شیعیرو غمهزهلایات^(۱)

۲- مهلا تههای گوندی مام قلنجی که له ۱۹۰۹ له دایکبووه، به عهرمبی و کوردی و تورکی و فارسی شیعی ههیه و نیستاش له مزگمفتی مهلا جامی له کۆیه مهلایه. نهمهش نمونهیهکه له شیعیکی:

لهو زهمانه گهر لهراستی و ماف و حهق گویت گهر نهکهی

خۆت حهوالهی تیر و تانه و منجهنیهی شهر دهکهی^(۲)

تا سالی ۱۹۴۲ شاعیر نازناوی وائی ههنگرتوو و لهو شیعرانهی به دستم گهیشتوون له سئ شیعدا نازناوی وائی تیدایه. لسمهرفتای سالی ۱۹۴۴ هاتوته ژهر بالی رهبازی نهقهسهبندهیهوه و شیخ مستهفای همرشهمی کردوته رابهری خوی و نازناوی

(۱) دهستروسی (هفت لشکری بیانات)، به پتروسی نهجهدین مهلا، کتبخانهی مهرکهزی زانکری سهلاحهددین، ژماره ۴۸۸/ ل ۴۶۹/ ۴۷۰.

(۲) نهم زاناریانهم له مهلا عهبلولای فهرهادی وهرگرتوو.

ئەھلى جەھەم ناعەمزەين، بۆيە وابوو دەردى پۇم

ھەيھە (موخلىس) تابەكەي وەك گەنجى ناو وئرانە بى^(۱)

۴. حاجى مەلا پەسولى دېلئەش نازناوى موخلىس بوو، لەسالى ۱۸۲۹ لەدايىبوو و

لە ۱۹۲۹ وفاتىكردوو. ئەمەش بەيتىكە لە شىعرىكى

كە (موخلىس) ئوممەتى تۆيە و مورەدى خاسى كاك ئەھمەد

لە كەشتى موعجىزەى تۇدا چ باگى بەھرى عىسيانە^(۲)

---

(۱) د. مارف خەزەندەر، موخلىس. لەبابەت مىژۋى ئەدەبىي كوردىيەو، بەغدا ۱۹۸۴، ل: ۳۰.

(۲) عەبدولقادر دەبباغى، وەلاھ و سوينس. پاشكۆزى عراق، ۱۹۸۸، ژمارە: ۵۰، ل: ۱۲.

بەرھەمەکانی

موخلیس ئەم بەرھەمانەى خواریوى بۆ بەجى ھىشتووین گە جگە لە
مەولوودنامەگەى ئەوانەى دیکە پۆشنایى چاپیان نەدیو، بەرھەمەکانیش بە کوردی و
عەرەبى، سەرەرای چەند حاشیەىەك گەلەسەر ھەندى کتیبى نووسیو:

۱- بەرھەمە کوردییەکان:

۱- مەولوودنامەى کوردی: لەسالى ۱۹۶۸ لە چاپخانەى ھەولێر چاپکراو و قەبارەى
ناوئنجیە و (۲۱) لاپەرەى. سەرەتا بەمجۆرە دەست پێدەکات:

بابکەین یارانی دین ھەمدى خودا

دین و دونیایمان زیاتر بێ دەدا

چاکەمکى وای لەگەڵ نێمە ھەبە

ناکړئ شوکرى بەکەس ئەو چاکەبە

کۆتاییەگەشى بەم شێوئە:

ھەروەکو تەبىرى سبى جەرێل دەھات

تاوێکو دەمى چەفامان لى بگات

جووهرئیل وەك ھات و دێتم بى چەفا

دام دەنا زاتى مەھمەد مستەفا

۲- دیوانى موخلیس (باغى لاوان): بریتىە لە کۆمەلە شیعریك كە بەشى زۆرى
مەبەستە شیعریەکانى تێدايە و زۆربەى نایینى و سۆفیانەبە جگە لە چوارینە و

يەك بەيتەكان. ئەم دىوانە تا ئىستا دەستىنوسەو بە خەتى (مەھمەد خەلىل)ى كۆرى
شاعىر مەوتەو ە دانەمەكى لای كاك (عەبدەللە احمەد فتاح دزەبى)بە و دانەمەكىشى
لاى مە.

۳- هيجرەت نامەى كوردى: باسى كۆچكردنى بېغەمبەر (ص) دەكات لە مەككەو ە بۇ
مەدینە، قەسیدەگە مەسنەویە و (۲۰۷) بەیتەو چەند دەستىنوسىكى ھەبە
لەوانەش دەستىنوسى شاعىر خۇى و عالى حیدر فارەمان و مەلا مەحمودى
زەرگەزەوى. بەم دوايە ساغەم كەردوونەتەو ە لىیانەم كۆلىوونەتەو ە نامادەم كەردو ە
بۇ چاپ و (بەنكەى تەفسىر) چاپكردنى گەرتۆتە نەستۆى خۇبەو ە. نەمەش سەرتەى
قەسیدەگەبە:

شاهم شاهىكە شاهی شاهانە

قەیسەر و كیسرا لای ئەو گەدانە

نەمەش كۆتایبەگەبەتە:

خولاسەى هيجرەت بەگورتى و كوردى

ئەوھابە موخلىس واعەرزى كەردى

4- دین و دونیا بۇ گەلى وریا: بە خەتى شاعىر نووسراوونەتەو ە (۱۶۲) لاپەرە و بریتىە
لە چەند بابەتەكى كۆمەلەبەتەى و ئایىنى گەبە شىعر ھۆنراوونەتەو ە. نەمەش
سەرتەكەبەتە:

سوپاسى من ئەبۇ یەزدانى تاکە

گە ئیمەى خستە سەر ئەو رېبە ھاگە

واناوى ھەندى لەسەرە بابەتەكانى دەنوسىن بەمەوونەو ە:

علیم وخیلەن

برای دین نیوہ گەر دەرپەستی دینن

نەزانینە بە مەدالان نەخینن

فەلەك تارىكە گەر رۆزى نەبیتن

زەمین تارىكتەرە عیلى نەبیتن

كار و كۆشش كردن

خودا غەبلىڭى خۇشناۋى زەغەل بى
لەبۇ دونيا و قىيامەت بىن غەمەل بى
بەنئانى دەستى خۇت گەر رابوۋىرى
دەارە گەمئىيار نى، بەجگە شېرى

جېرانەتى وادەبى

دەبى جېران لەجېرانى پەزىلى
وگە جېرانەتى ئەورۇكە نابى
لە ناخۇشى و لەخۇشى ئەو شەرىك بە
لە ئەزىمەتدەنى زۇر دوور و تەرىك بى
۵- ئاپىنى ئىسلام ئەومىيە: ئەم كىتەبە بىرىتە لە وەرگىپرانى كىتەبى (زواجىر ابن الحجر)
و بە شىعر كىردوۋىيەتە كوردى، ئەمەش چەند ئەمۈنەمەكە لە بابەتەكانى:

منع الزوج حق الزوجة و منع الزوجة حق الزوج، كبرى:

مېردو ۋن حەققان لەسەر يەكتر ھەمە
مەننى ئەو حەققە گوناھى گەورەمە
شەرقى نېر و مى نىيە ھىج بۇ ۋەان
بەرگ و خواردن يەكە بۇ پىاو و ۋەان

قطع الطريق كبرى

پىنگرى حەربى خودا و پىتەمبەرە
بۇ زەمىن يەكجار فەساد و زەرمەرە
جارى پىنگر ھەردەبى ئەوھا يەكە
پىكۋى ياخۇ دەبى سەلبى يەكە

۶- کاکلەى عەقىدەى كوردى: لە (۳۶) بەيتە شيعرى مەسنەوى پيگهاتوو و باسى خود و سيفەتمەكانى خواو بىنەماكانى ئىسلام و ئيمان دەكات. لەبەيانى ژمارە: ۱۱۲ سالى ۱۹۸۵ لاپەرە (۲۹) جەلال مەولود ناوى هيناو. لەسالى ۱۹۹۹ دەستنووسەكەم بەدەستكەوت و بەلىكۆلىنەومىيەكەو لەگۆفارى پامانى ژمارە (۲۱) لە سالى ۱۹۹۹ بلام كردهو، ئەمەش دوو بەيتى سەرماكەمىيەتى:

جەملى خوا ئەكەم سەلەوات ئەدەم

لەخۆشەويستى ئالى موحتەرم

برايانى دىن دەنووسم بۆتان

عەقىدەى كوردى فېرىكەن خۆتان

ب- بەرھەمە عەزەبىيەكان:

۱- مآثر الأبرار و الأخيار و مقالاتهم، ئەم كتيبه (۷) لاپەرەمىيە و بەخەتى خوى نووسراوئەو، بريتە لە كۆمەلە وتاريك كە تەنيا ناوى خاوەنەكەى لى نووسراو بى ئەوئەى هينما بۇ هيج سەرچاومىيەك بكات، بۇ نموونە:

"من مقالات الصديق الأكبر ابي بكر (رض): اكيس الكيس التقوى، و احمق الحمق الفجور، و اصدق الصديق الامانة، و اكذب الكذب الخيانة". و من مآثره: انه كان يأخذ بطرف لسانه و يقول: هذا الذي اوردني الوارد.

۲- موائد الفوائد، ئەمە كتيبيكى گەورمىيە و زۆر بابەتى بەخۆو گرتوو و لەھەندى جينگا ناوى ئەو سەرچاوانەى هيناو كە شتى لى وەرگرتوون و لە هەندىكى ديكە فەرامۆشى كردوو. كتيبهكە بەم جۆرە دەست پيڤەكات: "الحمد لله الذى لم يجعل للانسان الا ماسعى و اعلم ان سعية سوف يرى"، ئەمەش هەندى لە بابەتەكانىيى:

اهل الفترة:

(الاصح في اهل الفترة و هم من لم يرسل اليهم رسول، انهم في الجنة عملا بقوله تعالى: (و ما كنا معذبين حتى نبعث رسولا). و حمل على من قبل البعثة) الفتوى الحديثة.

سالى بوون و مردنى زاناكان:

- اعلم ان ابا حنيفة ولد سنة (٨٠)هـ و مات سنة ٥٥٠هـ و عاش ٧٠ سنة.
- وقد ولد الامام مالك سنة (٩٠)هـ و مات سنة ١٧٩ و عاش ٨٩ سنة.
- ٢- مجمع العقائد، نهم كتيبهم دمست نكهوت تمنيا لمبماني ژماره: ١١٢ سالى ١٩٨٥
جهدال مهولوود له لاپهره (٢٩) ناوى هپناوه.
- ٤- القطف النظيف بشرح التصريف، بريته له ليكدانهوى تهسريفي مهلا عهلى
لهسمرفدا له ١٩٧٢ (عبدالقادر مهلا سليمان) ناشوكانى لهكوندى موورتهكه
نووسيويمتهوه.
- ٥- شرح كتاب شرح الفية بن مالك، عبدالرحمن الاسيوطي، له ليكدانهوهكهدا
گميشتوته باسى (نواسخ المبتدا و الخبر).
همروها موخليس حاشيهى لهسر نهم كتيبانه نووسيوه به زمانى عهرهبي:
١- حاشية مدونة على باب الفعل، القسم الثاني من كتاب حقائق الدقائق لسعدالله
البردى بشرح الانموذج للزمخشري. كتيبكه (٩٦) لاپهرهيه و له ١٣٦١ ك سابير
گردمهلايى نووسيويمتهوه.
- ب- حواشي على حاشية عبدالله اليزدي على تهنيب المنطق للتفتازاني.
- ج- حاشية على حاشية العلامة الباني على متن جمع الجوامع لأبن السبكي.
- د- حواشي متفرقة على شرح منهج الطلاب للشيخ زكريا الانصاري - اربع مجلدات في
الفقه الشافعي.^(١)

---

(١) زانباري نهم حاشيانهم لهمهلا تهيب بهحركهبي وهر گرتووهو كتيبكه كانش لاي نهون.

موخلیس و شیعر

له‌بهرنه‌وه‌ی رۆشن‌بیری شاعیر ئیسلامی بووه‌و له‌هوجره‌ خویندۆیتی له‌زۆربه‌ی زانیارییه‌ ئاینیه‌کانی سهرمه‌می خۆی شاره‌زاییه‌کی باشی هه‌بووه‌، شوێن پێی شاعیره‌ کلاسیکه‌کانی کوردو بێگانه‌ی گرتووه‌ و به‌ره‌مه‌هه‌کانیان بوونه‌ته‌ هه‌وێنی شیعردانانی "سهرمه‌تای ناشناییی له‌گه‌ڵ جیهانی شعری کوردیدا له‌پێگای شاعیرێکی خزمی خۆیه‌وه‌ بووه‌ که‌ناوی مه‌لا خدر و نازناوی شیعر - ده‌شتی - بووه‌"^(۱).

هه‌رحه‌نده‌ ئهم سهرمه‌تایه‌ به‌ته‌واوی نازانری له‌ ج سائیک بووه‌، به‌لام نه‌وه‌مان له‌بهر ده‌سته‌ که‌وه‌کو خۆی ده‌لی: "له‌ده‌ورووبه‌ری سالی ۱۹۲۰ که‌ نه‌وسا ته‌مه‌نم بیست سالن بوو به‌ته‌واوه‌تی شیعرێ پێکم داناهه‌ و به‌زۆری به‌ره‌مه‌می نالی و سالی سنه‌ و حاجی قادرم خویندۆته‌وه‌، له‌ فارسیشدا سه‌عدی شیرازی و حافظ"^(۲).

که‌واته‌ موخلیس له‌ هه‌ردوو سه‌رچاوه‌ی نه‌مه‌یی کوردی و فارسی به‌هره‌مه‌ند بووه‌ و وادیاره‌ هه‌ر له‌ زووه‌وه‌ خولای شیعر بووه‌، چونکه‌ له‌ شوێنیکێ دیکه‌دا ته‌مه‌ روون ده‌کاته‌وه‌ و ده‌لی: "به‌خوا نه‌وه‌ی راستی بیته‌ ناتوانم به‌ته‌واوی سائیک ده‌ستنیشان بکه‌م بۆ دانانی پان ده‌ستپێکردنی شیعره‌کانم. به‌س وابزانم له‌ ده‌ورووبه‌ری سالی ۱۹۲۰ که‌ ته‌مه‌نم نه‌وسا بیست سالن بوو به‌ره‌ به‌ره‌ شیعرم نه‌نووسی و ئهم خویندومه‌ و له‌و شاعیرانه‌ که‌ به‌دله‌ و کاریان کردۆته‌ سه‌ر شیعره‌کانم بێخودو هه‌مده‌ی و نالی و حمزین و له‌ فارسیشدا حافظ شیرازی و سه‌عدی شیرازییه‌"^(۳).

له‌لایه‌کی دیکه‌وه‌ (علی فتاح ده‌هی) له‌و باوه‌ڕیه‌ که‌ موخلیس له‌ ژێر کاریگه‌ری تایبه‌تی هیج شاعیرێک نه‌بووه‌، واته‌: ده‌نگ و په‌نگی خۆی هه‌بووه‌ و بووته‌ خاوه‌ن

(۱) عه‌لی فتاح ده‌هی، سێ گۆل له‌باغی لاوانه‌وه‌، کاروان ژماره‌: ۳۸، ۱۹۸۵، ل. ۵۰.

(۲) جه‌لال مه‌ولود نه‌جه‌د، شاعیری ده‌شتی قه‌راج مه‌لا خه‌لیلی موخلیس، به‌یان، ژماره‌: ۱۱۲، ۱۹۸۵، ل. ۳۴.

(۳) جه‌لال سنجای، ماموستا خه‌لیل موخلیس وه‌لامی جوار پرسار ئه‌داته‌وه‌، هاوکاری، ژماره‌: ۲۳۲، ۳۰/ ۸/ ۱۹۷۴، ل. ۶.

شیوازی تایبەتی لە شیعەر نووسیندا "گەرچی لەسەردەمیکی وەهادا ژباوە کەبێخود و ساقی بە جووت بە ئوستادی غەزەل دەناسران و ناشنایی لەگەڵیاندا هەبوو، بەلام نە ئەمان و نەهیچ شاعریکی بێشتەر کاریکی تایبەتییان لەتمبەعی شیعری ئەودا نەکردوو"^(۱).

تارادەمیک راستە کەبێخود و ساقی کاری تایبەتییان بەسەر موخلیسدا نەبوو، بەلام حافظ بە پەلای یەکەم و سەعدی بە پەلای دووەم و نالی و مەجوی و ھەمدی بە پەلای سێیەم کاریان لەسەری هەبوو، حافظێ شیری کاریکی تایبەتی لە تمبەعی شیعری ئەودا کردوو بەپارادەمیکی وا کە چەندەھا شیعری ئەوی وەرگیراوە.

نابێ ئەوەشمان لەبیر بچێت کە زۆربەی شیعەرەکانی موخلیس ناپیی بوو و بەرەو سوفیگەری رویشتوو، چونکە ھەر لەدوای ئیجازە وەرگیرتنی بووشتە سوؤی، زۆر نێقتیباسی لە ھورنانی پەرۆز و ھەرموودەکانی بێغەمبەر (ص) وەرگرتوو، جا ئەم وەرگیرتنەش یا راستەوخۆ ئایەتەکی وەرگرتوو، یاخود بەدەستکارییەووە خستوو بێتە ناو بۆتەی شیعەر و یاخود ھێما بۆ چەرۆکەکانی ھورشان دەکات. ھەرەھا لەچەند شیعریکیدا مولەمەع بەرچاو دیکەوت کە بەگوردی و ھەرمی و فارسی داڕشتوو.

بێجگە لەمانەش شاعیر کە خۆی لەناو جەرگەی کوردەواری ژباوە قالیووی دەردو نازاری رەش و رووتی نەتەوێکی بوو، ئەدەبی سەرزاریی لەبێر نەکردوو و زۆر پەندی پێشینان و قەسە نەستەقی ناخنیوشتە ناو شیعەرەکانی و ھێمای بۆ چەرۆکە دلداریەکان کردوو، وەک: مەم و زین و شیرن و ھەرھاد و یوسف و زولێخا و لەیلا و مەجنوون.

موخلیس شاعریکی راستگو و دل ناسک و پەر سوژ بوو، ھەر ھەلوێستیک کاری تی نەکردبێ شیعری بۆ دانەناو، شیعری لا زۆر پەرۆز بوو و بە ھوول و پایە نەگۆرپوشتەو، ھەربۆیەشە (بەشی ھەرمزۆری شیعەرەکانی وێژدانین واتە: دەرپەین لە جۆش و خرۆشانی دەروونی شاعیر دیکەن. راستییەکی لەسەرتاسەری شیعەرەکانیدا سوژی عاتیفە کلەبە دیکات و ھەربۆیەیکەش ئەوەندە تەپو پاراون)^(۲).

(۱) عەلی لەتەح دزەبی، سێ گۆل لەباغی لاوانەرە، ل ۵۰.

(۲) سەرچاوەی پێشرو، ل ۵۰.

پله و پایه‌ی شیعره‌کانی

هرچهنده موخلیس که شیعرى هۆنیوتمه‌وه وه‌کو شاعیره کلاسیکیه‌کانی دیکه میژووی له‌سەر دانه‌ناوه هه‌تا یارمه‌تى لیکۆلهر بدات بۆ نه‌وه‌ی به‌دروستی هه‌ل بسه‌نگین و قۆناغه‌کانی گه‌شه‌کردنی ده‌اری بکا و له‌رووی هونه‌رییه‌وه لیکیان جودا بکاته‌وه، به‌لام له‌و جاوپێکه‌وته‌ که (خالید جوتیار) له‌گه‌لى کردووه نه‌وه‌مان بۆ ڤوون ده‌بیته‌وه که "نه‌و شیعرانه‌ی خۆی ده‌به‌شی کردووته‌ سه‌ر دوو قۆناغ، یه‌که‌م: نه‌و شیعرانه‌ی که له‌مه‌رمه‌تى لاوه‌دا نووسیه‌مه‌تى، دووه‌م: نه‌و شیعرانه‌ی نیستا له‌په‌ری ده‌یان نووسیت، سه‌رمه‌تای ده‌ستپێکردنی شیعرى غه‌زه‌لیات و وه‌سفى سروشتى کوردستان بوو"^(۱)

لێره‌دا نه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌که‌وه‌ی که غه‌زه‌ل و وه‌سفى سروشت سه‌رمه‌تای شیعره‌که‌یه‌تى و له‌په‌له‌یه‌کى به‌رزى هونه‌رى دانه. به‌لام ئایا شیعره لاوازه‌کانى کامه‌ن و جیه‌یان لێهاته‌وه؟ خۆ شاعیر یه‌که‌م جار نه‌م پله به‌رزى نه‌بووه. نه‌مه‌ش واته بێ هه‌ر کێشه‌ی شیعره‌که‌نى موخلیس بیته، به‌لکو به‌ره‌مه‌ى شاعیره کلاسیکیه‌که‌مان به‌م شیومه‌ و ته‌نیا شیعره پوخته‌که‌انیان به‌ده‌ستمان گه‌یه‌شتووه و ده‌اره خۆیان شیعره سه‌رمه‌تایه‌که‌انیان له‌ناو به‌ردووه پان له‌ناو جووه.

نه‌و شیعرانه‌ی که موخلیس به‌ په‌ری نووسیه‌مه‌تى بریتین له: ئاینى و سۆفیانه و کۆمه‌لاهه‌تى و نه‌شتیمانى و لاوانده‌وه. واته: موخلیس له‌ده‌رگای زۆر مه‌به‌سته شیعریه‌که‌نى داوه و تارده‌یه‌کى باشیش تیاپاندا سه‌رکه‌ه‌توو بووه.

ده‌توانین له‌دوو ڤوومه‌ له شیعره‌که‌نى بدوین:

یه‌که‌م: له‌رووی ڤوخساره‌وه: موخلیس هه‌رومه‌کو شاعیره کلاسیکیه‌که‌نى دیکه له‌سەر کێشى عه‌رووزى عه‌رمیه‌ی شیعرى هۆنیوتمه‌وه و به‌زۆرى په‌یڤه‌وى نه‌م به‌حرانه‌ی

---

(۱) خالید جوتیار، ماموستا خه‌لیل موخلیس کێه؟ روشنیرى نوی، ژماره: ۱۴، ۱۹۷۴، ۱۱ ل

گردووه (رهمەل، ھەزەج، موزارەج، رەجەز)، بەحرى رەمەل بەپەلەى بەكەم دئ و
 بەپەنى زەحاف و عىلەگان بەم جۆرەى خوارەمون:
 رەمەلەى ھەشتى مەحزووف، رەمەلەى ھەشتى مەقسوور، رەمەلەى شەشى مەحزووف،
 رەمەلەى شەشى مەقسوور، رەمەلەى ھەشتى مەخبوونى مەقسوور، رەمەلەى شەشى
 مەخبوونى مەحزووف، رەمەلەى شەشى مەخبوونى مەقسوور، رەمەلەى ھەشتى
 مەخبوونى مەحزووف.

بەحرى ھەزەج بەپەلەى دووم دئەت: ھەزەجەى ھەشتى ئەخرەبەى مەكفووف
 مەحزووف، ھەزەجەى ھەشتى تەواو، ھەزەجەى شەشى مەحزووف، ھەزەجەى ھەشتى
 ئەخرەبەى مەكفووف مەقسوور، ھەزەجەى جوارى ئەخرەب، ھەزەجەى ھەشتى موسەبەغ،
 ھەزەجەى شەشى مەقسوور، بە پەلەى سەيەمەش كەشى رەجەز دئەت.
 موخلىس تەنیا لە قەسەيدەكەدا كەشى خۆمالى پەنجەى بەكارھەناوہ كە
 (10-0+0)بە، قەسەيدەكەش ئەمەيە:

ولات ھەى و لات گەينى بتەينم

دەست لە ھەياسەى پەشت وەرينم

ھەرچەندە موخلىس خۆى نەپووستووە لەسەر كەشى پەنجە شەعر دابنەت، بەلام
 نەمەى سەرەوہ بەكارى فۆلكلۆى ناوچەكەيە و لە چاوپەتەوتنەكەدا لە بارەى شەعرى
 نوونى كوردەيەوہ دەلەت: "ھەندەكەم لەو جۆرە شەعرانە خويندەتەوہ، بەپەرى من
 لەبارەى مانا و شەوہ و ناوەرۆك و تەشەبەھو نەستەيعارە و رەمز نەختەك مووھەفەقن،
 بەلام لەبارەى وەزن و قافىەوہ ھەر لە ھەيران پان ھورنەى نەخۆش دەكات"⁽¹⁾.
 لەپەرووى سەرەواش زۆرەى ھەرە زۆرى سەرەواگانى ستوونەيە و ھەندەكەيشى
 مەسئەلەيە بەتەيەتەى چەرۆكە شەعرەيەكانى (ھەجرەت نامە، عەقىدەى كوردى)،
 لەگەڵ كۆمەلەى زۆر لە چوارەن و تەك بەيتى، چوارەنەكان گەل زۆرەن و لە ھى
 باباتەھىرو خەيام زۆرترەن. تەكە شەعرەكەيشى ھەيە كە ھەر نەپووەيتەكى نەگەر
 لەسەرەتاو بئەتەوہ بخويندەتەوہ وەك پەك دەردەچى نەمەش جۆرەكە لە پەرى كەردن
 بە وشە، بۆ نموونە:

(1) جەلال سەجەدى، ماموستا خەلىل موخلىس وەلامى چوار پەرسەار دەداتەوہ، ھەركارى ژمارە:
 ۶ل، ۱۹۷۴/۸/ ۲۳۲، ۳۰.

قوربان له غمما قىوتام، قىوتام له غمما قوربان

زېندان بووتە قىسىم، قىسىم بووتە زېندان

كەچى لىرۋى رەوانىزىيە ۋە ھەرچەندە شاعىر بە زىمانىكى ساكار و بە سەلىقەيەكى وردەۋە شىعرى ھۇنىۋەتەۋە و زۆرى لەخۇى نەكردوۋە، بەلام لاپەنى رەوانىزى قىرامۇش نەكردوۋە و ھەر بە سەلىقە بابەتەكانى رەوانىزى ۋەكو (لىكچوون و رەگەزدۇزى و دۇيەك و خوازە و گونجان و پىچاۋ بەخش... ھتد) بەكارھىناۋە و لەۋ شوئەنى ۋەستىبىتى لە بۇتەيەكى جوان و ناسك داپىشتوۋە و ۋەستايى خۇى تىدا ئاشكرا كىردوۋە. نابى ئەۋەش لەيادىكرى كە ناۋنىشانى بۇ زۇربەى شىعرەكانى داناۋە، ئەمەش لەبەرھەمى شاعىرە كلاسكىيە كوردەكان نابىندىرى و جۇرە داھىنان و نۆنگەرىيەكە.

دوۋە: لىرۋى ناۋمەۋكەۋە: موخلىس بەش بە خالى خۇى لەم مەبەستانەدا شىعرى داناۋە:

- ۱- شىعرى ناپىنى.
- ۲- شىعرى سۇھيانە.
- ۳- شىعرى دىلدارى.
- ۴- شىعرى كۆمەلەيەتى.
- ۵- شىعرى نىشتىمانى.
- ۶- شىعرى ۋەسەف.
- ۷- شىعرى لاۋاندەۋە.
- ۸- شىعرى پىياھەلەدان.
- ۹- شىعرى چىرۋكى.
- ۱۰- شىعرى داشۇرىن.

پەلە ھونەرى شىعرە ناپىنى و سۇفىگەرى و دىلدارى و ۋەسەفەكانى بەرزترە لەۋانى دىكەى، چۈنكە جۇشى دىروۋنى زىاتىر كارى تىكردوۋە و داپىشتەگەى خەستىر بوۋە، ئەمەش دىاردەپەكە لاي شاعىرانى دىكەش بەرجاۋ دىگەۋى. (لەبەشى سىيەمدا بەدرىزى لەم مەبەستانە دەۋىن).

وینەى شیعری لای موخلیس

ئەوێ گومانى تیدا نیه ئەمویە کە موخلیس شاگردىكى دلسۆزى نالى و کوردی و حاجى و ھەمدى و بێخود و حافظ و سەعدى بوو، شیعەکانیان کاریان لە گانی تەقیوی شیعری ئەو کردوو و وستایانە سوودی لێیان وەرگرتوو. ئەو وینە شیعەریە باوانەى کەلایان دووبارە بۆتەو ئەمیش کالایەکی نوێى بەبەردا بېرەو و بەدەست و مەقسەست و دەرزییە وردیلانەکەى بەرگىكى ڕەنگىنى بۆ بووکی شیعەر ساز کردوو و بە سەلیقەى لێھاتووی لایەنە جوانکارییمکانى ڕەوانبێزى ئارایشتی ئەو بووکی کردوو.

ئەمەش وانەبى ئەو بگەینى "کەگواپە شاعیر کت و مت لاسایى چەند کەلە شاعیرىكى وەکو: نالى، وەفایى، مەولەوى... کردۆتەو و بەوانەو چ وەك ناوڕۆك و چ شێوەکارىتێکراو و شوێن پەنجەى شیعەرى ئەوانە بە سەرتاپای شیعەرمکانیەو دیارە"^(۱). ئەم ڕاپە بەگشتى بەسەر ھەموو شاعیرمکاندا دەسەپێندى، بەلام ھەموو شتێ سنوورى خۆى ھەم، خۆ ئەمە ئەو ناگەمەنى کە شاعیر بێیتە نوسخەى دووھەمى ئەوان و کەسیتیى خۆى لەناو کەسیتی ئەواندا گۆم بکات.

وەتەبى ھەرمەنیا بەوێ کە موخلیس "سەرلەنوێ ھاتوو بەرک و سەپالێكى نوێ و تازەى کردۆتەو بەبەردا.... دیارە بەمەش وینە شیعەرییمکان لەو ھالەدا چۆتە ڕیزی شیعەرە تازە و ھاوچەرخمکانى شیعەرى کوردییەو"^(۲). موخلیس ھەرچەندە گوێى بەزایەلەى شیعەرى ئەوان زڕینگاوئەو و دل و دەروونى بى ئاویزان کردوو، بەلام دەنگ و ڕەنگى خۆى بزرنەکردوو و ئەویش لێوى بەناپەى شیعەرەو ناوو و چەند ئاوازىكى وای لێداو، کەدەلدارانى شیعەر گەمارۆیان داو، چۆرە ھەلپەڕکێیەكى تاپەت بەخۆى بێکھێناو.

(۱) سۆران مەحوى، وافی یان موخلیس، بەیان، ژمارە: ۱۹۸۶، ۱۲۲، ل ۲۱.

(۲) سەرچاوەى پێشرو، ل ۲۷.

ئىستاش وا بېيى تونا به چەند وئىنەيى شىعەرى تازەى موخلىستان شاد دەكەم
بەھيوای ئەوەى ئەگەر ھەمووشى راستىي نەپىكايى، ئەوا بەشى زۆرى پىكايى، ئەمەش
وئىنە شىعەرىيەگانە؛

۱- لەم بەيتەدا موخلىس سىنگى خۆى دەكاتە ئىستەگى عەشقى پارەكەى و داواى
لەيدىمكات بېت گۆى لى بگرت، مەبەست لە سىنگىش دلە و نالەى دلە؛

كە سىنەم جېئى ئىزاعەى عىشقى تۆيە

وەرە گۆى بگرە، چەت گۆى لى دەپىتەن؟

۲- لەم بەيتەدا موخلىس نىشانى دەدا كە رېزى لای خەلكى ھەيە و ئەو رېزە بەوشەى
بانق دەردەبېرى، ئەمەش گرنگەر عەشقى پارەكەشى بەبانق دەچوئى و ئەو لەو
بانقەدا موفلىسە، كەواتە لەرووى دونيايىيەو پەلە و پاىەى خۆى ھەيە لای خەلكى،
بەلام لای پارەكەى بى ئەمۇودە و لەبانقى ئەودا چەكەكەى بى ئەمۇودە؛

لەبانقى خەلقى ساحتېئى ئىعتىمادەم

لەبانقى عىشقى تۆ بى ئەعتىبارەم

۳- شاعىر رووى خۆشە چونكە يار بەرمە رووى پىكەنيە و كۆلم و زولفى پارەكەى
بەشەكر و چا چوواندووە لە سېئى و رەشپىتەدا، ئەمە بۆ يەكەم جارە كۆلم و
زولف لای شاعىران بە شەكر و چا دەربېرەرت، لەلاپەكى دىكەوە گرنگى شەكر و
چا دەردەكەوئ لەو سەردەمەدا، چونكە بەدەست كەم كەس دەكەوت؛

بۆيە ئەورۇوا بەشووشەم، يار بەرمە رووم پىكەنى

شەكر و چاى پىدام، بەكۆلم و زولفەكەى پەر شەكەنى

۴- موخلىس كۆرى ناو كوردەوارىيە و ھەلگىرى كۆلتوورەكەيەتى و دەپەوئ ئەو
كۆلتوورە بىخاتە بۆتەى شىعەرمو وئىنەى رەنگىنى بى بنەخشىنى، كى ھەيە دەندە
لاوازەكانى خۆى بەشەقەلى بى ھەراش چوواندېئى موخلىس نەبى، وئىنەيەكى
چەند جوانە و چ داھىنانىكى بى وئىنەيە؛

من بھتمنیا غم دمخۆم، غم گۆشت و خوینی من دمخو
بۆیە بەك بەك دھندەكانم بووینە شەقلمی بێ ھەراش

۵- ھەمدیسان موخلیس دەمانبەتەو ناو گۆز و یاری کوردەواری و ئەمجارە سوود لە
دامە و دار دەمە و مردەگرێ و بەرامبەر یارەگە و ستاوە و وەك حەمەساو وایە و
ناتوانی بیگاتی و ئۆینی بۆ نای، كەچی یارەگە داش بەداشیشی لەگەڵ ناکاو هیچ
گرنگیی بێ نادات و ئاوریشی لی ناداتەو:

دڵ لەسەر دارامەیی عیشت لە وەسلی ئەو سوار
ئۆینی لی نای كەچی، ناشكا لەگەڵا داش بەداش

۶- جاریکی دیکەش شاعیر پەنا دەباتەو بەر جای قورس و خوینی خۆی پێدەچووینی،
سەبر لەو دەبایە موخلیس خوینی خۆی لەداخی دووری یارەگە فەرکردوو
وایزانیو چایەکی قورسی خواردۆتەو، پاشان تێگەشتوو چا نییە و خوینی
خۆبەتی:

چایەکی قورس بەچاگە خواردەو
پاشی زانیم خوینی خۆمە، چانییە

۷- موخلیس لەم بەیتەدا ھەناسەی خۆی بە دووگەلی جفارە دەچوینی، ئەو ھەناسەی
ئەو مەبەستیستی مەشتی خەم و خەفەتە، ئەوێ خەمباریش بێت قوم لەسەر قوم
لە جفارە دەدات و بەرەو ئاسمان ئەو دووگەلە ھەوراز دەچێ و گێژ دەخوات، شاعیر
لەواقیعی کۆمەڵگای وێنە شیعرییەکان دەچنێت و لەم ڕووەو داھینەرە:

وەك جەننەتە ئەمڕۆكە لەبەر حۆری میسالان
ھەلەستێ ھەناسەم وەكو دووگەل لە جفارە

۸- شاعیر كۆری كۆمەڵگایەتی و لەو دەورووبەرە وێنە شیعرییەکان و مردەگرێت، كە
جاوی بە تەبارە (كەمەم و جۆ تەواو خشت گۆل دەبن تەبارەیان پێدەگوتری)
دەكەوێ، ھێندە جوان و ڕێك دێتە بەرچاوی بەزولفیکی شانەكراوی دەچوینی لە

پښکيدا و له پښيش بږيه به زولقي دمچوښي چونکه تمباري جږيه. کمواته وښمهکه له واقع هم لږ لږ و دا هښتاني پري خږيه تي:

جۇزى بۇ پەشنى ۈمك خالە ئەسەر پۈرۈمەتتى ئەيلا
ۈمك زۇلفەكى شانە يكرى وابە تەبارە

۹- ئىمجارىش موخلىس سەيرى دياردەيەكى سەردەمى خۇى دىگات كە ئىستاش بەردەوامە و ئەوئش دەرەجۈۋى گىزچىە لە خانوو، جا شاعىر سوۋدى لەم دياردەيە وەرگىتۈۋە و بۇ مەسەلەى دۇنيابەرستى مەزىاندۈۋىەتى. هېچ شاعىرى ئىش موخلىس ئىكچۈۋاندنى ۋاۋ ۋىنەى شىعەرى بىمچۆرەى دانەھىناۋە:

وہ مک کرے ہی چوں لہ خانوو ناچتہ دھر
دل کہ دونہای ہاتہ نیو، ناروا تہ دھر

۱۰- لهه بهیتمدا شاعیر ږووی دهمی لهبرامبهړه‌ک‌ی د‌م‌ک‌ات و ت‌ی‌مان د‌م‌گ‌ه‌م‌ن‌ی‌ ته نانی
م‌ز‌اش‌ی ناو‌ی چ‌ون‌ک‌ه ر‌ش‌م‌و ج‌وی ت‌ی‌ک‌ه‌ل‌ه، به‌لام د‌ی‌ن‌ی م‌ز‌اش‌ی د‌م‌و‌ی، و‌ت‌ا: به‌م‌و‌س‌ت‌ی
خ‌وی ب‌ن‌ه‌ما‌ک‌انی د‌ی‌ن د‌م‌گ‌و‌ړ‌ی و پ‌ی‌ی ف‌ای‌ل‌ه، خ‌و د‌م‌بوو پ‌ی‌ج‌ه‌وان‌ه بوو‌ی‌ه. ک‌ی له
پ‌ی‌ش موخ‌ل‌یس د‌ه‌ر‌ب‌ړ‌ن‌ی ش‌ی‌ع‌ری وای‌ه دا‌ر‌ش‌ت‌و‌و‌ه؟

نایموئی نانی مزاش و دیموئی دیتی مزاش
بۆچی وا دل رەشی جاویان، رەشه ئینسانی جیه؟

۱۱- لهسره دهمی موخلیس دا تازه دهمسه پهیدا بووه و چو وخته گز تمباری دمغل و دان، موخلیس هاتووه لهم دهاردمیه و پنهیمکی شیعری داهیتاوه و پارمگی گردو وخته شوقیر و دهمسهی زوئم و زوری له تمباری تهممنی موخلیس بهرداوه، جا موخلیس هاواری لیله ستاوه دهئی: نه گمر تهممنی خدري زندهشم همبیت زوو تهواو دهمیت، چونکه دهمسه و مگو داس نییه زوو کژتایی بمتباره دینې:

مەكىنەنى جەمورى بەرداپتە تەبارەنى عومرەمگەم دلبەر

دەبى گەر عومرى خزرىشم ھەبىتن، ھەر زوو كۆتابى

ئەو وئەنە شىعەرىيەنى گە لەبەشىكى دېوانى موخلىس دەرھىنراوہ بەبىرۋاى
لېكۆلەر وئەنى شىعەرى تازەن، ئەمەش ئەوہ ناگەيەننى ھەر ئەمەندە وئەنە شىعەرىيە
لەدېوانەكمىدا ھەبى، چونكە لېكۆلەينەومگە لەسەر بەشىكى دېوانى شاعىرە بەناۋى
(باغى لاۋان).

موخلیس و شانازیکردن به شیعره‌گانی

موخلیسیش هه‌رومکو شاعیره کلاسیکیه‌گانی پێش سه‌رده‌می خۆی شانازی به شیعره‌گانی خۆی کردووه و به‌دور و گه‌وه‌هر و باهوت و توحفه‌ی جوواندوو و هه‌ندی جار خۆی به‌سوارچاکی ئه‌و مه‌یدانه زانیوه و له‌زه‌نگینیدا خێری به‌ قاروون کردووه و له‌کارپه‌ریشدا هارووت و مارووتی به‌شاگردی خۆی زانیوه.

شاعیره کلاسیکیه‌گانی پێش موخلیس به‌گشتی ئه‌م شانازییه‌یان کردووه و خۆیان بۆ هه‌لکێشاوه، بۆ ده‌وونه (مه‌لای جزیری) له‌سه‌ده‌ی حه‌فده‌هه‌مه‌ گۆته‌یه‌تی:

گهر لولولونی مه‌نه‌وور ژ نه‌زمی ته‌ ده‌خواری

وهر شیعره‌ی مه‌لی بێن ته‌ ب شیراز چ حاجه‌ت^(۱)

هه‌روهما نالی پێی وایه‌ گه‌شیعره‌ی شاعیران ناگه‌نه‌ پابه‌ی شیعره‌گانی ئه‌و له‌ناسکی

و وردی:

شیعره‌ی خه‌لقی که‌ی ده‌گاته‌ شیعره‌ی من بۆ ناسکی

که‌ی له‌دیقه‌مندا په‌تک ده‌عوو له‌گه‌ل هه‌مدا ده‌کا^(۲)

(مه‌حوی)ش به‌هه‌مان شیوه‌ خۆی هێناوته‌ ریه‌زی پاشاکانی فارس چونکه‌ خاوه‌نی دیوانی شیعره‌، واتا: چۆن پاشاکان خاوه‌نی دیوه‌خانن و خه‌لکی له‌سفره‌یان ده‌خوات، ئاواش مه‌حوی خاوه‌نی دیوانی شیعره‌ و شاعیران تام و جێژی لێ وهرده‌رگرن:

گه‌دایه‌کی وکو (مه‌حوی) قه‌له‌مه‌ریکی کورد

مه‌ثال پادشه‌هی فوره‌سه‌ صاحبه‌ی دیوان^(۳)

---

(۱) العبد الجوهري في شرح ديوان الجزري، ج ۱، ملا احمد الزنگي، ط ۲، مطبعة الصباح، ۱۹۸۷، ص ۱۲۹.

(۲) دیوانی نالی، موده‌ریس، کورێ زانیاری کورد، به‌غدا، ۱۹۷۶، ل ۱۰۷.

(۳) دیوانی مه‌حوی، موده‌ریس، ج ۲، چاپخانه‌ی ئوفیستی حه‌سام، به‌غدا ۱۹۸۴، ل ۳۴۸.

نامه‌وێ به دوور و درێژی بچمه ناو دیوانی شاعیره‌کانه‌وه و ههر به‌موفنده واز دێنم. نیستاش دێینه سهر ئهو به‌یته شیعرانه‌ی موخلیس که شانازیکردن ده‌گه‌یه‌نن. له‌مهرئه‌وه‌ی به‌یته‌گان زۆرن له‌ جه‌ند لایه‌نیکه‌وه ده‌یانخه‌ینه‌ پوو:

۱- له‌باره‌ی سروشتی شیعره‌ی شاعیره‌وه: شاعیر له‌کۆمه‌له‌ به‌یتیکدا بۆمان ده‌ده‌خات که‌خاوه‌ن سروشتیکی پاک و به‌هێزی شیعره و به‌ناسانی شیعره‌ی چاکمان بۆ ده‌هۆنێته‌وه:

۱- له‌م به‌یته‌دا ده‌لێ: موخلیس له‌ رۆاله‌ت تۆ نه‌زان و هه‌زاری، ئهو وشه‌ جوانانه‌ له‌ گێ دێن که‌ به‌یتی شیعریان پێ ده‌هۆنیه‌وه:

له‌مهرچاوان ئه‌توو (موخلیس) نه‌زانی

له‌کۆی دێن ئهو هسانه‌ی وا به‌تامه‌ت

۲- واده‌اره‌ له‌مه‌هاران موخلیس قه‌ریجه‌ی شیعره‌ی ده‌بیته‌وه و گهر بیته‌ و له‌و وهرزه‌ شیعر بنووسی، شیعره‌کانی هه‌نده‌ به‌رز ده‌بن له‌ رۆوی هونه‌رییه‌وه که‌ ده‌ست به‌ده‌ست ده‌گه‌نه‌ شاران:

گهر به‌هاران ته‌بعی موخلیس، بێ غه‌زله‌ نووسی بکا

هاقه‌ هاقه‌ی شیعره‌کانه‌، ده‌سته‌ شاران ده‌ست به‌ده‌ست

۳- ئه‌مه‌جاره‌ موخلیس گوته‌مکانی خۆی به‌زێر داده‌نی و نایه‌وێ به‌ پاره‌ی قه‌له‌پی بگۆڕێته‌وه، واته‌: به‌شیعره‌ی خراب:

قه‌سه‌ی وه‌ک زێری قه‌یمه‌تداری خۆته‌ (موخلیس) به‌بارێزه‌

له‌گه‌ل پاره‌ی قه‌له‌پ تێکه‌ڵ ده‌بیته‌، مه‌یخه‌ ده‌ست سه‌راف

۴- له‌م به‌یته‌دا شیعره‌کانی موخلیس دو‌رو مه‌رجانه‌ و گهر پۆله‌مکانی کورد ته‌ی بگه‌ن گیرفانیان پهر ده‌کات:

موخلیسا گهر کورد موسه‌قفه‌ بیته‌ و ئه‌شعاریان بوێ

هه‌رحی کوردی به‌رک و کیه‌سی پهر دو‌رو مه‌رجان ده‌که‌م

هه‌رکه‌سی موژده‌م بداتی نیه‌شتمان ئازادبووه‌

باغهر و به‌رگی له‌ ئه‌شعار پهر دو‌رو و مه‌رجان ده‌که‌م

۵- سروشتى موخلىس ۈك ھەۋرى بەھارى كوردستان پېر شىعر دىكات:

ۈمەن پېر گۈل دىكا شىعرم كە پېرۋى
لەتەبى ھەرومكو ھەۋرى بەھارم

۶- موخلىس خۇي لەشاعىرانى بۇتان و سۇران بەتوانا تر دادەنى و پېي وايە گوتەكانى
لەم دوو ناۋچەپە بەدەرنەكەون:

قەسى ئەۋھام بەجېھېشتوۋە لە بۇتان
پەيا نابى لەسۇران و لە بۇتان

۷- واديارە موخلىس لە دەۋرۋبەرى بېزار بوۋە و ھەزى لەشىعر نووسىن نەماۋە، بەلام
ئەۋ شىعرەي كە دانائە لەسەر داۋاۋ ھەۋەسى ھاورپىيانە:

پك زەرە نەماۋە ھەۋەس و مەيلى لە ئەشعار
ئەمما ئەمەيە توحفەيە بۇ كەيلى رەققان

۸- بەلاي موخلىسەۋە يار سەرجاۋەي جۇش و خرۇشى كانىي شىعرە، بۇيە شىعرەكانى
ھىندە بەرز:

دەست لەبائى بەرزى يار ھەلئەگىرى (موخلىس) بەدل
شىعرەكانى بۇيە مەعنەي ھىندە بەرز و پاقىيە

۹- شاعىر ھەرخۇي گەيى لەخۇي دىكا و خۇي بەيى سەرو سىما ۈسەف دىكا و داۋا
لەخۇي دىكات كە بەيى سروشتى شىعر بدوئ، چونكە شىعرەكانى خۇزەكى گىيانە
ۈناۋى ژيانە:

موخلىس بى سەرو سىما بەتەبىيەت بدوئ
قووت و پاقووتە قەسى، ناۋى ھەيائە غەزەلى

۱۰- ھەرچەندە موخلىس لەرۋالەت و جل و بەرگدا گەدەيانە ھەلگەۋتوۋە، بەلام لەددا
خاۋەنى دۈر و گەۋھەرى شىعرە و ھەر بەتەبىيەت شىعر دۈستە:

موخلیسا گهرچی گه‌دا هه‌مه‌نتی لێك
له دڵا خاوه‌نی دو‌رو گه‌وه‌ری

ب- له‌باره‌ی نه‌بوونی گوێگری شیع‌روه: هه‌روه‌ك چۆن شاعیرانی دیکه گله‌بیان له‌وه
هه‌بوو كه كه‌س نیه گوێ له شیع‌ره‌كانیان بگرێ و به‌ند و حه‌كمه‌ت و چێزی
شیع‌ری لێ وه‌رگرن، موخلیسه‌ش به‌هه‌مان شێوه ئه‌م گله‌بییه‌ی هه‌یه.
وا‌دباره نه‌حه‌مه‌دی خانی هه‌ر له‌و سه‌رده‌مه‌وه ئه‌م گله‌بییه‌ ده‌كا و نه‌بوونی بازا‌ری
شع‌ر را‌ده‌گه‌یه‌نی:

چ بكم گو هه‌موی كه‌ساده بازا‌ر
نیه‌ن ژ هه‌ماشه‌را خه‌ره‌دار
كه‌س ناكه‌ته مه‌ته‌ره‌ی خوه جامی
را‌ناگرتن كه‌سه‌ك نه‌زامی^(١)

هه‌ر له‌م با‌رمه‌وه (نالی) ده‌لی:

عو‌مرێكه به‌مه‌یزانی ئه‌ده‌ب تو‌حفه‌ فرۆشم
زۆرم وت و كه‌س تێنه‌گه‌یی ئه‌سته خه‌مه‌شم^(٢)

شاعیره‌كان به‌گه‌شتی ئه‌م گله‌بییه‌یان له‌سه‌رده‌می خۆیان هه‌بووه، چونكه خۆینه‌ری
شیع‌ره‌ك به‌وه به‌تا‌به‌ته‌ی و خۆینه‌ده‌وا‌ریش كه‌م به‌وه به‌گه‌شتی، موخلیسه‌ش وه‌كو نه‌و
شاعیرانه گله‌بی خۆی ده‌كا:

١- شاع‌ر خۆی به‌مه‌له‌وانی ده‌ریای شیع‌ر دا‌ده‌نی و پێی وا‌یه هه‌ر جا‌ری خۆی نه‌قوم
به‌كات دو‌ری شیع‌ر ده‌ردێنی، به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی گرپا‌ری نیه دا‌وا له‌خۆی ده‌كا كه
به‌خامۆشی و گرپ دا‌بنیش:

غه‌واسی فیه‌ری (موخلیس) دو‌ر دێ‌ته ده‌ر له‌ده‌ریا
گرپا‌ری وه‌ك نه‌مبێت، دا‌نیشه وه‌ك خه‌مه‌شان

(١) مه‌م وزین، چ ١، نه‌می‌نی ئوسمان، مطبعة الجاحظ، بغداد، ١٩٩٠، ل ٥٦.

(٢) ده‌یرانی نالی، ل ٢٨٠.

۲- ھەمىسان شاعىر گلەبى لەدىمەنى خۇي دەكات كە نابووتە و جىي سەرنجى چاوان
نىيە، بەلەم گەر كېرەرى ھەبى قووت و ياقووتى شىعرى نىيە:

گەرچى زەھىر ھەيئەتتىكى رووت و نابووتە ھەيە
گەر خەيدارم ھەيەتتىن، قووت و ياقووتە ھەيە
قوماشى مەھمەلى موخلىس، ھەتتا ئەمەلگە مومتاز بوو
لەمەر بى ئىمتىيازى خەلقى، بى كېرەز ئەمەلگە

۳- ھەمىسان گلەبى لەنەبوونى كېرەرى ياقووتى شىعرى خۇي دەكات و زۆر لەمىزە
لەفرۇشتى ياقووتى شىعرىدە:

چ كەس ناپەرسى ياقووت بە چەندى
فرۇشارم بەچاوان چەند لەمىزە

۴- ئەو كەسانەى كە لە حەقىقەتتى شىعر دەگەن و شىعر و مېر ئىك جودا دەكەنەو،
ھەر بەيتە شىعەرتى بە دانە دورى دەكەرى. وادىارە كېرەرى نىيە، بۆيە بەم جۆرە
نىشانى داو:

غەزەلى موخلىسى دل پېر لەحە قايتى وەكو رووح

ھەرچى زەھەتتىكى ھەبى، بەيتى دەھان بە دورى

ج- لەبارەى پەروردگەردى شىعەرەكانى لەگەل شاعىرەندە: شاعىرەكان يەگەشتى شانازىيان
بە شىعەرى خۇيان كەردووە و پەيان واپووە كەھاوتەى نىيە لەدوئەى شىعەردە،
موخلىسىش بەھەمان شىوہ پى واپە كە غەزەلەكانى لەناو شاعىرەندە تاكەو ئەوہى
بەوردى سەپرى بكا تىدەگا كەھاوشانىان نىيە و سەرپەشكن:

غەزەلى موخلىسى تۆ، وەك غەزەلى خەلقى نىيە

چ قوماشتىكى ھەيە سەپرى بگە مەھمەلى ما

ھەروەھا لەم روووە دەئەيت:

بە وردى ھەرگەسى بېت و تەماشەى شىعەرى (موخلىس)گا

چ بەيتتىكى لەگوردەدا بە شىعەرى شاعىران نادا

موخلیس و شیوہ زاری ھہولیر

ھەرحەندە موخلىس ھەولۈ داۋە كە بەزمانى شىئەرى ئالى و كوردى و حاجى و
 ھەمدى و بېخود بىئوسىت و تارادىيەك شوڭن پېيائى ھەلگرتوۋە، بەلام نەپوۋستوۋە
 لە وشە و زاراۋە ناۋچەى دەشتى ھەولنر دەر باز بېئ و كارى نەدەبى سەرزى ئەو
 ناۋچەى پىۋە ديارە، ئەمەش خۇى لەخۇيدا جۆرە رەسەنايەتییەك دەگەيەنئ و
 زمانى ئەدەبى پى دەولەمەند دەيىت.

له لیکوالینموی شیعرمکاندا واتای نهم وشانمی خوارموه نووسراوه، بهلام وام بهچاک زانی گمدوو بارهواتاگانیان بنووسمهمو بیو نموی بهدیار بکهوی کهشاعیر جهند پابهندی شیوهزارمهی یوه.

وښه	واتاکمى	وشه	واتاکمى
نمورؤ	نمورؤ	دمو	دهم
نمتوو	تؤ	داکەسئ	وازیینه
نؤین	فئـلـ وړدى لهپاریدا	دمزی	دمزوو
ناوهمران	هاورئ	دورنه	دره و
پوار	بهمار	داندؤک	ترخینه
بسک	زولف	رؤن	روون
بارمبان	باربهر	روووت	ناوبانگ
بیریار	برشت لهکشتوکالدا	زل	هپوش
بهرک	گیرفان	زفروو	زفروو
په لکوپار	که لا	زغمه ل	ته میه ل

وشە	ولاتاڭمى	وشە	ولاتاڭمى
		سۈر	سوور
		سايمىدى	ئاڭادارى
پەنگر	پىشكۇ	سەيوان	چەتر
تم	خەست	سوولوكە	ئەمبۇرپەي ئاۋى بارانى
تازى	تانجى		پېدادىتە خوارمۇە
تەبارە	گەنم وجۇدۋاى	ساتمە	ھەلنگاۋتن
گولگرىنى		شەقە	داربۇدارمىنى خانوو
جوون	جوۈن	شەۋىن	مەرىمەرىنن بەشمۇ
چارە	چواردە	شوقە	ژوورى بووك
چىشت	شت		
خىن	خوۈن		
خاپەرۇك	پاشماۋى خەرمان		
خىنخۇك	قورگ		
دەغومرىنن	ئاراپشت دەمرئ		
غورد	خوردىپتەو		
قەلاش	بى پارە وپوول		
كەلەن	كەلەن ەرز		
كەتە	پەككەوتە		
كوو	چۇن		
كەسك	سەوز		
كۆخە	كۆكە		
كەلنگوچك	فەقەتپانە		
كېز	كېچ		

وشە	ولاتاگەى	
كۆر	كول	
كەينى	كەى	
گرژىنەوہ	خەندەبىزە	
گەروو	سەرەوۈى شاخ	
گچكە	بچووك	
لاسەرە	پارچە خىشلىكى ژانانە لەلاپەكى سەردەدرى	
لۇ	بۇ	
لەودە	نەوشوئىنەى كاي تىدەگرى وخانوونىيە	
لەدوو	لەشوئىن	
مامز	ئاسك	
ناجىس	نارەسەن	
نەدىتكە	شت نەدىو	
وچ	كەلك، سوود	
ھەراش	گەورە، زەل وپووش	
ھەمورى	مشكى	
ھەركەو	نەو چالەى كەلەشاخدا ناۋى بارانى تىدا كودەبىتەوہ	
ھۆبە	رەشمالى كۆچەر	

نەم وشانەى نووسراون ژمارەمەكى كەمن لەوشەكانى شىۋەزارى ھەملىر و گەر ھەموو شىعەرەكانى بېشكەنرېن چەندەھا بىقەد ئەمەندەى تىداپە. بۇيە دەتوانىن بلىين يەككى لەشىۋازەكانى شىعەرى موخلىس ھەمىوونى نەم وشانەىە لە شىعەرەكاندا. بۇ نەمەى زىاتەر شارەزاپىمان لە ھەندى لەبوارەكانى شىعەرى موخلىس ھەبىت، ئەوا بىنەمۇنەوہ نامازە بە چەند خالىكى دەگرى.

موخلیس ھەرچەندە گاریگەریی شاعیرانی دیکەى لەسەربووە و بەردەوامیی
بزووتنەو شیعرییەگەى بابان بوو، بەلام وستانە ھەلس و گەوتى کردوو و خۆى
لەناو چاویکەرەییەگى کوێرانە نقوم نەکردوو و توانیویەتى لەسەردەمى خۆى بپیتە
خاومنى ڕەنگ و دەنگى خۆى و شیوازی تاپەت بەخۆى ھەبیت.

پەگێک لە شیوازەکانى شیعری موخلیس بەکارھێنانى وشە و زاراوەى شیوەزاری
ھەولێرە، ئەم وشانە پەگجەر زۆرن و لێردا تەنیا نامازە بەچەند وشەپەگ دەرکێت و
دەوونەشى لەشیعری موخلیس بۆ دەھێنرێتەو:

۱- وشەى ھەرد: شاعیر لە ھەرشوێنى نامازەى بەزموى کردبێ، وشەى (ھەرد)ى
بەکارھێناوە، ئەمەش وشەپەگى باوى ناو کوردەوارى ناوچەى دەشتى ھەولێرە و
موخلیس نەبێ بە بەرجاوم نەگەوتوووە گەس بەکارى ھێنابێ، بۆیە دەشتى
بەکارھێنانى ئەم وشەپە لە شیعردا بەشیوازی شاعیر بزانرێت:

شەنگەبێرى دوور نەبوون دەستکەن بە مەر دۆشى، گەچى

با لەسەر سەر بپێرشوانى برد بە ھەردى دا دەدا

ھەروەھا دەلى:

تۆزى رینگای گەس نەبوو نەپکاتە چاو

دامەنى نازى لەسەر ھەرد وەك خشانە

لەو شیعەرەى لەدەستتووسەگەى مندان (۱۱) چاران ئەم وشەپەى بەکارھێناوە.

۲- وشەى بوار: شاعیر لەجیاتى بەھار وشەى بوارى بەکارھێناوە و لەبەر ئەوەى
شیعەرەکانى موخلیس تەر و پاراون لەگۆى شیعەرەکانیدا (۶۲) چار (بوار)ى
بەکارھێناوە و ئەمەش بۆچوونەگەمان پەشت راست دەکاتەووە گەپەکارھێنانى ئەم
وشەى ناو کوردەوارى جۆزى شیوازی شیعری موخلیس دەگەینێ:

وا لەزستانی چوونەبەیم، وەرە بپکە بە بولر

بەدە جامى بەسەھا، بەو دلى جام پەرورەى ما

سالى بى بوار گەس نەپپستوووە

چەند سالە بۆ من نایى بوارت

۲- دووپاتکردنهوهی وشه لمبهیتدا: نهم دووپاتکردنهوهیه دیاردیهکی زهقی
 شیعرهکانی موخلیسه و مؤسیقایهکی تایهتی به شیعرهکان داوه و جۆره
 جهختکردنیک دمگهیمنیت لیسر نمو وشانه.
 پئومنان نییه گهر بگوتری جواریهکی بهیتهکانی شاعر نهم دووباره کردنهوهیان
 تیدایه و زیاتر داریشتی دهربرهیه شیعرییهکانی توند و تۆل و چرو پر کردووه، بۆ
 نمونه:

قور پها بوو کمتنه نیو قور تا دملینگان پئومبوون
 بهژن و بالایان ببینه جیی بعبی قور یان نهما
 بهر لمبهیدابوونی عالم عاشقی خۆی بوو خودا
 جۆشی عیشی خۆی لهخۆی ویت خۆی بهخۆی پیشان بنا
 نیش کهویستی گهورمیی، باگهورمیی عمیی نییه
 نیش کهویستی دهنیشی دهنیشی هیچ نکا

۴- بهکارهینانی جووت وشه: موخلیس لمبهکارهینانی جووت وشهدا دهستیکی بالای
 ههبووه و بهزهقی لهشیعرهکانیدا ڕهنگی داوتهوه و نهمهش بووته هیمایهکی
 دیاری شیوازی شیعرهکانی.
 جووت وشهکانیش دوو جۆرن:
 ۱- جووت وشه و مگو پهك: نمو جووت وشانهن كه بههۆی ناوگریكهوه یان نامرازیکی
 پهیوهندییهوه بهیهكهوه بهستراونهتهوه:

خۆشه دلهر دهنیشی ڕوو بهرووت
 ساقی ساد، بیی باده تاق و جۆت
 لهم بهیتدا (پروبهرووت) و مگو پهكن بههۆی نامرازی (به) بهیهكهوه
 بهستراونهتهوه، (تاق و جۆت)یش جووت وشهیهکی جودان و به (و) عهتف لیكدراون.
 ب- جووت وشه جودا، وشهكان جودان و بههۆی نامرازی پهیوهندییهوه پێك
 بهستراونهتهوه:

موخلیسا دهنیشه بۆ خۆت بهتمنی
 بگره گیی خۆت له قسهی بی سهرهبر

لېرمدا جووت وشى (سروېهر) جودان و له پښه (و)ى عمتفهوه پښ
بمستراونتمهوه. نهم جووت وشانه گهلى ژورن و سمدان جووت وشه لمشيهرمگاندا همن
و لېرمدا جېگهپان نابېتمهوه.

5- بهگارهيڼانى دياردهى مېنچ، واتا: دهرگموتنى وشمېهك له (صدري) بمېتمهكه و
بوونى بهسروا له (عجز)ى بمېتمهكه. نهم دياردهيه لاي موخليس پروون و
ناشكرايه و پتر له (۱۰۰) شوېن بهرجاو دهكهوېت:

ناوونيشانت نموى تا بارمگى پېرړزى يار

پرووى نمدامى يار همتاگو ناوونيشانم نمېوو

تاگو گمنجېكى نظام پرووم مېلى پېرلتم همېوو

هر كه پېرى كموته سمر پرووم مېلى گمنجانم همېوو

كه سالى ساده داممن هلمكانن

چ زهونېكت دمداتى سالى سالى

6- نمرى و نمرى لمدوو وشى لمدواى پهك (گباق سلې): گهر سهېرى شيهرمگانى
موخليس بكهى له دميهها شوېن جووت وشمېهكت ډېته بهرجاو كه نمرى و
نهرېنه و رېتم و مؤسقيايهكى پوختهى به بمېتمهكه بهخشيوه وهكو ديارده و
شيوازېكى شيهرى شاعر خويان نواندووه، بؤ نمونه:

به دونيا دمداتن يارى، موخليس

نمېوون و بوونى دونيا بى دھوامن

حق لهلايان ناحمقه، ناحق حمقه

ناشكرايه وادېپېنن چى دهمك

له همدى شوېنېش وشمگان لمدواى پهك نين و وشمېهك يان زياتريان
لنېواندايه.

هرگمسيكى دين و نهخلاى نمېى

گفتوگوڅى با همېى و چار بى نمېى

۷-خوینلنموی پیچموانه: له روخساری شیعرفکانی نهوهمان نیشان دا که موخلیس
 غمزه‌لیکی همیه نه‌گمر وشمکانی له‌سمره‌وه و بنه‌ومرا بخوینیه‌وه وه گو په‌ک
 دمرده‌چیت، بیگومان نه‌مه‌ش په‌کیکه له وردمکاری و دمستره‌نگینی و شیوازی
 شیعری موخلیس، شاعیر له غمزه‌لیکی چواره به‌یتیدا نه‌م شیوازی به‌کاره‌یناوه
 و له‌کو‌تایش کردوویمتیه موله‌معه و دوو بهیتی فارسی تی ناخنیوه:

موخلیس غمزمزی واصله

وصله غمزمزی موخلیس

نیشان بده پئی رووی خۆت

رووی خۆت بده پئی نیشان

به‌شی دووهم

- موخلیس و شاعیرمکانی پینش سه‌رده‌می خوی
- قوتا بغانه‌کانی نه‌ده‌بی به‌راوردکاری
- موخلیس و خه‌یام
- موخلیس و سه‌عدی شیرازی
- موخلیس و حافز شیرازی
- موخلیس و رابیعه‌ی عه‌ده‌ویه
- موخلیس و شافیهی
- موخلیس و حه‌للاج
- موخلیس و شبلی
- موخلیس و نبین عه‌ره‌بی
- موخلیس و شاعیره کلاسیکیه‌کانی کورد
- موخلیس و بابا تاهیری هه‌مه‌دانی
- موخلیس و نالی
- موخلیس و سالم
- موخلیس و مه‌لا وه‌سمان
- موخلیس و کوردی
- موخلیس و حاجی قادر
- موخلیس و شیخ رمزا
- موخلیس و مه‌جوی
- موخلیس و نه‌ده‌ب
- موخلیس و حه‌مدی
- موخلیس و که‌مالی
- موخلیس و بی‌خود
- موخلیس و حه‌زین

موخليس و شاعيره گانى

پيش سهرده مى خوى

نهم بهشيمان دمكه وئته خانه ئهدمبى بهراوردكارپيهوه، چونكه باسى كارپگهريوونى موخليس دمكات بهشاعيره فارس و عهرمب و كوردمگاني پيش خوى. كهواته دمبى لهپيشهوه كورتهپهكى ئهدمبى بهراوردكارى باس بكهين له ئهوروپا و لهناو كورد، ئينجا بيينه سهر لايهنى كارمكى كارمكهمان.

ئهدمبى بهراوردكارى:

زاراوى ئهدمبى بهراوردكارى كهله ئهدمبى كوردپدا بهكاردتت، پهكسهر و مرگيرانى (الادب المقارن)ى عهرمببيه، عهرمبهكانيش له زمانه گاني ئهوروپيان و مرگرتووه، له فهرمنسيدا (literature Comparee)ى له ئينگليزى (Comparative Literature)، له ئيسپانى (Litterature Comparae) بهكاردتت، له زمانى فارسىش (ادب تطبيقي، طبقه بندي)ى بو دانراوه. - واتاي ئهدمبى بهراورد لايهنيكى ميژوويى دمكهيهنى، چونكه باسى لايهنه ليكچووومگاني ئهدمبى جيهاني دمكات، ههروهها باسى پهيوهندييه ميژوويه گاني كوون و نوئي دمكا و لايهني كارپگهريى دمستنيشان دمكات. بهلاى ههندي له زانابهكان گهر ناوى بنراپا (ميژووي بهراوردكردنى ئهدمبهكان) له ئهدمبى بهراورد باشر مهبستي دمپيكا، پاخود (ميژووي ئهدمبى بهراورد)، بهلام بهناوى (ئهدمبى بهراورد) ناوى دهرگرد، چونكه سووك و ساناتره لهواتى ديكه.^(۱)

بو پهكهم جار رهخنه گري فهرمنسى (فيلمان) له ۱۸۲۷ له وانه گاني له زانكوى سؤربون (بهراوردكردنى ئهدمبى)ى بهكارهيناوه و لهو باومره بووه كه نهمه جؤره دزيهكي ئهدمبى ههميشهيه كه لهنيوان دموله تاندا روودمدات. بهلام نهم

---

(۱) الادب المقارن، د. محمد غنيمي هلال، ص ۱۰/۹.

بەرراوردىكرىنى ئەدەبىيە مەيدان و ناسۋى لىكۋلىنەمەۋى زۆر لە دزىيە ئەدەبىيەكان
 فروانتىرە و لىكۋلىنەمەۋى فەرەنسى (جۇن جاك ئەمپېر) باسى گىرنگى مېژوۋىيى ئەم
 لىكۋلىنەمەۋى كىردوۋە و لە ۱۹۲۲ لە سۆربۇن گوتوۋىمەتى (ئەم لىكۋلىنەمەۋە
 بىرراوردىكارىانەمى ئەنجامى دەمەين، بىمى ئەم لىكۋلىنەمەۋە مېژوۋى ئەدەب
 تەۋاۋ نابى)^(۱).

ئەدەبى بىرراوردىكارى لە ئىنگلىتىرا بۇ سەرەقتاى حوكمى شاژن فىكتۇرىا دەگەپتەۋە،
 لەم كاتەدا (ھىرى ھالام) كىتەبىكى بىلاۋكىردەۋە بىناۋى (پىشەكەك بۇ لىكۋلىنەمەۋى
 ئەدەبى ئەۋرۋىيى لەسەدەى پازدەم و شازدەم و خەفەمەدا). يەكەم كەس كە زاراۋى
 (ئەدەى بىرراوردىكارى) لە ئىنگلىتىرا بەكارەينا (ماتىۋ نارنۇلد) بوو. نارنۇلد داۋى
 لىكۋلىنەمەۋى ئەدەبى دەكات دوور لە ھەمەۋ كۆت و سىنورىك و گەمى لە ئىنگلىتىرا
 دەكات كە لەم بۈرەدا لە ھەمەۋ ۋاتە ئەۋرۋىيەكانى دىكە دۈاكەۋتوتۋىرە^(۲).

ئەدەبى بىرراوردىكارى لەۋرۋىيى زانستىۋە بىرەتتە لەم لىكۋلىنەمەۋە ئەدەبىيە كە
 پىشەى ساغكىردەمەۋى كارىگەرى ئەدەبىيە لەنىۋان مىللەتاندا بەمەرجى پەيۋەندى
 مېژوۋىيان لەگەل يەكەدى ھەبى. كەۋاتە ئەدەبى بىرراوردىكارى بەۋاتى كارتىكىردن و
 ۋەركىرتن و پەرسەندىن دىت.

بەبى قوتابخانەى فەرەنسى بىنەماكانى ئەدەبى بىرراوردىكارى پاخود مەرجەكانى
 لەسەر ئەم خالانە بىندە:

۱- لایەنى مېژوۋىيى، پەۋىستە بىسەلىندىرئ كە پەيۋەندى مېژوۋىيى لەنىۋان ئەم دوو
 مىللەتاندا ھەبۋە و جۇرى پەيۋەندىيەكەش دىارى بىكرىت.

۲- لایەنى زمانى، بىرراوردىكرىنى ئەدەبى لەنىۋان ئەدەبىياتى دوو زمانى جىاۋاز دەبىت.

۳- لایەنى كارىگەرى و كاتىكىردن، بۇ سەلەندى خالى يەكەم و دوۋەم دەبى ئەدەبىياتى
 مىللەتنى كارىگەرى بەسەر ئەدەبىياتى ئەمە دىكەدا ھەبى. چۈنكە جارى ۋا ھەبە
 پەيۋەندى مېژوۋىيى ھەبۋە و زمانەكەش جودا بوۋە، بەلام كارىگەرى و
 كارتىكىردن پەۋى نەداۋە.

(۱) الادب المقارن، د. محمد غنيمى هلال، ل ۱۱.
 (۲) مجلة عالم الفكر، المجلد/ ۱۱، العدد/ ۱۹۸۰، ص ۲۹.

قوتابخانه‌کاني نهده‌بی به‌راوردکاری

نهدمبی به‌راوردکاری له‌نه‌نجامی به‌ره‌سه‌ندنی پ‌ه‌خنه‌ی نهدمبی و میژوویی نهدمبه‌وه پ‌ه‌یدا‌بووه و له‌سه‌ره‌تا‌کانی سه‌ده‌ی بیسته‌م و‌م‌گو زانستیکی سه‌ره‌به‌خۆ ناسراوه و بنه‌ماو پ‌رۆگرامی تابه‌تی خۆی هه‌بووه.

تا نیستا سێ قوتابخانه‌ی نهدمبی به‌راوردکاری له‌ جیهاندا پ‌ه‌یدا‌بووه که نه‌مانه‌ن:

۱- قوتابخانه‌ی فهرنسی

۲- قوتابخانه‌ی ئەمریکی

۳- قوتابخانه‌ی سلافی (روسی، دیاله‌کتیکی)

قوتابخانه‌ی فهرنسی تاماوه‌یه‌کی زۆر په‌که‌م قوتابخانه‌ بووه له‌جیهاندا و هه‌ر خۆی میرکۆری مه‌یدانی لیکۆلینه‌وه به‌راوردکاریه‌کان بووه، به‌لام بنه‌ما وشک و توند و تیزه‌کانی بوونه‌ته‌ هۆی پ‌ه‌یدا‌بوونی قوتابخانه‌ی دیکه و مه‌یدانی لیکۆلینه‌وه‌ی به‌راوردکاری زیاتر فراوان بووه و گه‌شه‌ی کرد.

بی‌گومان قوتابخانه‌ی ئەمریکی و سلافی له‌سه‌ره‌ بنه‌ماکانی قوتابخانه‌ی فهرنسی پ‌ه‌یدا‌بوون له‌گه‌ڵ هه‌ندێ جیاوازی. که‌واته‌ له‌ هه‌ندێ خال لیکچوون و له‌ هه‌ندێکی که‌ش جیاوازن.

(لایه‌نی لیکچوونی قوتابخانه‌کان)

۱- هه‌رسێ قوتابخانه‌کان سنووری نه‌ته‌وه‌یی ده‌یه‌ژێرن

۲- هه‌رسێ قوتابخانه‌کان مه‌رجی تابه‌تی بۆ لیکۆله‌ری نهدمبی به‌راوردکاری داده‌نێن، له‌وانه‌ش: رۆشنه‌یری و نه‌مانه‌تی زانستی و ده‌سته‌پاکی^(۱).

---

(۱) دراسات فی الادب المقارن العلیقی، د. داود سلوم، ص ۱۵/ ۱۶.

۲- ھەموویان کار بۇ بەجیھانیۋونى ئەدەبى دىگەن و لەبەرژومىندى مىللەتەگانی
خۇپاندان^(۱).

۴- ھەرسىگىيان بابەتەگانی ئەدەبى نووسراو و نەنووسراو دىخەنە ناوخانەى ئەدەبى
بەروردگارپىمەو.

(لايەنى جىياۋزى قوتابخانەگان)

۱- رېئازى لىكۆلىنەۋى قوتابخانەى ھەرنىسى مەمانە دىگاتە سەر لايەنى مېژوۋى،
بەلام قوتابخانەى سىلافى پىشت بىمھۇگارە ناخۇپىيەگان دىبەستى و لايەنىكى
سەرخانى كۆمەلە^(۲).

۲- قوتابخانەى ھەرنىسى گىرنگى بەلايەنى پەيۋەندى نىۋان دوو ئەدەبى و كارتىكرىنى
يەكەك لەۋى دىكە دىدات، بەلام قوتابخانەى ئەمىرىكى بايەخ بە پەيۋەندىيەگان
نادات و قوتابخانەى سىلافىش گىرنگى بە پەيۋەندىيە كۆمەلايەتەگان دىدات^(۳).

۲- قوتابخانەى ھەرنىسى مەرجى جىياۋزى زىمان دادەنى، بەلام ھەردوۋ قوتابخانەگانى
دىكە نەمە بە مەرج نازان^(۴).

نابى ئەۋەشمان لەياد بىچىت كە ھەموو لىكچوۋنىك ناكەۋىتە خانەى ئەدەبى
بەروردگارپىمەو، جا بەيى بۇچوۋنى ھەر قوتابخانەيەك بىت، چۈنكە لەۋانەيە دوو
ئەدەبى لە دوو شۈيى جىياۋزى بەيەك جۇر بىريان كىرەپىتەۋە، بۇيە بەمە دىگوتىرى
يەككىرى (تۋارد الخۋاگر)، چۈنكە بەلاى ھەندى لە زانايەگان ھەموو دىقەك بىرەپىيە لە
ئاۋىتەمبۈۋنى دىقى دىكە، پاخود ھەموو دىقەك وەرگىپرانى چەند دىقەكى دىكەيە.

(ئەدەبى بەروردگارى لای كورد)

ئەدەبى كوردى بەدرىژاى مېژوۋ كارىگەرى ئەدەبىياتى دەۋرەمىر لەسەر بوۋە،
چۈنكە لە زوۋەۋە كورد ژېر دەستە بوۋە و بەزىمانى ئەۋ مىللەتەنەى خۇپەندوۋە كە

(۱) الادب المقارن غنمى ھلال، ص ۲۹.

(۲) الادب المقارن، د. عبدە عبود، ص ۲۶.

(۳) سەرچارەى پىشۋو، ل ۵۴

(۴) الادب المقارن، غنمى ھلال، ص ۹.

حوکمیان کردووه. هه‌رسێ میلیهتی فارس و عه‌ره‌ب و تورک حوکمی کوردیان کردووه، بۆیه ده‌بینین به‌ پهلێ په‌که‌م ئه‌ده‌بی فارسی و به‌ پهلێ دووهم ئه‌ده‌بی عه‌ره‌بی و به‌پهلێ سێیه‌م ئه‌ده‌بی تورکی کاریگه‌رییان به‌سه‌ر ئه‌ده‌بیاتی کوردیدا هه‌بووه له‌رووی روخسار و ناوه‌ڕۆکه‌وه.

لێکۆڵینه‌وه‌ی ئه‌ده‌بی به‌راوردکاری له‌ناو کورددا گرنگیه‌کی زۆری ڕێ نه‌دراوه به‌ته‌واوی شیوه‌ی زانستی خۆی وهره‌گرتووه، ئه‌مه‌ش ئه‌وه ناگه‌یه‌نێ که ئه‌م لایه‌نه هه‌رامۆش کراوه، به‌لکو تاک و ته‌را ناوێ لێ دراوته‌وه.

لێکۆڵینه‌وه‌مانی ئه‌ده‌بی به‌راوردکاری له‌ ئه‌ده‌بیاتی کوردیدا سه‌مه‌تا به‌شیوه‌یه‌کی ساده‌ بووه و بریتی بووه له‌ ئاماژه‌ پێکردن و پێشه‌کی کتێب و وتار و به‌شێک له‌ کتێب^(۱).

په‌که‌م سه‌رحاوه له‌رووی تیۆرییه‌وه کتێبه‌که‌ی عه‌زیز گه‌ردیه‌ به‌ناوی (ئه‌ده‌بی به‌راوردکاری) و له‌کۆتاییدا باسی لێکۆڵینه‌وه‌مانی ئه‌ده‌بی به‌راوردکاری کوردی کردووه و کردووپیته‌ سێ به‌ش:

۱- سه‌ره‌قه‌له‌م

۲- باسی نازانستی

۳- باسی زانستی

لێکۆڵینه‌وه‌مانی ئه‌ده‌بی به‌راوردکاری کوردی تا سه‌مه‌تای سالانی نه‌وه‌ت به‌پێی قوتابخانه‌ی هه‌رمه‌سی بووه جگه‌ له‌ هه‌ندێ به‌راوردی عه‌لانه‌دین سه‌جادی که له‌ کتێبه‌که‌ی (مێژووی ئه‌ده‌بی کوردی) نه‌نجامی داوه به‌پێی قوتابخانه‌ی سلافیه‌. سه‌جادی کوردی به‌راوردکردووه له‌گه‌ڵ میلیه‌ته‌کانی دیکه‌ له‌بهراری ئه‌ده‌بی سه‌رزاره‌کیه‌وه و هه‌ندێ لایه‌نی لێکچوونی ده‌ستنیشانکردووه.

لێشتان ناشارمه‌وه ئه‌م به‌راورده‌ی منیش ده‌یکه‌م هه‌ر به‌پێی پڕۆگرامی قوتابخانه‌ی هه‌رمه‌سییه‌ و ته‌مانه‌ ده‌کاته سه‌ر لایه‌نی مێژوویی و جیاوازی زمان و کاریگه‌ری و کارتیکردنی نیوان ئه‌ده‌بی کوردی و ئه‌ده‌بی فارسی و عه‌ره‌بی و تورکی.

---

(۱) ئه‌ده‌بی به‌راوردکاری، عه‌زیز گه‌ردی، ل ۱۱۲.

موخلیس و شاعیره کلاسیکيه کان

همرومکو له بهشی په کهم باسکرا که موخلیس کاریگهري خهيام و سهعدی و حافظو نالی و سالی سنه و گوردی و همدی و حاجی و بیخود و حهزینی لهسهره و زور به جوانی لهسهره رهبازیان پوشتوووهوونهره شیعریه کانانیان بهشیوه پهکی تازهتر دارپشتوووه.

موخلیس ومکو همموو مه لایه کی گورد له حوچره خویندوویمهتی و لهو خویندنمش سهرمرای زانسته نیسلامیه کان له همدی حوچرمکان نه دمه بیاتی فارسیش ده خویندرا بهتابیهتی بهرهمه گانی سهعدی و حافظ و مهولانای رومی. کهواته لهم روانگهیموه مه لایانی گورد بهتابیهتی شاعیرمکانیان تام و چیتزیکی زوریان لهم بهرهمه فارسیانه و مردمگرت و نمو کاریگهريه له بهرهمه شیعریه کانانیان رنگی دمه ایموه.

لهو بهراوردانهی لیتره نه منجام دهرین همموو مهرجه گانی لیکو لینمویه نه دمه بی بهراوردکاری به پیی قوتابخانهی قهرمنسی دپته دی.

لهرووی میژوویموه گورد په یومند پی له گهل همرسی میللمتی فارس و عرب و تورک همبووه و زمانه گهشی له گهل زمانی نهوانه جودایه و لایه نی کاریگهري و کارتیکردنیش پرووی داوه و موخلیس خوی دانی پیداناوه که سهعدی و حافظ کاریان تینی کردوووه. همروها له بهیته شیعریکدا به ناشکرا دان بهم کاریگهريه دمنی و دهلیت:

بۆ غهزل ئوستادی (موخلیس)، حافظی شیرازییه

هر زمان بۆ شاعریکه، ههر سه دای هات، چوو

همروها له چاپیکه وتنیکدا دهلی: له فارسیدا حافظ و سهعدی شیرازی کاریان

کردۆته سهر شيعرمكانم^(۱). به لām لهبارهی خهياموه (محمد)ی كۆپى شاعیر گوتى:
 باوكم زۆر جار ان جوارينهكانى خهيامى دهخويندموه و كاریان لهجوارينهكانى كردووه.
 نهوهی راستى بى لهبهر نهوهی جوارينهكانى خهيام زۆربهی بیرتین له سهرسوڤمان
 بهرامبهر رازمكاني پهیدابووونی سروشت و دلكران بوون بۆ چارهنووسی لیلى ئادهمیزاد،
 بۆیه مهلايه شاعیرمكائمان زۆر ئاوڤيان له خهيام نهداوتهوه، به لām موخلیس
 بهجاوینكى وردبینانهتر سهیری خهيامى كردووه و ههوینی شيعری لى وهرگرتووه.
 نیستاش بهگوتیهی سهردهمی شاعیره فارسهكان دهست به بهراورده نهدهبیهكه
 دهگهین.

---

(۱) جهلال سنجایى، مامۆستا خهلیل موخلیس وهلامى چوار پرسار دهدهاتهوه، هاوکاری
 /۱۹۷۴، ۲۳۲، ل ۶.

موخلیس و خه‌یام^(*)

نهو به‌یته شیعرانه‌ی موخلیس که کارگه‌ریی خه‌یامیان به‌سهرموهیه دوو به‌شن، له‌هه‌ندیکیاندا موخلیس به‌شیک له به‌یته‌که‌ی و مرگ‌پراوه و به‌شه‌که‌ی دیکه‌شی بیرۆکه‌ی و مرگرتووه و داپ‌شتوته‌وه، له هه‌ندیک‌یانیش ته‌نیا بیرۆکه‌که‌ی و مرگرتووه و فراوانی کردووه. نیستاش وا تموونه‌کان ده‌خ‌ینه پوو.

۱- و مرگ‌پران و و مرگرتی بیرۆکه:

موخلیس،

عاشقی رۆزی نه‌زه ل گمبرو موسلمان و په‌هود

وا لهدرگا به‌ته‌مای خیلعت و دیداری ته‌یه / دستنوووس/ ۱۰۲

خه‌یام:

در سومعه و مدرسه و دیر و کنشت

ترسنده دوزخند و جوهای بهشت / رباعیات خیام، ص ۴۸

واتا: نه‌وانه‌ی له حوچره و دیر و که‌نیه خواپه‌رستی ده‌که‌ن، هه‌موویان له ترسی رزگارپوون له دۆزه‌خ و چوونه ناو به‌هه‌شت خوا ده‌په‌رستن.

لێره‌دا (گمبر، موسلمان، په‌هود) په‌یوه‌ندیان له‌گه‌ل (مدرسه، دیر، کنشت) هه‌یه. به هه‌شتیش له فارسییه‌که به‌رامبه‌ر (خیلعت، دیداری ته‌یه)، نه‌مه و مرگ‌پرانیک‌ی به دستکارپیه‌موهیه و شاعیر له چه‌مکی به‌یته‌که‌ی خه‌یام نه‌چۆته ده‌روه و بیرۆکه‌شی لێی و مرگرتووه.

(*) خه‌یام: ناوی عومهره‌نازاناری غیاسول دینه‌واوکی ناوی ئیبراهیمه و به‌خه‌یام ناو بانگی ده‌کردووه. له‌باره‌ی له‌دایک‌بوونی هیچ له‌به‌رده‌ست نیه و هه‌ر هه‌نده‌یکه له ۶۷ هـ ک له‌سه‌رده‌می مه‌له‌کشای سه‌لجوقی زیندووبووه. رباعیات خیام، از روی نسخه محمد علی فروغی، انتشارات ربيع، ۱۳۷۳، ص ۱۱/۹.

موخلیس،

نه به سال و نمبه مانگ و نمبه رۆژو نه بهشمو

نییه تیربوون له وصاله، ههموو لای من دهممه که / دهستنووس، ۱۰۴

خهپام،

عاشق باید که سال و ماه و شب و روز

ارام و قرار و خورد خوابش نبود / رباعیات خهپام، ص ۹۷

واته: پێویسته عاشق به سال و مانگ و شهو و رۆژ نارام و خواردن و خهوی

نهمیت.

نیوهبهیتی پهکهمی موخلیس وهرگیرانی نیوه بهیتی پهکهمی خهپامه، نیوه بهیتی

دووهم بیرۆکهی وهرگرتووه لهجیاتی نهوهی بلی:

نارام و خواردن و خهوم نییه گوتوویمهتی: له پێك گهیشنت تیرنایم، تیر

نهبوونیش جۆره بێ نارامیهکه.

موخلیس،

لهکونجی مهدرسه گهنجیم بهسهربرد

که بهربووم رووم له مهیخانه و له بهرکرد / دهستنووس، ۳۲

پێم لهنیو مهیخانهدا گهمه نێو جاه و جهلال

تاله نێو مهدرسه بووم قهلبیکی وێرانم ههبوو / دهستنووس، ۱۰۲

خهپام،

باشد که درون میکه دریابیم

ان عمر کهدر مدرسه گم کردیم / رباعیات خهپام، ص ۱۴۲

واتا: دواي نهوهی نهو تهمنهی که له قوتابخانهکان گوم کرد، دمی له مهودوا

لهناو مهیخانهدا دهریکهوم.

نیوه بهیتی پهکهمی موخلیس جۆره وهرگیرانیکی نیوه بهیتی دووهمی خهپامه،

نیوه بهیتهکهی دیکهش بیرۆکهکهی وهرگرتووه و مهیخانه له ههردووگیان دووباره

بۆتهوه و موخلیس (بهیر)یشی بۆ زیاد کردووه. لێرهدا موخلیس بهیتهکه بههرو

سۆڧيگهري دهبا و مه‌بخانه و پير لاي نهو خانمقا و شيخه، به‌لام خه‌يام كه (ميكنده) ي
به‌كاره‌يناوه زياتر له مه‌بخانه‌ي ناسايي ده‌چيت.
همروه‌ها له‌به‌يتي دووه‌مي موخليس مه‌بخانه دووباره بۆته‌وه و دلي له قوتابخانه
وئران بووه، جا وئرانبووني دل و ته‌مه‌ن پابواردن و گومكردن يه‌كده‌مگرنه‌وه. نه‌م دوو
به‌يتي له غمزه‌ليكي سه‌ربه‌خۆ و مرگيراه.

۲- و مرگرتني بيرۆكه:

كارتيتكردي خه‌يام له‌سه‌ر موخليس زياتر و مرگرتني بيرۆكه‌يه و موخليس
و مرگرتووه و به‌گوردن‌يه‌كي ره‌وان دايرشتۆته‌وه، له‌م به‌راوردده‌دا چهند به‌يتي
بۆتموونه ده‌ستنيشان ده‌كرت كه‌تموونه‌ي خه‌روارين.

موخليس،

به‌هاري و جه‌زنه‌ بي و جه‌زانه‌ مه‌ي بي و يار به‌رابه‌ر بي

غمه‌به‌ وشكه سۆي گه‌ر و كو من تۆبه‌ نه‌شكيئي / ده‌ستنووس، ۱۱۰

خه‌يام،

تو تۆبه‌ مكن از مي اگرت مي باشد

صد تۆبه‌ نادامات در بي باشد

گل جامه‌دران و بلبان ناله‌زان

دروقت چنين تو به‌رواكي باشد / رباعيات خيام، ص ۸۵

واتا: له‌مه‌ي تۆبه‌ مه‌كه نه‌گه‌ر ببه‌تبه‌مه‌ي، چونكه له نه‌نجامدا سه‌د جار په‌شيمان
ده‌بيه‌وه، له‌وكاته‌ي گوڤ په‌خه‌ي ده‌كرتووه بوليوله‌كاني ده‌نالتين تۆبه‌ كردن كه‌ي
ره‌وايه؟!

موخليس زۆر به‌وردی بيرۆكه‌ي چوارينه‌كه‌ي خه‌يامي و مرگرتووه له تاكه به‌يتيكندا
كۆي كردۆته‌وه، موخليس باسي به‌هار ده‌كات كه به‌رامبه‌ر (گل جامه‌دران و بلبان
وناله‌ زنان)، نه‌مجاره باسي تۆبه‌ شكاندن ده‌كات خه‌يام ناپاسته‌وخۆ ده‌لي: چۆن تۆبه‌

نەشکینەم (در وقت چنن توبه رواکی باشد)، بەلام موخلیس پەکسەر دەلی: (غەریبە
وشکە سۆفی گەر وەکو من تۆبە نەشکینێ).

موخلیس،

زۆر بەسیپتە چاوەکەم ئەسلی ژیان

ناپەموێ چبێر بە غەیری ئاو و نان

من گە نان و ئاو ژیاوەم راگرن

بۆ ژیان بۆ بچمە ژێر باری گران / دەستنووس، ۹۷

خەیا،

یک نان بدو روز اگر شود حاصل مرد

وز گوزە شکستە ایی دمی ایی مرد

مخدوم کم از خودی چرا باید برد

یا خدمت چون خودی چرا باید گرد / رباعیات خیام، ص ۱۱۰

واتا: ئەگەر پیاو بە دوو رۆژان نانێکی دەستکەوێ و لەگۆزە پەکی شکاو قوما
ناویک بە دەست بێتی، بۆچی خزمەتی پەکیکی لەخۆی کەمتر بکات، یا بۆچی خزمەتی
پەکیکی وەکو خۆی بکات.

موخلیس و مستایانە وشە (نان و ناوی) لە خەیا و مرگرتوو و دوو بەیتەکە پێ
رازانداوتەوه و فەلسەفەی ژیاوەی لەسەر بنیاتناوه و نامۆز گاری خەلکی دەکات کە خۆ
نەخەنە ژێر باری گرانی ژیان و فەنیات بەنان و ئاو بکەن، موخلیس ناپاستەموخۆ وەکو
خەیا دەلی: بۆچی خزمەتی لەخۆم کەمتر بکەم و بەچوونە ژێر باری گران دەری
دەبەرێت.

موخلیس،

حاسیلی مەزەمەیی کەون و مەکان هەر چ نێبە

ساقیا مە پێ کە ئەسبابی ژیان هەر چ نێبە / دەستنووس، ۱۰۵

خهيام،

می خور که بکس عمر دوباره ندهند

هرکس که شد از جهان نم اید باز/رباعیات خیام، ص ۱۱۹

واتا: پیک هه لده چونکه دووباره تهمهن بهکس نادرېته وه و هر کسې له جيهان
دعرچوو ناگه پېته وه. خهيام تمنيا باسې تهمهنې کردووه، که رېښت ناگه پېته وه، بډيه
تهمهنه کې به همل بزائې و خږې مهست بکات. به لآم موخليس مهيدانه کې
فراوانکردووه و ههموو گمردوونې گرتوته وه و گه پښتو و وخته نه و قه ناعته کې که
له کيڼگه کې گمردوون چېي دستناکه وې و دهبې به چېي بيليت، بډيه داوای مهې له ساقې
دهکات. نه و مهيه کې که موخليس داوای دهکات له وهې خهيام جودايه و مه پيکي
خانمقايه و دهبه وې پتي به ره و جيهاني بالا هه لکشيت.

موخليس،

نابې مهيلي دوو جيهان بيته دلي عاشق چ دم

غهميري عه شقي تو دهبې باقي بهماني تېبگا

گم تماشاى دهفته روى زمزمه کې تېدمگه

تاعهت و مهې، مسجد و مه پخانه عه پي قيسمه ته

مسجد و دېر و کليسا ههموو چېي عاشق بيه

چې هه به نه نقش و نيگار و دهر و ديوارى تيه/ ۱۰۷

خهيام،

هفتادو دولت دردين کم و بيش

از ملتها عشق تو دارم درپيش

چ کفر و چه اسلام و چ گاعت و چه گناه

مقصود توئى بهانه بردار ز پيش/رباعیات خیام/ ۱۲۸

واتا: له و دهفتادو گرووپه کې که له ناپين پهيدا دهبې، له ناو نه و ههمووانه من
عه شقي تو دم گمړه که، چ گاوری و چ ئيسلام و چ خواهرستى و چ گونا ه مه بهست له وانه
ههمووی تو بيه و بهس. خهيام مه بهستى نه و بيه بلې: گا ور و جووله که و موسلمان

هه موویان خوا دهمپرستن، به لām نمو خواهه ی که دهمپرستن خود و سیفمه ته کانی
 له مگتری جودان، هه وره گو ئیبن عمره بی ده لیت: (ان الله يعبد على درجات متفاوتة
 كل حسب ايمانه و معتقده و دينه)^(۱)، هه روه ها حمللاج له بهیته شیعریکدا ده لیت:

عقد الخلائق فی الاله عقائدا

وانا اعتقنت جميع ما عقوده^(۲)

بهیته په کممی موخلیس هه مان بیرۆکه ی په کممی خه یامی تیدایه که
 هه ردووکیان له م جیهانه دا ته نیا مبهستیان عه شقی خواهه و له و پیناوه دا هه و
 دهمن، بهیته دووه و سیه می موخلیس له گه ل بهیته دووه می خه یام په ک دهمر نه وه
 و له هوار چیه ی په کیتی ناپینه کان (وحده الادیان) دین و ده چن و هه ردووکیان له و
 باوهرمن که گاور و موسلمان له شوینه پرۆز مگانیان خودا دهمپرستن، لیرمه دا
 موخلیسیش وه کو خه یام بیر ده کاته وه و بهر و سؤفیگه ری جیهانی (کۆزمؤسی) هه نگاو
 ده نیت.

موخلیس،

من ومتی هاتوویمه دونیا راحمتی قه لیم نییه

هه ر غه مینک تهریکه دین جهرگمی پی لمت لته

من له دونیا تیگه پشته ووه سهراسه ر هه ر غه مه

تیم بگه مینه تو له دونیا چۆن ده گه ی؟ چی له زمه ته ۱۰۸/۹

خه یام،

چون حاصل المی درین شورستان

جز خوردن عصه نیست تاگندن جان

خرم دل انکه زین جیهان زود به رفت

وه اسوده کسی که خو دنیا مد به جهان رباعیات خیا، ص ۱۲۸

واتا: ده سکوتی مرؤف له م خاکه شۆرمکاته له خه م خواردن زیاتر نییه تا گیان
 کیشانی، دلشاد نمو که سه مه که له م جیهانه زوو پروات و ناسوده نمو که سه مه که هه ر
 نه هاتو ته جیهان.

(۱) الفلسفة الصرفية فی الاسلام، د. عبدالقادر محمود، ص ۵۱۷.

(۲) دیوان الحلاج، ط ۲، د. کامل مصطفی الشیبی، ص ۹.

موخلیس تمنیا بیرۆکه‌ی خەمخواردنی جیهانی و مرگرتوو و دوو بەیتە شیعری پێ
 دارپشتوو، بەلام بۆچوونەگە‌ی خەپام فەلسەفیانەترە و دوورتر پۆشتوو، هەردووکیان
 لەو باوەڕمەن کە ژیان هەمووی هەر خەمە و تا لە جیهان پێ هەر خەم نابەرپشتوو،
 موخلیس دەلی (سەراسەر هەر غەمە)، خەپامیش دەلی؛ (جێز خوردن غصه نیست..).

موخلیس و سەعدی شیرازی^(*)

موخلیس بەکێکە لەو شاعیرانەی کە شیعەمکانی سەعدی شیرازی کاری تێی کردووە و خۆی لە بەکێک لە چاوپێکەوتنەکانیدا دان بەم گارتیکردنە دەنێ و دەلێت: (لەو شاعیرانەی کە بەدڵمە و کاریان کردۆتە سەر شیعەمکانم، سەعدی شیرازی و حافزی شیرازییە)^(۱)، بەلام عەلی فەتاح دزمیی بە پێچەوانەی ئەمە بیر دەگاتەووە و لەو باوەڕمێه (کەنەو شاعیرانە کاریکی تابەتییان لە تەبەیی شیعری ئەودا نەکردووە)^(۲)، ئەمە بۆچوونی خۆیەتی و موخلیس خۆی دان بەم گارتیکردنە دەنێت. کەواتە گومان لەمۆدا نەما کە موخلیس کاریگەریی سەعدی شیرازی بەسەر مەوهیە و کاریگەریەکش تەنیا وەرگرتنی بیرۆکەییەو نەگەشتۆتە ناستی وەرگیران. لێره بەدواوە ناماژە بە بەیتە لێکچووکان دەکری و ناستەکانیان دەستنیشان دەکری.

موخلیس،

گەوهەری عەشق و تەبەعمەت پەرۆمەری رێک ناکەون

گۆل لەجینگای شۆرمکات قەت ناپوئ و هەلناکەوئ / دەستنووس، ۱۰۸

سەعدی،

زەمین شۆرە سەنبل بێ نیارد

دروخەم و عەمل چایە مگردان / کلیات سەعدی، ۸۱

(*) سەعدی: موشریفەدین موسلیح کۆری عەبدوللای سەعدی شیرازی بەکێکە لەو شاعیرانەی کە شیعەر و پەخشانی فارسی گەیاننۆتە بەرزترین پەلی رەوانی و رەوانیژی، لە ۵۸۵ ک لە دایکبووە و لەنێزان سالانی ۶۹۱ ک - ۱۲۹۱ ع / ۶۹۴ ک - ۱۲۹۴ ع مردووە. دووبەرەمی بە ناوبانگی لەدوا بەجێماوە گولستان و بوستان. د. رجا زاده شفق، تاریخ ادبیات ایران، تهران ۱۹۴۱، ص ۲۶۳.

(۱) جەلال سنجاوی، ل ۶.

(۲) عەلی فەتاح دزەیی، سی گۆل لەباغی لاوانەوه، کاروان، ژمارە/ ۳۸، ل ۵۰.

واتا: خاکی شۆرەكات گولەكەي بەرنادات، تۆ و ماندووبوون لەو خاكەدا بەفەرۆ
مەدە.

موخلیس بیرۆكەي (خاکی شۆرەكات)ی وەرگرتوو وەك سەعدی لەو باوەرەدا بە
ئەو جۆرە خاكە بەرھەمی نابێت. موخلیس جگە لەمەش مەیدانی بیرۆكەكەي فراوان
کردوو و (گەوھەری عەشق) و (تەبەئەت پەرورە) لەگەڵ (گون) و (جینگای
شۆرەكات) بەراورد کردوو و عەشقەكەي بە گون چواندوو و تەبەئەتەكەشي بە
جینگای شۆرەكات، كەواتە ئەم دوو دوانەيە (پنائیە) دژی یەكترین و بەیەكەو
ھەلناكەن.

موخلیس،

واعیز و سامعی لاسار مونتەفیع نین بە وەعز

تیغ ئەگەر ناسنی خراپ بوو، نەفەعی بۆ نادا ھەسان / دەستنووس، ۹۸

سەعدی،

شمشیر نیک از ھن بد چون کند کسی

ناکس بە تربیت نشود ای حکیم کس / کلیات سەعدی، ۸۱

واتا: چۆن کەسێ شمشیری چاک لە ناسنی خراپ دروست دەکات؟! ئەي زانا، ناکەس
لە پێگەي پەرورەدەو نابێتە کەس.

لێرەدا شاعیر تەنیا بیرۆكەكەي لە سەعدی وەرگرتوو و لەجێی شمشیر تیغی بەکار
ھێناوە و ھەمان بۆچوونی ئەوي دووبارە کردۆتەو، ھەرودھا (واعیز و سامعی
لاसार)یشی لەگەڵ (ناکس)ەكەي سەعدی بەرامبەر کردوو، چۆن ناکەسەكە بە
پەرورەدە چاک نابێت ئاواش واعیز و گوێگری لاسار سوود لە وەعز وەرناگرن.

موخلیس،

فیکری نیو چوونە جەھەننەم ھاتە نیو خانەي خەیاڵ

وەك لەگونجی مەدرەسە رووم کردە نیو ماڵ و منال

ھەرکەسێ عەقڵی ھەبێ قەت خۆی وەكو من لێ نەکا

زۆر موناھینە لەگەڵ یەك کەسێ عیلم و کەسێ ماڵ/ ۷۸

سەعدى:

ای گرفتار پای بند عیال

دیگر اسودگی مېند خیال

غم هرزند و نان و جامه و قوت

بازت ارنز سیردر ملکوت / کلیات سعدی، ۱۳۲

واتا: ئەو کەسەى کە گیرۆدەى داوى مال و مندالى، چىدیکە خەيالى
ناسوودمى مەكە، خەمى مندال و نان و بەرگ و خواردن لەجىهانی مەلەكوت (گىانی)
دوورت دەخاتەوه.

موخلىس بەشىومەىكى ناراستەوخۆ بىرۆكەى وەرگرتووه و بەشىوازى خۆى
داپرشتۆتەوه. مەسەلەى پاڤەندبوون بە خىزانى وەرگرتووه و بەلام لەسەعدى زياتر
پەلى هاويشتووه و ژنەينانى بە چوونە ناو دۆزەخ لە قەلەم داوه، لەوانەى مەبەستى
ئەومبى كە پياو بۆ بەخيوکردنى مال و مندالى دوور نييه دەست بۆ حەرام دريژ بكا و
حەراميش ھۆكارىكە بۆ چوونە دۆزەخ.

موخلىس،

چىى خودا پىيى داى قەناعەت پى نەكەى

دوورنيە خۆت ناخىرى كاڤر بکەى / دەستنووس، ۱۰۷

سەعدى:

ای قناعت توانگرم گردان

كەورای هیچ نعمت نیست

بنان خشك قناعت گنیم و جامه دلق

كەمار محنت خود بە كە بارمنت خلق / کلیات سعدی، ۱۴۲

واتا: ئەو قەناعەت وا بەتوانام بکە کە لەو باومرېم کە لە تۆ بەولاوه هیچ
نیعمەتى نییه، بەنانى وشك و بەرگى دەرويشى قەناعەت دەکەین و بارى ناگزوورى
خۆت باشترە لە پارى منمى خەلکى.

موخلىس تەنيا بىرۆكەى قەناعەتى وەرگرتووه و بەسادەىمىهوه بۆ مەسەلەكە
چووه، بەلام سەعدى بە چروپرى بۆى چووه و بە نیعمەتێكى گەورەى لەقەلەم داوه.

موخلیس،

یار به دنیا مه‌دودنیا چ نییه

هه‌رکەسێ وای کرد بزانە دهنیه / دهست‌نووس، ۱۰۴

سەعدی،

بدست آوردن دنیا هنر نیست

یکی را گر توانی دل بدست آر / گلستان سعدی، ۴۵۸

واتا: هونەر نییه تۆ جیهان به‌دهست بیتی، ئەگەر دمتوانی دلی یه‌گێ به‌دهست بێنه، واتا: بیکه خۆشه‌ویستی خۆت.

موخلیس هه‌مان بیرۆکه‌ی سەعدی دووباره‌ کردۆته‌وه‌ که یار به‌دهسته‌ی‌نانه و درووک‌ه‌وتنه‌ومه‌یه‌ له جیهان په‌رستی، لێ‌ره‌دا (یار)ه‌که‌ی موخلیس به‌رامبه‌ر (دل)ه‌که‌ی سەعدیه‌، موخلیس زیاتر درێژه‌ی پێداوه و دنیا په‌رستی به‌هیچ داناهه‌.

موخلیس،

وام ده‌زانی خواردنی خۆش عەقڵ و هۆش مه‌حکەم ده‌کا

ته‌جروبه‌م زۆر بوو، غەلمەت بووم، زێه‌ نا‌کا که‌م ده‌کا / دهست‌نووس، ۵

سەعدی،

فرشته خوی شود آدمی بکم خوردن

وگر خورد چو بهایم بیوفتد چو جماد / کلیات سعدی، ۲۰۸

واتا: مرۆڤ به‌ که‌مخواردن ده‌بێته‌ مرۆڤ و وەکو فریشتە‌ی لێ‌دیت، ئەگەر وەکو ماللات بخوات وەکو بێ گیان ده‌که‌وێت.

موخلیس بۆ‌چوونه‌که‌ی سەعدی (که‌مخواردن) وەرگرتوه‌وه‌ گۆڕانی به‌سه‌رده‌هێناوه‌ کردووه‌یه‌تیه‌ (خواردنی خۆش)، خواردنی خۆشیش زۆر ده‌خوڕێت، دیاره‌ موخلیس له‌سه‌ر که‌مخواردنه‌ بۆیه‌ خواردنی خۆشی بێ چا‌ک نییه‌. سەعدی که‌زاراوی (فریشته‌ خو) به‌کاره‌ێناوه‌ له‌به‌رئەومه‌یه‌ چونکه‌ فریشته‌ خواردنیان نییه‌، چا مرۆڤ ئەگەر که‌می خوارد له‌ سروشتی فریشته‌ نزیک ده‌بێته‌وه‌.

موخلیس:

کس نه‌بوو تېرې له دنیا نه‌وومې دهر واته‌دهر
وگ جهمنم هر دهل (هل من مزید) نه‌فسي به‌شمر / دستنوو، ۵۹

سعدی:

دیده اهل گنج بنعمت دنیا
پر نشود همچا نکه‌چاه بشبم / کلیات سعدی، ۲۱۱

واتا: چاوی خه‌لگی ته‌ماکار له نیعمه‌تی جیهان پر نابیت، هروکو چال که
به‌شه‌ونم پر نابیت.

موخلیس هه‌مان بیروبو‌چوونی سعدی دووباره دمکاته‌وه که‌تیرنه‌بوونه له
سامانی جیهان، به‌لام موخلیس نه‌م تیرنه‌بوونه‌ی به‌سمر هه‌موو که‌سیکدا سه‌پاندووه
و‌کو سعدی که له‌و‌جووه (مشبه به) موخلیس هاتووه له‌و‌جوو‌مکه‌ی کردوته (دوزه‌خ)
که پر نابیته‌وه له دوزه‌خیان (پوم نقول لجه‌نم هل امتل و تقول هل من مزید ق/ ۲۰
موخلیس:

نه‌و که‌سانه‌ی ده‌گه‌رېن بۆ چیشتی خوش و له هسان
بۆچی اتم شمه‌قیان نه‌برد و بۆچی جارێک نه‌پهان / دستنوو، ۹۸

سعدی:

میان دوتن اتش افروختن

نه‌عقلست و خود درمیان سوختن

میان دوکس جنگ چون اتشت / گلستان سعدی، ۵۷۵

سخن چین بدبخت هیزم گشت / کلیات سعدی، ۲۱۸

واتا: ناگری قسه خو‌شکردن له‌نیوان دوو که‌سان ژیری نییه و خو‌سووتاندنه
له‌نیوانیان، جنگ له‌نیوانی دوو کس و‌کو ناگریکه، نه‌ومی هسان له‌و نیوانه بی‌نی و
بیات به‌دیه‌خته و و‌کو نه‌و که‌سه واپه دارو پووشکه بخاته ناگروه.

موخلیس تمنا قسه هینان و بردنی نیوان دوو که‌سانی و‌هرگرتووه له‌گه‌ل (چیشتی
خوش) گردووپه‌تیه بنه‌مای به‌یته‌که، لیره‌دا گه‌ران به‌دوای هسان لای موخلیس
به‌رامهر (میان دوتن اتش افروختن) و (سخن چین بدبخت هیزم گشت) لای سعدی
شیرازی.

موخلیس،

چ خزوبی، چ سکندر بی، دهمی

بگری ناخوری رنی دهریهدری

که قهزا ساحتی تهمیری نهپوو

بهمهبا رؤی سکندر سهدری / دستنوو، ۱۰۶

سعدی،

شنید های که سکندر برهت تاظلمات

بچند محنت خورد انکه خورد اب حیات / کلیات سعدی، ۲۴۲

واتا: بیستوته که نه سکندر چووته تاریکستان و چنده ماندوو بوو تاگو ناوی
ژیان بخواتهوه.

موخلیس مهسه‌لی (ناوی ژیان)ی نه سکندر کردوته بنه‌مای دوو به‌پته‌ک‌هی و
نهمی له سعدی وهرگرتوو و پرونی کردوته‌وه که هموو هه‌ولمکانی بمفرؤ چوو،
له‌لایمکی دیکه‌وه هاتوو ناوی خدری زنده‌ی هی‌ناوه، خدریش نیشانه و هی‌مای
نهمرییه، موخلیس نهمری خدری رفته‌کردوته‌وه، به‌لام هی سکندر
رفته‌کردوته‌وه و پنی وایه ماندوو بوونه‌ک‌هی بی‌هووده بووه.

موخلیس،

چین و نینسان و مه‌لک جومله نه‌باتات و جه‌ماد

کائنات همرچی همیه پردمی نمز گاری تمیه / دستنوو، ۱۰۲

سعدی،

پرستار امرش همه چیزوکس

بخی ادم و مرغ و مورومگس / کلیات سعدی، ۲۱۶

واتا: همرچی لهو بوونه‌ومریمه له مرؤف و شته‌کان گوپراه‌لی همرمانه‌کانی خودان
به نادمیزاد و بالنده و میروو مه‌گه‌سه‌وه.

موخلیس بیرؤک‌هی سعدی وهرگرتوو ههموو بوونه‌ومری گوپراه‌لی
همرمانه‌کانی خودان له‌گه‌وره تا بچووکیان، له‌گیاندار تا بی‌گیانان (الا له الخلق و

الامر) الاعراف / ۵۴

موخلیس،

ئەھلى دىنم بىتپەرستى كارمە

باخەلىل بىم نازەرى رەفتارمە

بىم لەناخەز لوتقى يارم گەر ھەبى

ناگرى نەمروود وىكو گولزارمە / دەستىنووس، ۱۰۱

سەعدى،

گلستان كند اتشى بىر خەلىل

گروھى بىر اتش بىردىز بى نىل / گلپات سەعدى، ۲۱۲

واتا: خەلىل گەورە ناگرى بۇ نىبراھىم كەردە گولزار و گرووپىكىشى لە ناوى نىلەو
بەرمە ناگرى دۆزەخ بىرد كە گروپى فەرعەون بوون و نىل بوو گولپان و دۆزەخپان.

لېرەدا موخلىس چۈنكە ناوى خەلىل بوو، نامازمى بە (ابراھىم خەلىل) دۆستى
خەلىلەو ھەر كەمەزدان ناو ناگرەكەى بۇ كەردە گولزار (قەلنا يا نار كۈنى بىردا و

سەلاما ئالى ابراھىم) الانبىاء / ۶۹

شەخىر ھەمان بىرۈكەى وەرگەرتوو و مەيدانەكەى لەوھى سەعدى فراوانتر كەردوو
و ناوى نازەرى باوكى نىبراھىمى ھەناوە كە بىتپەرست و بىت تاش بوو، بەلام شەو
بىتپەرستىەى كە موخلىس دەپكەت لەوھى نازەرى جىاواز بوو و مەبەست لىتى جۈانپى
خەلىلە لە ناو لەش و لارى رابەرى تەرىقەتدا.

موخلىس،

مەھرەمەت (روح الامين) بوو ھەرگەچەو بۇ لامەكان

نەزمى (سبحان الذى) بۇ عەزەتى شەئى توو

بەردەدار نازانى لەو دىو جى ھەبە فەرمو ئەتو

بۇ توو ھەرچە ھەبى ئاپاتى سوبخانى توو / دەستىنووس، ۱۰۲

سەعدى،

چەنان كەردم دىرەقەرىب بىراند

كەمبەسەرە جىرئىل ازوبازماند

بەگفتا ھەرئەر مەجالم مەماند

بەماندم كە نەروى بىالم مەماند / گلپات سەعدى، ۲۱۹

واتا: گهر بهمجوره بهرهو بیابانی نزیکیتم بهرن که جوهره نیل له (سدره المنتهی) له پیغممبه (ص) جودابوووه، جوهره نیل گوئی: ناتوانم زیاتر بهرزبمهوه چونکه هیزی بآلم نهماوه.

نهم دوو بهیتهی موخلیس باسی چوونه ناسمانی پیغممبه (ص) دهگا، همرچهند نهم بایمه لای زۆر له شاعیرمکان دووباره بۆتهوه دهشی موخلیس ناگای له مهی سهدی نهیی، نهگهر وه ریشی گرتیی تهنیا بیرۆکهی جوهره نیله که له گهال پیغممبه (ص) تا شوینیکی دیاریکراو چوو و نیت نهیتوانیوه له گهالی بپروات و پیغممبه (ص) له ههواراز چوونه کهی بهردهوام بووه. به پیتی فوتابخانهی بهراوردکاری نهمریکی نهگهر شاعیر ناگاداری دهقه کهی دیکهش نهبوویی همر دروسته و دهکهوێته خانهی بهراوردکارییهوه.

موخليس و حافى شيرازى^(*)

موخليس همرومكو پيشتر باسكرا خوى دانى بهودا ناوه كه كارىگمى حافى شيرازى بهسهرهويه و ماموستاى موخليس له غمهلدا. حافى به پلهى يهكهم كارى لهشاعير كردووه، بهلگهشمان نهويه كه كومهله غمهزل و بهيتيكي حافى و مرگيرپاوه سهر زمانى كوردى. وانمى خوى دانى بهم و مرگيرپاوه دانابى، بهلام بهپى ليكولينهوه له غمهلهكانى نهمه بهدياركهوت.

نهم بهراوردى كه دهمانهوى بيكهين به سى قوناغدا رعت دمبى:

- ۱- قوناغى و مرگيرپان: نهمه بهشى همرومى بهراوردكه دهگريته خوى.
  - ۲- قوناغى خواستنى همندى وشه: واتا بهزورى لهرووى روخسارهوه پى دهجن.
  - ۳- قوناغى و مرگيرتنى واتا: لهم قوناغدا شاعير بهدهستكارپيهوه بهيتهكانى دارشتوتهوه و گهر لييان ورد نمبينهوه ههستى پى ناكهين.
- موخليس له قوناغى و مرگيرپانهكهدا بهدوو پلهدا رعتيووه، له پلهى يهكهمدا كت و مت بهيته فارسىهكهى و مرگيرپاوه و لهيهكتر دهجن، له پلهى دووهمدا به ههندى دهستكارپيهوه بهيتهكانى و مرگيرپاوه و تۆزى له واتاكهى گۆرپوه.
- نهمه لهرووى واتاوه، بهلام لهرووى روخسارهوه لهزۆريهى بهيتهكاندا لهسهر ههمان كيشى همرووى بهيته فارسىهكان رويشتووه و ههمان سهرواى بهكارهيناوتهوه. بېگومان نهمهش كارىكى هينده ناسان نييه مهگهر ههر زمان پاراوى و ليهاووى موخليس نهمهى لى بهوشيتتهوه.

نيستاش بهپى قوناغكان بهراوردكه دهخريته پوو:

(*) ناوى محمده و نازناوى (شمس الدين)، له ۷۲۶ ك لهدايكبروهو له ۷۹۱ ك مردوه، بۆيه پى گوتراوه حافى چونكه قورئانى لهبروهو، له ژيانى سياسى دوررهپهريز نهبروه و شيعرى بهسهر ههندى دهسهلداراندا گوتوه. ديوان حافظ، اميركبر، ص ۱۱/۹.

قوناغی و مرگیپانی بهیتهکان:

موخلیس،

بۆ لهگهڵ بادی سهبا نانیری بۆم گولدهستهی

تاموعهلتەر بئ بهیوی ئیوه سهراو ههیوانی ما/ دهستنوووس، ٦٥

حافظ،

با صبا همراه بفرست از رخت گلدسته ای

بوکه بویی بشنویم از خاک بستان شما/ دیوان حافظ، ١٦

بهیتهکهی موخلیس تارادهیهک و مرگیپانی بهیتهکهی حافظه، تهنیا موخلیس بهشیوهی پرسیار دهری برپوه و وشه (بستان)ی کردۆته (ههیوان). له لایهنی روخساریش لهسه ههمان کیش و سهروای بهیته فارسیهکهیه.

موخلیس،

بهجامی زهرنیگار سالی وهره بهندی لهمن بیه

سههرگاهاان بکه بهرهیز لهتری دڵ پرینداران/ دهستنوووس، ٦

حافظ،

بعلما جرعه ده تو به حافظ سحر خیز

کهدهای صبحگاهی اثری کند شمارا/ دیوان حافظ، ٧

نیوهبهیتی بهکهمی موخلیس بهیوهندی به بهیتهکهی حافظهوه نییه و نیوه بهیتی دووهمی و مرگیپانی نیوه بهیتی دووهمی حافظه. موخلیس لهم غهزهلهی دادی بهههندی دهسکارییهوه بهیته فارسیهکانی و مرگیپاوه و ههندی جاریش دهقاودقه. سههرپای ناوهروکی لهسه ههمان کیش و سهروای حافظ رویشتووه. ئهههش غهزهلهکهیه:

موخلیس،

هات لهمزگهوت بپته مهخانه دوتن پیری مه

ئهی رهیقانی تهریقمت جا حیه لهدیری مه

بهر پروی پر لازمه لمو قهیزه با مهحروم نمبین
 بئ دمهئ رۆزی ئهزهل وا هاتهئ تهقدیری مه
 نایهتکی حوسنی بۆ ئیمه کشف کرد پرووی تۆ
 بئ لهتافهت بۆیه نابهئئ قسهی تهفسیری مه
 دهستی ئیمه بهست له ههر کارێک و رووت لهولا دهکهی
 غهیری زولفی تۆ بزانه کئ دهکا زنجیری مه
 تیری ناھی موخلیسی عیشت لهگهردوون دهردهکا
 رووحهکهی خۆم خۆت بهارێزه لهکاری تیری مه/دهستنووس، ۲۹
 حافظ:

دوش از مسجد سوی میخانه آمد برما
 چیست یاران گریخت بعد ازین تقدیرما
 در خرابات گریخت ما بهم منزل شویم
 گاهین چنین رفتست در عهد ازل تقدیرما
 روی خوبت ابتهی از لطف برما کشف کرد
 زان سبب جز لطف و خوبی نیست در تفسیرما
 عقل اگر داند که دل در بند زلفش چون خوشست
 عاقلان دیوانه گر دند از پی زنجیرما
 تر اه ما زگردون بگزررد (حافظ) خموش
 رحم کن بر جان خود پرهیز کن از تیرما/دیوان حافظ، ۹۸
 موخلیس بهمهواوی بهیتی یهگهمی حافزی وهرگیراوه، لهبهیتی دووهمدایه تنیا
 بهشی دووهمی بهمهکهی موخلیس وهرگیرانی بهشی دووهمی بهمهکهی حافزه، بهلام
 بهشی یهگهمی بهیتی دووهم پهپوهندیی به فارسییهکهوه نییه. بهیتی سییهم
 وهرگیرانه تنیا موخلیس لهبهشی دووهمی بهمهکهدا وشه (لطافت)ی بۆ زیاد
 کردووه، نیوه بهیتی یهگهمی بهیتی چوارهمی موخلیس هی خۆیهتی و تنیا له نیوهی
 دووهمی بهمهکهدا واتای گشتیی بهمهکهی حافزی وهرگرتووه. بهیتی پینجهم بهگشتی

وهرگيراني بهيتي پينجه مي حافظه و تمنيا موخليس فريزي ناويي (رووحه كه ي
خؤم) ي بو زياد كردوو و (رحم برجان خود) ي حافظي فخرامؤشكردوو. له پرووي
روخساره و موخليس هه مان كيشي عهرووزي و سهرواي بهيتهكاني حافظي دووباره
كردؤته و.

موخليس،

(بعمدالله) له غم رزگارم نهوشه و

بليتم جي خانه ختي دلدارم نهوشه و

له به ختي خؤم و دلداري وهفادار

به مي گازانده بهر خوردارم نهوشه و

له بازاري مه محبه ملدا گدا بووم

ههتا نهوړؤكه دموله تدارم نهوشه و / ۲۲

حافظ:

تعالی الله چ دولت دارم امشب

كه امد ناگهان دلدارم امشب

نهال صبرم از وصلش بر آورد

زبخت خویش بهر خوردارم امشب

تو صاحب نعمتی من مستحقم

زكات حسن ده خوش دارم امشب / ديوان حافظ، ۲۵-۳۶

وهرگيرانه كه ي موخليس دمه او دمق نييه و دهسكاري كردوو و زياتر له پرووي
روخساره و پيك ده چن چونكه له سه هه مان كيش و سهرواي شيعره فارسه گانه.
له بهيتي به كه مدا موخليس واتاي گشتي وهرگرتوو و له گهل هه ندي دهسكاري،
بو نمونه: له جياتي (تعالی الله) نووسيو بهتي (بعمدالله)، بهيتي دووم و سنيهم واتاي
گشتي وهرگرتوو و تمنيا وشه ي (بهر خوردارم) ي دووباره كردؤته و له بهيتي دووم مدا،
بهيتي سنيهميان ليك جودان و له دووره و بهيوهندارن.

موخلیس،

نمورؤ دمری مه‌فانده که‌جئی نه‌هلی نیازه
والآیه لمبر جه‌ژنه هه‌لستاوه نی‌جازه
بؤ شاه و گه‌دایکه چ باده، چ مه‌محببت
سولتان و گه‌دای نمو دمره مه‌حمودو نی‌جازه
زاهد و مره نمو فه‌یزیه مه‌حرووم نمبی جا‌که
زمو‌لت له حقیقت که‌مه‌بی چت له مه‌جازه؟
سرپکی که‌دا رنگ نی‌یه بی‌گانه بزانی
یارم دمی بی‌زانی نوم مه‌حرمی رازه / ده‌ست‌نووس، ۶۷

حافظ:

الله له که در می‌کنه بازست
زان رو که‌مرا بر‌در او روی نیازست
بار دل مجنون و خم گره لیلی
رخساره محمود کف پای اياز ست
خما همه در‌جوش و خروشدن زمستی
وان می که در انجا ست حقیقت نه مجازست
رازی که بر غیر نگفتیم و نگوئیم
بادوست بگوئیم که او محرم رازست/ دیوان حافظ/ ۹۷

نیوه بهیتی په‌گه‌می موخلیس و مرگ‌پیرانی نیوه بهیتی په‌گه‌می حافظه و نیوه‌ی
دوومه‌ی په‌یوه‌ندی پی‌وه نییه، له‌به‌یتی دوومه‌دا ته‌نیا له روی رو‌خساره‌وه و شه‌ی
(محمود و اياز) و مرگ‌رتووه، بهیتی سی‌یه سهر‌پرای و مرگ‌رتنی دوو و شه‌ی (حقیقت و
مجاز) هه‌ندی له واتای به‌یته‌گه‌ی حافظی و مرگ‌رتووه، به‌لام بهیتی چواره‌می موخلیس
به‌ته‌واوی و مرگ‌پیرانی بهیتی چواره‌می حافظه. که‌واته نه‌م چوار به‌یته هه‌رسی لایه‌نی
و مرگ‌پیران و واتا و مرگ‌رتن و شه و مرگ‌رتنی تیدایه.

موخلیس:

بهیادی لیوو چاوی مهستی مهیگوون
بهی مهی مهستم و بی تیر جگهرخوون
بهرسین حالی فرهادی له شیرین
(ومن لیلی اسئلن کیف مجنون)
لهگهال بالا بلندان سمر بلندی
و مگو بالات قسمت مهنزووم و موزوون
کهسهروی جویه باری لی بزربوو
نموهك جویاره دیدم بوو به جهیحوون/دمستنووس، ۲۹۷

حافظ:

بیاد لعل تو و ان چشم میگونست
ز جام غم می لیلی که میخورم خونست
حکایت لب شیرین کلام فرهاد است
شکنج گره لیلی مقام مجنونست
دلم بچو که فنت همچو سرو دلجو است
سخن بگو که کلامت لطیف و موزونست
از اندمی که ز چشم برفت رود عزیز
کنار دا من من همچو رود جیحونست / دیوان حافظ، ۲۹۷

لهم چوار بهیتهدا موخلیس هندیکی و مرگیراوه و له هندیکی تهنیا واتای
و مرگرتووه و لهوی دی همر روخساری بهیتهکهی و مرگرتووه و وشهکانی دووباره
کردوتهوه. نیوه بهیتی پهکه می موخلیس و مرگیرانی نیوه بهیتی پهکه می حافظه و
له نیوه بهیتی دووهدا تهنیا وشه (خون)ی و مرگرتووه واتاکه ی جودایه. واتای بهیتی
دووه له هی حافظ ناچئ و تهنیا وشه (فرهاد و شیرین، لیلی و مجنون) دووباره
کردوتهوه و بهواتایه کی دیکه دهرشتوتهوه. بهیتی سییه و مرگیرانیکی کت و مت
نییه و واتای گشتی و مرگرتووه و دمسکاری کردووه. نیوهی دووه می بهیتی چوارمی
موخلیس به نیوهی دووه می بهیتی چوارمی حافظ دهچئ و له نیوهی پهکهدا لاهداوه.

موخلیس،

تاومکو گەنجی عەزیزم خۆت بگەینە کۆی نیگار

بێنج و دوو رۆژێکە دەروا رەونەقی باغ و بهار

دەوری مەجنوون تێپەری ئەورۆکە نۆبە ی ئێوە

دەورو تەسلیمە هەموو دەم وایە دنیای بێ قەرار / دەستێ نووس /

دورمجنون گەشت و نوبت ماست

هەگس پنج رۆژە نوبت اوست دیوان حافظ، لیمودی، ۳۱

موخلیس لە دوو بەیتەکی خۆیدا بەیتەکی خافزی وەرگیراوه، بەشی دووەمی
بەیتی یەکەمی موخلیس پەیوەندی بە هەمان بەشی بەیتەکی حافظەوه هەیە،
هەروەها بەشی یەکەمی بەیتی دووەمی موخلیس وەرگیرانی هەمان بەشی حافظە،
تەنیا (نیمە)ی کردۆتە (نێو).

موخلیس،

هەرجی ئەمەڕۆ لەرەفاقت بەسەفاو بێ خەلەلە

جامی جەمشیدی هەوا بەخش و لەتیفە ی غەزەلە

تەنگە رێی عافیەت هەر بەتەنێ رێ بگرە

دەم لەبادە مەکوو عومری عەزیز بێ بەدەلە

هەر ئەمن نیمە گە ئالا و لەبەلای بێ عەمەلی

سەیری پەك پەك عولەمامان هەموو هەربێ عەمەلە

دامەنی ماھی دوو هەفتە بگرە چیدی مەگە

زەن مەبە سەعد و نەوسەت گە لە زوهره و زوخلە

(موخلیسا) سابێقە گە مەعلووم نەبێ چاکە بکە

خاتیمە چاک و خراب تابیی رۆژی ئەزەلە / دەستێ نووس / ۴۰

حافظ،

دەین زمانە رەقیقی گە خالی از خللست

صراحی می ناب و سفینه غزلست

جریده رو که کنزگاه عافیت تنگست

پپاله گمر که عمر عزیز بی بدلت

نهمن ز بی عملی در جهان ملولم و بس

ملالت علما هم ز علم بی عملست

بگیر گره مه چهره و قصه بخوان

که سعد و نحس ز تأثیر زهرمو زحلست

بهیج دور نخواهید یافت هشیاریش

چنین که (حافظ) مامست باده از لست/دیوان حافظ، لیمودی، ۵۰

بهیتی یه‌گم و مرگپرانیکی ته‌واو نییه و موخلیس کۆمه‌له وشه‌یه‌کی بۆ زیاد
کردوه و مگو (ههرچی نه‌ورؤ له رفاقهت، جامی جه‌مشیدی هه‌وا به‌خشی). بهیتی
دووه و مرگپرانیکی ته‌واوی بهیتی دووه‌می حافظه، بهیتی سییه‌م و مرگپرانیکی بهیتی
سییه‌می حافظه ته‌نیا موخلیس وشه‌ی (سه‌یری) خستۆته سه‌ری. بهیتی چواره‌م کت و
مت و مرگپرانیه، ته‌نیا موخلیس له‌جیاتی (مه‌چهره) وشه‌ی (ماهی دوو هه‌فته‌ی
داناوه که ده‌کاته چواره‌ده، چواره‌دهش نه‌گهر ئاوا بنووسری: ۴ × ۱۰ - ۴۰ ده‌کاته چل
مه‌به‌ستی پێغه‌مبهر (ص) که له‌تمه‌منی چل سالی‌دا وه‌حی بۆهات. له بهیتی پینجه‌مدا
موخلیس به‌ ده‌ستکارییه‌وه به‌یته‌که‌ی ریک‌خستووه و ته‌نیا (روژی نه‌زه‌ل)ی
و مرگرتووه.

موخلیس:

چاوی پاکی دڵ مەگەر بۆ دیتی رووت ده‌ست بدا

چاوی دونیا به‌تی من هه‌دی نییه بۆ ئینتیزار

مه‌نزلی گێبه که رێ ئه‌و مه‌نزله نادرێ به‌من

نیه‌ستی دار موغیلانی له‌گه‌ڵ سه‌روو چنار/ده‌ستنووس، ۱

حافظ:

دین روی ترا دیده جان بین باید

وین کجا مرتبه چشم جهان بین من است

يارب كمبه مقصود تماشاگه كيست

كه مځيلان گريځش گل و نسرين من است/ديوان حافظ، ليموده، ۳۷

موخليس به دهستكاريه وه بهيتي به كمه مي حافظي و مرگيپراوه و به گويږمي
بؤچووني خوۍ داپرشتوته وه، بهيتي دووه مي موخليس بهتوزي دستكاريه وه
و مرگيپراي بهيتي دووه مي حافظه و له جياتي (گل و نسرين) موخليس (سرو و چنار) ي
داناوه.

موخليس،

زاهيدي زاهر پرست ناگاي له عالي مننپيه

گهرچي خوځم هه ينمت گه دامه هيممتم سولتانپيه

بؤ تماشاۍ عاشقان ناگه ي چ عالي هيممتن

دل پريندارن له حلقه ي وان، كه چي شهكوا نپيه

كورته بالا وادهي دستي بگانه ناسمان

كاري و هك خوۍ وادهي بالا بلند بالا نپيه

لوطي پوراني خرابات گاه و بي گاه هر هه

لوطي شيخ و زاهيداني بي حقيقت وانپيه

موخليسا مه پانه جتي نيخلاص و جتي هك رنگپيه

بؤ نموانه ي خوځروشن لپره هيچ رنگا نپيه/دهستنووس، ۳۶

حافظ:

زاهد ظاهر پرست از حال ما آگاه نيست

در حق ماهرچه گويد چاي هيچ اكره نيست

حافظ ار بر صدر نشيند ز عالي مشربست

عاشق در دي كش اندر بند مال و جاه نيست

هرچه هست از قامت ناسازي بي اندام ماست

ورنه تشریف تو بر بالاي كس كوتا نيست

بنده پور خراباتم كه لطفش دا نم است

ورنه لطف شیخ و زاهدگاه هست و گاه نست

بردر میخانه رفتن کاریک رنگان بود

خودنظر و شانرا بکوی می فروشان راه نیست/ دیوان حافظ، ۳۲-۳۳

لهرووی کیّشموه ههمان کیّشی حافزی بهگار هیناوه و سمر واکهشی ههمان شته،
تهنیا (نیست)ی فارسی بووته (نییه)ی کوردی و وگو فارسیکه بووته دواسهروا.
لهبهیتی بهکهمدا موخلیس تهنیا بهشی بهکهمی بهیتهکهی و مرگپراوه و بهشی
دووهمی بهیتهکه پهپوهندیی بهفارسیکهوه نییه. لهبهیتی دووهمدا واتای بهیتی
دووهمی حافزی و مرگرتووه و دوره لهو مرگپران. لهبهیتی سییهمدا موخلیس تهنیا
لهبارهی کورته بالاییهوه لیّکچوون همیه و موخلیس دمسکارییهکی زوری کردووه و
گهر لهبر بهیتهکانی دیکه نهبی هست بهو لیّکچوونه ناکری. بهیتی چوارمی
موخلیس و مرگپرانی بهیتی چوارمی حافزه لهگهّن توژی دمسکاری، بهلام بهیتی
پینجهمی موخلیس بهتهواوی و مرگپرانی بهیتی پینجهمی حافزه و بهمجوره دمتواین
بلتین: بهگشتی موخلیس نهم غهزلهی حافزی و مرگپراوه.
موخلیس،

عهیی رندان مهکه زاهید به چ حال

کردمووی کس له چ کس ناکری سونال

چی همی نهو نطرؤشی همموو کس

بهک نییه بابمتهی خوشناو و بهقان

همموو چی حیگهیی عیشه دمر و دشت

همموو کس تالیی یاره بهخهپال

مستهلهی سابیقهیی رژی نهزل

موشکیله باسی مهکه وک کهروال/ دستنویس، ۲۸

حافظ:

عیب رندان مکن ای زاهد پاکیزه سروشت

کهگناه دگری بر تو نخوا هند نوشت

من اگر نیکم اگر بد تو بر و خودرا باش
هرکس ان درود عاشقت کار که گشت
همه کس طالب یارند چه هشیارو چه مست
همه جا خانه عشقت چه مسجد چه گنشت
نا امید مکن از سابقه لطف ازل

توجه دانی گمیس پرده که خوبست و که زشت / دیوان حافظ، لیموئی، ۴۷

موخلیس لہم غمزلہی حافظ کہ (۱۰) بہیتہ تمنیا چواری و مرگیراوه. بہیتی
یہکہمی حافظی بہ دہسکاریہکی گہمہوہ و مرگیراوه، بہلام لہبہیتی دووہمدا تہنیا
واتای بہیتی دووہمی حافظی و مرگرتوہ و پھیومندیان زور نییہ. لہبہیتی سییہمدا
موخلیس بہ گہمی دہسکاریہوہ بہیتی سییہمی حافظی و مرگیراوه و لہبہر سہروای
بہیتہکہ لہ حیاتی (دیرو گنشت) وشہی (دہر و دہشت)ی داناوہ. لہبہیتی چوارہمدا
شاعر تہنیا بہشی یہکہمی بہیتی چوارہمی حافظی و مرگیراوه و بہشی دووہمی
بہیتہکہ ہی خوہتی.

موخلیس،

تا می بہر دہوام بختن و معشوقہ بہ کام بی
سولتانی جیہاتم دہمی لہو پڑوہ غولام بی
بہرداغی خسووسی بخہ کار ساقی، بہہارہ
موخلیس چ قسووری مہکہ با مانگی سیام بی/ دہستنووس، ۳۷

حافظ:

گل دربرو می در کف و معشوقہ بہ کام است
سلطان جہاتم بہنین روز غلام است
حافظ منشین بی می و معشوق زمانی
کایام گل یاسمین و عید سیام است / دیوان حافظ، ۴۴

بہیتی یہکہم و مرگیرانیکی تہوای بہیتی یہکہمی حافظہ، بہلام بہیتی دووہمی
موخلیس جڑوہ گڑوانیکی تیدایہ و سہرمہای تہوش لہ حیاتی (عید) وشہی (مانگ)ی

به کارخیناوه که زیاتر بهیته‌کهای به‌خیز کردووه، چونکه مهی و معشوقه له‌مانکی
ره‌مه‌زاندای ده‌بی وازیان لی به‌ینری، به‌لام وادیاره مهی و معشوقه‌کهای موخلیس
ومگو هی حافظ مه‌جازی نییه و حقیقیه.

موخلیس،

به‌ته‌مای تاعهت و ته‌قوا مه‌به قهت له‌و دلی مه‌ست
ناوی نووسراوه به‌ دیوانه له‌ دیوانی (الست)
له‌ قیامت ته‌می عیسیان ومگو به‌ک زمره وه‌به
له‌دمری لوتفی خودا لامه‌جوو نه‌ی باده‌ پرست
ومسفی رووی تو چ بکا ده‌م، چ بنووسی قه‌له‌مم
با قه‌ به‌ست ومک گولی رووی تو ی له‌ چ باغیکی نه‌به‌ست/ده‌ست‌نوس، ۲۱

حافظ،

مطلب طاعت و پیمان در ست ازمن مست
که به پیمانه کشی شهره شدم روز الست
کمرکوه کمست از کمر مور انجا
نا امید از در رحمت مشو ای باده‌ پرست
جان فدای دهن‌ت باد که در باغ نظر
چمن ارای جهان خوشتر ازین غنچه‌ نبست/دیوان حافظ، لیمودی، ۲۰
به‌یتی به‌که‌م به‌ته‌واوی وهرگیرانی به‌یتی به‌که‌می حافظه، به‌شی به‌که‌می به‌یتی
دووه‌می موخلیس هی خۆپه‌تی، به‌لام به‌شی دووه‌می وهرگیرانی به‌یتی دووه‌می حافظه.
هه‌روه‌ها به‌شی به‌که‌می به‌یتی سییه‌می موخلیس په‌په‌وندی به‌ حافظه‌وه نییه، به‌لام
به‌شی دووه‌می وهرگیرانی به‌شی دووه‌می به‌یتی سییه‌می حافظه.
له‌رووی کیشه‌وه هه‌مان کیشی حافظی دووباره کردۆته‌وه و له‌گه‌ل نه‌مه‌ش
به‌هه‌مان سه‌روا به‌یته‌کانی دارشتۆته‌وه.

موخلىس:

مەرحىمبا ئەى قاسىدى پاك بېنە بۇم پەيقامى دۇست
تاپكەم رووخم بەقوربانى خەت و ئەرقامى دۇست
وا لەو شەيدايە ھەروەك بولبولانى نىو قەقس
تووتىي تەبەم لەشەوقى شەككەر و بادامى دۇست
ھەر دەبى سەرخۇش و مەست بى تا دەگاتە نەفخى سوور
ھەركەسى رۇزى ئەزەل مەست بى بە جورەى جامى دۇست
مەن دەكەم قەسدى وىسال و ئەو دەگا مەيلى فراق
تەركى قەسدى خۇم ئەوا كەرد بەلكو پەك بى كامى دۇست
موخلىسا ھەولى تەداوى بۇ دەمدى سەپىرى بگە
خۇش نىيە مەيلىنى مەشھەر بى بېرىن و زامى دۇست/دەستنووس، ۳۵

خافز:

مەرحبا اى پەك مشتاقان بەدە پەيقام دوست
تاكەم جان از سر رەبەت فەداى نام دوست
وا لەو شەيدا ست دايم ھەمچو بلبىل در قەس
طوطى طەبەم ز شوق شەكر و بادام دوست
سر زەمىتى بىر نەگەرد تا بەسبەج روز حشر
ھەركە چەن مەن در ازل پەك جەرعە خور دا ز جام دوست
مەيل مەن سەوى وصال و قەسد او سەوى فراق
تەرك كام خەود گەرفەتم تا بىر ايد كام دوست
خافز با درد او مەيسوز و بى درمان بساز
زانكەدرمان نەدارد در دەبى ارام دوست / دىوان خافز، ۳۵
لەرووى كەيش و سەرواوە ھەمان كەيش و سەرواى خافزى دووبارە كەردۆتەووە و وەكو
خافز بەدوا سەروا بۆى ھاتووە.
نەم غەزەلە وەرگەيرانىكى تەواوى غەزەلەكەى خافزە و بەكوردىيەكى پەمتى و

دارشستنیکی به‌هیزموه وهرگیرانه‌که نه‌نجام دراوه، ته‌نیا له‌به‌یتی پینجه‌م له‌جیاتی
نازناوی موخلیس (مه‌یدانی مه‌حشر)ی بۆ نیوه به‌یتمه‌که زیاد کردووه.

موخلیس،

به‌ته‌جممول نه‌خمن و ری به‌جه‌لاله‌ت نه‌برن
کاروانی که حله‌و کیشی بی لوگنی نه‌زه‌لی/ده‌ستنوو، ۲۲

حافظ،

کاروانی که بود بدر قه‌مش حفظ خدا
بتجمل بنشیند بجلالت برود /دیوان حافظ، قاسم غنی، ۱۵۰

نهم به‌یته‌ی موخلیس وهرگیرانی به‌یتمه‌که‌ی حافظه‌ی له‌گه‌ل هه‌ندی ده‌سکاری، واتا:
وهرگیرانی وشه به‌ وشه نییه.

موخلیس،

مه‌پرسه که‌عه‌ و بتخانه‌ نه‌ی شیخ
ته‌هاره‌ت گهر نه‌می نایی به‌ عیسمه‌ت /ده‌ستنوو، ۱۳۶

حافظ،

چون طهارت نه‌بود که‌عه‌ و بتخانه‌ یک‌یست
نه‌بود خیر در ان خانه‌ که‌ عصمت نه‌بود /دیوان حافظ، لیمو‌ده‌ی، ۹۷
موخلیس به‌گشتی به‌یتمه‌که‌ی حافظه‌ی وهرگیراوه و هه‌ندی وشه‌ی زیادی خسته‌ته
ناویه‌وه، موخلیس به‌یتمه‌که‌ی به‌ نه‌ری ده‌سته‌پێکردووه، به‌لام لای حافظ نه‌رییه،
سه‌رم‌پرای نه‌مه‌ش موخلیس له‌خۆیه‌وه وشه‌ی (شیخ)ی بۆ داناوه.

موخلیس،

جین و ئینسان و مه‌له‌ک جومله‌ نه‌باتات و جه‌ماد
کالینات هه‌رجی هه‌یه‌ پر ده‌می نه‌زکاری ته‌یه‌/ده‌ستنوو، ۵

حافظ:

نه بتنها حیوانات و جمادات و نبات

هرچه در عالم امر است بفرمان تو باد/دیوان حافظ، لیمودهی، ۹۵

موخلیس نهم بهیتهی حافظی و مرگیراوه و (جین و نینسان و مهلهك) پشی
خستوته سمره و زیاتر روونی گردوتهوه، هرچه‌نده حافظ به‌گشتی باسی هموو
بوونه‌هرانی گردوه (هرچه در عالم امر).

موخلیس:

رهختی خوت راگیشه میخانه نه‌گمر هوربت دهوی

رؤز و شهو تهی ناگرتی بی لئوی جامی زمرنیگار/دهستنوس، ۱

حافظ:

حا لیا مصلحت وقت در ان میبینم

که گشم رخت به میخانه و خوش بنشینم/دیوان حافظ، لیمودهی، ۲۱۱

به‌دهستکاریه‌کی که‌مه‌وه موخلیس بهیته‌که‌ی و مرگیراوه و لهواتای گشتیدا په‌ك
دگر نه‌وه، به‌لام بهشی دووه‌می بهیته‌که‌ی موخلیس په‌پوهندی به نیوه بهیتی دووه‌می
حافظ‌موه نییه.

موخلیس:

با مودعی نه‌زانی نه‌سراری عیشق و مستی

له‌و جهله باهمین بری له خود په‌رستی

گهرچی نه‌خوشی عیشقی شه‌کوا مه‌که له عیشت

خوشتره دهردی یاران سه‌دجار له تمندروستی

منواره علیم و هزلت بگره تمیزی رندی

ده‌توی بگه‌ی به‌گمنجت تیکه‌ه له‌لاتی هستی

بنواره سؤی باده و مردم‌گری چمند به‌گمرمی

دامنی چمند کورته، چمند درنزه دستی

دڭ مەستى گەر تۆ موخلىس نابى ئەنئىسى غەم بى
تۆ سەر بلندى عىشقى ئەورۇگە بۆجى پەستى/دەستىۋىس، ۲۰

حافظ،

با مدعى مگوئيد اسرار عشق و مستى
تابيغىر بمررد در رنج خود پرستى
باضعف و تانوانى هم چون نسيم خوش باش
ببمارى اندرين غم خوشتر ز تندروستى
تا فضل عقل بپنى بى معرفت نشيى
يك نكتهات بگويم خود رامبين كه رستى
صوفى پياله پيما، ساهى قرايه پرگن
اى كوته استينان تاكى دراز دستى
از راه ديده حافظ تا ديده زلف پستت

با لجمله سر بلندى شد بايمالى پستى/ديوان حافظ، ليموده، ۲۸۰

بەيتى يەكەمى موخلىس وەرگىرانى بەيتى يەكەمى حافظە لگەل ھەندى جياوازى
كە لەجياتى (بامدعى مگوئيد) نووسىۋىپەتتى (بامودەع نەزانى)، بەيتى دوۋەمى
موخلىس وەرگىران نىيە تەنيا واتاي گىشتى بەيتى دوۋەمى حافظى وەرگىرتوۋە،
ھەروھە بەيتى سىيەمىش بەم شىۋەيە. بەيتى چوارەم وەرگىرپانە لگەل كەمى
دەسكارى بەتايىبەتتى لەبەشى يەكەمى بەيتەكەدا كەوشەى (بنوارە)ى بۆ زىياد كىردوۋە،
بەلام بەيتى پىنچەم وەرگىران نىيە وتەنيا لەواتادا ھەندى لىكچوۋنى لگەل بەيتى
پىنچەمى حافظ ھەيە و وشەى (سەربلند، پەست) لى موخلىس دووبارە بۆتەوۋە.

موخلىس،

لە بۇ كۆى تۆ بەھەشت ھەروەك حىكايت
جەمالى حۇرى بۇ رووى تۆ كىنايت
لەملىھەى لىۋەكەت ئەنھاسى عيسا

قسمی ناوی بهقا دهیکا ریوایمت
 چ عمتریکی دمداتن گول به عالم
 له‌لای تو گمر لمیوی بیټن ریوایمت
 نیگارا من کمو صمیدی حمردم بووم
 لمبرچی دهمکوژی وایی جینایمت
 تگاکارم بهراهر تالی نهمروټ
 له دلمان بۆچی ناکا هیج سرایمت
 له‌تو و معدی لپقا و مریگری هم‌رکس
 به‌دونیا و ناخیرمت ناکا کیفایمت
 کسم بۆ منزیلی له‌یلا بجیتن
 بمرنگا ناکه‌ویتن بیټ هیدایمت
 خه‌یالی پهنگری رووتم له‌دل دی
 له‌دمست دۆزه‌خ نهمن ناگم شیکایمت
 له‌نالین ناکه‌وئ موخلیس همتا، نئ
 به‌هاواری له‌لای یار، په‌ک عینایمت/۲۸/۲۷

حافظ:

ای روضه بهشت زکویت حیکایتی
 شرح جمال حور ز رویت روایتی
 انفاس عیسی از لب لعلت لطیفه
 و آب خضر نوش دهانت گنایتی
 کی عطر سای مجلس روحانیان شدی
 گل را اگر نه بوی توگردی رعایتی
 در آرزوی خاک در دوست سوختیم
 یاد آور ای صبا که نکردی حمایتی
 بوی دل کباب من آفاق گرفت
 وین آتش درون بکند هم سرایتی

ای دل بهرزه دانش و دینت ز دست رفت
 صد مایه داشتی و نکردی کفایتی
 در آتش از خیال رخس دست میدهد
 ساقی بها که نیست ز دوزخ شکایتی
 دانی مراد (حافظ) ازین آه و ناله چیست
 از تو کرشمه و ز خسرو عنایتی/ دیوان حافظ، لیمودی، ۲۷۱

نهم غمزه‌های موخلیس در بزرگترین غمزه‌ها که پیرومندی به غمزه‌های حافزموه
 همی و بهشی همره زور و مرگپرابی. هندی‌کیش واتای گشتی و مرگرتووه و له
 سمره‌ها مان سمره‌ای فارسی‌که دایر شتوتووه. بهیتی به‌که‌م و دووه‌می موخلیس
 و مرگپرابی همان به‌که‌م فارسی‌های حافزه و بهشی دووه‌می بهیتی سی‌به‌می موخلیس
 و مرگپرابی همان بهشی حافزه و له‌بهشی به‌که‌می به‌که‌م‌ها توژی ده‌سکاری کردووه
 و له‌جیاتی (مجلس روحانیان) کردووه‌تیه (گول به عالم). له‌بهیتی چوارمدا
 موخلیس هندی واتاکه‌ی و مرگرتووه و مرگپرابی نییه. بهیتی پنجم سمره‌خویه و
 تمنیا له‌وشی (سیرایت) هاوبه‌شی هیه و سمره‌ای بی ریک‌خستووه، بهیتی شه‌شم
 سمره‌خویه و تمنیا وشی (کیفایت) ی و مرگرتووه. بهیتی هفتم سمره‌خویه
 بهیتی هشت‌م و مرگپرابی له‌گه‌ل توژی لادان. بهیتی نهم موخلیس ده‌می
 و مرگپرابی به‌که‌م‌های حافزه له‌گه‌ل ده‌سکاری به‌که‌م و موخلیس له‌جیاتی نازناوی
 (حافظ) نازناوی خوی (مخلص) ی به‌کاره‌ناوه و وشی (خسرو) ی پشتگوی خستووه.

موخلیس،

له‌و شونیه‌ی که گدا جاو جه‌لال و مرگرتووه
 گمر دلا تو له‌گدایی به‌که‌مین بی چ ده‌می
 گه نه‌توو تالیه‌ی یاری له‌سرومال و مرگرتووه
 یار له‌گمر بوو به‌سپار، یار گنه‌بوو با چ نه‌می/ دستنویس، ۱۳۲

حافظ:

در مقامی که صدارت به فقیران بخشند

چشم دارم که بجهاد از همه افزون باشی

در ره منزل لیلی که خطر هاست بجان

شرط اول قدم آنست که مجنون باشی/دیوان حافظ، لیاموده، ۲۷۸

بهشی بهکمی بهیتی بهکمی موخلیس و مرگیرانی همان بهیتی حافظه و بهلام
بهشی دووهمی بهیتکه واتای بهیتکه ای حافظی و مرگرتووه و دمسکاری کردووه.
موخلیس له بهیتی دووهمدا تمنیا هندی واتای بهیتی دووهمی حافظی و مرگرتووه و
موخلیس له خافز زیاتر داهینانی کردووه و داوی نهووی دمکات که عاشق دهبی له سر
و مالی خووی خوشبئی نه گهر یاری بوئی. بؤچوونه که ای موخلیس له بهیتکه
محوپیهوه نزدیکه که دهلی:

که رۆحم تیگهی تو حمز به دمرچوونی دمکه ای دمرچوو

دهبی عاشق که دی بیزاره یاری، بی برؤ پروا/دیوانی محوی، ۲۵

موخلیس:

هرچهنده گنجی بؤچی مهروری

چاکه عاشق نی بؤیه مهروری

دووریه له عاشق دیوانه ای عیشقه

تؤ دوستی عقلی، پیویسته دووری

جپی مهستی عیشقه نهو سمرابهرده

تؤ مهستی باده ای ناوی نهنگووری

لیوی بهبار و رووی زعفرانی

بؤ عاشق دمدن دموای رهنجووری /دمستنوویس، ۸

حافظ:

ای که دایم به خویش مغروری
گر ترا عیشق نیست معزوری
گر د دیوانگان عشق مگرد
که به عقل عقیده مشهوری
مست عشق نیست در سر تو
رو که تو مستی آب انگوری
روی زرد است و آه درد آلود

عاشقانرا گواهی رنجوری/دیوان حافظ، لیموده، ۲۷۸

بهیتی په‌گه‌می موخلیس و مرگیرانی به‌پته‌گه‌ی حافظه له‌گه‌ل تۆزی ده‌سکاری،
چونکه موخلیس به‌پته‌گه‌ی به‌پرس‌سیار ده‌ست پیدمکات و که‌چی لای حافظ خه‌بهره.
له‌به‌یتی دووهمدا موخلیس واتای گشتی به‌یتی دووهمی حافظی و مرگرتوو و بیرۆکه‌ی
خۆشی خستۆته سمری. نیوه‌ی په‌گه‌می به‌یتی سینه‌می موخلیس په‌یوسف‌لی به
حافظه‌وه نییه و تمنیا نیوه‌ی دووهمی به‌پته‌گه و مرگیرانی نیوه‌ی دووهمی به‌یتی
سینه‌می حافظه. به‌یتی چواره‌م و مرگیرانه له‌گه‌ل تۆزی ده‌سکاری که بریتیه له‌وه‌ی
موخلیس ده‌لی (ده‌وای رهنجووری) که‌چی لای حافظ (گواه رنجوری) په که به‌وقتای
شاه‌مندی رهنجووری دیت.

موخلیس:

کَیْیه نهورۆکه له مه‌خانه مقامیکی هه‌بی
وه‌گو جه‌مشید به‌خسوس‌ی ده‌م و جامیکی هه‌بی
چاوهرنی بادی سه‌بان جه‌ند دلی هه‌روه‌ک دلی من
به‌لگو نه‌و ده‌فعیه یار بێت و په‌یامیکی هه‌بی
گه‌ر غه‌ریبی غه‌رمزی پێک بی له‌لای تو چ ده‌بی
تۆنه‌می کن هه‌یه له‌وشاره که‌نایمکی هه‌بی
نابی بروا له‌دمرت موخلیسی هینه‌ه به نه‌مه‌ک
ده‌بی شاه‌ی وه‌گو تۆ کۆنه غولامیکی هه‌بیده‌ستنوو، ۲۸۰

حافظ:

ای که در گوی خرابات مقامی داری

جم وقت خودی، اردست بهامی داری

ای صبا سوختگان بر سر ره منتظرند

اگر از یار سفر کرده بهامی داری

کامی از میطلبید از تو غریبی چه شود

توتی امروز درین شهر که نامی داری

بس دعای سحر ت حارس جان خواهد بود

تو که چون حافظ شبخیز غلامی داری/ دیوان حافظ، لیمویی، ۲۷۸-۲۷۹

موخلیس له بهیتی یه که میدا سهرتا به پرسیار دوستی پتکردووه، به لآم لای حافظ به بانگ کردن دست پتدمگا، جگه له مه موخلیس بهیتی یه که می حافظی و مرگتیراوه له که ن لادانیکی که له بهشی دوووه می به پته که دا، همروها بهیتی دوووه و مرگتیرانه به دستکاریه و له بهشی یه که میدا موخلیس (همروه ک دلی من) ی بی زیاد کردووه. بهیتی سییهمی و مرگتیرانیکی ده فاودمقی فارسیه که به، به لآم له بهیتی چواره مدا موخلیس به دستکاریه و بهیتی چواره می حافظی و مرگتیراوه و له جباتی نازناوی (حافظ) نازناوی خوی (مخلص) ی به کارهیناوه و بهشی یه که می به پته که هینده به فارسیه که ناحیت.

((قوناغی و مرگرتنی و اتا))

لیرمدا موخلیس به هندی بهیتی حافظ کاریگر بووه و واتاکه ی به گشتی و مرگرتووه و به کوردیه می رهوان دایرشتوتوه، نه مهش له چند به پتیکی که زیاتر نییه، چونکه موخلیس له قوناغی و مرگتیرانیس سوودی له و مرگرتنی و اتا و مرگرتووه و له شوینی خویدا ناماژمیان بۆکراوه. لیره به دواوه چند نمونه به که له و مرگرتنی و اتا تۆمارده گرین:

موخلیس،

میحراب و تاقی لمبرۆت مەعبەدی ئەمەلی عیشقە

بەنی خوێشە دڵ نۆژی لەو جێیە داڵەستی/دەستنووس، ۲

حافظ،

در کعبه کوی تو هر آن کس که در ابد

از قبله ابروی تو در عین نمازست/دیوان حافظ/۳۵

لەم بەیتەدا موخلیس واتای بەیتەگەی حافظ و مرگرتووە و بەگوردیپێکی رهوان

کردوویەتیە شیعەر لەگەڵ نۆژی دەسکاری که نوێزکردنی دڵە لەو که عەبەدا.

موخلیس،

مەسجید و دێر و کلیسا هەموو جێی عاشقییە

جی هەبە نەمەش و نیگار و دەر و دیواری تەبە /دەستنووس، ۵

حافظ،

در عشق خانقاه و خرابات فرق نیست

هر جا که هست پر توی روی جبین هست

انجا که کاری صومعه را جلوه میدهند

ناقوس و دیر و راهب و نام صلیب هست/دیوان حافظ، لیمودهی، ۵۱

لێکچوون لەنێوان بەیتەگەی موخلیس و دوو بەیتەگەی حافظدا هەبە و موخلیس

واتای گشتیی و مرگرتووە و بە دەسکارییەوه داڕشتۆتەوه و لەجیاتی (خانقاه و خرابات)

هەستاوه (مەسجید و کلیسا)ی بەگارییەناوه که لە واتادا لەبەگەندی دوور نین.*

کەوابوو هەردووکیان بەرمو بیرۆکەی پەکیستی عەشق پاخود پەکیستی ناپەنەکان

چوونە و لەروخساریشدا (عاشق، مەعشوق، مەسجید، دێر، کلیسا) دووبارە بۆتەوه

لەگەڵ هەندێ جیاوازی لە دەرپرێند * هەرلەبارەی پەکیستی ناپەنەکانەوه بابا تاهیر

دەلێت،

گەشت و کەبەو پەنەنامو دیر   سرای خالی از دلیر نزنوند/د.بابا تاهیر/ ۶ = *

همرومها نیبن عمرمبی دهئیت:

لقد صار قلبي قابلا كل صورة   الفرمی لفرلان و دهرلرهبان
وبیت لاوئان و کعبه طائف   و الواح توراه و مصحف قران

ترجمان الاشواق، ابن عربی، بیروت، ص ۴۲

موخلیس:

مبحراب و تافی ئمبرؤت معبمدی ئمهلئ عیشقه

بهئی خوڤشه دل نوئزی لمو جئیه دابهستی/دستنووس، ۲۰

حافظ:

نماز درخم آن ابروان محرابی

کسی کند که بفون جگر مهارت کرد/دیوان حافظ، لیمودی، ۸۱

بهیته‌ک‌هی موخلیس له شوئنیکی دیکه‌ش دووبارمبؤته‌وه، به‌لام بهیومندی له‌گه‌ل
نهم بهیته‌ی حافظیش همه‌یه و واتا گشتیه‌ک‌هی و مرگرتووه و همدوو بهیته‌ک‌هی حافظ و
موخلیس باسی نوئزی عمشقی خوابی ده‌کمن و وشه‌کان زؤر خوازم.

موخلیس:

بئ خمبر بؤچی وها بئ خمبری

سغفیری گمرچی به‌زاهر حمزیری

گۆشئیکی بکه تاپئیت ئمگری

پسیری نه‌ورؤ، سبهئنی پدیری

نمبئ نازت نه به زئیر و نه به‌زیو

تؤ به‌دل معده‌نی زئیر و زمبیری /دستنووس، ۲۲

حافظ:

ای بیخبر بکوش که صاحب خیر شوی

تا راهر و نباشی کی راهر شوی

در مکتب حقایق پیش ادیب عشق

هان ای پسر بگوش که روزی پسر شوی

بنیاد هستی تو چو زیر و زبر شود

در دل ملر هیچ چو زیر و زبر شوی / دیوان حافظ، لیموده، ۲۲۲

موخلیس له بهیتی په‌که‌مدا تمنا همدئ واتای له‌بهیتی په‌که‌می حافظ و مرگرتووه
و به دمسکاریه‌وه نووسیویه‌ته‌وه. بهیتی دوومه‌می موخلیس و مرگرتانی بهشی دوومه‌می
بهیتی دوومه‌می حافظه و هیچ سوودی له‌بهشی په‌که‌می به‌ته‌که و مرگرتووه.
له‌سییه‌مدا موخلیس واتای گشتی بهیتی سییه‌می حافظی و مرگرتووه و به‌همندئ
دمسکاریه‌وه و مرگرتاوه و هونیویه‌ته‌وه.

((موخلیس و شاعیره عه‌ربه‌کان))

نهم جوړه هه‌لسم‌نگاننده شیعریه پنی ده‌گوتړئ (به‌راوردکاری)، نهمه چمند
مهرجیکی تابه‌تی همیه که‌مدبئ له همدوو به‌رهم‌که هاتنه دی. له‌وانه‌ش لایمنی
می‌زوویه. همدوو نه‌ته‌وه‌ی کورد و عه‌رب له‌سمرتای په‌یدا‌بوونی ئی‌سلامه‌وه
په‌وندبئ می‌زوویان به‌که‌لبه‌وه همدوو و کورد همدوو موسلمان بووه و له‌زور
باردا می‌زووی کورد تیکه‌لی می‌زووی عه‌رب بووه، له‌وانه‌ش لایمنه نه‌ده‌بیه‌که‌ی.
له‌به‌رنه‌وه‌ی روشن‌بیری عه‌ربی به‌سمر روشن‌بیری کوردا زال بووه چونکه زمانی
عه‌ربی زمانی ده‌سه‌لاتدار بووه و کوردیش ژیر ده‌سته بووه بویه لایمنه نه‌ده‌بیه‌که‌ی
همندئ کاریگه‌ری نه‌دبئ عه‌ربی به‌سمره‌ومیه.

همروها مهرجیکی دیکه‌ی به‌راوردکاری جیاوازی زمان و کارتیکردنی نه‌و زمانیه
له‌سمر زمان و نه‌ده‌بیکه‌ی ده‌که‌دا. زمانی کوردی و عه‌ربی جودان و له‌رنگه‌ی ناپنیه‌وه
کاریگه‌ری به‌سمر زمان و نه‌دبئ کوردا همدوو و خویندنی نه‌و سهرده‌م له
حوجرمکان به‌ زمانی عه‌ربی بووه، نه‌و کارتیکردنه‌ش له‌و کومه‌له وشه و زاراویه
دردمکه‌وئ که‌ جوونه‌ته‌ ناو زمانی نووسینی کۆنی کوردیه‌وه. نه‌مه‌ش تمنا کوردی
نه‌گرتو‌ته‌وه به‌لکو هممو نه‌و میله‌تانه‌ی گرتو‌ته‌وه که‌ عه‌رب نه‌بوون.

هیچ شاعریکی کوئی کورد نەبوووە کە لەحوجرە نەپخویندیی و زانیاریەکی
ئێسلامی و عەرەبی نەبووبی، بەم پێیە شاعیرە عەرەبەکان بە پلەی دووەم کاریان لە
شاعیرانی کورد کردووە.

لەبەرئەوەی هزر و رۆشنیری میلەتی کورد لەگەڵ میلەتی عەرەب یەک بوو و
تارادەیکە چون یەک بیریان کردۆتەو، بۆیە مەرج نییە موخلیس کاریگەری ئەو
هەموو شاعیرانە لەسەر بووبی و زۆر ناساییە کە وەک یەک بیریان کردبێتەو
(تواریدا لخواگر).

ئێستاش موخلیس لەگەڵ هەندێ شاعیر سۆفی عەرەب بەراورد دەکری و پلەی
کاریگەریەکە دەستنیشان دەکری.

موخلیس و رابیعهی عهده‌وییە^(*)

هەرچەندە رابیعه دیوانی شیعرى سەربەخۆى نییه، بە‌لام لەسەرچاوه کۆنه‌کان
شیعرەکانى بلاوکراونەتەموه‌وجاروبارێش تێکەلى شیعرى دیکە‌بووه.

موخلیس:

مەیلی وەسلێ یار منى خستە قەمەس

بەئى نەه‌یشتم تاقەت و سەبر و هەموس

غەبرى فکرى تۆ لە قەلبم دا نییه

روژ و شەو دێت دەجێ فکرى چ کەس

حیثما کنت اشاهد حسنة

فهو محرابي الیه قبلتي

قد هجرت الخلق جمعا ارتجی

منك وصلا فهو القصى منيتي/الشعر الصواني، عفنان حسين العوادى، ١٣٧

یارمکەى هەردووکیان ناسایی نییه و خودایە، چونکە لای موخلیس هەموو دلی

داگرتوووە و لای رابیعه بووئەتە میحرابی گرنۆش بردن و هەردووکیان لە عەشقی خودا

لەکۆمەڵ دابەراون و جگە لەو هیچیان ناوی.

(*) سالی لەدایکبوونی دیارنییه و لە ١٨٥٠ کە مردوو، سەرەتا گۆرانی بێژبوو و پاشان تۆبەى
کردوو و وازی لەدوینا هێناوە و بەرهو عەشقی خواى چوووە لەقودس نێژراوە. طبقات
الاولیاء، ص ٤٠٨.

موخلیس و شافعی^(۲)

موخلیس،

دمروا ومکو خهو وصل و فراق و همموو (اضداد)
دونیا چ سہباتیکی نیبہ شیرن و تالی

شافعی،

ولاتجزع لحادثۃ اللیالی
فما لحواث الدنيا بقاء / دیوان الشافعی، ۱۵
ولاحزن یدم ولا سرور

ولا یؤس علیک ولا رخاء / د. الشافعی/ ۱۶

موخلیس واتای ہمدوو بہتہ کہی شافعی و مرگرتووہ و نیووی دووہمی ہمدوو
بہتہ کان بہتہ کدی دہجن و ورگپرانیکی بہدہسکاریہ.

موخلیس،

ہمرگہسی وا تی بگا شمرع و تمریقت لیك جودان
خوی بہ نینسان چوَن دہزانی؟ با بہتہ ناو کمران

شافعی،

فقیہا و صوفیا لکن لیس واحدا
فأني و حق الله اياك انصح / دیوان الشافعی، ۲۴

ہمدووکیان لہو باومرن کہ زانابی و صوفیاتی لیك جودا نین و پیکہوہ ناپینی
نیسلام تمواو دہکن و ومکو شیر و خمتی پارہی کانزان.

---

(۲) ناوی محمد مددی کوری نیدرہسہ لہ ۱۵۰ کلہ شاری غہزہ لہ دایکبووہ، رابہری مزہبی شافعیہ، لہ ۲۰۴ ک لہ میسر لہ شاری فوستات و ہفاتی کردووہ. دیوان الامام الشافعی، محمد عقیف الزعبی، ص ۵.

موخلیس،

همرچی دښتن غم و شادی شهو و پژ
لای خودا دئی پئی رما به، دمنگ مکه

شافعی،

دع الایام تفعل ما تشاء

وطلب نفسا اذا حکم القضاء / دیوان الشافعی، ۱۵

بمیته‌ک‌ه‌ی موخلیس و مرگرتووه‌ی بمیته‌ک‌ه‌ی شافعیه و به‌دهسکارییه‌وه و اتا‌ک‌ه‌ی
تمواو و مرگرتووه.

موخلیس،

همرچی خوا بوی ناشکرا کردی به‌جاو یا خوله‌ خمو
هر له‌لای خوت بامیتن، مه‌یخمره سمر زار و دمو

شافعی،

اذا المرء افشى سره بلسانه

ولام عليه غيرة فهو احمق

اذا ضاق صدر المرء عن سر نفسه

فصدر الذي يستودع السر اضيق / دیوان الشافعی، ۱۵

بمیته‌ک‌ه‌ی موخلیس به‌دوو بمیته‌ک‌ه‌ی شافعی ده‌چی و اتا گشتیه‌ک‌ه‌ی
و مرگرتووه و به بمیتن هونیویمیتیه‌وه و داوای به نهینن کردنی به‌هری خوابی پان
زانستی خوابی دمکات.

موخلیس،

فیکر نیو جوونه جه‌مه‌ننه‌م هاته نیوخانه‌ی خمال

دهرس و دهوری لیم مشه‌وشکرد غمی مال و منال

گهرچی خو زور زه‌مه‌مه‌ی تمرگی و مته‌ن، گردومه‌ی من

زور مونا‌لینه‌ی لم‌گمل یه‌ک، گمسی عیلم و گمسی مال

شافیعی،

لا يدرك الحكمة من عمرة

يكدح في مصلحة الاهل

و لا ينال العلم الا فتي

خال من الافكار و الشغل / ديوان الشافعي، ٧١

جوړه ليکچوونیک له نړیوان موخلیس و شافعی همیه و همدو وکیان باسی
وهرگرتنی زانست دهکمن که دهی دووربی له خمیالی مال و مندان. نه دوو بهیته
موخلیس له گهل سهدی شیرازیش بهراورد کراوه و ناتوانین دوا بریار بدهین که
کاریگمزی کامیانی له سهره.

بەيتەى ھەللاج كاريگەر بوو ھەداۋى پاراستى نەينى ھەپتەكان دەكات، كەچى
خۇى نە پپاراست و لەسەرپاندا.

موخلىس:

كە و مەلەت دا كە من بمرم ئەتوو دى

خەنى خۇشيمە وا نيزيك ومقات بووم

ھەللاج:

ان الحبيب الذي يرضيه سفك دمي

دمي حلال لة في الحل و الحرم / دھوان ھلاج، ۸۶

ھەردووكيان لەو ھەمەنەو ھەكەى كەپپيان خۇشە بە دەستى يار بكوژرئ، واتا:

لەپپناو يار خۇيان بھەنە قوربانى. موخلىس تەنيا ئەم بىرۆكەمەى و مرگرتووھ.

موخلیس و شبلی^(*)

موخلیس:

تا خمریکی یادی تۆیم، هیچ کەسم نائتە یاد
موفسیدی حوب و وظایە، عالەمی گەمەن و فەساد

شبلی:

لەیس پەجری علی لسانی شینی

علم الله ذا سوی نکرنا / دیوان ابی بکر الشبلی، ۱۱۷

هەردووکیان بەردەوام لە یادکردنەوهی خودا دان و هیچ شتیکی دیکەیان بەسەر
زار دانایی و بیر لە هیچی دیکە ناکەنەوه.

موخلیس:

خانەقا و مەھانە هیچ فەقی نییە بۆ عاشقی

بۆ هەموو جێ رۆیووە ناسای نووری رووی حەبیب

شبلی:

فلما لراني الوجد انك حاضري

شەهتەك مەوجودا ئی كەل مەكان / دیوان ابی بکر الشبلی، ۱۲۷

موخلیس بێرۆکەکی بەیتەکەکی شبلی وەرگرتوووە، زۆر جاران ئەمە لای موخلیس
دوو بارمبۆتەوه، کەواتە موخلیس باوەری بە یەمکێتی بوونە ئیسلامیەکە و یەمکێتی
نایەنە ئیسلامیەکە هەبوو، کەبیریتێە لەوهی خودا لە هەموو شوێنێکە بە بێچوونی و
نایەنگان هەموو هی خۆان و ئیسلام هەموو نایەنگانی تێدا کۆیە.

(*) ناوی جەغفەری کۆری یونسەر بەدەلهفی کۆری جەحەدەر ناسراوە، لە سامەرا
لەدایکبووەو لە ۹۴۶ ع مردوو، شبلی پەردەدارێ خەلیفە مروەفەقی عەباسی بوو.
دیوان ابی بکر الشبلی، ص ۳۵/۲۳.

موخلیس و ئیبن عەرەبی^(*)

موخلیس:

ھەرجی خوا بۆی ئاشکرا کردی بەھاو پاخۆ لە خەو

ھەر لەلای خۆت بایمیش، مەھەره سەر زار و دەو

ئەبن عەرەبی:

نبة علی السر و لاتفشة

فالبوح بالسر له مقت / دیوان ابن العربی، ۳۱

بەزۆری شاعیرە سۆفیەکان ئەم بیرۆکەیە دووبارە دیکەمنەوه و داواي پاراستنی
نەینێ عەشقی خۆدایێ دیکەن، لە پێشتر سەعدی شیرازی و حەللاجیش ھەمان
بۆجەوونیان ھەبووه، جا دەشێ موخلیس لە یەکێ لەمانەئێ وەرگرتبێ.

موخلیس:

لەھەر جێگا تەجەللاگەر بکا یار

لەبۆ موخلیس دەبێتە کتیی توورم

ئەبن عەرەبی:

هو لي الارض اله قادر

ومع في كل وجه اينما/د. ابن عربی، ۸۹

موخلیس باسی دەرگەوتنی یار (خودا) دیکە کە لە ھەموو شوێنێ ھەبێ، دەشێ
وەری گرتبێ و ھەروەھا دەشێ لە قورئانی پیرۆزی وەرگرتبێ کەرۆوی خودا لە ھەموو
شوێنێ ھەبێ ((اینما تولوا فثم وجه الله)) البقره، ۱۱۵

(*) ناوی محمدی کوری عەلی کوری محمدی حاتمییە، لەم نازناوانەئێ ھەبێ (ابوبکر، محی
الدین، حاتم، ابن عربی)، لە مەرسەئێ نەندەلوس لە ۵۶۰/ک/۱۱۶۴ ع لەدایکبووه،
لە ۵۹۸/ک/۱۲۴۰ ع لەشام مردووه. التصوف الاسلامی، د. زکی مبارک، ص ۱۱۹.

موخلیس،

خانەقا و مەبەخانە هیچ فەرقی نییە بۆ عاشقی
بۆ هەموو جێ رۆژییە ئاساری نووری رووی حەبیب

ئەبەن عەرەبی،

فانظرة في شجر و انظرة في حجر
وانظرة في كل شيء ذلك الله / ديوان ابن عربي، ٢١٦

موخلیس،

مەسجید و دێر و کلیسا هەموو جێی عاشقییە
جێ هەبە ئەفەش و نیگار و دەرو دیواری تەبە
روو لە دێر و کلیسا کە دێکەم تۆ سەبەبی
لە هەموو شوێنەوه گەر تۆ نەپەرستم چ بکەم

ئەبەن عەرەبی،

لقد حار قلبي قابلا كل صورة
فمرعى لغزلان و دیر لرهبان
وبیت لاوئان و کعبە طائف
و الواح توراة و مصحف قرآن / مقدمات في الشعر
السومري، طراد الكبيسي، ٩٢

موخلیس و ئەبەن عەرەبی هەردووکیان لە عەشقی خودا نەقووم بوونە و
خۆشەویستی خۆایی ئایینی نەوانە، موخلیس بێرۆکەیی بەیتەکەیی ئەبەن عەرەبی
وەرگرتوووە لەگەڵ دەسکارییەکی کەم.

موخلیس،

مەستووری عێشقە موخلیس گەرنا خودای تەعالا
پێی داوە هەرچی عێلمە بێخاتە نووکی خامە

ئەبەن عەرەبی،

خصصت بعلم لم يخص بمثله
سواي من الرحمان ذي العرش و الكرسي / محي الدين ابن
عربي، عبدالعزيز سيد الاهل، ٢٠٤

موخلیس بیرۆکه‌ی به‌پته‌که‌ی ئیبن عمری و مرگرتوو له‌گه‌ل هه‌ندێ دمسکاری،
موخلیس پێی وایه له‌بهر عه‌شقه‌ خواپه‌که‌ی ناتوانی بۆچوونه زانسته‌گانی دهربرئ
و عه‌شقه‌ خواپه‌که‌ش به‌هره‌گی خواپه‌ و به‌شیکه‌ له‌ زانستی خواپی (علم اللدنی)،
ئیبن عمره‌بیش به‌ ئاشکرا ده‌لی خودا خۆی زانستی (لدنی) پێ به‌خشیوم و له‌و
سه‌رده‌مدا به‌گه‌س نه‌به‌خشاوه‌ جگه‌ له‌و نه‌بیئت. گه‌واته‌ موخلیس و ئیبن عمره‌بی
هه‌ردووکیان خاومنی زانستی ئاسایی و زانستی خواپین.

موخليس و شاعيره كلاسيكيه كانى كورد

هيچ شاعيرنك نيبه كه له نهدمى پيش خوى پجرايى و شيعرى كه له شاعيرمگان همست و هوشى گۆش نه كردى. موخليسش په گيگه لهو شاعيرانه و بهرهمى همدى له شاعيرمگانى بهر له خوى خوڼدووتوه كارىگمى نهوانى به سمرهوه دياره. چاگرتين به لگه شمان بۇ نهمه گوته گانى خويتمى كه دهلى: "له دهو روبه مى سالى ۱۸۲۰ كه نهوسا تهممى بيست سالان بوو به تهاوتى شيعرى پښكم داناوه و به زورى بهرهمى نالى و سالى سنه و حاجى قادرم خوڼدووتوه"^(۱). له جيگايه كى ديكه شدا دهلى (لهو شاعيرانه كه به دلمه و كاربان كردوته سهر شيعرمگانم بيخود و هممدى و نالى و همزين)ن^(۲).

جا نهم گوتانهى موخليس نهوه دمردخه ن كه نه دمب په كه به كى نه پجراوهمو خه رمانيكه هم به كه دى سوار به كى ده خاته سهر و دهوله هممدى دهكات.

نابى نهوه مان له بير بچيت كه به پيى قوتا بخانهى فهرنسى بهراورد كردنى دوو بهرهمى نه دمى له بهك زماندا كارىكى بهراوردگارى نيبه و بهرام بهر به (موازنه)، به لام نهم كارى كه من كردووه به پيى قوتا بخانهى نه مريكيه، چونكه لهو قوتا بخانه به دا جياوازي زمان مهرج نيبه بۇ ليكولينهوى بهراوردگارى.

له لايه كى ديكه وه مهرج نيبه موخليس شيعرى نهو ههموو شاعيرانهى خوڼدوبيتوه و كارىگمى به سمرهوا همبوو، به لكو دهش گهلى لهو ليكچوونانه بۇ ليكچوونى روښنبرى دمرو بهر بگمريتوه.

منيش هاتووم جگه لهو شاعيرانهى كه موخليس خوى ناماژى پى كردووه، گهلى

---

(۱) جهلال مهولرود، شاعيرى دهشتى قهراج ملا خلیل موخليس، بهيان ۱۱۲، ۱۹۸۵، ل ۳۴.

(۲) جهلال سنجاوى، مامزستا خلیل موخليس وه لامى چوار پرسار ده داتهوه، هاوکارى، ۱۹۷۴، ۲۳۲، ل ۶.

شاعری دیکهه هیناوه و لهگه‌ل شیعرمکانی موخلیس بهراورددم کردووه بهپنی میژووی
 ژبانی نهو شاعیرانه ریز بهندم گردوون و له بابا تاهیرموه تاگو فانبع هاتووم.
 لهه بهراوردهدا جاری وا همه بهپته شیعرێکی موخلیس لهگه‌ل چه‌ند شاعیرێ
 بهراوردگراوه و بهته‌واوی نازانرێ ناها موخلیس کاریگه‌ری کامیانی به‌سه‌ره‌وه‌یه.
 نی‌ستاش وا لهو لاپه‌رانه‌ی که‌دادێن به‌ هه‌موونه‌ی شیعریه‌وه نه‌م لی‌کچه‌ونه‌ نیشان
 ده‌درێ. به‌گه‌شتی نه‌م لی‌کچه‌وونانه‌ ده‌که‌ونه‌ خانه‌ی وهرگرتنی واتاوه و وه‌کو به‌راورده
 فارسیه‌که‌نیه‌ که‌ هه‌ندێکی وهرگێرانیکی ته‌واوی شیعره‌ فارسیه‌کان بی‌ت.

موخلیس و بابا تاهیری هه مه دانی

موخلیس،

عاشقی رۆژی ئەزە ل گەبرو موسلمان و پەهوود

وا لەدەرگا بۆتەمای خیاڵەت و دیداری تەبە / دەستنووسی/ ۱۰۲

بابا تاهیر،

ئەگەر مەستانی مەستیم ئەز تە ئیمان

ئەگەر بێ پاو و دەستیم ئەز تە ئیمان

ئەگەر هیند و ئەگەر گەبر نەر موسلمان

بە هەر میلەت کەمەسیتم ئەز تە ئیمان / دیوانی بابا تاهیری

عورپان، وەحیدی دەستگردی، ۲۸

هەردوو بەیتەکان لەجوارچیۆدی یەکییتی ناپنەکان دەخولێنەوه، موخلیس پێی
واپە گاور و موسلمان و جوولەکە لەبەردەرگای خودا جاوەرپوانی دیاری بینینی خودان،
بەلام بابا تاهیر خوازیاری ئیمانه لەخواوه جا چ هیندوسی بێ یان گاور یان موسلمان.
هەروەها موخلیس لە بەیتێکی دیکەدا هەمان بۆجوون دووبارە دەکاتەوه و لەگەڵ
بابا تاهیر پێیان واپە کە مزگەوت و دێر و کلیسا هەموو جێگای خواپەرستین و شوێنی
پەرۆزن، ئەمەش بەیتەکانە:

موخلیس،

مەسجید و دێر و کلیسا هەموو جێی عاشقییە

چی هەبە ئەمەش و نیگار و دەرو دیواری تەبە

بابا تاهیر،

کەنیشت و کەعبە و بتخانە و دەیر

سەرای خالی از دولبر نەزوونەند / دیوانی بابا تاهیری عورپان، ۲۹

موخلىس و نالى

موخلىس:

بى خەمبەر بۆجى ومها بى خەمبەرى
سەمەرى گەرجى بەزاهىر خەمەرى

نالى:

دائىم لە خەمەردا سەمەرى بە لەمەتمەندا
غوربەت كەش و عاجز بە ئەگەر ئەمەلى تەرىقى/دىۋانى نالى، ۳۸
ھەردووكيان باسى ژيانى مەۋقە دەكەن كە دائىم نىيە و كاتىيە و ئەنجامەكەى بەرمە
نامۇىى دەجىت، بەتەبەتە سۆڧىيەگان زۆر ھەست بەم نامۇىيە دەكەن و دەيانەۋى
گيانىيان بچىتەۋە جىيەنى بالاي پىشۋى.

موخلىس:

دەستى خۇم دانا لەسەر رووم، لىۋى خۇم جوۋلاننەۋە
زالەمى سۆر ھەلگەر، ئەمىرۋى بزاۋتن، يانى يۇخ

نالى:

گوتەم ئايا بە زارى خۇت دە پەرسى خالى زارى من
بىرۋى ھىنايە پەك وەك شەكى لا پەغى كە بىزارم/دىۋانى نالى، ۳۹
موخلىس بىرۋەكەى بەيتەكەى نالى وەرگرتوۋە و بەشىۋەيەكى تازە دايرشتۋتەۋە،
ھەردووكيان لەبارەى زمانى ھىما دەدوۋىن بەمىرۋ كە ئەگەر ھەردوۋ بىرۋەكەى بىنەۋە
پەك شىۋەى (لا) وەردەگرن، واتا: نا رازىبوۋنى پار.

موخلىس:

غەۋاسى ڧىكرى موخلىس دۈر دۇنتە دەر لەدەريا
گەرپارى وەك نەبىتن، دانىشە وەك خەمۇشان

نالی،

عومرئکه به میزانی ئەدەب توحفە فرۆشم

زۆرم گوت و کەس ئی ئەگەیی ئێستە خەمۆشم / دیوانی نالی، ۲۸۰

موخلیس هزری بەیتەگەیی نالی وەرگرتوووە ئەویش نەبوونی خوێنەری شیعەرە
لەسەردەمی نالیدا، وادیارە لەسەردەمی موخلیسیش هەر وابوو.

موخلیس،

بەوردی ھەرکەسی بێت و تەماشای شیعری موخلیس گا

چ بەیتێکی لە کوردیدا بە شیعری شاعیران نادا

نالی،

نالیا ئەم غەزەلە تازە کە تازەت گوتوو

بەدووسەد مەسنەوی^(*) پۆلویی^(**) لوبایی نادەم / دیوانی نالی، ۲۰۸

- ھەردووکیان شانازی بە شیعری خۆیان دەکەن، موخلیس وەک نالی پێی وایە لە
شیعری کوردیدا هیچ شیعری ناگاتە شیعەرەکانی ئەو، بەلام نالی ئەک ھەر بەشیعری
کوردی نادا بەلکو بەشیعری فارسیشی ناگۆڕیتەو.

موخلیس،

ھەتا تۆ ناشنامان بووی، ھەموو کەس ناشنامان بوو

بەیی لوتفی توو وا لەدوینا لەمن بپزارە ئەوڕۆکە

نالی،

ھەتا تۆم ناشنا بووی، ناشنام بوون

ئەمێستا موو بەمووم ئەغیارە بێ تۆ / دیوانی نالی، ۲۸۲

(*) مەسنەوی: دیوانی شیعری مەولانای رۆمیە کە لە ۱۲۷۳ ع مردوو. تێکستی ئەدەبی
کوردی، د. محمد نوری عارف، ل ۱۵

(**) کتبی (سيف الدين امدی) یە و لە ۱۲۳۴ ع مردوو. تێکستی ئەدەبی کوردی، د.
محمد نوری عارف، ل ۱۵.

موخليس بهتەواوى كاريگەرىي بەيتەكەي نالى پىۋە ديارە و بەشىۋازى خۇي
دووبارە بەيتەكەي ھۆنىۋەتەۋە.

موخليس،

ئەم لاۋە كو لەۋلاۋە، تەماشاكە چ لاۋە

ۋەستائە، ئەمۈند خاۋە، دەلىي خاۋە، روۋاۋە

نالى،

لەۋلاۋىكە لەۋلاۋە بەئەم لاۋە كشاۋە

يا ياسەمەنى خاۋە بەروۋى رۇژدا رۇاۋە / دىۋانى نالى، ۵۲۰

موخليس نەك ھەر لەروۋى واتاۋە چاۋلىكەرى نالى كىردۆتەۋە، بەئكو لەروۋى
روخسارېش لەسەر ھەمان كېش و سەرواى بەيتەكەي نالىيە و چەند وشەپەكى ۋەكو
(لاۋ، لەۋلاۋ، خاۋە) دووبارە كىردۆتەۋە.

موخليس،

سەيرى سەھراكە چ رەنگىنە ۋەكو ھەسلى بەھار

قەترە قەترە چك چكەي، خاۋناۋى دوۋچاۋى مەنە

نالى،

ھەرچۇگە و جۇگىكى كەۋا سوۋر و سوۋرىي

جېي جۇششى گىرمانى مەنە و خۇيئە رۇاۋە/ دىۋانى نالى، ۵۲۱

موخليس ھەزرى بەيتەكەي نالى ۋەرگرتوۋە كە رۇانى خۇيئە شاعىرە و لەيۋتەپەكى
ناياب و مۇسقىا نامىز دايرشتۆتەۋە. بەتابەتى نىۋە بەيتى دوۋەمى خاۋەنى رەتەيىكى
بالايە و وشەكانى زۆر گونجائون لەگەل يەكەي.

موخلیس و سالم

موخلیس:

بهجامی زمر نیگار سالی و مره پمندی لهن بیه
سهحر گاهان بکه پهرهیز لمتری دل برینداران

سالم:

له ههناسهی منی مهزلوومی غهریب
خوت بهارنزه لهوختی سهحره / دیوانی سالم، ۲۳
خوباراستنی یار لهپارانهوهی بهانیان دووباره بۆتهوه و نیوه بهیتی دووهمی
موخلیس به بهیتهگهی سالم دهچیت.

موخلیس:

موخلیسی بیکهس شهیدی عیشقه دهستی لی مهمن
خوونی گهش بۆ رۆزی دهعوا شاهید و نیشانه

سالم:

که فهن پراهنم بیت و مهشۆن زهخم و سهیهت بی
بهخوین ئالوده ئازادن لهمهحشره شههیدانت/دیوانی سالم، ۸۹
ههردووکیان باسی شهیدبوونی عاشق دهکن له عهشقه شههیدش شوستنی
ناوئ چونکه خوینهگهی شاهیتی شهیدبوونیته. بهیتهگهی موخلیس ههمن
بهیتهگهی ساله و بهدارشتنیکي دیکهوه.

موخلیس:

جین و نینسان و مهلهك جومله نهباتات و جههاد
کائینات ههرچی ههیه پردهمی ئهزکاری تهیه

سالم:

ئېنس و جېن موغترەق قودرەتى چەقن بە پەقېن
(ھەمە در زگر و مناھات و قىامند و قەود)

ھەردوو بەیتەگە باسى زېكر كردنى مروژ و جنۆكە دەكەن، بەلام بەیتەگەى
موخلىس گشتگىترە و ھەموو بوونەومەرى گرتۆتەوھ ((وان من شيء الا يسبح بحمده
ولكن لاتفقهون تسبیحهم)) الاسراء/41، دەشى ئىكچوونەگەيان بۆ يەكبوونى رۆشنېرىيان
بگەرتەوھ كە رۆشنېرىيەكى نىسلامى بووھ.

موخلىس:

ئەوا دەستى لەنتو دەستى نىگارى خۇيەتى ھەركەس
منى بېكەس نەبى دەستم خراوھ دەست غەمان دېسان

سالم:

ئەبەدوھك من غەمەش ساحتېب وھايە
رەھىق و ھەمدەمى ئېرىنە بى تۆ / دىوانى سالم، ۱۱۲
لەبەر ئەوھى يار دلى رەقە بەرامبەر عاشق، بۆيە عاشق ھەمەشە لەگەن خەم
ھاودەمە و كۆنن لەگەن يەكدى.

موخلىس:

ئەگەر ھەر موو زمانىكى ھەبېتن
لەدەردى عىشقى تۆ بەستە زمانم

سالم:

وھانا ناكە لەگەن من موومىانى من سەرى يەك موو
ئەگەر ھەرموو زەبائى بېت و دەرگا ھەر زەبان موومى
/ دىوانى سالم، ۱۵۵

ئەم وئە شىعەرىيە كە ھەر مووئەك بېئە زمانىك وئەنەيەكى سواوى كۆنە و لە
ئەدەبىياتى فارسىيەوھ ھاتۆتە ناو كورد. موخلىسش ئەم وئەنەيەكى دووبارە كردۆتەوھ،
جا چ لە سالى ھەرگرتى يان لەشاعىرىكى دىكە، كورد يان غەبرى كورد.

موخلىس و مەلا ۋەسمان

موخلىس:

مىحراب و تاقى ئىمېرۇت مەعبەدى ئەھلى عىشقە

بېنى خۇشە دىل نوۋىزى لەو جېيە داببەستى/دەستنووس، ۲

مەلاۋەسمان:

سۆڭى نىيە مۇزگان جىيە ۋەستائە لەمىحراب

ناخ شۇرشى چاۋ خانى برۇى كىردە موسەللە/دىۋانى مەلا ۋەسمان، ۱۸

ھەردوۋ بەيتەكە مىحرابى برۇى يارىان كىردۈتە جىگەى دا بەستى نوۋىز، بەلام

نەو يارە يارىكى دۇنيابى نىيە و يارىكى گىيانى سۇفيانەيە، چونكە ئەو عەشقەى

ئەوان مەبەستىانە عەشقىكى حەقىقىيە و مەجازى نىيە.

موخلىس:

ئەو شەۋە كەۋن و مەكان عالمى مولك و مەلەكۋوت

يەك بەيتەك جوملە بەجوملە، ۋا سەنا خوانى توۋە

مەلاۋەسمان:

شەۋەت و مەن و پادى سەبا غەمزە دەجۋوتىن

سەپپاحى فەزائى عالمى مولك و مەلەكۋوتىن دىۋانى مەلاۋەسمان، ۱۹

ھەردوۋىگان باسى شەۋى مىعراج دىكەن كە ئەھلى جىپھان و ئاسمانەكان ھەموۋ لە

ستاپشى زاتى (مەھمەد)دان، موخلىس چەند ۋەشەيەكى لە بەيتەكەى مەلا ۋەسمان

دوۋبارەكىردۈتەۋە ۋەكو (شەۋ، عالمى مولك و مەلەكۋوت).

موخلیس:

عاشقی رۆزی ئەزە ل گەبرو موسلمان و پەهوود

وا لەدەرگا بەتەمای خەڵەت و دێداری تەپە / دەستنووسی/ ۱۰۲

مەلاووسمان،

موسلمان مەجووس روو لەرووت کەن

سوحوف باوێتە ئاتەش پووری تەرسا / دیوانی مەلا ووسمان، ۲۶

بەیتەکان لە جوارچۆوی پەکیی ئاینەکاندان، ئەم بەیتە موخلیس لەگەڵ چەند شاعیریکی دیکەش بەراورد و بەرامبەری گراوه و ناتوانی پێداگری بکەیت کە لە کامیانی وەرگرتوو، یاخود ئایا بێرۆکە بەیتەکە وەرگراوه یان هەلقولاولی رۆشنگیری خودی شاعیرە؟

موخلیس:

ووعزی وەك ئاگر لەدەم دێتە دەری

قەلەبی ساردی گاری لێ ناکا لەهیب

مەلاووسمان،

لەوشکی گەللەتە واعیز هەمیشە

دەهەن پاراوی ووعز و سینە خالی / دیوانی مەلاووسمان، ۲۴

هەردووکیان باسی نامۆزگاری کردنی نامۆزگاریکەری دلرەق و زمان لووس دەکەن، ووعزەکانی گەرمە و کار لە دلی ساردی خۆی ناکا چا چۆن کار لەخەلکی دەکات؟ موخلیس بێرۆکەکە وەرگرتوو و بە شیوازی خۆی بەیتەکە هۆنیوتەوه.

موخلیس و کوردی

موخلیس:

هەرچهنده که موخلیس به نمازگهت ئەدوێت
ئەو راڤزی بابە ئەبەدا رێی غەنە نادا

کوردی:

ئەو دڵ بەتەمەیی رەحمی لێبار، نا بەلەدی بۆ چ
گەو رەحمی ئەدەلدا بۆوه ئەو راڤزی بابە/د.کوردی/٤٤
موخلیس لەرووی روخسارمەو دەستەواژە (ئەو راڤزی بابە)ی وەرگرتوو، لەرووی
ناوەڕۆکیشەووە باسی بۆ رەحمی یاری وەرگرتوو بەشیوازیکی تازە بەیتەگە
هۆنیوەتەو.

موخلیس

گەرچی زاھەر هەبەتێکی ڕووت و نابووتم هەبە
گەر خڕیدارم هەبیتن، قووت و یاقووتم هەبە

کوردی:

دوێو یاقووت دەبارێ ئەم کەلامە شیرینە کوردی
خوایا کوا ئەدوێادا قەدر زانی، خڕیداری؟/دیوانی کوردی، ٥٢
موخلیس هەردوو وشەی (یاقووت، خڕیدار)ی وەرگرتوو و لەلایەنی واتاشەووە
هەمان واتای کوردی دووبارە دەکاتەو، ئەویش نەبوونی کرێاری دەقی شیعریە.

موخلیس:

موخلیسی بێکەس شەهیدی عیشقە دەستی لێ مەدەن
خوونی گەش بۆ رۆژی دەخوا شاهی و نیشانەمە

کوردی:

من کەکوشتە تیغی عیشقم رۆژی دیوانی خودا
بۆچی شاهی بێنم ناخر گەنەگەم خوێناویبە/دیوانی کوردی، ٥٢

هەردوو بەیتەکە باسی شەهیدبوونی عاشق دەکەن بە دەستی یار و خوێنی رزّاویان
دەبیته شایەد لە رۆژی دواپی گەوا شەهیدی دەستی یارن، موخلیس زۆر وەستایانە
واتای بەیتەکە ی دارشتۆتەو.

موخلیس:

من بەتەنیا غەم دەخۆم، غەم گۆشت و خوێنی من دەخوا
بۆیە یەك یەك دەندەگاتم بووینە شەقڵە ی بێ هەراشی

گوردی:

من خەم خوارد و خەمیش خوێنی جگەرمی خواردەو
بۆیە گریام چەند بە چەند فرمێسکی خوێنم نەهات/
دەوانی گوردی، ۱۱

موخلیس لەنیووە بەیتی یەكەم چاویكەری نیووەی بەیتی یەكەمی گوردی
کردۆتەو، بەلام لەنیووە بەیتی دووەمی وێنەیکێ شیعری داھێناوە کە بەر لەو کەس
بۆی نەجوووە کە دەندەکانی وەکو شەقڵە ی بێ هەراشی لێ بیت.

موخلیس و حاجی قادری کۆیی

موخلیس،

لەسەراتا بەسۆره پیا ئەسەری نووری ئەوه

لەوجوودی هەموو چشت مەسەره پێفەمبەری ما

حاجی،

تابلێی فەرەقی هەیه میهری من و ماھی فەلەك

لەسەراتا بەسۆره پیا، لەسەما تا بەسەمەك / دیوانی حاجی، ٦٩

لەرۆوی روخسارهوه موخلیس دەستەواژە (لەسەراتا بەسۆره پیا) ی وەرگرتووه،
بەلام لەرۆوی واتاوه لێك دوورن، چونکە بەیتەگە ی موخلیس لەبارە ی حەقیقەتی
مەمەدییه گە سەرچاوه ی بوونهوه، بەلام حاجی باسی جیاوازی جوانیی یارهگە ی و
مانگ دەکات گە نەر ز و ناسمانه.

موخلیس،

سەهری ئەو چەرخبە ناکە ی گە ج تەبەئیکی هەیه

دەولەتی داوه بەگەر، نیعمەتی داوه بەسەگان

حاجی،

هەر ئەدیبتێك بووه ساخوا لەدەمی ناوه بێن

دەولەتی داوه بەگەر، نیعمەتی داوه بەسەگان / دیوانی حاجی، ٨٢

موخلیس بەتەواوی نیوه بەیتی دووهمی حاجی وەرگرتووه و لەگەڵ نیوهی
بەیتێکی خۆی تێهەڵکێشی کردووه، وادیاره موخلیس پێی وابوو گەنەم نیوه بەیتە
لەگەڵ واقعی نیوهسای دەگونجێت و مەرفعی هیج و هوج و کۆری ناکەس لەناز و
نیعمەتن و خاوەن قۆناغیش لێکەوتوون.

موخلىس،

لەتپەقى حاشىيە زولفى و نوکاتى ئايەتى ھوسنى

گەششاف ناگىرى بەئاسانى بەسەد تەفسىرى ۋەك گەششاف^(*)

حاجى،

گەششاف رەموزى ئايەتى تۆ

تەفسىرى كەبىرى^(**) ھەخىرى رازى

موخلىس واتاي بەيتەگەى حاجى ۋەرگرتوۋە گەباسى جوانى رووى پارەو بە
تەفسىرى گەششاف رەمزمەكانى لىك نادىتەو، گەواتە پارەگە ئاسابى نىيە ۋ بەيتەكان
باسى جوانىي خواىى دىگەن.

موخلىس،

ۋەمىزى ۋەك ناگىر لەدەم دىتە دەرى

قەلى ساردى كارى لى ناكا لەھىب

لەلای خۆت ۋايە تۆ ئەمورۆ خەتپى

لەكارى چاگە تاگەى بى نەسپى

حاجى،

گەتوگۆ حاسىلى ھەموو بايە

عەمەلىياتە نانى تىدايە

عولەمامان بەقەولى بى سەرۋا

پاگى خنكا لەبەحرى ۋشكى ھەوا/دىۋانى حاجى، ۲۳۱

ھەردوۋىكىان لە نامۇزگار يەردىنى ۋاعىزى دەدوین گە كار بەگوتەكانى خۆى ناكات
بۆيە ھىچ دلىكى پى نەرم نابىت، موخلىس واتاي بەيتەكانى حاجى ۋەرگرتوۋە ۋ
بەشىۋازى خۆى داپرشتوۋنەتەو.

(*) گەششاف: تەفسىرى قورئانى (مەدەمىر خوارزمى) يە لە ۴۷۶ك - ۵۳۸ك زىاۋە، بەپى
زىيازى موعەزىلە ۋ روۋەكانى رەۋانىيى قورئان دەرەخات. دىۋانى نالى، مودەرىس،
ل ۶۸۸.

(**) تەفسىرى كەبىر: ھى (مەدەمىر ھەسەن الرازى) يە، پەرە لەلەلسەفەر كەلام ۋ فىقھى
رەزىمان. التفسىر، د. مەسەن عبد الحمىد ۋ قەطعان الدورى، ۱۹۸۰، ص ۳۲.

موخلیس و شیخ رهزا

موخلیس:

بئی بوخار نابئ چ بهحر و بئی دری نابئ چ گوئ
وهك چرايی موستهفای و دووکهلی بوو لهههیی

شیخ رهزا:

(رهزا)ش لهو نهسلمیه بیبهخشه یارهپ چونکه قمت نابئ
گولی بیخار و بهحری بئی بوخار و ناگری بئی
دوود/دیوانی شیخ رهزا، ۲۴

موخلیس (گولی بئی خار و بهحری بئی بوخار)ی شیخ رمزای و مرگرتووه و
سهرلهنوئ بهیتیه شیعریکی بئی هونیومتهوه و لهنیوه بهیتی دووهمدا جوره دژ پمکمی
نیشان داوه لهنیوان چراي موستهفای و (محمد) دووکهلی گری ناگر (نمبوو لهههپ).
بوو لهههپ دوو واتا دهبهخش و شاعر مهبهستی پئی نمبوو لهههیی مامی
پتفهمبهره (ص).

موخلیس:

موخلیسا چهرخى فهلهك ملكهچى تۆبى چ دهی
تۆ سهگی قاپهکهیی جهددی حوسین و ههسهنی

شیخ رهزا:

یا رسول الله چه باشد چون سگ اصحاب کهف
داخل جنت شوم در زمره اصحاب تو/دیوانی شیخ رهزا، ۲۱۵
همردووکیان خوئان به سهگی بهردمراي پتفهمبهر (ص) داناوه، نهه بیروکهیه له
سهگی یارانی نهشکهفتهوه هاتووه که دهچیتیه بهههشتهوه.

موخلیس،

رهختی خۆت راگێشه مه‌یخانه ئه‌گهر هه‌ر به‌ت ده‌وی

رۆژ و شه‌و ته‌ی ناگرێ بێ لێوی جامی زه‌رنیگار

شیخ ره‌زا،

ایها الناس جو من رخت به میخانه کشید

نه به مسجد که درو زاهدک بی دهن است/ ده‌وانی شیخ ره‌زا، ۱۲۵

موخلیس رسته‌ی (رهختی خۆت راگێشه مه‌یخانه)ی شیخ ره‌زای دووباره کردۆته‌وه

و به‌شیوازیکی دیکه به‌مه‌ته‌که‌ی هه‌ونیۆته‌وه و نیوه به‌مه‌تی دووهمی په‌یوه‌ندی به‌وه‌ی

شیخ ره‌زاوه نییه.

موخلیس و مه‌حوی

موخلیس:

هېښ ناگرې، دست هلگرې موخلیس له مه‌حببت
تا پر دېبې هر دېتموه سر دموری منالی

مه‌حوی:

لمېن کمتووم و نمېسم بړ هموا دمشن و مگو مندال
لېمر پېری سرم خوی ناگرېت و تازه بېن دمگرم/د.مه‌حوی/۲۲۱
موخلیس بیرۆکه‌ی بهیمه‌که‌ی مه‌حوی و مرگرتووه که پېر نمېوونی هه‌وس و دلی
مرؤله و گهرانه‌ومیه‌تی بړ دموری مندالی.

موخلیس:

که داوای رۆحی لیکردم، منیش ماچم تمننا کرد
که‌زانا‌ندم دلی دمشک، دلم نمشکاندو سەلاند

مه‌حوی:

که رۆحم تیگه‌یی تۆ حمز به‌دمرحوونی ده‌که‌ی دمرچوو
دېبې عاشق که دی بېزاره یاری، بې پړو پروا/دیوانی مه‌حوی، ۳۶
هەردووکیان باسی گوێرایه‌لی عاشق ده‌که‌ن بۆ معشووکه‌ی نه‌گەر له‌سەردانی‌شی
تێدابی له‌لایان ناسانه. موخلیس گیانی خوی به‌ ماچې دها و مه‌حوی به‌بیزه‌ی پړوی
ده‌دا و به‌تالانی دهبات.

موخلیس:

عاشق و معشووی وک مه‌جنوون و له‌لای بې غوبار
بوونه نەستېره له ناسمان شهو تماشایان ده‌که‌م

لاوى وهك فهرهاد و وهك مهم چوونه رنژى قوودسيان
 من بهناو هينانى وان وا دمردى خؤم دمرمان دمگم
 لمبرزى عيشقه وامهجنوون و لهيلا
 له ئمرزى وهك نهمان، جنيان سهما بوو

مهحوى،

ئمگم لهيلا ئمگم فهرهاد تا حشر همر ببن مهمنوون
 له يومنى عيشقه، هميزى حوسنه، وا بهم روتبه ناايل
 بوون / ديوانى مهحوى، ۲۵۰

موخليس له بهيتهگاندا بيرۆكهى بهيتهكهى مهحوى و مرگرتووه و روونى
 كردۆتموه گمبرزى پايهى لهيلاو مهجنوون و فهرهاد و لمبر بمرزى پايهى عهشقه،
 نهگينا زوو لمبر دمگران و كهس ناويانى نهدمهينا، بهلام عهشقيكى پاكي بينگمرد وهك
 نهوانه پييدا چوون.

موخليس و ئەدەب

موخليس،

واعيز كه دوڤن منى سەركۆنە دىگەرد خۇي
ئەورۇگە ئەوا مەي بە عەمامە دىگەردن

ئەدەب،

سۆيى كە دووئ مەنەي ئەمى كەرد و مەلامەت
ئەمەردۇ لە خەراپات، عەمامە لەگەردا/دەوانى ئەدەب، ۲۱
ھەردوو بەيتەكەن لەرووى روخسار و واتاوە پەك دەچن و موخليس كاريگەري
بەيتەكەي ئەدەبى لەسەرە و سۆيى كەردۆتە واعيز و كەينى لەجەي رەھن داناوە.

موخليس،

گۆي سەرم پەي ناكەي بىداتە بەر شەق ھىچ كەسەك
چونكە گۆي مەيدانى عىشق و دەست و چەوگانى تۆرە

ئەدەب،

ھەتا چەوگانى زولفى نا بە نووسىتم بە قەف دەون
سەرم بۆ گۆي شەقت حازر، دىمەرموو گۆ لەمەيدانە
/دەوانى ئەدەب، ۸۸

موخليس ھەمان بىرۆكەي بەيتەكەي ئەدەبى دووبارە كەردۆتەو بەشەوازىكى دىكە،
ھەردووگان باسى سەرى خۇيان دىكەن كە لەمەيدانە بۆ ئەوەي بىكەوئە بەر قاشۆي
زولفى پارەو.

موخلیس،

تاسەحەر مەیفانە گەرمە، یار لەروو، ساقی لەرێ
خۆشەیی پاخوا دەست و بادی ساقی دەورانی ما
قەت لەدوینا بێ مە و بێ مۆترەپ و بێ یار مەبە
تاوێکو دەمری لەوانە قەت بەدڵ بێزار مەبە
تامە ی بەردەوام بێتن و مەعشوووقە بەگام بێ
سۆلتانی جیهانم دەبی لەو رۆژە غولام بێ

ئەدەب،

ساغەر بەگەف و بەخت قەرین، یار بەراپەر

جاوی بەدی لێ دووربێ، چ عەیشێکی ئەمامە / دیوانی ئەدەب، ۹۶

بەیتەکانی موخلیس واتای گشتیی بەیتەگەی ئەدەبی تێدایە کە بریتییە لە
هەبوونی مە و ئامادەبوونی یار و رابواردن. بەیتەکانی موخلیس بەرمە لایەنێکی
سۆفیانە جوونە و مە و یار ئاسایی نین و رەمزنامیزن، بەلام بەیتەگەی ئەدەب باس
مە و یاری دونیایی دەرگات.

موخلیس و حمدی

موخلیس،

عاشقی رۆزی ئەزە ل گەبرو موسلمان و پەھوود

وا لەدەرگا بەتەمای خیاڵەت و دیداری تەبە / دەستنووسی/ ۱۰۲

حمدی،

گوهر زاهیر نەبوو، لەباتیندا

کە پەھوودی و مەجووسی و تەرسابوون

هەموو بەک قەمۆل و بەک زمان و بەک دڵ

بێ تەفاوت بە حەلقە و ستابوون / دیوانی حمدی، ۵۵

هەزری ئەم بەیتانە بەرمو پەکیتی ناپنەکان دەچیتەو، هەر هیندەبە گەوا بیرۆکە
بەیتەکانی پەگە، ئەگینا مەرج نیە موخلیس وەری گرتیبێت چونکە ئەم بەیتە
موخلیس لەچەند شوێنی دیکە لەگەڵ شاعیران بەراورد کراوە.

موخلیس،

لە دوو دنیا مەجوو، با ئەو لەدووت بێ

بزانە چی ئەلێم گەر تۆ ئەدیبی

حمدی،

تالیبی دنیا نەبی تۆ، ئەو بە تۆ تالیب دەبی

موشتەری نابێ لەبازار مەتاعی وا چرووک/ دیوانی حمدی، ۲۷۰

بەیتەگەیی موخلیس هەمان واتای بەیتەگەیی حەمدیبە و داوای دوور کەوتنەو
لەدوونیا پەرستی دەکات، مەبەستی شاعیران ئەوەیە با مەرۆف نەبنە بەندەیی دنیا و
دنیا جێهەوی لەدەستی ئەواندا بێت.

موخلیس:

ئەھلى دىنم بىتپەرستى كارمە

باخەلىل بىم ئازە رى رەقتارمە

چەم ئەناھىز لوتقى يارم گەر ھەبى

ئاگرى نەمروود وەگو گولزارمە / دەستىنوس، ۱۰۱

ھەمدى:

ئەم قىراقە بۇ بوومە باغىسى شادىي رەقىب

ئاگرى نەمروود ئەببەتە گولشەنى خاسى خەلىل/دىۋانى ھەمدى، ۳۶

لەم بەيتانە بىرۆكەى سووتاندنى ھەزرىتى ئىبراھىم دووبارەبۆتەۋە لەلەپەن
نەمروودەۋە، ھەرچەندە لىكچوونى ھەبە لەنىۋانىان چەند وشەپەكى وەگو (ئاگرى
نەمروود، گولشەن، خەلىل) دووبارە بوونمەۋە، بەلام مەرجىش نىيە موخلىس
لىنى ۋەزگرتتى.

گەر سەپرى دوو بەيتەمگەى موخلىس بگەين، دەبىنن لىروۋى ھونەرىيەۋە لەۋەى
ھەمدى بەرزترە و مۇسقاكەى سوارترە.

موخلىس:

مىجراب و تاقى ئەبىرۇت مەعبەدى ئەھلى عىشقە

بەيى خۇشە دل نۆۋزى لەو جەپپە داببەستى

ھەمدى:

بىرۇ زاھىد موبارەك ھەر بەتۋەبى مەسجىد و مىجراب

مەن و ئەبىرۇى بىتان و گۆشەبى مەپانە تامردن/دىۋانى ھەمدى، ۲۰۵

موخلىس و ھەمدى ھەردوۋىكىيان بەرەو مىجرابى بىرۇى يار دەپۋەن و لەۋى ئۆقرە
دەگەن، بەلام پارەگە ئاساسى نىيە و خەرمەنەمگەى پىرۋزى دەۋەرى داۋە، چۈنكە
ھەمدى مىجرابى مەزگەفتى داۋەتە زاھىد و بەرەو خانەقا و رابەرى تەرىقەت
ھەنگاۋى ناۋە.

موخلىس:

موخلىسا چەرخی ئەلەك ملكەجى تۇيى چ دەيى
تۇ سەگى قابىمكەيى جەددى جوسىن و جەسەنى

جەمدى:

يا (محمد) روورمىشى دەرگانەكەي تۆم تۇ بەيى

ھەرچى ھەم بى ئىك سەگى ئاسانگە تۆم تۇبەيى/ئىوانى جەمدى، ۲۹۲

ئەبەرنەۋەي سەگەكەي يارانى ئەشكەفت چوۋەتە بەھەشتەۋە، بۇيە ئەم بىرۆكەپە
گەپشتوۋەتە شاعىران و خۇزگەيان بەو سەگە خواستوۋە، موخلىس و جەمدى
ھەردووكيان خۇيان بە سەگى بىر دەرگاي پىغەمبەر(ص) دەزانن، كەۋاتە يارانى
ئەشكەفت بە (محمد-ص) گۆردراپەۋە چۈنكە ئەۋىش بەھەشتىيە.

موخلىس و كەمالى

موخلىس:

ئەمما دەستى لەنىۋ دەستى نىگارى خۇيەلى ھەركەس
مى بېگەس ئەمى دەستىم خراۋە دەست غەمان دىسان

كەمالى:

ئەمما جەۋنە ھەممو كەس دەس لەمەل ياران بەدلىشادى
بەتمەنیا يارمەكى بى رەھمەكەم دەستىم لەمەل ناگا/دىۋانى كەمالى، ۲۸
ھەردووكيان دوورن لە يار وخەلكى لەخۆشى و شادىن، لەرووى واتاۋە پىك دەچن و
لەسەرھەمان كىشىش كە بەحرى ھەزەجى ھەشت ھەنگاۋىيە.

موخلىس:

مىھرابى ئىبرۇ تۆم ھەبى، بارووم لەقىبە ھەرنەبى
دەنم بە عىشقت گۆرپەۋە، ھەرجى دەبىتن بابى

كەمالى:

لە قىبەلە رووى بەجارى ۋەرگەران بى ئىختىيار ئەمىرۇ
كەزاھىد رووى نىگارى نازەننى دى لەمىھرابا/دىۋانى كەمالى، ۴۰
ھەردووكيان دىنيان بە عەشقى يار گۆرپەۋەتمەۋە، كەۋاتە يارمەكە خودايە، چونكە
مەبەست لە دىن چوونە بەھەشتە بۇ دىنى يار كە خودايە.

موخلىس:

موخلىس بېگەس شەھىدى عىشقە دەستى لى مەدەن
خوونى گەش بۇ رۇۋى دەمەوا شاھىد و نىشانەمە

کهمالی،

تیره بارانی که کردم یار به برزنگی گوتی،

نهم شهیدی عشقه بۆ مه‌حشر جلی خوینین لهما

/دیوانی کهمالی، ۶۱

موخلیس،

عقل و دین مەنزەری عاشق نییه موخلیس کهم و زۆر

سەیری سەنعانی به زوننارەوه جەیران دەرکرا

کهمالی،

که دیم زونناری زولف و پەرچەمی وەك شێخەكەى سەنعان

قەبوولی مەزەهەبی تەرساوو تەركی عقل و دینم کرد

/دیوانی کهمالی، ۶۶

موخلیس،

لەرۆوی روخسار و واتاوە کاریگەری بەیتەكەى كەمالی بەسەرەومێه، نهم وشانه

(عقل، دین، سەنعانی، زوننار) لە هەردوو بەیتەكە هەن و لەلایەن واتاشەوه

هەردووکیان وازیان لە عقل و دین هێناوه وە بەرەو مەزەهەبی تەرسا (مەسیحی) چوو

نەو دینی كچه‌كه‌یان قەبوول كرده‌وه.

موخلیس،

پێی ناكێ، دەست هەلگێڕی موخلیس لە مەحەببەت

تا پەر دەبی هەر دێتەوه سەر دەوری منالی

کهمالی،

لەحەفتا تێپەرێوم و وا ئەزانن پەر و داماو

لە سایەى عشقەوه واتازە مەغوولی گروگانم/دیوانی کهمالی، ۷۴

نەو عشقەى موخلیس و کهمالی هەڵیان گرتووه تەمەن و پەربوون نازانی و

هەردەلێی تازە پێیان خستۆتە مەیدانی عشقەوه و لە گروگانلەدان. کەواتە مادام

عشقی عاشقەكە پەربوونی بۆ نییه، دەبێ مەشووفیش كە خودایە پەربوون نەزانی.

موخلیس هەمان واتای بەیتەكەى كەمالی دووبارە كردۆتەوه.

موخلیس،

ئەو گەسانەى زەرگ و شەرى لى دەمەن
بابوئەرن خۇ لەدىنى ھەق بەمەن
ئەو گەسانەى زەرگ و شەرىلەدان دەمەن
دەن بەخپوگەردن ئەگەر ئازان، دەمەن

گەمالى،

نەگەتەى و بىن عەقلى داوئەن گەرى ئەم گوردانەى
بۇيە تازە ھەز لە زەرگ و تەپەن و دەف لەدان ئەمەن
/دیوانى گەمالى، ۹۲/

ھەردوویان دژى زەرگ و شەشەرن لەدانى دەروئەشەکانى قادەرن، چونکە بیدەمەى و
لەسەردەمەى عەبدولقادەرى گەیلانى نەبوو، موخلیس وەکو نەقشەبەندىيەك باومەرى
پەنى نىيە و گەمالیش ھەمان بۆچوونى ھەى.

موخلیس،

مىجراب و تاقى ئەبەرۆت مەعەمدى ئەھلى عەشەقە
پەنى خۆشە دڵ نووژى لەو جەننە دابەستەى/دەستەنووس، ۲

گەمالى،

شەیت نىيە روو کاتە تاقى گل (گەمالى) بۆ نووژ
رووى نەپازى خۆى لەمىجراب و دوو ئەبەرۆ کردووە
/دیوانى گەمالى/ ۱۲۰

واتەى ھەردوو بەیتەکان لەتاکە خالیک یەك دەگرەنەو کە ئەوانە لەنووژیاندا
روولە تاقى بەرۆ پار دەمەن ئەك تاقى گل و مىجراب.

موخلیس،

گۆى سەرم پەنى ناگەرنى بیداتە بەر شەق ھەج کەسەك
چونکە گۆى مەیدانى عەشق و دەست و ھەوگانی تووہ

كەمالى:

سەرى مەن جاتىرە بەخۇا لە قىتۇۋىل بېدەرە بەر شەق

ھەتا كۈ بۇم بېيىتە باغىسى فەخرو سەرتەفرىزى/دىۋانى كەمالى، ۱۲۹

سەرى ھەردووكيان گۆى مەيدانى عەشقە و لەپار زياتر كەس ناتوانى بېداتە بەر
شەق. لېپىردا كەس ناتوانى شەق لەسەرى موخلىس ھەلّ بەدا چونكە لەمەيدانى
عەشقى راستىدا تاكە سوارە، بەلام لاى كەمالى پەلەمەك نەزىمە و ھەز دەگات بېدەنە
بەر شەق لەجىياتى تۇپ بۇ ئەۋەى بۆى بېيىتەمايەى شانازى. كەۋابوۋ كەمالى پەلەمەكى
ماۋە تاكو بگاتە پاىەى موخلىس لە عەشقدا.

موخلیس و بیخود

موخلیس،

حمز دمکە وەک چووێه (تمتەق)تمق نمکە
تا لەوئ جێگا بە لەقلمق لەق نمکە

بێخود،

گەرمکته گەر نمکە وەختی کەچووێه شاری (تمتەق)تمق
دەخیلت بێم نمکە قەت جێ بەتمیری (حاجی لەقلمق)
لەق/دیوانی بێخود، ۱۵۷

موخلیس بەتمەواوی چاولیکەری بەیتەکە ی بێخودی گەردۆتەوه و لەرووی روخسار و
واتاوه پێی کاریگەر بووه، ئەم کاریگەریەش گومانی تێدا نییه، چونکە موخلیس خۆی
لە چاوپێکەوتنیکدا ناوی بێخودی هێناوه کە کاریگەری بەسەریهوه هەبووه.

موخلیس،

وا لەدەست دەردی جودایی هەر بەناو ماوه دڵم
گەر خودا چارم نەکا، مەعلومە فەوتاووه دڵم

بێخود،

مەعلوم چوووه بۆ خزمەتی سالاری مەدینە
وام زانی کەفەوتاووه، نەفەوتاووه دلی من /دیوانی بێخود، ۶۷
هەردووکیان باس فەوتانی دڵ دەکەن لەبەر دوور کەوتنەوه لە یار، لای موخلیس
فەوتاووه لەبەر جودایی، بەلام لای بێخود نەفەوتاووه چونکە چوووته خزمەتی یار
(پێغەمبەر-ح) لە مەدینە.

موخلیس:

چونگی بیماری خمدنگی لږو عقیقی یمهم
همروو بنواره همناو پر له خوښاوه دلم

بښخود

یا بږ جگمړی کون کون و سمد پاره کراوی

دلهم غم و بښلری یو خوښاوه دلی من/ دیوانی بښخود/ ۶۷

لهرووی واتاوه همردوو بهیتهکان پیک دهجن، بهلام مرج نییه کاریگمړی
بښخودی لهسمر بیت.

موخليس و جهزین^(۱)

موخليس،

فەزلى سەھبى تۇ لىگەن ئەسھابى كەھفان لىك جودان

من موحىبى سەھبى تۇمە و سەگ موحىب بوو بۇ ئەوان

جهزین،

چۇن سەگى ئەسھابى كەھفان بچتە نىو قەسرى جېنان

من سەگى ئەسھابى تۇ نەجمە قەسورى عالیاات / گۇفارى

هەتتاو، ژمارە ۷۱، سالى ۱۹۵۶، ل ۱۱

ھەردووكيان باسى يەك بابەت دىگەن و خۇيان كىرەتە سەگى پارانى پېغەمبەر و

(ص) پەرسىيار دىگەن: چۇن سەگى پارانى ئەشكەفت بچىتە بەھەشتەو و ئەوان نەچن؟

نەم بىرۇكەيە زۇر كۆنە، بەلام موخليس مەسەلەى پەرسىيارەكەى لە (جهزین)

و مەرگرتو و پەنيان وایە ئەوان زیاتر شایانى چوونە بەھەشتن.

موخليس،

خۇشترین چىشتە لە دونیا سەربەخۇیى موخلیسا

بى لىدىن، دونیا ھەمووی پېشكېشى كوردستان دىگەم

---

(۱) جهزین: ناز ناوی (ملا محمد امین) ی سویرییه و لە گوندی سویریى سەربە ناحیەى گۆرپ لە سالى ۱۹۰۵ ع لە دایکېر و، لە ۱۹۴۲ ع لە لای مەلا ئەفەندى ئىجازەى مەلایەتې وەر گرتو، مەلایەکی زاناو لە خواترېس بوو، لە سالى ۱۹۶۳ ع لە ناحیەى دووبز (دېس) وەفاتی کردوو و گۆرەکەى لەوێه. ئەم زانیاریەم لە مەلا محەممەدى کۆرې وەرگرت.

ھەزىن،

چەم لەسەغىيى مىللەت بۆ سەرگەوتەن

ھەرزەمانى دىنى خوا مەقسەد نەبى دەستىنووسى مەلا

تاھىرى بەھرىگەيى

ھەردووگيان دىن و دەولەتيان بەيەكمەو دەوئ، ئەويش لەكاتى خۆى ئەھمەدى
خانى داواى كەردوو و گوتووئەتى (تەكمىل دىگرن مە دىن و دەولەت)، كەواتە
ھەردووگيان دەولەتتەيان بۆ كورد ناوئ گەر ئىسلام لەناو ببات، بەتايبەتى ھەزىن
خۆى دوور دەگرئ لەو خەباتەى كە بەرژھەندى ئايى ئىسلامى تەيدا نەبەيت و بېيەتە
ھۆى كەزبوونى.

بەشىسى سىيەم

ساغکردنەۋە و لىكۆلىنەۋە
ھەندى ئە شىعرەكانى موخلىس

- شىعرى سۇفيانە
- پاىيەى موخلىس ئە سۇفيگەریدا
- شىعرى نايىنى
- شىعرى دلداری
- ۋەسقى سروشت و ژن
- شىعرى نىشتمانى
- شىعرى كۆمە لایەتى
- شىعرى لاۋاندنەۋە
- شىعرى ستایش
- دوو بەیتەكان
- تاك بەیتەكان

ساغکردنه وه و لیځۆلینه وهی هه ندی له شیعره کانی موخلیس

موخلیس وهکو زۆربهی شاعیره کلاسیکییهکانی پێش سهردهمی خۆی له زۆربهی بابته شیعریهکانی نووسیه وه نهسپی خۆی تیدا تاو داوه و توانیویهتی جێ پهنجهی خۆی لهناو شاعیران بکاته وه و بپێته خاوهن دهنگی خۆی.

ههرچهنده موخلیس کاریگهری شاعیرانی فارس و عهرهب و کوردی لهسهر بووه، بهلام نه مه له پله و پایهی کهم ناگاته وه و شیعرهکانی هینده زۆرن نهوانهی کاریگهری شاعیرانی پێوه دیاره رێژهیهکی زۆر کهمن. نیستاش له لاپهڕهکانی دادی لهسهر بابته شیعریهکانی دهموێن.

شيعرى سۇفيانە

ئەگەر بەموردى سەيرى ژيانى موخلىس بىكەن، دەيىنن ھەر لە زوۋوۋە - بە
پىچەۋانەى زۇربەى مەلەپەكانى سەدرەمى خۇى - خۇى خىستۇتە ژىر بالى تەرىقەتى
نەقىشەندىيەۋە، چۈنكە بە راي ئەو تەرىقەت و شەرىعت پەكەن و ئەۋانەى لايان ۋايە
كە جيان، نەزانن:

ھەرگەسنى ۋا تى بگا شەرىع و تەرىقەت لىك جودان

خۇى بە ئىنسان چۇن دەزانى؟ با بچىتە ناۋ كەران

باب و باپىرانى موخلىس ۋادىارە سەر بەرىبازى قادىر بۈۋنە و لەشيعرىكدا
ستايشى كاك ئەحمەدى شىخ دىكا و لەكۇتايىدا روۋنى دىكاتەۋە كەھەتاكو ئىزنى
ۋەرنەگرتۈۋە نەچۈۋەتە ژىر سابى تەرىقەتى نەقىشەندىيەۋە، ئەمەش شيعرىكەيە:

باب و باپىرەم كەۋا جەلقە بەگۇشى تۇ بوۋن

ھەروەگۇ ھەۋرى بەھار بارىۋە لوتفت بۇ ئەۋان

ئەۋ ۋەزىفەى تۇ بىۋانت داۋە بۇ ئەۋ ھاتوۋم

چۈنكە مىراتى چەكەس نادىر بىغەپىرى ۋارىسان

باپىغەۋتەم گەر مەنىش لامدا لەسەر رىگەى ۋەفا

باپلىن ئەۋجا بەراستى تىرەپەكى بى ۋەفان

ئېمە مەشھۋورىن بە كۆلەى ھەزرىتى كاك ئەحمەدى

مەھرىمەم مەمكە بە مەھروۋم ھەروەگۇ نامەھرىمان

تاگو ئىزنى ۋەرنەگرت (موخلىس) لەكاك ئەحمەد^(*) نەچۈۋ

بۇ چ لايى جاۋ بگىرىتن لەشىخ و مورشىدان

(*) كاك ئەحمەدى شىخ لە ۱۲۰۸ ك لەدايىكۈۋە لە ۱۳۰۵ ك مردوۋە. تارىخ. رەنگە ئىزن
ۋەرنەگرتەكەى موخلىس بەخەۋن يۈۋى چۈنكە جىۋازى ژايان گەلى زۆرە.

کهوابوو باب و باپری موخلیس و مامهکهی کهناوی مهلا نهیوویهکریوه سر به رهبازی قادری بوون، بهلام که موخلیس نیزنی وهرگرت بووه سؤفیهکی نهقشبهندی و شیخ مستمفای همرشهمی دهکاته رابهری خوئی و لهسالئ ۱۹۸۴ به شیرک ستایشی شیخ مستمفا دهکا و دهکاته غموسی کهیلانی، نهمش نهمه دهگهیهنی که موخلیس جیاوازی نهکردوو لهنیوان همدوو تهریقمتی قادری و نهقشبهندی چونکه همدووکیان سر به شهریمتن و لهچمند جیاوازییهکی رووکهشی بهولاه جیاوازییان نییه و کاتی خوئی ((مهولانا خالیدی نهقشبهندی که چوو هیند بۆلای شیخ عوبیدوللای دهلهوی جگه له تهریقمتی نهقشبهندی مؤلمتی رهبازی قادریشی وهرگرتوو))^(۱)، موخلیس لهم رووهوه دهلیت:

چ نیکسیرکه گهر کهسی دهستی گیرین لهدامانی
کهمالی دین و دنیا (ذوالجناحین) میسلی وی کانی
گولی گولزاری همرشهم همریمین بهشقی بهزدانی
لهژیر چهرخی هلهک هوربان نمتوو لهمپژکه سولتانی
لنهمشری دین و ملی عهمدی له چینگهی غموسی کهیلانی
لهژیر تاریکی لهم عهمره وکو خورشیدی تابانی

شیخ مستمفا که دهزانئ موخلیس زۆری لهباردا ههیه و مهلهوانیکی کارامهی دهریای سؤفیهکهریه و لههمردوو زانستی شهریمت و حقیقمت پهاروه، نیجازهی تاهیمتی رهبازی نهقشبهندی بی دهبهخشیت.

موخلیس میانهی لهگهل شیخ مستمفا خوشبووه و گهل غمزهلی بهسمر شیخدا ههنگوتوو و خوشهویستی و دلسۆزی خوئی بۆ دهربرپوه. موخلیس لهو نهخوشییهی کهپنی دهریت به غمزهلی ستایشی شیخ مستمفا دهکا و دهکاته جیگری پیغههمهر (ص)، چونکه ههمووکو له فهرموودهدا هاتوو ((العلماء ورثه الانبياء))^(۲)، - ههموهها روونی دهکاتهوه کهرهبازهکی شیخ لهگهل شهریمت پهکه و بیدعهی تیدا نییه و نهوهی بههرموی بکات بههرهمند دهیت:

(۱) تاریخ السليمانية وأحوالها، ص ۲۱۹.

(۲) النجم الزاهر، نکتل پونس کشموله، ص ۴۹.

ئەمۇ كەسەي ئەمۇرۇ بەراستى ئائىبى پېتەمبەرە^(۱)

دوور ديارە تاجى نەقشى نەقشەبەندى لەسمەرە

بېدەمتى تېدا نېيە ئەمۇ رىئى كە ئەمۇ پېدا دەجى

رۇيەكى راست و بەرىنە بى خەلىسك و خەتمەرە

شارمەزاي رىئ و بابووە ترست نەبى گەر بېيە دووى

بەس لەرى رۇيشتنت وەك ئەمۇ بەراستى ھونەرە

رۇز و شەمۇ ئەمۇ عالمە دېن و دەجەن بۇ خەزەمتى

ھەرجى دېتن كزە دى، دەجەتموۋە كەمبى لەمبەرە

كە لەپىشەمۇە گوتەم موخلىس (بەپىچەوانەي زۇربەرى مەلایەكانى سەردەمى خۇي)
رىنگاي سۇفەيتى گرت، چونكە مەلایەكان پەرموى روالەت (ظاهر) دەكەن كە شەرە و
سۇفەيەكان بەرمۇ دەروون (باطن) دەجەن كەجىھانى گيان و غەيبە، جا دەبىنەن
موخلىس بە ئاشكرا بىرار دەدات كە ھەرگە لە مەدرەسە بووۋە دلىكى وشك و وئەران و
تارىكى ھەمبووۋە و بەروالەت لەشت كەمىشتوۋە و قوول نەبۇتەمۇە و بەناخياندا نەجوۋە.
بېگومان سۇقى ھەتا دەروونى خۇي لە چلكى دونيا پەرموى پاك نەكاتەمۇە، ناتوانى
ھەنگاۋ بۇ لايەنى كەشف و پېشېبىنى بەھاۋى، موخلىس بەزار و دل وازى لەدونيا
پەرموى ھىناۋە و خۇي لە داۋى نەفس پاراستوۋە، نەمەش وەكو قۇناغى سەرمەتاي
سۇقى بوۋنەكەمەيتى، لەم ھالەتەدا سۇقى گىرنگى بەدونيا نادا و خۇي بۇ سەبەبىن
ئامادە دەكات:

كە ئەمۇرۇ يا سەبى ھەركەس سەرىن و پېخەق خاك بى

چ لازم بۇ قەلەك بېروا لەمبەرزى، تاقى ھەمىۋانى

موخلىس رووى دەمى لەمروۋە دوو روو و زاھىدە درۋزىنەكان دەكات چۈنكە
سەرقۇزى بن ئالۋىز نە بەكەلكى دونيا دېن و نەبە كەلكى ئاپىن:

---

(۱) التاج الجامع للاصول فى احاديث الرسول، ج ۱، ص ۶۳.

واعيز كه دوتى منى سەرگۆنه دىگردد خوى
ئەمۇرۇگە ئەمما مەي بە غەمامە دىگىرىن
زاهيد كه له بۆمەجلىسى مەي گارتى دراين
سەيرى له خەمنى خۇشى چاۋن ھەل ئەمپەرىن

ئەمجارە موخلىس گلەيى لەو خەتیبانە دىگات كه ھەر قىسمان ھەيە و بى
گىردەمەن، بۆيە دىمەوى لە خانەقا بىرى و چاۋى بەو جۆرە خەتیبانە ئەگمەن:

لەمەپھانە دەبا بىرم نەوەك وەك ئەو خەتیبانە
لەسەر مەنپەر سوراحى مەي لەۋزەر جوببە و گەواپىن
موخلىس بەرمو غەشقە خواپىيەكە چوۋە و گوىى لە پەلارى ئەملاو ئەولا نىيەو
داۋا لەخوى دىگات كه ۋاز لە غەشق و كۆرى خانەقا نەھىن و توۋشى رىبابازى نەبىت،
ئەو غەشقەي موخلىس ناۋى ھىناۋە غەشقى خواپىيە و مەپھانەكەش خانەقاي پەرى
تەرىقەتە كە بىكى گيانىي لى دىنۆش:

تەركى عىشق و تەركى مەپھانەكە مەكە
تازە با توۋشى رىكارى نەبىن
موخلىس كەۋازى لەجىھان ھىناۋە و رەخنەي لەمەلا و زاهىدە نارىكەكان
گىرتوۋە ، نىنجا بەرمو بارمگاي رابەرى سۆفىگەرى دەرۋاو و بۆى دىبىتە چىراپىك و
جىھانى واتاي بۆ روۋن دىگاتەۋە و دىگەننەتە جاھو شىكۆمەندى و لەرنىگى دوو رەنگى
و رىبابازى رىكارى دىگات:

ناۋونىشانى ئەمۇ تا بارمگاي پەرۋى پار
روۋى ئەدامى پار ھەتاكو ناۋونىشانى ئەمۇ
گەھ لەمىزگەمەتەن خەرىك بووم زىكەر و تەھلىلەم دىگردد
گەھ لە مەپھانە شەراب و لاۋك و ھەپىرەم ھەبوو
رەنگى دوو رەنگىم لەمەپھانە بەمەي شۆشت ئافەرىن
مورشىننىكى ناسىح و ھىممەتى مەردەتم ھەبوو

وادىيارە موخلىس لەمەقامىگە سۆھبەتگەر گەپىشتۈتە مەقامى قەمەر^(۴)، نەو
مەقامى كەمبەرزى تاجى سەربەرزى شاعىر، بۇيە بە پايە پاشا و مەزىرى
ناگۇرېتەو:

گەر لەگەن قەمەر و گەدەي عىزەت و جاھەم ھەي
بۇجى خۇم تووشى غەمى كۆشك و سەراو سالۇن بىكەم
ھەر لەم بارمەو دەلى:

كەتاجى عىزەتلى قەمەرم لەسەرنا
قەسى ناكەم لەگەن شاھ و مەزىران

موخلىس دەپىتە شاگردىكى دىسۆزى مەپخانەي عەشقى خوايى و مەستى شەرابى
پەرى موغان دەپىت و گوئ نادانە فتواي مەلایەگەنى رووكەش بىن، ھەروەھا مەزگەفت
بەجى دىلى و بەرمە مەپخانە (خانەقا) دەروا كەناوى ناوہ (بەيت الامان)، مەبەست لە
مەزگەفت دەروچوون ووازەينانە لەوانە گوتنەوہى قەمەتيان و پەيش نوپىزىکردن و
مەلایەتى و چوونە بەرمە خانەقاى شەيخ و جەبەجەيکردنى رەوشتەگەنى سۆھبەتگەرە.
لەم بەپىتەدا شاعىر لاقى پاشايەتى لىدەدا چۈنكە گەدەي سولتانى عەشقە و بە كۆشكى
قەپسەرى ناگۇرېتەو:

مەن گەدەي سولتانى عەشقەم لاقى شاھى لى دەدەم
بەردەرى مەپخانە جەيەم بى، چەم لەقەسرى قەپسەرى
ھەر وەھا دەلى:

لە مەپخانە ئەگەر مەزگەم نەسەپ بى
شەھىدى زاوہى (بەيت الامان)م

★ ★ ★ ★

---

(۴) قەمەر: مەقامىكى پىرۆزەو بەسۆفەكان دەگۈترى ھەژارەكان، بەندە تەنبا پىرەستى بەخودا
ھەيە (واللہ الغنى وانتم الفقراء)، قەمەر نەبوونى پىرەستىيە، قەمەر ھەر نەبوونى دەولەمەندى
نەپە بەلگە گۈمەردى نازەزووى دەولەمەندىشە. مەجمە مصطلحات الصوفية، د. سعاد
الحکیم، ص ۲۰۷.

دل له مزگموت دمرجوو تووشی عوشرمتی مهیخانه بوو

یانی لمو سغیر و سغایه نووری نیمانم دهوی

دوای نهووی موخلیس پشتی له جیهان کرد و تانهی لمریاکارهکاندا و مزگمفت و
مهدرسه‌ی به جیه‌نشت و له‌خانمقای پیری موغان نؤقره‌ی گرت و داوړایه‌وه، دمبینین
له‌ناو بؤته‌ی عه‌شقی خوا‌یی دمتوینتموه و وای لیدیت که‌نووری خوا له هم‌موو شوینن
دمبینن ((الله نور السماوات و الارض) النور/۲۵، هم‌موو شوینن بؤ نهو دمبیته کیوی
توور چونکه خوا‌ی لئ دمرکه‌وتووه، یاراستر بلتین نووری خوا‌ی لئ دمرکه‌وتووه:

له همرجینگا ته‌جه‌للا گمر بکا پار

لمبؤ موخلیس دمبیته کیوی توورم

نهووی پی له گؤرمه‌پانی نه‌م عه‌شقه‌ خوا‌یه‌نا، نه‌ دونیای دیته یاد و نه‌ رؤزی
دوا‌یی چونکه وئلی بینینی جوانیی یاری حه‌قیقه و هیچ عه‌شقیکی دپکه‌ی
به‌دلدا نایی:

با نهووی مه‌ی نؤش دهکات رازی نیهانی تن بکا

هیچ نه‌پئ با واپکا مه‌عنای نه‌زانی تن بکا

نابی مه‌یلی دوو جیهان بجه‌ته دلی عاشق چ ده‌م

غمیری عیشتی توو ده‌بی با‌لی به‌ فانی تن بکا

نالی‌ردها موخلیس به‌رمو خو‌شه‌ویستی خوا‌یی چوو‌مو له‌و عه‌شقه زئ‌تر هیچی له
دلدا نییه و همر نهووی مه‌به‌سته، هه‌روه‌ک رایعه‌ی عه‌ده‌وییه گوتویتی ((الهی ما
عبدتک خوفا من نارك و لاگمعا فی جنتک بل عبدتک محبه فیک)) الفل‌سفه الصوفیه فی

الاسلام، د. عبد القادر محمود، ص ۲۱۷

پایه موخلیس له سۆفیگه ریدا

موخلیس ومکو سۆفییهکی نەقشبەندی لەجوارچێوهی شەریعت بووه و بهیومن
بی زۆر خۆش بووه لهگهڵ رابهرمهکی، له زۆر جیگا سمرزهنشتی زاهید و سۆفی و کۆلکه
مهلاپهکان دهکات، بهتا بهمتی نهوانه کی روالهت بینن و چاوی دلیان کویره.
موخلیس له زانستی سۆفیگه ریشدا شارمزا بووه و کۆمهڵی وشه و زاراوه و حال و
مهقامهکانی سۆفیانه کی له شیعهرمهکانیدا به کارهیناوه و جاروباریش بهلی هاویشتوووه
بۆ ههندی لایهنی سۆفیگه ریی فەلسەفی، بهلام له لایهناوه له جوارچێوه ئیسلامیه که
دهرنه چوووه و تهنیا چهند نامازمه کی پێیان کردوووه. نه مهش شارمزا بی موخلیس
دهسهلێنی لهو بوارانهدا، وا له خوارموه نامازه به چهند لایهنیکی سۆفیانه کی فەلسەفی
دهکهین که موخلیس بۆیان چوووه، بۆ نموونه:

۱- حللول: بهگشتی بریتیه لهوه که گیانی خوا بهچته ناو لهی مرۆفهموو مرۆفهمکه
بهیته بهشیک له خودا. فهنا لای بهستامی بووه هۆی نهوهی کهداوی پهکببوون
لهگهڵ خودا بکات، بهلام لای ههلاجه گهیا نیه حلول. ههركه فهنا بهسهر
ههلاجهدا زال بوو ههندی گوتهی شهته حاتی بهسهر زاردا هات و گوته
بهناوبانگه کهی (انا الحق) ی گوته و ههروهها له دوو بهیته شیعهردا دهلێت:

انا من اهوی ومن اهوی انا

نحن روحان حللنا بدننا

فاذا ابصرتنی ابصرته

واذا ابصرته ابصرتنی^(۱)

نهم حللوله کی ههلاجه داوی دهکات راستهقینه نییه، چونکه لهحالهتی فهنا و بی
ناگاییدا روودهدات و سۆفی خۆی وا ههست دهکات.

(۱) مدخل الی التصوف الاسلامی، د. ابو الوفا الفتازانی، ص ۱۵۱.

موخلیس له بهیته شیعرێکدا ئاماژە بەگوتەکەى حەللاج (انا الحق) کردووه و
 پێى وابە ئەووى ئەم گوتەیه بېیتە نەقشی خوێنى نیشانەى راستى خۆشەویستى
 لەگەڵ خودا، چونکە خۆشەویستى خودایى قوول بوونەوه و توانەوى تێدايه و سۆفى
 دەگەینێتە مەقامى فەنا و پەيوەندى لەدەورووبەرى دەبەرچێ، بۆیه نابێ گوى بداتە
 قسەو قسەلۆکى بەدکاران:

لەبارى بێ غەشە ئەو کەس (انا الحق) نەقشی خێنى بى
 حیکایەت زۆر گوى مەگرە لە ھەرزەگۆیى بەدکاران

۲- پەگىتى ئاینەگان: پەگىتى ئاینەگان بىرۆکەئێکى کۆنە و لەزوووه ھەندى لەسۆفى و
 زانایەگان رایان گەياندووه کە مەبەستى ھەموو ئاینەگان گەڕانەبەشوین خوادا و
 گەشتە پێى، بۆیه پێیان وابە لەھەموو شوینە پیرۆزەگان خودا دەپەرسێ، لەم
 بارەبەرە (باباتاھرى ھەمەدانى) دەلێ:

کەنىشت و کەعبە و بتخانە و دە پر
 سەراى خالى ئەز دولبەر نەزوونەند^(۱)

ئێبن عەرەبى پەگىک بووه لە و سۆفیانەى کە باومەرى بە پەگىتى ئاینەگان ھەبووه
 و بۆیه لەم دوو بەیتەدا دێى ھەموو شیوەیەکی پێو دیارە و دەمى دەبیتە دێرى
 مەسیحیەگان و ماومەک دەبیتە بتخانە و تاوێکى دى دەبیتە کەعبەى تەوافکەر و
 ھەندى جارێش دەبیتە لەوحەکانى تەورات و لاھەرەکانى ھورئان:

لقد حار قابلاً کل صورة
 فمرعى لغزلان و دیر رهبان
 و بہت لاوتان و کعبہ طائف
 والواح توراة و مصحف قرآن^(۲)

پەگىتى ئاینەگان بەگشتى بەرمو دوو لاھەن دەپروات:

(۱) دیوانى بابا تاھرى عوربان، وەحیدى دەستگردى، ل ۶.

(۲) ترجمان الاشراق، ابن عربى، ص ۴۳.

۱- يەككىتى ئاينەكانى ئىسلامى: پىيى وايە كە ھەموو ئاينەكان لەخواوەن و
پېغەمبەرەكان يەك لەداوى يەك نىردراون و ھەر ئاينىك كە دىت ئەوى دىكە
دەسپتەو.

۲- يەككىتى ئاينەكانى ھەلسەق: پىيى وايە ھەموو ئاينەكان يەكن و جىاوازی
لەنىوانيان نىيە و ئەمەيان لەگەل ئىسلام ناگونجىت.

بە بۆجوونى من شاعىرە كوردەكان (سۆفیهكان) بەگشتى لەگەل يەككىتى ئاينى
ئىسلامىن و كە ناوى شوپنە پەرۋەكانى وەكو دىر و كەنىسە دىنن مەبەست ئەومىيە
خوایان تىدا دەپەرستى و شوپنى پەرۋزن.

موخلىس لە چەند بەيتىكدا نامازە بەھەندى شوپنى پەرۋزى جوولەكە و مەسىحى
دەكا و پىيى وايە ئەو شوپنە ھەموويان خوایان تىدا دەپەرستى و خۆشەويستەكانى
خو لەو شوپنە نۆقرە دەگرن:

مەسجىد و دىر و كلىسا ھەموو جىي عاشقىيە

جى ھەيە نەقش و نىگار و دەر و دىوارى تەيە

لەم بەيتەشدا موخلىس روونى دەكاتەو كەخودا لەو شوپنە پەرۋزانە ھەيە، بۆيە
شاعىر رووى تىيان دەكا و خوایان تىدا دەپەرستى، نەك ھەر لەو شوپنە بەلگو
نامادەيە لەھەموو شوپنى خودا بپەرستى، چونكە خودا لە ھەموو شوپنىكە ((ئىنما
تولوا فثم وجە اللہ)) البقرە/۱۱۵:

روو لە دىر و كلىسا كە دەكەم تۆ سەبەبى

لەھەموو شوپنەو گەر تۆ نەپەرستم چ بەكەم

لەمەودوا لە چەند غەزەلىكى موخلىس دەدوین كە لە جوارچىووى وەسفى
سۆفىگەمى و سۆفىگەمىدانە و ھەول دەدەين لاينەكانى سۆفىگەرىيان لى دەستنىشان
بەكەين.

سەنئەت(۱)

دولبەرم دېت لەچەمان مەست و خەرامان دەگەرا
 جامى مەى پېيوو لە دوو مەجلىسى رەندان دەگەرا^(۲)
 دېدە شەو ھەروەکو دەريا دورو مەرجانى رژاند
 بۆيە دولبەر وەکو غەواس لەکەناران دەگەرا^(۳)
 دلى ونبووم کە گەرام تا سەرو سۆراغى بکەم
 لە بىبابانى خەتام دېت لە غەزالان دەگەرا^(۴)
 ئەوى زاهيد بوو دوينى کە نوایم بە دزى
 عىشقى دونىای لەسەرى دابوو پەرىشان دەگەرا
 عەقل و دین مەنزەرى عاشق نىيە (موخلىس) کەم و زۆر
 سەيرى سەنئەتى بەزەنارەو ھەيران دەگەرا^(۵)

---

(۱) لەبەحرى رەمەلى ھەشقى مەخپوولى مەحزۇولە: فاعلاتن، فاعلاتن، فاعلاتن، فعلن. لەدەستوروسى (أ.ر.یە).

لەم غەزەلەدا موخلىس ھىشتا لەسەرەتای رینگای سۆفیه تىدايە و دلى لەسەر ئەو پەرنامەيە نەچەسپووە و ھىشتا بەتەواوى رابەرى خۆى دەستىشان نەکردووە، چونکە دلەکەى وێنە و کوردستانى بەجێھێشتوووە گەيشترەوتە ولاتى خەتاو خولەنى تورکستانى چىن و بەدواى رابەردا دەگەرى.

کەواتە موخلىس نەک ھەر خۆى ھىشتا نەگەيشترە ئەو راستىيە بەلکۆ زاهيدەکانى سەردەمى خۆشى بە روالەت زاهيدن و لە ناخەو ھىشتا پەيوەندىيان بە جىھان ويستىدووە ماوە، ياخود سەنئەت ئاسا لەنێوان عەشقى مەجازى و حەقىقى گىريان خواردووە و سەريان سۆرماوە و بەلایە کدا نەکەوتوون.

(۲) خەرامان: رۆيشتى بەلەنجەولار. لەدوو: لەشوين. (لەدواى)

(۳) دور: بەردىکى بەنرخە (مروارى گەورە). مەرجان: مروارى بچووک لەنێوان (دەريا دور و مەرجان)دا گونجاى ھەيە.

(۴) سۆراغ کردن: گەران بەدواى شتیکدا. خەتا: ناوى کۆنى ولاتى چىنە کە بە مىسک بەناوبانگ بوو.

(۵) سەنئەتى: شىخى سەنئەت کە خواھن (۵۰۰) مۆرید بوو و دلى چووەتە کچە گاوریك و چووەتە سەر دىنى ئەو و وازى لە ئىسلامەتى ھىتاو و بووەتە بەرازەوان پاشان ھاتۆتەو سەر ناينى ئىسلام. زولنار: پشتى قەشەکانە.

واتا: عەشق پەردەى بۆ نىيە و عەقل و دین نایگرتەووە، ھەروەکو شىخى سەنئەت کە عەشقى کچە مەسىحىيەك پەريە دلى و وازى لە عەقل و ناين ھىتا.

(سەبا - سېا)^(۱)

- نەسىمى باي شەمال بابى لە ئىقلىمى وەفاداران
 لە پايتهختى (سەبا) ھودھود ج بىننى چاكە بۇ ياران^(۲)
 لەبازارى دورو گەوھەر فرۇشان ساغى مەرغوبە
 نەماوە قىممەتى نەمما لەبازارى رىكاگران^(۳)
 ھەزار گولۋا لەباغىدابه روو سۆرى دەغومرىتن
 كەچى ھىچ بولبولى نايى چرىكەى بى لەسەرداران^(۴)
 بەجامى زەرنىگار ساقى وەرە پەندى لەمن بېيى
 سەھەرگاھان بىكە پەرھىز لە تىرى دل برىنداران^(۵)
 لەبۇ سولتانى من نابى لەپەردەى كىرىا دەرىي
 كە گول دە رھات لەپەردەى خۆى بووہ مەنزوورى ئەغياران^(۶)

- (۱) لەبەحرى ھەزەجى ھەشق مۇسەببەھە: مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلان.
 (۲) سەبا: سەبەو پايتهختى بەلقىس بوو لە يەمەن ((فمكت غير بعيد فقال احطت بما لم تحط به
 و جنتك من سبأ نبأ يقين)) النمل/ ۲۲. نامازەبە بۇ چىرۆكى ھەزرىتى سەلىمان و بەلقىس
 ((وتفقد الطير فقال مالي لا أرى المهدد أم كان من الغائبين)) النمل/ ۲۰.
 (۳) والا: موخلىس نامازە بۇ ئەوہ دەكات كەبازارى سۆڧىگەرى پىزىستى بە مروڧى راستگۆبە
 و ەكو بازارى دور و گەوھەر فرۇشتە، بەلام ئىستا رىباباز ھىندە زور بوونە نرخی ئەو
 بازارەيان لەھىشتووە و ساغى بەدەست ناكەوئە.
 (۴) سۆر: سوور. دەغومرىتن: خۆى ئارايشت دەدا.
 والا: شاعىر پى واپە شىخى تەرىقەت لە خانەقادا زۆرن و ھىندە جوان و رىك و پىكن،
 كەچى ھىچ مورىدى يان سۆڧى ديار نىيە بىتە خزمەتيان و سلووك وەرگرن.
 (۵) بېيى: بېيىستە. سەھەرگاھان: سەھەر: سەھەر + گاه (كاه) + ان (كو) - كاتى بەيانيان.
 بىكە پەرھىز: خوت بەرتۆرە. زەرنىگار: زېرىن.
 (۶) سولتان: پىر، شىخ. كىرىا: زاراوہەكى سۆڧىتەبە لە ھەموو گەورەبەك گەورەتر.
 تەسەوڧ چە، ل ۳۱۴. مەنزور: بەرچاو، مەبەست.
 والا: شىخى تەرىقەت باخۆى بە ھەموو كەسى نىشان ئەدا بەتايەتەى ناحەزەكان چونكە
 گول تا خولجەبە كەس نايىي، كە پشكوت ھەموو چاويك بەدىي دەكات ھەتا
 چاوى ناحەزىش. وادىارە موخلىس پى ناخۆشە كە رابەرەكى خۆى بە ھەموو
 كەسى نىشان بەدات، چونكە ھەموو كەسى شاھانى ئەوہ يان نىيە كەرابەرەكى بەدى
 بىكەن.

لهبابەت عىشقەۋە مەدوئى لىگەل ناچىسى ھەم عەسرت

گرىئى دل بۇ كەسى دەرڭە خەبەردارىيى لى ئىسرائان^(۱)

بەھارە خۇش بەھارىكە دەمى چوونى قەراج واھات

بەجىماي بۇجى دانىشتوۋى تەماشى كۆچ و كۆچباران^(۲)

لەپارى بېغەشە ئەۋ كەس (انا الحق) نەقىشى خىنى بى

حىكايەت زۆر گوى مەگرە لەھەرزەگۇيى بەدكاران^(۳)

لەسايەى ھىمەتى پىرى موغان (موخلىس) تەماي واپە

بەخۇشى رابوئىرىن لىگەل سەرخۇش و ھۇشياران^(۴)

---

(۱) ناچىسى: بەدئىكار، ناكەس.

ۋا: ئەۋەى ناگى لى جىھانى عەشقى خىيى نىيە تۆ لى گەلى مەدوئى و گرىئى دلى خوتى
بۆ مەكەۋە، چۈنكە گەلى كەسى ۋا ھەن ناگايان لى بىج و بىھۋانى سۆيگەرىيەۋە
نىيە و تەقە بە تارىكىيەۋە دەنن. عەشقى سۆفیانە پىرە لى نەننى و مەلەۋانى خوتى
گەرەكە.

(۲) قەراج: دەشتىكى پان بەرىنە، لى چىيى قەرەچوۋە دەست پىتەكا تادەگاتە جىزىرى
موسل و دەكەۋىتە خواروۋى رۆژناۋى ھەۋلىرەۋە.

(۳) ئەنەل ھەق (انا الحق): گوتە بەناۋابانگەكى مەنسۈورى ھەللاجە و لەسەر ئەم گوتەپە
لە ۳۱۰ك لى سىدارەدرا. جىقات الاولياۋ، ص ۱۸۷
ھەرزەگۇيى: قەسى ھەرزەكارانە. خىن: خوتىن.

ۋا: ئەۋ كەسەى (انا الحق) نەخشى خوتى بىت، ۋا: خۇدا لى خوتىدا تۈبىتەۋە
لەپارەكەى (خۇدا) بى غەشە و ئەۋەندى لى ھالەتەكانى سۆفیانە ناگەن ھەرزەگۇن و
نايى گوتىيان لى بىگىرىت.

(۴) سەرخۇشى (سەر): زاراۋەپەكى سۆفیانەپە و بەۋاۋى دەست ھەلگىرن دىت لى كۆزى دىار
و نادىار و روۋكردنە ھەقە و نوۋرى عەقل لى ناونوۋرى خۇدى خىيى دەتۈتەۋە. فەرەنگ
اسگلاحات عرفانى، ۴۶۸.

ھۇشيارى (صەق): لەزاراۋە سۆفیانەدا گەرەنەۋە پۆ ھەستىيە لەدۋاى مەسقى. ئەۋەى
مەستىيە بە ھەق بىت ھۇشيارىشە بە ھەقە. فەرەنگ اسگلاحات عرفانى، ۵۲۷

ۋا: موخلىس لەسايەى راھەرى تەرىقەتەۋە دەپەۋى كاتىكى خۇش لىگەل مەست و
ھۇشيارانى رىيازى سۆفیانە بەسەرەرىت.

(زمان و زه مان)^(۱)

نمو گهسانه‌ی ممردی مهیدانی خودان

بی سوپا و بی تهخت و بی تاج پادشان^(۲)

ناشنای نهملی هموس نینه بمدل

همروکو نهملی سما هر لهسمان^(۳)

سینه پاکن له هموای نهملی هموا

گهرچی خاکینه بمدل عمرشی خودان^(۴)

بی (لم) و (کیف) لهگه‌ل مهولا ده پۆن

ملکه‌چی نهمر ن و رازی به قهزان^(۵)

(۱) له به‌حری رهملی شمشی مقصوره: فاعلان فاعلان.

نهم غه‌زه له رۆژنامه‌ی هاوکاری، سالی ۱۹۸۸/۱/۷ ژماره ۹۳۸، ل ۷ نیازی حه‌مه
عه‌زیز به‌ناویشانی (دۆزینه‌ی شیعریکی مه‌لا خه‌لیلی موخلیس) بلاوکراوه‌ته‌وه.

(۲) نه‌وانه‌ی سه‌ر به جیهانی عه‌شقی خوداین دوورن له بگه‌ره و به‌رده‌ی دنیا، هر نه‌وانه
پاشای راسته‌قهنه‌ن، نه‌مانه‌ش چیی سۆفیه‌کانن له‌نیوان (سوپا و تهخت و تاج و پاشا) دا
گرنجان هه‌یه.

(۳) نهملی هموس: دنیا په‌رست. سما: ناسمان، هه‌له‌په‌ین. له‌نیوان (سما و سمه‌ما) دا
ره‌گه‌زدۆزی ته‌واو هه‌یه.

(۴) هموا: لووت په‌رزی، فیز. خاکی: بۆر، نزم، بی فیز.

واتا: دنیا په‌رست نین و به‌رواله‌ت خاکی و نزم، به‌لام دلیان بروه‌ته عمرشی خودا و
خودای لێه. نهمه‌ ناما‌زه‌یه بۆ نهم فه‌رموده‌یه‌ی پتعمه‌هر (ص): ((قلب المؤمن عرش
الرحمن)) دیوانی مه‌حوی، ل ۴۳۸

له‌نیوان (هه‌وا و هه‌وا) دا ره‌گه‌زدۆزی ته‌واو هه‌یه.

هه‌رش: نمو ته‌نیه که گه‌مارۆی هه‌موو ته‌نه‌کانی داوه و ناوی لێتاره‌ عه‌رش له‌به‌ر
به‌رزیه‌که‌ی یان بۆ چواندنی به‌ کورسی پاشا که له‌وتیه ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ر
جیه‌جیکردنی فه‌رمانه‌کانیدا ده‌ییت، نه‌وتیه‌ی هه‌یه نه‌ ته‌ن. العریفات، الجرجانی،
۸۶.

(۵) لم: لم فعلت هذا؟ کیف: کیف فعلت هذا؟ ناما‌زه‌یه‌به‌م لایه‌ته ((لا یسال عما یفعل و هم
یسألون)) الانبیاء/ ۲۳.

واتا: نو جو‌ره که‌سانه (سۆفیه‌انه) له‌گه‌ل خودا گونجاون و باوه‌ریان به هه‌موو فه‌رمانیکی
هه‌یه و به قه‌زاو قه‌ده‌ری خوا قایلن و گه‌بشعونه‌نه مه‌قامی ته‌وه‌کو له هه‌روه‌ما
لاما‌زه‌یه بۆ نهم فه‌رموده‌یه (الایمان ان تؤمن بالله و بملائکته و کتبه و رسله و بالیوم
الآخر و بالقدر خیرة و شره) التاج، ج ۱، الشیخ منصور علی ناصق، ص ۲۵.

تابىلىي بمرزن و عالى هيىممتن

بۇ ھەممۇ كەس ھەلگىرى بارى بەلەن^(۱)

سوودى بوونيان بە يەدانىش دەپرى

بوونى گول خۇشبيە بۇ دىركى گولان^(۲)

ئىيۈە بارى ھەر لەگەل وان بىگرن

تابىلىي وا بە حقووق و بىموفان

ھەركەسىكى ئەو كەسانەى خۇشبوئ

دوور دەبىيتن سەر و مالى لە زيان

باسى عىشق و دولبەران ئەوپۇ مەكەن

با نەكەونە بەر دەمى يى ئەدەبان^(۳)

ھەرخى ئەوپۇ حقى بلى دەپوا سەرى

(موخلىسا) بىگرە زمانت لە زەمان^(۴)

---

(۱) لاماژەيە بەم فەرمودەيە (المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضا) دليل الفالحين، محمد بن علان، ص ۳.

(۲) دەپرى: دەگات. والا: ۋەكو گول وان، چونكە گول دركەكانى دەوروشقى خۇشى خۇشەويست دەكات، ناوا سووديان بۇ مرزقى بەدىش ھەيە، ھەروەك لەم پىتاسەيەى سۇفيگەريدا ھاتوۋە (الصولي كالارض يطؤها البروالفاجر) فى التصوف الاسلامى وتاريخه، نيكولسن، ص ۳۲.

(۳) والا: گرىتى دلى خوتان لاي ئەو يىتەدەبانە مەكەنەوۋە و باسى سۇفيەتيان لا مەكەن، چونكە شاياتى ئەوەلەن.

(۴) لىزدا موخلىس گۆشەگىرى گەرەكە و جۆرە رەشىنيەكى تۋاندوۋە كە نە دەبايە وايى، چونكە ئەوۋى مەردى مەيدانى خواپەرسقى يى و رازى يى بە قەزا نايى لەچوونى سەرى بەزى و دەيى فەرمان بە چاكە و نەھى لە خراپە بكا، ((كنتم خير امة اخرجت للناس تامرون بالمعروف وتنهون عن المنكر و تؤمنون بالله)) آل عمران/ ۱۱۰. ھەروەھا لاماژەيە بەم ئايەتە ((قل هل من شركائكم من يهدي الى الحق، قل الله يهدي للحق، فمن يهدي الى الحق احق ان يتبع امن لا يهدي الا ان يهدي فمالكم كيف تحكمون)) يونس/ ۳۵.

(خدری زنده)^(۱)

مهی نهمگر ناوی جهیات و ساهی خدری زندهبی

چون عملن برپا دمکا دل نارمزووی تموبه‌ی همبی^(۲)

بهر له خهلوت زاهیدا سهیرنکی مه‌بخانه بکه

گون له باغا ناروی تا خاکمکه‌ی تیر ناو نمبی^(۳)

بو خمریک نابی به پراو نه‌ی تازه لاوی که چ کولاه

تو که بازنکی ومها سووک و له پراو خوشت همبی^(۴)

گون چنین لهو باغه لام وابه به توو قمت ناکری

ههرچی گون چین بی دهمی ترسی له‌خار و مار نمبی

---

(۱) له به‌حری رهملی هه‌شی مه‌حزروه: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

له‌ده‌ستوروسی (م.خ) به.

(۲) واتا: موخلیس ده‌به‌وی له مزگه‌وته‌وه به‌رهو خانه‌قا برپا و لهو پتکه‌ی له‌وی به‌ده‌سقی ده‌که‌وی ده‌بکاته ناوی ژبان و به‌ده‌سقی خدری زنده (شیخ مسته‌فا) وه‌ری ده‌گری، که‌واته له‌گهر حال وایی چون ده‌گری له‌رواو په‌شیمان بته‌وه؟

(۳) عملوت: بریتیه له‌گوشه‌گیری، دواندنیکي له‌تیه له‌گهل خودا به‌جوری که‌کس له واتا و حقیقه‌تی نه‌گات و بواری یی نه‌دری. به‌لام شیره‌ی خهلوت داپرانه له‌خهلکی. فرهنگ اصطلاحات عرفانی ابن عربی، ص ۲۶۳. مه‌بخانه: مه‌به‌ست لئی خانه‌قای سؤفانه‌یه.

واتا: هه‌تا دل و ده‌روون له‌کینه پاک نه‌کریته‌وه مرؤف نابته زاهید و که‌لکی گزسه‌گیری نیه، هه‌روه‌کو گون تاخاکی تیر ناو نه‌ی شین نابته.

(۴) که چ کولاه: کلاو لار. باز: مه‌به‌سقی پیری ته‌ریقه‌ته.

واتا: موخلیس له‌رینگی باز و راوه‌وه نامازه به‌سلوکی (ناکاری) سؤفانه ده‌کا و پی وابه شتخه‌که‌ی زور چوست و جاپووک و به‌خیرایی رپوار پتده‌گه‌یه‌نی.

لهو شوئنه‌ی گمگه‌دا جاه و جه‌لال و مردمگرن

گهر دلا تۆ له گمدا‌یی په‌گممین بی چ ده‌بی^(۱)

گهر نه‌تو تالیبی یاری له سهر و مال و مره دهر

یار نه‌گهر بوو به سهار، یار که نه‌بوو، با چ نه‌بی^(۲)

(موخلیسا) تۆ له ورسال و له فیراق وه‌ک ده‌دوئی

ههر به ناداب بدوئی، سوودی نییه‌ بی نه‌ده‌بی^(۳)

---

(۱) گه‌دا: له نه‌ده‌بیانی سۆفیان‌دا به‌ که‌سی ده‌گوتری که گه‌دای ده‌ر که‌وته‌کانی خوایی و گه‌دای به‌ره‌و خواو گه‌دای فه‌یزه باقییه‌کانی حه‌قه. فرهنگ اصطلاحات عرفانی، ص ۶۷۸.

جه‌لال: بریتیه له سیف‌ه‌تی قهر و قینی خودایی، سیف‌ه‌ته نادیاره‌کان پێنان ده‌گوتری جه‌لال و دیاره‌کانیش جه‌مال جه‌لال دیارخستنی گه‌روه‌یی دوله‌ره به‌ینی زیاده‌رونی خواستی عاشق. فرهنگ اصطلاحاتی عرفانی ابن عربی، ص ۱۹۴.

وا‌ا: موخلیس ده‌به‌دوئی دله‌که‌ی له‌وگه‌دا یا له‌بیت که‌ پله و پایه‌ی سۆفیان و شکۆمه‌ندی خوایی وه‌ر بگرت و بگاته نه‌و جوانیه‌ خواپیه‌ی که له‌ رینگه‌ی جه‌لاله‌وه‌ بۆی ده‌رده‌که‌وئی.

(۲) وا‌ا: نه‌و سۆفیه‌ی خودای بوئی ده‌بی له‌سهر و مالی خۆی خۆشی و به‌خێ بکات، چونکه‌ نه‌گهر سۆفی گه‌بشته‌ خوا پتویستی به‌ هیچ نایی و نه‌گهر خواشی بۆ نه‌بوو هیچ شتیکی بۆ ناییت و به‌که‌لکی نایه‌ت.

(۳) له‌نیوان (ویرسال و فیراق، به‌ ناداب و بی نه‌ده‌بی) دا دژیه‌ک هه‌به‌.

وا‌ا: موخلیس داوا له‌خۆی ده‌کات که به‌ نه‌ده‌به‌وه له‌ ویرسال و فیراق بدویت. مه‌به‌ست له‌ ویرسال حاله‌تی کۆیه (جمع) له‌ گه‌ل خوا‌دا و فیراق حاله‌تی جیا‌بوونه‌وه‌یه (تفرقه).

(گرژینهوه)^(۱)

تا لمرنگه‌ی عاشقی سردانه‌ننځی سمرناکه‌وی

ده ست و بردی گمر نه‌گه‌ی ریت ناخری بهرناکه‌وی^(۲)

گموهمری عیشق و تمببعه‌ت بهروهری ریک ناکه‌ون

گون له‌جنگای شۆرمکات قمت ناروئ و همر ناکه‌وی^(۳)

همرچی نه‌ورؤ مه‌ستی باده‌ی جاوی دلداری نه‌بی

قمت سبه‌ی لیوی به‌باده‌ی ناوی گموسهر ناکه‌وی

تا هه‌ناسه‌م به‌ی نه‌گا نا به‌شکوئ لیوی نیگار

خونچه تا بای لی نه‌دا گرژینه‌وه‌ی دهرناکه‌وی^(۴)

(موخلیسا) تا گهرمه بازاری مه‌تاعی عاشقان

فرسته نه‌ورؤ سبه‌ی به‌لکو وها همر ناکه‌وی^(۵)

(۱) له‌به‌حرری ره‌معلی هه‌شقی مه‌زوروه: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

(۲) وانا: نه‌و عه‌شقه‌ی که موخلیس ده‌به‌وی سه‌ری خۆی به‌قوربانی بکات عه‌شقی خوايه، بۆیه ده‌به‌وی ده‌ست و برد بکات نه‌خۆ له‌دوايی رینگه‌ی لی بگيری و نه‌یگانی. لێره‌دا شاعیر چارلیکهری مه‌حوی کردوه و هه‌مان بۆچوونی له‌وی هه‌یه، مه‌حوی ده‌لی:

تا نه‌بروری تر له‌سهر ری ناخه‌به مه‌بدالی عیشق

سهر له‌په‌شی بی ده‌ی له‌م رینگه‌دا تی له‌ر وه‌لا / ل ۲۹

(۳) شۆره‌کات: زه‌وی به‌خۆی. هه‌رناکه‌وی: گه‌وره‌ نایی، ناروی.

وانا: عه‌شقی خوا و دونیا به‌رسی به‌یه‌که‌وه ناگنجین و ده‌ی به‌کێکیان قوربانی له‌وی دیکه‌یان بکړیت. لێره‌دا پێچه و به‌خشی ریک هه‌یه له‌توان (عیشق و ته‌ببعه‌ت به‌روه‌ری) له‌گه‌ل (گون و شۆره‌کات) دا، وانا: عیشق و گون ته‌ببعه‌ت و شۆره‌کات.

(۴) نیگار: یار، راه‌بری ته‌ریقه‌ت. گرژینه‌وه: زه‌رده‌خه‌نه.

(۵) مه‌تاع: که‌ل و په‌ل. هه‌رناکه‌وی: ریک ناکه‌وی.

وانا: وادیاره بازاری عه‌شقی سۆفیان‌ه‌ی موخلیس له‌ گهرم و گوری دایه و به‌ به‌روه‌، بۆیه داوا له‌ خۆی ده‌کات که کړیاری له‌ بازاره‌ بی، نه‌خۆ دوايی له‌کیسی به‌جی و بۆی ریک نه‌که‌وتنه‌وه.

شيعرى ئايىنى

ئەدەبىياتى كوردى بە شيعرى ئايىنى دەستى پىكىردوۋە و بابا تاھىرى ھەممەدانى گەلى
لە دوو بەيتەكانى بەرمە ئەم لايەنە دەچن و نزا و پارانمە و خۇ بەگوناھبارزانين لە
تولى دوو بەيتەكانى ھەلەحقولتەين. بۇ نموونە لەم دووبەيتە خوارمەدا خۇى زۇر بە
تاوانبار دەزانى و گوناھەكانى لە گەلەى داران و دلۇپى باران زۇرتەرن، بەلام لەگەن
ئەۋەش لە بەزمىي خودا بى ئومىد ئايى و بەتەماي رەھمەتى پەزدانە:

مو ئەز (قالوا بلى) تەشۋىش دېرم

گونەھ ئەز بەرگ و باروون بېش دېرم

ئەگەر (لاتقنطوا) دەستم نەگىرەد

مو ئەز (ياويلتا) ئەندېش دېرم^(۱)

لەدۋاي ئەمەيش ئەدەبىياتى گۆران بە ئەھلى حەق و ئىسلامەۋە، بە شيعر و
بەخشانمە ھەمويان لەروۋى ناۋمەۋگەۋە ئايىنن و ھەر يەكە بە پىي بىروباۋمى
مەزھەبى خۇى گۆمەلى شيعر و پەخشانى ئايىنيان بەجىيەشتۋە، بەتايبەتى
ئەدەبىياتى ئەھلى حەق و شيعە سەرتاپاي ئايىنن و ھەندىكىشى بەرمە لايەنى سۇفيانە
چۈۋە.

ھەروەھا ئەدەبىياتى گرمانجى ژوۋروۋ ھەر لەقەق تەيران و مەلەى جىزىرەۋە
تاۋەكو ئەحمەدى خانى و شەيخ نوۋرەدىنى بىرىفكانى ھەمويان بەشەك لە
شيعرەكانيان ئايىنى بوۋە و بىر و باۋمى خۇيانيان تىدا دەربرېۋە، بۇ نموونە مەلەى
جىزىرى لە ستايشى پېغەمبەردا (ص) دەلى:

ئىسمى تەيە مەكتۇب د ديوانى قىدەمدا

حەرقەك قەلەمى عىلم پتەقۇيم رەقەمدا^(۲)

(۱) ديوانى بابا تاھىرى عورىان، ل ۱۶.

(۲) العقد الجۋهرى فى شرح ديوان الجزرى، ب ۱، ل ۱۱.

سەھىرى بولبول كەمكە بۆنى گول دىمكا
 چۆن دىمكا ئىزھارى ئەسەرى خۇدا
 سۆزى پەروانە لە رۆژ دىمناكەوئ
 شەمۇ نەبىئى نەبىئى ئەنوارى خۇدا
 غەرقى نىو بەھرى ھەوا ھەر تىنووھ^(۱)
 تا دىمكا جاۋى بە دىدارى خۇدا^(۲)
 موخلىسا خۇت ناگەپە كۆى دولبەرت^(۳)
 دەست بگەپنە دامەنى يارى خۇدا

---

(۱) ھەوا: عەشق

وائا: ئەوھى لە دەرياي عەشقى خۇدا نقرم بى ھەر تىنووھ تاجارى بەزائى خۇدا دەكەوئ،
 ھەروەكو حەزرىتى موسا كە تىنوو دىدارى خوا بوو ﴿ولما جاء موسى لميقاتنا و
 كلمة ربه قال رب ارنى انظر اليك قال لن ترانى﴾ و لكن انظر الى الجبل فان استقر
 مكانة فسوف ترانى فلما تجلى ربه للجبل جعله دكا و خر موسى صعقا فلما افاق قال
 سبحانك تبت اليك وانا اول المؤمنين ﴿الاعراف/ ۱۴۳﴾

(۲) لە نىۋان (تىمار و بىمار) دا رەگەزدۆزى لايىق ھەيە.

(۳) كۆى دولبەر: مەبەسقى بارەگاي خۇايە.

وائا: موخلىس تۆۋەكو حەزرىتى موسا نىت نوورى خۇدا لەكتىۋى توور بېنى، دەسا
 دەست بگەپنە دامەنى خۇشەۋىسقى خوا (كە پىغەمبەرە يان پىرى تەرىقەتە) بەلكو
 تۆزىكت لە فەيزى خوا بەركەوئ.

(رۆژه رهش)^(۱)

بهر له پهیدا بوونی عالم عاشقی خۆیوو خودا

خۆشی عیشقی خۆی له خۆی ویست خۆی به خۆی پیشان بدا^(۲)

(۱) نهم شیعره له به حری ره مه لى هه شقى مه جزوفه و ته فعیله كه ی فاعلان فاعلان فاعلن.

(۲) نهم شیعره به گشتی باسی خودی خوا به تی ده کات پش پهیدا بوونی گهردوون و مرۆ که خودا وه کو گه نینه یه کی شاراره بووه و هه زی کرد خۆی ده ربخات، بۆیه مرۆفی خولقاند تا کو بناسریت (کنت کنزا محفيا فخلقت الخلق کی اعرف). خودا له نه زه لدا سه بری خۆی کرد و خۆی خۆشویست، نه مهش جۆره ده رکه وتینکی خودی خوا یی بوو:

پش نه وه ی خودا گهردوون بخولقی خۆی بۆ خۆی ده رخست و هه ندی وتو ئی یی ده نگ و پش له گه ل خۆی کرد، خۆی له خۆیدا یی، له نه زه ل سه بر خۆی کرد و خۆی خۆشویست، نه مهش ده رکه وتینکی خودی خوا یی بوو له شتیه ی نه فینکی پاك و دوور له هه موو وه سفی، نهم خۆشویسته بووه هۆی پهیدا بوونی بوون و زۆری له بووندا. پاشان خوا ویستی نهم خۆشه ویسته خودیه ی خۆی له شتیه کی ده ره کی بیی و بیدو ئی. سه بری نه زه لی کرد و له عه ده م و نه به کی له نه فسی خۆی ده ره نا که هه موو سیفه ت و ناوه کا ئی نه وی هه بوو، نه ویش نا ده م بوو که هه تا هه تا به کر دیه شتیه ی خۆی، هه رکه به جۆره خودا نا ده می خولقاند به گه و ره و مه زن شکۆداری زانی و بۆ خۆی هه لپێژارد، جا به و پشیه ی که حق له شتیه ی نه ودا ده رکه وتیوه نه و له وه. (الطواسین، الخلاج، ماسینیون، پاریس ۱۹۱۳، ص ۱۲۹).

مه لای جزیریش له دیوانه کهیدا هه مان بیرو باوه ری هه للاجی دووباره کردۆته وه و پش وایه که جوانی و خۆشه ویستی سه ره تا په کبوون و پاشان لیک جودا بوونه وه به فه رمانی خودا، جوانیه که چووه ناو لهش و لاری جوانان و خۆشه ویسته کهش چووه ناو دلی عاشقانی خودا:

حوسن و حوب زالی قه دین لی جودا بوون نه و ئه ک

لی لها لیسمن حوسن حیکمه ت و ته فسیل وه بوو

یه ک د زانی سوڤ شه ریان بر جه مال و حوسن و سوڤ

یه ک د قلیق له ملی دل نار و جه لال و جه زبه بوو

(لفظ الجوهری ل شرح دیوان الجزری، ص ۶۱۵ - ۶۱۶)

جاوی خۆی گئیرا چ ناوئینهی بهیمرحاوی نهکەوت
 خۆی هەتا تێدا ببینی و تیر تەماشای خۆی بکا
 رووی له ئیقلیمی عەدم کرد کردبە ئیقلیمی وجود
 بوونی دەرخت بە نهفش و هەندەسەئە ئەرژ و سەما
 خۆزی چاویکت دەبوو دە تە پت ج نازنکی دەگرد
 حوسنی خۆی وەك دیت له نەینۆکی وجودی ماسیوا
 هەرگەسن لەو رۆژەدا عیشقنکی پەیدا کردب
 چۆن دمتانی لێرە ئەورۆ تەرگی ئەو عیشقە بکا^(۱)
 سافیا جامینکی بینە بە خسووسی لەسەحەر
 تابانم ئەسەری مەستی بگەینم بە سەما
 دوورە لەو رۆژە رەشە گەسبی فەزانیل بکری
 خینە دەروا لەزەمین و سەرە دەروا لە حەوا
 تۆ بەبێ غەم کە نەبی هەر غەمی پاران بکە غەم
 بەلکو دەریای کەرەمی دێ فەهزانینکی دەکا

---

(۱) موخلیس هەروەکو جزیری پێ وایە کە عەشق ئەزەلیە و لەرۆژی (قالوا بلی)و پەیدا
 بوو، وایا: گیانەکان لەو رۆژەووە وەلامی خۆشەویستیان داوەتەووە و پاشان کە ئەو گیانە
 هاتۆە ناو لەشی مەرقەووە ئەقینەگەئ تێدا بەرجەستە بوو.

بەم پێنە موخلیس دەپەوێت لەسایەئ دەرگەوتنی خوائی و خەلقاندنی گەردوون مەزنی
 خودا دەربجا، چ لەرووی ئەزەلی بوونی عەشقی خوائی یاخود لە رووی دروستکردن
 و ئەندازەگرتنی زەوی و ناسمان و لەستیرەکان بەشتیرەپەکی نایاب و رێک و پێک.

(۲) نەعتى پېغەمبەر (ص): ئەو شاعرانەيە كە شاعىران ستايشى پېغەمبەرى (ص) بىن دەكەن، ياخود داۋاي شەفاعەت و نزا و پارانەمۇيە لىتى. ئەمەمۇ دەر خستى موعجىزەكانىيەتى كە لە ژيانىدا روويان داۋە.
مoxلىس لەم رووموۋە گەلى غەزەل و قەسىدەى ھۆنىۋەتەۋە، ھەر بۇ نموونە نامازە بە ھەندىكىان دىكرىت.

مستەفا^(۱)

دل كە ۋەك مەجنونە ئەورۇ ئارەزوۋى لەيلا دەكا
ھەروەگە ۋەحشى دەسوورئى ھەز لە جىيى سەحرا دەكا^(۲)
مەى ئەگەر ناۋى ھەيات و گەر خەزىر بىن ساقى من
بۇجى لەو قەيزە بەدە رىم من نەمىم {كى^(۳) ۋادەكا
من لە رەغمى خەسەكەى خۇم ھەر دەللىم يا مستەفا
ھەر بەلايى دى بەخىرىي جى دەكات ھەر خوا دەكات^(۴)
تۇ حىجازى و من عىراقى لىكتىرى دوورىن بەجى
دل لەدەرگەى بارەگەى تۇ رۇز و شەو ئاۋا دەكا
چونكە (سبحان الذي اسرى) لەبۇ قەزلى توۋە
تازە (مoxلىس) دىت و كەشىفى حىكەمەتى ئىسرا دەكا^(۵)

-
- (۱) ئەم ھەزەلە لە بەحرى رەمەلى ھەشى مەحزۇلە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن.
(۲) شاعىر كە عاشقە خۇى كەردۆتە مەجنون و مەعشۇقەكەى كە پېغەمبەرە (ص) بە لەيلا ناۋى ھىتاۋە. زۆر جاران شاعىرانى كلاسيزمى بەتايىبەتى سۆفەكان لەيلا دەكەنە رەمزى خودا و پېغەمبەر و شىخى تەرىقەت، جا ئەگەر توپۇر {خوتەنەر} ئاگادارى ھەموو شەئەرە كە نەبىت ۋا تېدەكات كەمەبەست لە لەيلا كىچىكى تايىبەتە.
(۳) لەدەستوروسى شاعىر نووسراۋە (كوى).
(۴) ۋا:ا: من لە رقى ئاھەزەكەى خۇم (جا كەسى بى يا نەفىسى خۇى يىت، چونكە نەفەش بە دوژمن دادەنرىت) ھەر ھاۋارى پېغەمبەر (ص) دەكەم و ھەر جىم بەسەردى ھەر لەخواۋەيە، نەمەش ئىشارەتە بەم ئايەتە ﴿اينما تكونوا يدر ككم الموت ولو كنتم فى بروج مشدة وان تصبهم حسنة يقولوا هذه من عند الله وان تصبهم سيئة يقولوا هذه من عندك قل كل من عند الله فمال هؤلاء القوم لا يكادون يفقهون حديثا﴾ النساء/ ۷۸
(۵) مoxلىس نامازە بەشەو رۆيىن و چوونە ئاسمانى پېغەمبەر (ص) دەكا و گەورەيى لەو لەلاى خودا ھەستىشان دەكات، ئىنجا نىمچە گەلەيەك لەخۇى دەكات كە بە درەنگەۋە باسى قەزل و حىكەمەتى ئەو مىراجە دەكا و دەبايە زۆر لە پىشەر ئەمەى بىكرەيە.

مه‌دینه^(۱)

مائیل به خموم همردهم

جاری که به خدمت گهم

لهو به‌خته بده چ بکه‌م

نایلی بنووم په‌گدهم

سمرمه‌ستی جه‌مالی تۆم

مهفتوونی خه‌مالی تۆم^(۲)

موشتافی وپسالی تۆم

ئه‌ی سمروی شه‌ی گولدهم

ته‌ن خاکی به‌ری پیته

دل مووره له‌سهر ریته^(۳)

نینعام و که‌ره‌م جیته

لوتفی که نه‌که‌ی چ بکه‌م^(۴)

دل خه‌سته و و ناشادم

وه‌ک خه‌رمه‌نی به‌ریادم^(۵)

جاری بکه‌ه فهریادم

ئه‌ی فه‌خری به‌نی ئاده‌م^(۶)

---

(۱) له به‌خری هه‌زه‌جی هه‌زاری له‌خه‌به: مفعول مفاعیل. نه‌م شیعره له‌سهر شیعره‌ی دوو به‌ینییه و به‌هفت دوو به‌ینی غه‌زه‌لیکی پیکه‌ینه‌اره.

(۲) مهفتوون: شه‌یدا، شیت

(۳) موور: میرووله، میروستان

(۴) لینه‌ام: کۆی (نعمه) به‌ واتا: چاکه.

(۵) خه‌سته: نه‌خۆش، خه‌رمه‌ن: خه‌رمان، جو‌خین، باد: با

(۶) له‌ریاد: هانا، هاوار

گەر بادى سەبارى خۇشەرەو
 بۇنى لە مەدىنەى ئەو
 بېنى كە لە بۇم نەوشەو
 سەر بى كە بلى نەيدەم
 مەن عەبەد و غولامى تۆم
 لەو قاپىيە قەت ناپۆم
 كام قوپ بىكەمە سەرخۆم
 دەست كە لە تۆ بەردەم
 (موخلىس) بە زمان يارى
 نەمما لە دىلان ماری^(۱)
 لوتقىكى بىكە بارى
 تا ھەردوو موافىق كەم^(۲)

---

(۱) لەنىوان (يارى، ماری، بارى) رەگەزدۆزى لایىق ھەبە

بارى: خودا، يەككىگە لە سىفەتەكانى خودا.

(۲) ھەردوو: مەبەست يارو مەرە: موخلىس ھىشتا دلى پەيوەندى بە جىھان ويستىيەو مەرە و دارا لەخودا دەكات كە بەسۆزى غزى يار و مار بگۆنچىق و بەرەو ئەقىق بىگەردى پىغەمبەرى ببات.

میرکی گولان^(۱)

دل کہ جینی عہکسی گولی رووتہ کہ خاکی کمتہ بان

سہری قمیرم لمبہار چون دہیتہ میرگی گولان^(۲)

قیمت لمبمینی دوورووان نابی که دوورووی بکهی

شاری دوورویی نهدیتر اوه که توی بیته رووان^(۲)

سہری نہو چہرخہہ ناگہی کہ ج تہیعیکی ۵۵۵

دولمتی داوه بهکمر، نيمه‌متی داوه بهسه‌گان^(۱)

جیبیہ سووچی من و یولیبول، جیبیہ نہو کارہ دمکھی

و موسسه و نیفکی رفیق و رزمهای فقهی خزان (۵)

(مؤخلسا) ناگميه مهقسوود، لهو قتمن نه چيه ده ري

نه‌گمبه مه‌دینه‌ی یار و قه‌مه ری نه‌بیه شوآن^(۱)

(۱) نَم شِعْرَه لَه بِه حَرَى رَمَعْلَى هَمَشَق مَه خُورَلِی مَلْسُورَه: فاعلان، فعلان، فعلان، نَم غَزَلَه لَه تَنبَا بِه یَقِی یَه کَم و پَنجَه می پَه یَه نَدِی بِه سَتایشَه هِدِی و بِدیتَه کانی دِیکَه یَه کِیَتی بِاِبَه تَبان یَتَه دِیار نِمِه.

(۲) والّا: دَلّ جیگای نَمو شونځه په که عه کسی رووی وه کو گولئی توی لی دَهدات. والّا: دَلّ که له بهر جوانی رووت بهر وودا که وتووه و خولئی به سدر دا کراوه، سهری گُزَم بکه له بهار دا چوَن گولئی له سدر دهر ویت به ته نسری نَمو گولئی که گلی خسته سدر دَلَم.

(۳) دوورووان: دوو که سان له نیوان دوورووان و دوورووی ره گه زدوزی ناتهوار هدی.

(۴) لیره‌دا موخلیس رووی رهنه‌ی له‌زهمانه ده‌کات و سه‌ری له کرده وه‌کائی سوږ ده‌مینی که هینه دنیا پدوره، هر له‌م بار پوره بابا تاه‌ی همه‌دانی ده‌لی:

له گهر دمسلم رسېد د بهر چهرځي گهر دوون

لہٰذا و پرسم کہ ئین چوونہست و ئان چوون

یہ کپڑا دا دھبی سد گونہ نعمت

به کی: را لورسی جی لالوده دمرخون/دیوانی بابا تاهری عوربان، ل ۳۰

(۵) ليفك: بوختان، همله‌سته، ناصاره به بوختانه‌ی که به عاليشه‌خانی هاوسه‌ری پتغمه‌بر (ص) کرا ﴿ان الذين جازوا بالافك عصية منكم لا تحسبوا شر لكم بل هو خير لكم﴾ النور/۹۹.

(۶) مەدینەى پار: يەسرىب، مەدینەى یتفەمبەر (ص).

قەسر و ھەيوان^(۱)

- ئەي دەري غارى موبارەك دل بمقوربانی تووہ
 یاری سەرتاپا لەتیضم موژدە میوانی تووہ^(۲)
 سیبەرت تیرکە بە بەرجاوی ھەسوودانی مەخە
 خەدەمتی شاھانە ئەورۆگە لەسەر شانی تووہ^(۳)
 شاھی من یاخووا موبارەك بی سەفەرتان ھەر سەحەر
 دەست بۆند کردن و دوام بۆ دەولەتی جانی تووہ^(۴)
 بوو بەجی پئی تەختی ئەحکام و نیزامی تۆ زەمین
 بۆ تەجەللا (قاب قوسین) قەسر و ھەيوانی تووہ^(۵)
 مەحرەمت (روح الامین) بوو ھەر کە چووی بۆ لامەکان
 نەزمی (سبحان الذي) بۆ عیزەتی شانی تووہ^(۶)

-
- (۱) لەم شیعەرە لە بەحرى رەمەلى ھەشق مەحزۇولە و تەفەیلە کەى بەم جۆرەيە: فاعلان، فاعلان فاعلان فاعلان
 (۲) غارى موبارەك: لەشكەوتى پەرۆزى سەور/ پار: مەبەست لى پتەمبەرە (ص).
 (۳) ئەر: جەر.
 (۴) لىرەدا وا دەردە کەوئى کە شەورۆزى پتەمبەر (ص) سەحەر بوو، بەلام (لەدواى نوێزى شىوان روويداوه و بۆ نوێزى بەيانی گەراوەتەو مالمەو) قصص القرآن، محمد احمد جاد المولى، ص ۲۵۳.
 (۵) تەجەللا: بەو نوروە خوايە دەگوترى کە دەچیتە دەروونی سۆفییەو. التعريفات، الجرجاني، ص ۱۴۶.
 قاب قوسين: ئەوەندەى دوو کەوانە. ئاماژەيە بەم ئايەتە ﴿ثم دنا فقل لكان قاب قوسين أو أدنى﴾ النجم/ ۸-۹.
 (۶) روح الامين: جوهر الليل/ لامەکان: ئەو ديو جیهانی ھەسق.
 سبحان الذي: ئاماژەيە بە ئايەتی ﴿سبحان الذي اسرى عبداً ليلاً من المسجد الحرام...﴾ الاسراء/ ۱.

پەردەدار نازانى لەو دېو جى ھەيە قەرموو نەتوو
 بۇ تووھ ھەرچى ھەيى ئاياتى سوبجانى تووھ^(۱)
 ئەو شەوھ كەون و مەگان عالەمى مولك و مەلەكوت
 يەك بەيەك جوملە بە جوملە وا سەنا خوانى تووھ^(۲)
 ھەر كەسى عاشق بى ئەو شۆكە بە يادى دولبەرى
 قولقولى قەرمىسكەگانى دوپ و مەرجانى تووھ
 تۆى نەمەل ھەرچەند دەچىنم حاسلا تىكەم نىيە
 موڧلىسم ئەمما ئومىدەم ھەر بە خەرمانى تووھ^(۳)
 گۆى سەرم پىي ناكىرى بىداتە بەر شەق ھىچ كەسىك
 چونكە گۆى مەيدانى عىشق و دەست و چەوگانى تووھ^(۴)
 دەقەمىي دەربىخە بۇ (موخلىس) گۆلى روت بۇ نىشات
 شەو لەنىو باغى خەمياں مورغى غەزەل خوانى تووھ^(۵)

-
- (۱) پەردەدار: مەبەست جوهراليله/ لەو دويو: لە جىھانى واتايى
 (۲) كەون و مەگان: گەردوون/ عالەمى مولك: جىھانى ماددى/ مەلەكوت: جىھانى غەيب و فرىشتەكان.
 (۳) خەرمانى تووھ: مەبەست لە شەفاعەتى پىغەمبەرە (ص) بۆ مۇسلمانەكان.
 (۴) شاعىر لە عەشقى پىغەمبەردا (ص) تەواو تەوھو سەرى خۆى كردۆتە گۆى مەيدانى عەشق و دەست و گۆزجانی پىغەمبەر (ص)، بۆيە بە شانازىيەوھ دەلى: كەس ناتوانى شەق لە گۆى سەرى بدات.
 (۵) لىشات (لشاط): چالاكى/ مورغ: بالەندە/ غەزەلخوان: گۆزىندە

بى ئەمەك^(۱)

دەتموۋىتىن بە موقىمى، چ مەدېنە چ مەككە
 راست ئەمەكى ھەستەۋە تا دەجىيە ئەۋىندەر چ مەككە^(۲)
 عاشىقىكى كە لە مەعشوقە بەدووركەۋت قەدەرى
 كەم و زۆر گەر گەلمىي ھاتەدەمى بى ئەمەكە
 نە بە سال و نە بە مانگ و نەبە روژ نەبە شەۋ
 نىيە تىرىبوون لە ويسالت ھەموو لاي مەدەكە^(۳)
 ئەۋى برسېيى لەرئى عىشقەۋە تىر نابى بە ھىچ
 ھەموو دونىاي بىدەيى، نابى بە دوو جەم جەمەكە
 كە تەماشاي دىلەكەي (موخلىس)ى كەرد پىرى موغان
 خەمبەرى بوو چ ئىرادەي ھەمبە. ھەرموۋى: ۋەمەكە^(۴)

(۱) لەبەحرى رەمەلى ھەشق مەخپۇلى مەخزۇفە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن.

(۲) موقىم: ئەۋ كەسەي كە لە شوئىنكدا جىگەر بى.

مەعشوقەكەي موخلىس پىغەمبەرە (ص)، بۆيە ھەز دەكا سەر لە گۆرە پىرۋزەكەي
 بدات لە مەدېنە، عەشقەكەي ۋەھا تاۋى سەندورە پىي ۋايە ھەر چەندى لەۋى
 بىئىتەۋە لىي تىر نايت ۋەيندە برسېي ئەۋ شىنەيە كە بە ھىچ شىكى دونىايى
 ناگۆرپتەۋە. لە غەزەلەكەدا ۋا بەدەردەكەۋى كە موخلىس ويسىۋىي ۋاز لەمال و
 مەدالەكەي پىي ۋەجى لە مەدېنە يان لە مەككە نىشتەجىي بىي، بەلام كە پىرى
 موغانى (شىخ مستەفاي ھەرشەمى) سەپرى دلى موخلىسى كىرۋوۋە زانىۋەتى
 مەبەسقى چى، بۆيە پىي گۆرۋە ۋاز پىيە و (ۋەمەكە). لەئىران ۋەشى (چ مەككە و
 چ مەكە) رەگەز دۆزى ئەۋاۋ ھەيە.

(۳) ۋەمەكە: كاتىكە. لەئىران (سال و مانگ و روژ و شەۋ) گۇرغان ھەيە.

(۴) ۋەمەكە: ۋامەكە. پىرى موغان: گەۋرەي موغەكان، پىۋى نايى زەردەشى. لەمەندى
 شوئىن بەۋاتاي شىخى رىيازى سۇفیانە دىت و لەم بەپتەدا مەبەسقى (شىخ مستەفاي
 ھەرشەمى نەقشەندىيە) كە شىخى شاعىر بوۋە.

حوسین و حهسهن^(۱)

- بۆیه نهوړو وا بهشووشم یار بهرمو روم بیکمنی
 شهکر و جای پیدام به کولم و زولفهکهای پر شکمنی^(۲)
 کهوکهبی نیقبالی من نهوشوکه دونیای کرده روژ
 بهختهکهای خهوتووم لهخهودا زور به شادی راجهنی^(۳)
 شاهیری بازی عیناهمت کهوته سهرمان سیبهری
 قسمتی روژی نهزل کردیبه نهسیبم دامهنی^(۴)
 دور نیبه گهرجی زمعیضم یار نهگهر لوتفی ههبی
 قوومتی یازوویی عیشقم بیستوون گهر ههلقهنی^(۵)
 رووبهرووی نیوو روخی یارم چ قیمهتیاں همیه
 شهوجراغ و دورو یاقوت و عهقیقی یهمنی^(۶)
 من که سمیادی غهزالی حیجازیمه فهدیم
 تازه ناکهومه دوو راوی ناھووانی خوتهنی^(۷)
 (موخلیسا) چهرخ و فلهلهک ملکهچی توپی چ دهی
 تو سهگی قاپیهکهای جهدی حوسین حهسمنی^(۸)

-
- (۱) له بهرری رهملی ههشق مهزوفه: فاعلان فاعلان فاعلان
 (۲) پرشکهن: چین چین. لیره دا لهف و نهشری ریک ههیه لهنیوان (شهکر و جا) و (کولم و زولف) دا.
 (۳) له دهستووسی (خ.د) نهو شهوکه، (م.ک) نهوشوکهیه. کهوکهبی نیقبال: نهستیره ی بهحست.
 (۴) والا: له نهزله دا دامینی یارم که پیغمبره (ص) بروه نهسی من و کهوکه ژیر چاودی ری نهووه.
 (۵) بیستون: نهو شاعیه که فدرهاد له پناوی شیریندا ههلیکهن.
 (۶) شهوجراغ: چرای شهو. عهقیقی یهمنی: بهردیکه بهنرخه و همه رهنگه و لههه مووان بهنرخه رهنگی سووره. گونجان ههیه لهنیوان (شهوجراغ و دورو یاقوت و عهقیق) دا.
 (۷) دهستووسی (م.خ) خهتهنی. دوو: شوین. ناھوو: ناسک. خوتهن: ناوی کوئی روژ ههلانی. تورکستانی چینه که به ناسکی موشک (میسک) بهناوبانگ بروه. غهزالی حیجازی: مه بهسقی پیغمبره (ص).
 (۸) لیره دا ناماژه یه یو سهگی یارانی نهشکهوت و ونجسهم ایقاظا وهم رقود و نقلیهم ذات الیمین و ذات الشمال و کلیهم باسط ذراعیة بالوصید لو اطلعت علیهم لولیت منهم فرارا و مللت منهم رعبا الکهف ۱۸.

(۲) ستایشکردنی خودا: لهم جۆره شیعره شاعر باسی خود و سیفمت و کردهو مکانی خودا دمکا و گهورهیی و مزنیی داهینانی خودا له ههموو بوونهو مراندا دهرده خات و نهوه نیشان دمدا که خودا پهکه و هاوبهشی نییه و شایانی پهرستنه و کاروباری گمردوون بهدمست نهوه.

لهم غمزه لهی خواره ودا (موخلیس) ستایش و سوفیگهری ناوینتهی پهکدی کردووه، له لایه کهوه نهوه روون دمکاتهوه که گمردوون ههموو گهواهی مزنیی خودا دمدن و نیشانهی دهمستی داهینانی خوایی و بوونهو مران له یادکردنهوهی خولقینه مریان دان. له لایه که دیکهوه مهیدانی بیروباو مرهکان فراوان دمکات و بهره و خائیکیان دمباتهوه که خودایه و په پیرهوانی ناپنهکان بهی جیاوازی له دمرگای خودا وهستان و بهتتهمای دیاری و دیداری نهون.

کوچبار^(۱)

دائیره ی کهون و مکان جی سمری پهرگاری تهیه

زینتهی نه رز و سهما سمنعت و ناساری تهیه

جین و نینسان و مهلهک جومله نهباتات و جهما د

کائینات همرچی همیه پردهمی نهزگاری تهیه^(۲)

عاشقی روژی نه زهل گمبر و موسلمان و په هوود

وا له دمرگا بهتتهمای خیلعت و دیداری تهیه^(۳)

مهسجید و دیر و کلیسا ههموو جیی عاشقیه

چی همیه نه نقش و نیگار و دهر و دیواری تهیه^(۴)

(۱) رهمعلی ههشقی مهخوولوی مهخوولوه: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن

(۲) کالینات: برونه و مرهکان/ نهزکار: کزی (ذکر) به وانا: ویرد، نه ریتکی سرفیه کانه، وانا: یادکردنهوهی خودا وه کو (سبحان الله). ته سهوف چیه؟، نهمین نه نقشه بندی، ل ۳۵۸.

(۳) گمبر: زهرده شتی. یاخود بهو عاریفه دهلین که بهک رهنگه.

عاقل و شیت و نمران بولبولی باغاتی تمنه

ممنزهری همدوو جیهان گوشمن و گولزاری تمبه^(۲)

ناگری قهری تمبه دۆزهخه بۆ ئمعلی جمدل

قهری فیردهوسه سمرای ماحرهمی ئهسراری تمبه^(۳)

تاجی کهبخوسره و جامی جهم و باغاتی ئهره

نایمه بهر دلی عاشق هممو ئهغیاری تمبه^(۴)

ومره بۆ ممنزلی رمدان چ خمتایکی همبه

تاق و همیوانی حهره خانهی غهمباری تمبه^(۵)

(۱) نهم بهینه و بهیق پشور همدلانیکه له لایهن شاعیره به بۆ ئهوهی ماوهی تیوان نایه کان
تسک بکاتهوه و بیهاتی که پهرهوانی هممو نایه کان به زهردهشی و جووله کهو
مهسبحی یهوه له خالکی گرنه یه کده گرنهوه ئهوش پهرستی خودایه و داوی
لیبورده لی. شوته کانی خواپهرستی نهو نایانه مزگهفت و دیز و کلته ههمویان
خوایان لی دهپهرسوی و خالی نین له مهشوروی حهقیقی
نهم جیاوازییهی که نیستا له تیوان نهم نایانه دهپهری شتیکی نهزهلییه و بهوستی خوایه
هولو شاء ربك لجعل الناس امة واحدة و لا یزالون مختلفین هود ۱۸، هوماکان الناس
الا امة واحدة فاختلفوا و لولا كلمة سقت من ربك لقضي بينهم فيما فيه يختلفون
یونس ۱۹.

(۲) قلله: تۆنه. گوشمن: گول + باشگری (شه) = شوتی گول. گولزار: گول + زار = شوتی
گول.

والا: نهو جیهانی که شاعر دهپهری جیهانی مهستی خوایه و شالووری باغه کانی عاقل
و شیت و نهزانه کان، شیت و نهزانه کانی له تیوانی دویاییهوه وان، نهگینا له
تیوانی جیهانی واتییهوه حق پهرست و عاشقانی خودان.

(۳) ئمعلی جمدل: زانا و فیهله سووفه کان، نهوانی له بوونی خوا دهوین و ناگه نه ئهجم.
فیردهوس: بههشت. باخ.

والا: ئهوهی زۆر له بوونی خوا بکۆلتهوه و بهره لاری بروت خوا قینی لی
ههله گرت. نهمه ناماژه بهم فهرموده بهی ئیمامی علی: (کثرة الجدل تورث
الشک) عشرة الاف كلمة، الامام علی، النجف ص ۱۴.

(۴) باغاتی ئهره: ناماژه بهم نایه (إرم ذات العماد) الفجر ۷. گونجان ههیه له تیوان
(تاجی کهبخوسره و جامی جهم و باغاتی ئهره).

(۵) رهند: لهو کهسهی گری نادانه سامانی دنیا. خهتا: سووچ

ھەر كەسە وا لەجیھان بامیع و شیرازی دەگا
 كی دهرانی به حەقیقەت ھەموو بازاری تەمبە^(۱)
 شاھى پەردەى عەزەمەت جارى بەجاویكى گەرەم
 سەیری دوو دیدەیی عاشق بکە رووباری تەمبە
 (موخلیسا) خوش بکە رنگەى سەفەرەت بۆ دەمى خۆى
 چونكى ئەو رنگەمە رنگەى تەموو گۆجبارى تەمبە^(۲)

---

(۱) وائا: ھەموو ھەلس و کەوتى لىم جیھانەدا لەخواوەیە و گەر خوا بیدەوى ھەموو کارى
 روونادات. نامازەبە بە نایەتى ﴿.....الاله الخلق والامر﴾ اعراف ۴۰
 (۲) وائا: خۆت بۆ مردن نامادە بکە و تۆیشووى رینگات رینگە و ئەم سەفەرەت لەپێشە و
 دەبى بیکەیت. نامازەبە بە نایەتى ﴿واقموا الصلاة و اتوا الزكاة و ماتقلموا لانفسکم من
 خیر تجلوه عند الله...﴾ البقرة ۱۹۰.

٤) ستایشگردنی رابهری تهریقمت: پیشتر باسکرا که موخلیس سمر بهرینبازی
نمقشبندهیه و رابهرمکهی شیخ مستمقای همرشهمی بووه، میانهای موخلیس و
شیخ زور خوش بووه و زوری خوشویستووه، بویه خوشهویستمکهی کپ نهگردووه
و ههمووی به شیعر دهربرپوهو کۆمهلی غمزلهی لسممر رابهرمکهی نووسیوه و
ستایشیکی بی پایانی کردووه و ئهوپهپی پله و پایهی زانستی دیار و نادیار بی
رموا بینیه. وا لیردا نامازه به چمند غمزلهیکی دهکرت.

باغی سه مهنی و سونبول^(۱)

کوا دهلیلی حمرهمی مەحرهمی رازی دلی ما

پیری مهیخانه نمیی چون حمل دهیی موشکیلی ما^(۲)

رئی له رئی^(۳) عیشق و مەحببەت بهخەتەرتر نییه هیچ

قەتعی رئی و بهخەتەر دووره له قاچ و قولی ما

جانیزه و جوبیهیی شاهی به پیاوان ئهدرئ

وهجی ئه و نهوعه خهلاتهیی نییه شان و ملی ما^(۴)

(۱) له بهحری رهملی ههشق مهخبرولی مهخزوفه: فاعلان فاعلان فاعلان

(۲) حمرهم: ناوخالوو، ناوهوی گههه/ مەحرهم: خزمی نزیک، نهندامی خیزان که نهزه ریان
لیک حمرام نهیی و ماره بیان له بهکدی نهیی.

(۳) له خ. د. دی له دئی، بهلام له نووسینهوی ههله کراوه و (رئی له رئی)، ههروهها
(قەتعی رئی) له خ. د. (قەتعی دئی) نووسراوه.

واتا: رئی عهشقی خواپی زور بهترس و سامناکه، قاچ و قولی ئیمه زاتی ئهوه ناکات ئه
جۆره ریگایه بریت. شاعر لهم بهینه و له دور بهیق دادی سی جورت وشه (قاچ و
قول) شان و ملی دهست و ملی بهکارهناوه و جۆره مۆسیقایهکی خۆشی به بهینهکان
بهخشیوه، ئهمهش بهلگی شارهزایی موخلیسه له زمانی ناخواتنی کوردهواری.

(۴) واتا: رابهری تهریقمتی موخلیس لهوانهیه که شایانی جوبیهی پاشایهیه و شان و ملی
شاعر شایانی ئه و جوره پایه نییه.

وهج: کهلک.

ھەرچى دى شەرھىكى وسفى توو دمكاتن به قەلەم
 ناگرېتن قەلەمى وسفى توو دەست و پلى ما^(۱)
 دوورە بۆى ھەل بىرى خىومتى شادى لە بەھەشت
 ھەرچى رووزەردى نەبىنى لە غەمى سۆز گولى ما^(۲)
 خەمى خوشىيى سەھەرىت و سىلى گولى داوى لەكىس
 چوۋە دە ر تازە لەرەندى بەدەنى تەنبەلى ما
 تەوبە ناكرى لەبەھاران بە مى بادە پەرسى
 وا دەزانم لە ئەزەل مەى بوۋە ناۋى گلى ما^(۳)
 كەى دەمى دوور بىكەۋىتن لە دلى يار نەسەرى
 نالەنالى جگەرى پەر لە بىرىن و گولى ما
 وەكو ھارووت دىلەكەى گرتەم و خستوۋىيە عەزاب
 سەھرى چاھى زەنەخى چۆن بوۋەتە بابلى ما^(۴)
 لەدمەرى^(۵) لوتقى توو قەرقى كە نەبى شاھ و گەدا
 چ دەلىلى جارى بىقەرموۋى وە رە بۆ مەنزىلى ما

-
- (۱) واتا موخلىس ناتوانى وسفى گەرەبى رابەرەكەى بىكات، چونكە دەست و پلى ئەو لەۋە ناۋەشتەۋە كە ستايش و وسفى بىكات بەشۋەيكە كە شاياىى بىت.
- (۲) واتا: ئەۋەى لەدەخى دوورى رابەرى نىمە روو زەردى نەبىنى و نازار نەچىزى لە بەھەشتدا خىومتى بۆ ھەلئەدەت.
- (۳) واتا: بۆيە لەمەى نۆشى تۆبەم بى ناكرى چونكە لە ئەزەلدا ئەو گەلەى مەيان لى دوزىستكردوۋە بەمەى كراۋەتە قور لەجىاتى ناو.
- (۴) ھاروت و ماروت: لە شارى بابلىن لەشيان زەردە و رووت و قوۋتن لەناو دىۋارىكى شىن دانە كە ھەتا ئەژنۇيانە، ھەردوۋ قاجيان بە ناسن بەسزاۋەتەۋە و سەر بەرەو ژىر ھەلئاسراون. حىاە الخىوان الكرى، كمال الدين الدميرى، ج ۲، ص ۴۱۲. نامازەيە بەم ناپەتە ﴿وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُو الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سَلِيمٍ﴾ وما كفر سليمان و لكن الشياطين كفروا يعلمون الناس السحر و ما انزل على الملكتين ببابل ھاروت و ماروت و ما يعلمان من احد حتى يقرولا انما نحن فتنه فلا تكفر فيعلمون منهما ما يفرقون به بين المرء و زوجته﴾ البقرة/ ۱۰۲. لىكچواندىنى جەختاۋ لە نيوان (چالى زەنەخ و بىرى بابلى)دا ھەيە.
- (۵) لە خ.د. دەۋرى)يە، بەلام ھەلەى نووسىنەۋەيە.

تهلمبت ديدنه یار و مهی ساف بڼ له جیهان
 لسه رای فانی^(۱) و باقی نهوه حاسیلی ما
 بهرموهر بوون له حوزوور پیری موغان نهملی نه دعب
 ماوه بڼ بهره لهنسرار دلی ناقابیلی ما^(۲)
 بهری پهک ږنگی سفايه، بهری دوو ږنگی غمه
 مهکه تمقلیدی خمتیپی به دولاپه عقهلی ما^(۳)
 زاهیدا چوونه به هشتی توو موحققمت که نه بڼ
 بکه سهریځکی له باغی سمهن و سونبولی ما^(۴)
 هر له نهوفاغه قسهی کومهلی جوبیه له بهران
 هر له مهستی و له محمبهیت نه دوین کومهلی ما^(۵)
 هرچی دی ده یوئ له رندان به هوا پښ بکهوی
 نابڼ کهس پښ بکهوی تا همی کویر و شلی ما^(۶)
 غمهزلی (موخلیسی) توو وهک غمهزلی خهلقی نییه
 چ قوماشیځکی همیه سهری بکه مغمهلی {ما}

-
- (۱) فانی: زار او په کی سؤفاتیه، ناوی بکه ره، بهواتا: نهوی له ناووده چی و تیده چیته. ته سوف چیه، ل ۲۶۳
 (۲) بهرموهر: بهلدار. حوزوور: کور، خزمت.
 (۳) سفا: پاکي. لاپه عقله: به هوش نابي.
 واتا: نهوانی په کرهنگ و روون ده گه نه پاکي و نهوی دور رووه تروشی غم دهی، تو به گوتی خهتی به دکار و به دهوشی لیمه مهکه، چونکه دوو رووه کانه.
 (۴) سمهن: دره ختی پاسه سمهن. سولبول: گیاه که له شوی شیدار ده پوت، گه لاکالی دریز و گره لکانی ورد و بون خوشن. ټیکسقی نه ده بی کورد، د. محمد نوری عارف، ل ۲۶.
 (۵) موخلیسی خوی له بهره ی سؤفیه کان داناره و پتی وایه که مه لایه کان لاگانان له نابین نه ماوه و خدریکی موچه ی له وفاقن، به لام سؤفیه کان باسی خوشه ویستی خرابی و مهسترون له وه ده کهن.
 (۶) هرچی دی و ده پوی به گالته بگانه همورازی کزری رندان و پله و پایه وهر بگری، به لام تا کویر و شلی میخانه ی سؤفیه تی هبی لهو پایه په بزانه و کهسی دیکه مال به سهره وه نیه.

دارى موغىلان^(۱)

تاومكو گەنجى غەزىزم خۇت بېگەينە كۆي نىگار

بېنج و دوو رۇژىكە دەپروا رەنەمقى باغ و بەھار^(۲)

نەوجەوانانى سەعادەتمەند كە رۇپىن تۇش دەپرۇ

كارى خۇت نەپۇز بېيىنە نەك سەبى بېروا ھەتار

دەورى مەجنوون تىپەپرى، ئىستاكە نۆرەي ئۆمەيە

دەورو تەسلىمە ھەموو دەم. واپە دونىاي بى قەرار^(۳)

رەختى خۇت راكىشە مەيخانە ئەگەر قوربت دەوى

رۇژ و شەو تەي ناكىرى، بى لىۋى جامى زەپرىگار^(۴)

چاۋى ھاكى دل مەگەر بۇ دىتتى رووت دەست بدا

چاۋى دونىا بېنى من ھەدى نىيە بۇ ئىنتىزار^(۵)

(۱) لەبەحرى رەمەلى ھەقى مەقسورە و لەفەلەكە: فاعلان فاعلان فاعلان.

(۲) كۆي نىگار: گەرەكى يار، لىزەدا مەبەسقى شارى مەدەنەيە. ئامازەيە بۇ ئەم فەرودەيەي پىغەمبەر (ص): (اغتم خىسا قىل خىس، خىاك قىل مولىك، و صىحتك قىل سىمك، و فراغك قىل شىغلك، و شىبابك قىل ھىرك، و غىناك قىل فىرك) فىض القدير، ج ۱، المناوي، ص ۱۶

ھەرۋەھا ئامازەيە بۇ ئەم پەندە كوردىيەي كە دەلى: (دونىا بېنج و دوو رۇژىكە دەپروا) پەندى كوردى، غومەر شىخەللا، ل ۱۴۲

(۳) مەجنوون: قەيسى كورې مەدەھى عامرىيە كە شەيداي لەيلاي كچى مەھدى عامرى بېرو.

(۴) رەخت: جل و بەرگ. قورب: يەككىكە لە مەقامەكانى سۆفەتتى و بىرىتتە لە نىزىكى لە خودا بەھرى پاككردنەوى دەروون و بەردەوامى خۇاپەرسى. ئەسەوف چىە، ل ۲۵۴

ۋا: موخلىس دەيدوى بارگەي خۆي لەخانەقا بىخى و پىكى سۆفیانە لە راھەرەكەي ۋەزگىرى بۇ ئەۋەي بىگاتە مەقامى قورب، چۈنكە مەقام لەرىگەي ۋەرزىشەۋە {راھىتان/خەلۋەت كىشان} بەدەست دىت.

(۵) ۋا: موخلىس لەم غەزەلەدا دوو مەبەسقى پىكاۋە، يەكەم نىزىك بووندەۋەيە لە راھەر تەرىقەت، دوۋەم گەيشتە بە مەقامى قورب لە رىگەي راھەرۋە، كەۋاۋا دەپەيى خۇشەۋىسقى راھەر مەزگەر بىكا بۇ ئەۋەي پىتە قۇناغىك بەرۋە خۇشەۋىسقى پىغەمبەر (ص).

لەم بەيتەدا دوو چاۋى بەكارھىتاۋە، چاۋى سەرى بۇ بىنى راھەر و چاۋى دلى بۇ بىنى پىغەمبەر (ص) بەكاردەھىتى، چۈنكە ئەو كاتە راھەرەكەي لە زىياندا بوۋە.

چاومړنی وختی سحر به وختی گول بشکوتنه
 به لکو دیني باس سحر بوی له سر گوژاری یار
 مهنزیلی کیبه کهړتی نهو مهنزیله نادرې به من
 نیسبمتی داری موغیلانی له گمل سروو چنار^(۱)
 هر دره ختیکی بهر ابر سر وی من لاق هبی
 پایزیک دئ خوی بیینی بی گول و بی بهلک و یار
 چاومړنی چموگانی تویه گوی سهری فهرادی دل
 بو دهمی ناخشیبه مهیدان روو حه کم شیرین سووار^(۲)
 نهو مه سافهی مهر کمبی عاشق به ساتی نهی بری
 بای سلیمان توی نا شکینیت و عیضیتی همزار^(۳)
 (موخلیسا) ده ست دمه گاته دامه نی مقسوودی خوت
 گهر له ریگهی عیشقه وه سمرت هبی وک یار غار^(۴)

(۱) داری موغیلانی: دره ختیکی کورته بی درکاویه، بهرینکی وه کو پاقله ده گری و له
 هدریه کیځدا (۵-۹) دانهی تیدایه و به هدریه پی دهلین (ام غیلان). فرهنگ عمید،
 حسن عمید، ص ۹۷۶

والا: موخلیس به ته مای سهر دانی گوری پیغمبره (ص) له مدهینه، ریگای حه ج پره له
 داری موغیلان، به لام نهو ریبه هینه پیروزه به نسبی شاعر نایت چونکه له هه وارز
 لاسی نهو هه هروه کو داری موغیلانی که زور به شهره فزه {پایه دارتره} له داری
 سروو و چنار.

(۲) چموگان: گزجان، گزبان، گالووک.

والا: گوی سهری فهرادی دلی شاعر چاومړی گالووک یاره کله مهیدان بیداته
 بهر شق و بهمه بهستی غوی بگات. شاعر زور سهر کو وتوانه هیمای بو چیر زکی
 دل داری شیرین و فهراد ده کات و له سیاقیکی چرو سهر کو وتوانه هه ردوو
 وشه شیرین و فهرادی مه زانده وه.

(۳) نم بهینه نامه زیه بو نهو که حمزه رتی سلیمان با و عیفری له ژیر ده سلات بووه،
 ههروه که لم نایه تانه دا به دیارده که وی ﴿و لسلیمان الريح عاصفة تجري بأمره الى الارض
 التي باركنا فيها و كنا بكل شئ عالمين﴾ الانبياء / ۸۱. ﴿فسخرنا له الريح تجري بأمره
 رخاء حيث اصاب و الشياطين كل بناء و غواص﴾ ص/ ۳۸.

(۴) یاری غار: مدهستی حمزه رتی له بوبه کره و نامه زیه بهم نایه ته: ﴿الا تنصرون فقد نصره الله
 اذ اخرجنا الذين كفروا ثاني اثنين اذ هما في الغار اذ يقول لصاحبه لا تحزن ان الله معنا
 فانزل الله سكينته عليهما ايدة مجنود لم تروها و جعل كلمة الذين كفروا السفلى و كلمة الله
 هي العليا و الله عزيز حكيم﴾ التوبة / ۴۰.

ٲاوى ترى و ٲاوى هه نار^(١)

دستی کورتم که نهگاتن بهسمر و بهرجهمی یار

خۆم لەبۆ دامەنی پاکی ئەگەمە تۆز و غوبار^(٢)

نارہزوی عہدی شہابی منی بی دل نہوہ بوو

دمنگی موتریب، جامی جہم دیتنی یار، فہسلی بہہار^(۷)

من ومها بووم و ومهام گرد، همموو بایه، چ نییه

ههردو میکی که بهی یار بجی دهروا به خسار

(مد تیست تشنه لبان منتظر یار منند

ساقیا مژده کہ ہار آمد است بادہ بیار^(۱)

عاشقی مہوہیبہ، گوتہ نیہ، دم مہکھوہ

با بمینن له دلت همرچی همیه مپیخه زار^(۵)

- (۱) ندم شعره له به حری رهملی ههشی مهخوونی مهقصوره: فاعلان فاعلان فاعلان.
(۲) یار: مهبست لئی رابه‌ری تهریقه‌ته. وادیاره ندم غه‌زه له لهو کاته گوتراوه که‌شاعیر له رابه‌ره‌کی دوروربووه.
(۳) وائا لهو کاتالهی که‌شاعیر یی دڭ بوو، وائا: یی عه‌شقی سۆفیانه و رابه‌ری تهریقه‌ته بووه، حه‌زی له‌گه‌زانی و جامی جه‌مشید و یاری هه‌ستی و که‌زی به‌هار بووه. گونج‌ان هه‌دی له‌نیوان (موترب و جامی جهم، یار و بواز).
(۴) ندم به‌ینه فارسیه هی موخلمسه و له‌کاتی خوی لیژنه‌ی سه‌لامه‌تی هه‌زی له‌کۆلیژری ناداب لایاندا هه‌ر له‌به‌ر نه‌وه‌ی فارسیه.
وائا: ماوه‌ک بوو تینروانی عه‌شقی سۆفیانه چاوه‌روانی یاره‌که‌ی من بوون (که‌ رابه‌ری تهریقه‌ته)، ده‌سا مه‌یگه‌ر مۆژده‌ت، لی‌یی رابه‌ر هات و ییکی سۆفیانه‌ینه.
(۵) وائا: عه‌شقی سۆفیانه به‌هره‌یه و به‌گه‌ته‌ نییه، ده‌سا گه‌ر له‌و عه‌شقه نه‌یه‌کت بۆ ده‌رکه‌وت بلاوی مه‌که‌وه، چونکه‌ بلاو‌کردنه‌وه‌ی زیانه‌خشه. هه‌ر له‌م باره‌یه‌وه باباته‌هیری هه‌مه‌دانێ ده‌لی:

نه میدانم که رازم واکی وازم

غیمی سۆز و گودازم واکي وازم

چ و اژم مهر کی زوونه بنگره فانی

دیگر راز و نیازم و اکی واژم / رهاہیات شور انگیزی باہاتاہور، ل. ۵

والہا: نازانم رازم لای کی بلیم؟

خدمی سروتان و نوالہوم لای کی ہلیم؟

ج. بلستم؟ هدر کسی بیزانی پلاوی ده کالوه

لیدی راز و نیازم لای کی بلیم ۱۹

روو له مهنزلگمهي دلداز مهكه قمت بهس بهدهليل

دووره دهرچي بهسهلامت چ پياده و چ سوار^(۱)

ساليكتيكي نهمهري حوسني سلووكي كه نهبي

حملي نيشكالي دمكا ناوي تري و ناوي همنار^(۲)

گهر بكمه و هسفي همدی دولبهركهي خوم له چهمن

رادهوستن به ملي كه چ سممن و سمر و و چنار

---

(۱) مهنزلگمه: شولن. والا: بهبي ري نيشاندهر مهچوزه سهراي راهبري تهريقهتهوه، چونكه

شولنيكي پروزه و نهتهكتيقي تايهتي خوي ههيه، نهوي بي راهبر بچيت دهراچيت چ پيادهبي چ سوار، والا: چ نهزان بي چ زانا.

(۲) ساليك: رتيوار، نهو كهسهي كه بو خودا دهروا و به زانستهوه له پلديهكهوه بو پلديهكي

ديكه دهچيت. التعريفات للجرجاني، ص ۶۸

سلووك: تهيكردني نهو قزناغانهيه كه دهبي رتيواري تهريقهت بيانريت تا دهگاته پلدي

توانهوه لهخودا. المعجم الصوفي، ص ۵۸۸

والا: نهو رتيوارهي كه نهگهپشتينه پاككردنهوهي دل و سيفته بهدهكاني دهتواني

لهجايي پيكي خالوقاتا و بداته ناوي تري و ناوي همنار و بهوانه خوي مهست بكات.

ناوي تري: مهی. ناوي همنار: سرکه.

دوو پارچه مانگ^(۱)

بؤ غمربان زؤر غمرببه لئو شهکمر

تؤ هسمی تالت له زار گمربیتته دهر^(۲)

کۆتری دل تمقله‌بازی چۆن بکا

دهشت پره ئه‌ورؤ له شاهین و سه‌قهر^(۳)

شه‌و که گمبمه مه‌جلیسی رووحانییان

بی شمراب مه‌ستبووم هه‌تا وه‌قتی سه‌حهر^(۴)

زولفی په‌رتبوو رووی بووه دوو پارچه مانگ

(جاءت الساعة و انشق القمر)^(۵)

(من حبیبی لیس لی الا الفراق

والفراق هو ادھی وامر)^(۶)

(۱) له‌بهری ره‌مه‌لی شه‌شی مه‌حزووله: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

(۲) لئو شه‌کمر: لئو شیرین، لئو جوان. له‌نیوان (غریب و غریب) دا ره‌گه‌زدۆزی ته‌واو هه‌یه، یه‌که‌م به‌ واتا: ناواره‌به و دووهم به‌واتای سه‌یره.

(۳) شاهین: بالنده‌یه‌کی گۆشتخۆره و چرنوکی به‌هیزی هه‌یه و له (عقاب) ده‌جی. فرهنگ فارسی عمید، ص ۶۶۰. سه‌قهر: بالنده‌یه‌کی گۆشتخۆری ده‌نووک خواره. فرهنگ فارسی عمید. ص ۷۰۲

واتا: ئەو دهروده‌شته که پری سۆی به‌توانای وه‌ک شاهین و سه‌قهرن، چۆن کۆتری دلی من به‌رامهر به‌وان ته‌قله‌ لی‌ بدا که تازه پئی ناوه‌ته باره‌گای سۆفیه‌تیه‌وه. وادباره موخلیس تازه پئی ناوه‌ته خانه‌قای شیخ مسته‌فا وه.

(۴) رووحالی: جنۆکه و په‌ری.

(۵) لیکچرواندلی جه‌ختاو له‌نیوان (روو و مانگ) دا هه‌یه. ئەم به‌یتته ناماژه‌یه به‌ ئایه‌تی ﴿اقتربت الساعة و انشق القمر﴾ القمر / ۱.

(۶) ادھی: پله‌ی بالا‌یه به‌واتا: گرانر. امر: پله‌ی بالا‌یه به‌واتا: تالر.

واتا: ئەو یاره‌م هه‌جمه به‌دەست ناکه‌وی تقنیا دا‌بران نقی، دا‌برانیش له‌ هه‌موو شتی طرانه‌ و تالۆ. ناماذه‌یه به‌م ئایه‌ته ﴿بل الساعة موعدهم و الساعة ادھی و امر﴾ القمر / ۴۶.

(لېس پدري ان ماياتي به)

من صغير و كبير مستطر^(۱)

بؤ دزي جووم كهوتمه نيو بهرجه مي

نېشمكم نالوزه كهوتوته خمتهر

(كيف ترجو الاجر من غير حساب

لاينال ذاك الامن صبر)

(قل اعوذ) زور بخوتنه (موخليس)

(تسلمن من سحر كل من سحر)^(۲)

---

(۱) مستطر: له لهوحي لهزلهلدا نووسراوه. والّا: نازاني لهوهي ياره كم به سهرم ديني چ گه وړه و چ گچكه له لهزلهلدا نووسراوه و دهبي يي. نامازيه بز نم نايه ته ﴿وكل صغير و كبير مستطر﴾ القمر/ ۵۳.

به توانايي و ورده كاري شاعر له وده دايه نم سي نايه ته ي سهره وه كه اقتباسي لنيان كړدوه هدرسيكيان له يه ك سوورته دانه و كوتايي به (قمر، امر، مستگر) هاتووه كه دوا دهنگيان ينكه و موسيقايه كي جواني به به يته كان به خشيوه.

(۲) نامازيه به هردوو سوره تي ﴿قل اعوذ و رب الفلق﴾ و ﴿قل اعوذ رب الناس﴾، به نايه تي ﴿من شر النفاثات في العقد﴾، ﴿من شر الوسواس الخناس﴾.

جیتی سەفا^(۱)

رۆژ لە نەرزەم شەو گەدئ دەجمە فەلەك

یانى نینسان حەز بكا دەبته مەلەك^(۲)

هەرگە رۆبیم بۆ فەلەك ناییمەو

لێم گەڕێ گەر نازەزووی جاوی بەلەك

رووی زەمینی گرتوو تۆ فانی غەم

بۆ خلاسی كەس نییه سوودی كەلەك^(۳)

بەر لەباران چووم گەیشتمە جیتی سەفا

(قال شیخ الحلقة ما اعجلك؟)^(۴)

هێند درۆی دیووە لە (موخلیس) دلپەرم

چەند دەگەم بپروای پێم نای گەلەك^(۵)

(۱) لە بەحرى رەمەلى شەخى مەرزووفە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

(۲) وائا: بەرۆژ لەسەر زەویە و خەریکی کاروباری رۆژانەم، کە شەو دادی بە گیان بەرەو ناسمان دەجم بۆ بارەگای خوا سەردەگەوم و وەکو فریشتەکانم لەدی، چونکە لەشەودا بوو کە مەراج رووبدا، بۆیە شەو مەراجی گیانە.

(۳) کەلەك: چەند دارێکە ئەبەسزێ بە چەند کۆندەپەکی گەورەى فوودراووە لەناو ئاردا بۆ پەربەنەو و هات و چۆ پێکردنی. فەرەهنگی خال، شیخ محەممەدى خال ل ۱۵۷

(۴) جیتی سەفا: شونێ بەکەرەنگی. حەلقە: ئەلقەى یادکردنەوێ خودا، ئەمەش تاییەتە بە نەقشەندییەکان کە بەشێوەى ئەلقە دادەنیشن و زیکر دەکەن.

وائا: لەپێش ھاوڕێیان پەلەم کردو گەیشتمە شونێ بەکەرەنگی کە بارەگای خواپەرستییە، کەچی شێخى ئەلقەى زیکر لێم بەدەنگ هات و گوتی: ئەم پەلەیت لە چییە؟

(۵) وائا: رابەرەكەى موخلیس کە شیخ مستەفای نەقشەندییە، دیارە زۆر جاران درۆی لە موخلیس دیووە (بە قەسەى شاعیر خزی، ئەمەش جوهرە نەفس شکاندنیکە) بۆیە لەگەر راستیش بێت هەر بپروای بێ ناکات. بێگومان ئەو درۆیەى موخلیس باسکردوو درۆی ناسایی نییه و لەوانەیە مەسەلەى بەگوتى نەکردن بێ لە هەندێ شت.

ساحیب قرانم^(۱)

گهدایی شاهم و شاهى جیهانم
غولامى عیشق و نازادى زهمانم^(۲)
خودانى ده ولتمى عیشقم لمبؤیه
قرانیکم نییه و ساحیب قرانم^(۳)
تجهللا گمر بکا یؤ دل نیگارم
لمنئو رووحانیان ر ووحى رهوانم^(۴)
لهلای یار گمرچى زؤر همزان و سووکم
لهلای بادمفرؤشان زؤر گرانم
ئمگمر ساهى بدا مهى تا بهیانی
ده زانم (لیلہ القدر) ده زانم^(۵)
له مہیخانه ئمگمر ممرگم نهسیب بی
شمهیدی زاویهى (بیت الامان)م^(۶)

-
- (۱) لمہجرى ہمزہ جى شەقى مەرزوولہ: مفاعیلن مفاعیلن فعلن.
(۲) لەنتوان (گەدا و شاھ)دا دژیدەك ھەبە، ھەروەھا، (غولام و نازادى).
(۳) قران: ناوی جۆرە دراویکی زیوینە.
(۴) تەجەللا: دەرکەوتنى نوورەكانى غەیبە بۆ دلەكان.
واتا: ئەگەر رابەرى تەریقەت غۆرى بەدلى مۆخلیس نیشان بەدا، ئەوا مۆخلیس لەنتو
فریشتەكان پایەى بەرز دەبێ و دەبێتە رووحى پەوان.
(۵) ساهى: مەبگتێ، لێرەدا مەبەسقى شێخى تەریقەلە.
مەى: پێكى گیانى سۆفیانە كە لە خانەقاوہ بەدەست دەكەوێت.
واتا: ئەگەر شێخى تەریقەت ئاكو بەیانی پێكى گیانى بەداتە مۆخلیس، لای لەو ئەو شەوہ
لەیلەتولقەدرە بالەشەوى (لیلە القدر)یش دەبێ.
(۶) مەھالە: خانەقائى لەقشەندىیەكان. بیت الامان: شوێنى ناشق، لێرە مەبەسقى مەھالەى
عەشقى خواپە.

له رڼگه‌ی عیشقموه گهر بښت و بمرم
 دهمین تا نهمد ناو و نیشانم^(۱)
 که لاهووتیم به ناسووتی به‌دهل بوو
 رمقیب شادیوو که تیځوو ناشیان^(۲)
 له‌به‌ینی خوّم و یار همر خوّم حیجابم
 کلیلی و مسله لام وایه، نه‌مانم^(۳)
 به‌زاهیر گهرچی زور دوورم له رمندی
 له دلدا موخلیسی پیری موغانم^(۴)

-
- (۱) وانا: گهر دوون شانی خوی نه‌دا بهر وه‌رگرتی له‌مانه‌تی دین له‌بهر گرانی جینه‌جینکردن، که‌چی مرؤف له‌بهر نه‌زانی خوی وه‌ری گرت و تیځوو. نه‌مه ناماژه‌یه بهم ناپه‌ته وانا عرضنا الامانة على السماوات و الارض و الجبال فابین ان یحملنها و اشققن منها و حملها الانسان انه كان ظلوماً جهولاً الاحزاب / ۷۲.
- (۲) لاهووت: جیهانی وانا و گیانی. ناسووت: جیهانی مাদده.
- ناشیان: مال له‌نیوان (لاهووت و ناسووت) دا دژیه‌ک هدیبه.
- (۳) وانا: خوّم په‌رده‌م له‌نیوان خوّم و خوادا، وانا: لایه‌نی مادییم په‌رده‌یه له‌نیوان من و خرادا، هدرکه بمرم نه‌و په‌رده مادییه لا ده‌چی و به خزمه‌تی ده‌گم و پنی شاد ده‌م، چرنکه گیانه‌کان به‌رهو خوادا ده‌گه‌رپنه‌وه.
- (۴) وانا: ههرچه‌نده به‌روالته دوورم له رهندي و مەردی، به‌لام له‌دلدا دلسوزی شینخی ته‌ریقه‌تی خوّم که شیخ مستهای هدرشمیه.

تاقى ھومايۇن^(۱)

ھەر دىلىك عاشق نەمىيىتىن، يا نەلىتىن مەن دىلەم
 بولبولى يارى نەمىي گۈل، چۈن دەلى مەن بولبولەم
 ۋەدەمىي لىۋى پىيالەي مەي لەسەر لىۋ دانەمىي
 تا بەلىۋى پېر تەبەسسوم، نەم دۈيىنىتىن گۈلەم^(۲)
 ھەرگەسىتىكى ھاتە ژۇر تاقى ھومايۇنى عىشق
 لاقى شاھى نابى لىداتن بلىتىن مەن زىلەم^(۳)
 كاسەلىسى سىفرە پى ئىحسانى ئەو بان ۋ دەرەم
 مومكىنەم نابى بېرۇم لەو قاپىيە چاۋ پېر زىلەم^(۴)
 نەفسەكەم داۋىنى گىرتووم بېكەمە قورىبانى يار
 ھەردەمىي ۋاى لى بىكەم نۆبالى ناۋىخەمە مەلەم^(۵)
 نابى رووناكى بىداتن ئەختەرى ئىقبالى مەن
 تا قەمىنى تالە ۋ بەختىكى ۋارەش ۋەك قەلەم^(۶)

-
- (۱) لەبەحرى رەمەلى مەشىق مەخزۇۋە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن.
 (۲) لەنەۋان (لىۋ و لىۋ) دا رەگەزدۆزى تەۋاۋ ھەيە.
 (۳) ھومايۇن: پىرۇز، يەككىكە لە ناۋازە مۇسقىيەكانى ئىران. فرەنگ فارسى عمىد،
 م ۱۰۹۲
 (۴) كاسەلىسى: ناخۇر، چەلاۋخۇر، بەردەستە. بان ۋ دەر: بارەگا.
 زىلە: پىرۇش، قەسەرى بېچوۋك. چاۋ پىرۇم: ۋاتا: چاكەي نەۋم لەچاۋدايە، نەمە ئىدىۋمە.
 ۋاتا: مەن كە غەكى بارەگەي نەم رابەرەم كىردوۋە، ناتۋام پىشتان تى بىكەم ۋ بىرۇم
 چۈنكە زىلى چاكەبان لەچاۋمەدايە.
 (۵) يار: مەبەسقى رابەرە. دىيارە لىرەدا نەفسى شاعىرى لە ناسىق ﴿ان النفس لامارە بالسوۋ﴾
 دەرچوۋە ۋ لە خەلت ۋ خارى گۈنلەك پاك بۆلەۋە، بۆيە داۋاى لىتەكات كە غىزى
 بەقۇربانى رابەرەكەي بىكات.
 (۶) ئەخەمەر: لەستىرە. قەرىن: نىزىك، دۈست.

موسته حيله دل له غم خالی بېی، روژی نمره
 تېکی هه شیلاره سانبع غم له گهډ خاک و گلم^(۱)
 بۆ بهاریز دېته لام خو دهردی من ساری نییه
 همر لمبر تمنسیری عیشقه وا گمساد و دل گولم^(۲)
 فمحسی توو بۆ من تمبیب سوودی نییه چونکی نمن
 سینه سووتاوی خهپالی خاله گمی وهک قلقلم
 گمر نهشیدی و سفی حوسنی توو نمن تهلحین نه گم
 گمس نییه یانی له باغی عاشقی همر خوژم مهلم^(۳)
 نایهیی ئیبتالی سیحرم بۆ بخوینه (موخلیسا)
 لام ویه دهمست لیوهشوی ساحیرانی بابلم^(۴)

---

(۱) سالیح: دروستکەر، لێره دا خرايه.

وا:ا: لهو روژهی خوا پهیدای کردوومه خهمی له گهډ گهډ کهم شیلاره، بۆیه دلم له خهم خالی ناییت. نهمه ئاماژه به بۆ پهیدا بوونی ههزرهتی ئادهم له خۆن «منها خلقناکم و فیها نعیدکم و منها نخرجکم تارة اخرى» طه/ ۵۵. ههروهها نهم فهرموده به (کلکم بنو ادم و ادم خلق من تراب) فیض القدیر، ص ۳۷.

(۲) ساری: درم. دل کول: دل بریندار.

(۳) وا:ا: له باغی عهشقی خوایدا خۆم ته نیام و همر خوژم دهیی سروودی جوانی رابهیری ته ریهت بلیتموه و ئاوازی بۆ دا بنیم.

(۴) لیسان: پووجهل کردنهوه. ساحیرانی بابل: هارووت و مارووت. نایهیی لیسان: سحر: مه بهستی نهم نایه تهیه «فلما القوا قال موسی ما جئتم به السحر ان الله سیطله» یونس/ ۱۰.

سیحری جه لال^(۱)

که بهرت بوو زولفمگمت بهرت بوو خمیالم
 بهرا بهر نمقشی نمبروت وهک هیلالم^(۲)
 همتا وهک نهی نهگا لیوم بهلیوت
 دمی بهر سینه کون کون بی و بنالم^(۳)
 خهریکی دمولمتی عیشهم له بؤیی
 له دلدا خمزنهدار و دست بهتالم^(۴)
 نهگمر دخی بؤ هموال پرسیم^(۵) خمبرده
 به چاوی خوم همتا بهر بیت بهالم
 کهمن پیری موغانم سایهدار بی
 چ ده ربهستم که بی چاه و جه لالم
 غمزالم کهوته سهجرا راو نهگا کهس
 نموهک تووشی به لا بیتن غمزالم
 تهماشای شیعی (موخلیس) که دزمانی
 که خاوهن حکیمت و سیحری جه لال^(۶)

-
- (۱) لهم شعره له بهحری ههزهجی شمشی مهحزووفه: مفاعیلن مفاعیلن فعولن.
 (۲) بهرت: بلا، پهخشان. هیلال: مانگی بهکشهوه.
 (۳) دهستووسی م. خ (کون کون بی و) / م. ک (کون کون بی و)
 وینه بهکی شیعی جوان هدی که وهکو شمشال لیوی به لیوی بگات، هدرهها سینهی
 کون کون که بهشمشالی جواندووه، چونکه شمشال کون کونه.
 (۴) له دهستووسی (أ. ر) لهجائی (دهست بهتالم) بوو ته (دل بهتالم).
 دمولمتی عشق: دمولمتی خواناسی. له نیران (خهزنهدار و دهست بهتال) دا دژی به هدی.
 (۵) دهستووسی م. خ (هموال پرسیم).
 (۶) حکیمت: فلهسهفه، لیوهدا مههستی شیعی پر واتابه. سیحری جه لال: مههستی (بیان) به
 که بابه تیکی رهوانیژیه. لهمه ناماژه به بؤ فهرمودهی پتفهمبر (ص): (ان من البیان سحرا
 و ان من الشعر حکما) فیض القدیر، ج ۱، المناوی، ص ۲۴
 لهم غمزلهدا له بهیق پنجم به ناشکرا موخلیس به (پیری موغان) ناماژه به راهره کهی
 دهکا و پتی وایه نهگمر سایهی لهوی لهسهری گویی لهوه نییه که بهی پله و پایده،
 هدرهها بهیق ششمیش همر مههستی راهره که بهتی.

هه يهوو هه يهوو^(۱)

تاكو گنجيكي مقام بووم مەیلی پیرانم ههبوو
 ههركه پیری كهوته سەر رووم مەیلی گەنجانم ههبوو^(۲)
 هودهودی بادی سمبا وا لهسمبا هاتهوه لام
 مولکی گنجیم تا ههبوو مورغی سلیمانم ههبوو^(۳)
 زولفی یار لوتفی لهگه‌لمان تا ههبوو خوشبوو ژیان
 بۆ ههموو فه‌سلێك له سال سێبەر و سمیوانم ههبوو
 سینه‌كه‌ی بێ كینه‌كه‌ی تاك و ره‌قیب تیکی نه‌دا
 باغی سیوان و هه‌نار و باغی خۆخانم هه‌بوو^(۴)
 ده‌ست له ته‌ختی سه‌لته‌نمه‌ت هه‌لبگره هه‌ر ره‌ندی بکه
 سه‌رده‌مه‌یک نه‌منیش و مكو توو فه‌سر و هه‌میوانم هه‌بوو^(۵)
 ناو و نیشانه‌ی نه‌وی تا باره‌گای پیرۆزی یار
 رووی نه‌دامی یار هه‌تاكو ناو و نیشانه‌م هه‌بوو^(۶)
 دل به هه‌ج چشت به‌ند مه‌كه ده‌م چی ده‌ویست ئه‌موها بکه
 تاكو نه‌و ده‌رسم نه‌خوێند ژینییکی پیر ژانم هه‌بوو

---

(۱) له‌به‌حری ره‌مه‌لی هه‌شقی مه‌رزووله: فاعلان فاعلان فاعلان.
 (۲) له‌نیوان (گه‌نج و پیر) دا دژیه‌ك هه‌یه. شاعیر له‌م به‌یته‌دا به‌یچه‌وانه‌ی سه‌روشقی ناسایی بروه، له‌گه‌غی‌دا هاوده‌می پیران بروه و له‌پیریدا گه‌نجان.
 (۳) مورغی سلیمان: په‌پوره سلیمان. له‌نیوان (سه‌با و سه‌با) دا ره‌گه‌زدۆزی ته‌واو هه‌یه. نامه‌یه‌ی بۆ نه‌م ئایه‌ته «وفقد الطیر فقال مالي لا أرى المهدد أم كان من الغالين» النحل / ۳۰.
 (۴) له‌نیوان (سینه و كینه) دا ره‌گه‌زدۆزی لایقی هه‌یه.
 (۵) سه‌لته‌نه‌ت: ده‌سه‌لات، سامانداري. له‌نیوان (سه‌لته‌نه‌ت و ره‌ندی) دژیه‌ك هه‌یه.
 (۶) له‌م به‌یته‌دا (رد العجز الى الصلر) هه‌یه له‌نیوان (ناوونیشان و ناوونیشان) دا. یار: لێره مه‌به‌ستی رابه‌ری ته‌ریقه‌ته. وانا: هه‌تا له‌پێستی خۆبه‌رسقی و دونیابستی خۆمدا نه‌رێنی شتی ته‌ریقه‌ت رووی نه‌دامی.

گه له مزگموتان خهريك بووم زيكړ و تمهليله دمكرد
 گه له مهيخانه شراب و لاوك و حيرانم همبوو^(۱)
 پټم لسمهري داندنا باده بدمست و يار له روځ
 كهوسم و ناوي حمايت و حوور و غيلمانم همبوو^(۲)
 شمو لسمهجليس يار كه زولفي خوي لسمر روو لاددا
 مانگهشمو پټويست نهبوو شمعې شمباتنم هموو^(۳)
 رنگي دوو رنگيم لسمههيخانه بدمه شوي شوي نافرمن
 مورشيديكي ناسيخ و هيمنتي ميرانم همبوو^(۴)
 پټم لمنيو مهيخانه دانا گميه نيو جا ه و جهلال
 تا لمنيو مدرسه بووم قهليبيكي ويرانم همبوو^(۵)
 همروكو نيستا كه دمبيني له پيشان وانهمبوو
 همبوو همبوو چمنده شوقي شنگمبيريانم همبوو
 قمت لميرناكهم بوو اوان بؤ قهراجي ومكو دهجووم
 نارمزوي راوي قولينگ و كارغزالانم همبوو

- (۱) تمهليله: تدميحات كردن و گوتنې (لا اله الا الله).
 والا: شاعر لږم بپتهدا لهنيوان مزگهفت و خانهقادايه، له مزگهفت خهريكي يادركردنهوي خودا بووهو لهخانهقاش خهريكي مهنوشي و لاوك و حيران بووه. مدهست لهمهنوشي و لاوك و حيران نهو باده گيانپه كه لهوي دهسي دهكهوي و نمانه هموو خوازه و لاوك و حيرانش شعر و سروده سؤفانهكانه.
 (۲) كهوسم: ناوي رووباريكه له بدهشت. نامازهيو نايهتي (والا اعطيناك الكون) الكون/ ۱. غيلمان: كزي غولامه والا: كور (لهبرونهوه تا ميرمندالي). ناوي حمايت: ناوي زبان، نهو ناوهي گلگامش و نيسكهندهر بهدوايدا گپاون و نهپگهپشتونهتي.
 (۳) شهبستان: شوي نووستن، شوي ژناني حرم.
 (۴) والا: هدا موخليس نههاتيووه ژير ساپه رابري تريقهتي نقشبندييهوه، له حالهتي دوو رهنگيدا بوو (ويستي جهانې هسي و نسي لهيك كاتدا)، بهلام لهساپه رابرهوه بهمهي خانهقاي شيخ رهنكي دوو رهنكي شوي و رهنكي خانهقاي نقشبندي وهرگرت.
 (۵) جهلال: شكومندي، حالتي سؤفانهپه و مدهست لي شكومندي خواپه، پلهوپاكي سؤفانهپه و لهدواي جهمالهوه ديت.
 والا: هدا لهجوهره مزگهفت بوو دليكي ويرانه همبوو، بهلام هركه پتي خسته خانهقاي شيخ مستهقاي هدرشمي گهپشته پايلهكي بهرز.

روو لەنیۆ میڤرگ و کولیک و سەیری ناوانم دەکرد
 شەو لەدیوانی ھەوسدا لاق سوتانم ھەبوو
 تادەمام لەو ھۆبە رەشمارانە ھەر گەپم دەکرد
 بۆ ھەموو تەرەزە غەمیکى بەزم و سەیرانم ھەبوو
 چەند لەبۆتان و لەخۆشناو و لەنیۆ شاران گەرام
 چونکە سۆرانى بوو (موخلیس) مەبلى سۆرانم ھەبوو^(۱)

---

(۱) شاعیر (خۆشناو) ی لە (سۆرانى) جودا کردۆتەو، بەلام خۆشناوەنى گزەریکی دیالیکتى
 سۆرانە.

بازی عیراقی^(۱)

شاها نمتوو شاهینکی لهسمر تهختی گهمالی

جاریکی بهرسه لهگهدای خۆت چیهه حالی^(۲)

رووی مانگی شهوی چاردهمی ئهییامی بههاره

ئهوخالی لهسمر رووی بوووته نهقشی جهمالی^(۳)

کهوتووومهته ژیر ههلمهتی بازیکی عیراقی

رۆم و عهجهمی دهینهه ژیر سیبهری بالی^(۴)

بۆ بچهه دهری ناکهس و نهودمهولتهی نهوڕۆ

ههر دیمهوه دهرگانهی تو، تو بنهمالی^(۵)

جامینکی به فتوا که حهرامه بده ساقی

جامینکی لهخوینم نمتوو نوшке به حهلالی^(۶)

-
- (۱) له به حهری ههزهجی ههشتی له خهرهیی مه کفرولی مه جزووفه: مفعول مفاعیل مفاعیل فعلین.
 (۲) گهمال: دروستیه له ههموو شق که سیهتی خوایه، لێره دا بۆ راههره که ی خۆی به کارهتاره، چونکه نازناوی (کمال الدین) یشی ههبووه.
 (۳) جهمال: سیهتی خوایه، لێره مه بهستی جوانی دهروونی راههره که یهتی.
 (۴) باز: شههین، لێره مه بهستی راههره که یهتی که شیخ مستهفای نهقشه نندیه.
 رۆم: تورکی عوسمانی
 (۵) نهودمهولته: دهولتهی تازه پنگه بشتوو. بنهمال: وه جاغ.
 نهم غهزله ی له و کاته دا داناره که ویستوبتی بچینه مه دینه و نه یهتهوه، دوابی نه چروه و گهراوه تهوه خرمهت شیخ مهستهفا.
 (۶) لێره دا موخلمس له حالهتیک نا ئاساییده و دهیهوی چاو له سزفیه فلهسفهیه کان پکات و پینکێک ههلبدا که بهفترا ی شمرع حهرامه، بهلام بیکومان نهمه لایهنی روالهتی به پته که یه و مه بهست لئی مهی ئاسایی نییه. له تهران (حهرام و حهلال) دا دزیهک ههیه.

دهروا و مگو خمو و مسل و فراق و هموو (اضداد)

دو نیا چ سمباتیکي نییه شیرن و تالی^(۱)

پئی ناگری دمست هه لگری (موخلیس) له مه حه بیهت

تا بیر دهبی همر دپتهوه سهر دهووری منالی^(۲)

---

(۱) و مسل: گه بشته یار. فراق: دوور که و تنه وه له یار. اضداد: نهو شانه دی که پتجه وانه دی به کدین. سه بات: بهرده وامی. له نیوان (و مسل و فراق، شیرن و تال) دژیه ک هه به. نه م بهینه ناماژه به به م بهینه ی لیامی شافعی:

ولا تجزع لحادثة الليالي

فما الحوادث الدنيا بقاء

دیوان الشافعی، محمد عقیف الزعیمی، ص ۹۵

(۲) مه حه بیهت: خۆشه و یستی راسته قینه دی خوائی، لپه ره دا مه به سقی خۆشه و یستی رابه ری ته ریقه ته که دی خۆیه تی. له نیوان (بیری و منالی) دا دژیه ک هه به. له مەش ناماژه به به به ییتکی (مه حوی) که ده لی:

له یی که و تووم و له لمسم بۆهموا ده شتی وه کو مندان

له به ریبری سهرم خۆی ناگریت و تازه یی ده گرم

دیوانی مه حوی، مه لا عه بدول که رمی موده ریس، ل ۲۲۱

موخلیس و ههزین^(۱)

چم لهخۆم کرد چم نهکرد بۆ ناخیرت نهفعی بدات
چاک و میه سهه لهگرم بۆ خۆم بکهه تهرکی ولات
بچه رهوزه ههر بگرییم بانگ بکهه لهحهه و سهعات^(۲)
یا رهسوولی مهدهنی جا نیمه خۆم خسته پهنا^(۳)
شهرمهزار و رووسیا هم بیکهسم رووحم فیدات
بی شعور بووم بهیاری نهفس و شهیتانی لهعین^(۴)
رووم بهمهغرووری لهدونیا کرد و غافل بووم لهدین
کهس نییه رووی تی بکهه نهی ﴿رحمه للعالمین﴾^(۵)
ههر نهتوی (ملجاً) لهروژی ناخیرت بۆ موزنیبین
دهستی من بی و دامهنت ناگات لهمن بی بۆ نهجات

---

(۱) نهم پینج خستهکیه له گزفاری ههتاوی ژماره (۷۱) ی سالی ۱۹۵۶ له لاپهه ۱۱
بلاوگراوهتهوه له بههری رههلی ههشق مهخبرونی مهخزوفه: فاعلان فاعلان فاعلان
فاعلين.

ههردوو شاعیران موخلیس و ههزین دان به گوناوهکانی خویان دهین و سهه خویان
ههلهگرتوه و بهره مهدهنی پتغمهیه (ص) دهچن بۆ نهوی لی بهاریتهوه و بههر
شهافتهی بکهون.

(۲) رهوزه: مههست گزری پتغمهیه (ص). نامازهیه بۆ نهم فهرمودهیه: (ماهین قبری و
مهیری روزه من ریاض الجنة) فیض القدیر، ج ۵، ص ۴۳.

(۳) مهدهنی: نیسهته بۆ شاری مهدهیه که پتشیو (ییرب) بوو.

(۴) لهدهستروسی م. خ (رووسیاوه)، له گزفاری ههتاو (سهرفرۆوه).

(۵) نامازهیه بۆ نهم نایهته ﴿وما ارسلک الا رحمة للعالمین﴾ الانبیا و ۱۰۷.

چهندی واعیز ومعزی دام حاسیل نه‌بوو بۆم (انکشاف)^(۱)
 هیج نه‌ما نه‌یکه‌م له‌فیعلی^(۲) سوو^(۳) له‌گه‌ل لاف و گه‌زاف
 ههر خودایه گه‌ربزانی جیرمی جورم^(۴) بی خیلاف
 کتوی عیسیانم نه‌گه‌ر بیت و به‌چته کتوی قاف^(۵)
 مومکینه قافت له‌به‌رحاو به‌ته زووری زووربه‌ت^(۶)
 چونکه چیی جایی له‌پیش خۆم بۆ سه‌ی^(۷) نه‌مناردیه
 هه‌رگه‌ستیکی لئی نه‌هرسم چار و ته‌دبیرم چیه
 ئیجتینابم^(۸) لی نه‌کاتن هیج جه‌وابیکی نییه
 جا به‌قوربان خۆت عیلاجم گه‌رنه‌که‌ی هیج که‌س نییه
 بی جه‌سارت کا له‌لای مه‌ولا تکامان بۆ بکات
 کردمه‌وی خۆم دینه‌مه به‌رحاو دینه‌مه سه‌ر ریگای خه‌تم^(۹)
 چونکه هیند زۆره خراپه‌م وا له‌غایه‌ت جوووته دهر
 وایه نه‌مما نیعتیقادم وایه نه‌ی فه‌خری به‌شهر
 تۆ شه‌فیعم بی گوناهم سه‌د زیاتر بی نه‌گه‌ر
 نادرئ نه‌سلأ عه‌زابم دینه‌مه ریزی نه‌ولیات

(۱) انکشاف: وازه‌تان

(۲) له‌ده‌سترووسی م. خ (فیعلی)یه، له‌گۆفاری هه‌تاو (کاری)یه.

(۳) سووو: خراپه. لاف و گه‌زاف: فیز و خۆمه‌لکێشان.

(۴) له‌ده‌سترووسی م. خ (جیرمی جورم)ه له‌گۆفاری هه‌تاو (جورمی جیرم)ه.

جورم: سووچ، گونا. جیرم: تهن، قه‌باره.

(۵) کتوی قاف: کتۆیکی نه‌فسانه‌یه و پیشی ده‌لین قه‌فاز. فرهنگ فارسی عمید، ص ۷۸۶.

(۶) له‌ده‌سترووسی م. خ (زووی زووربه‌ت)ه له‌گۆفاری هه‌تاو (زۆری زۆره‌بات)ه. زوور:

زوورگی، گردۆلکه. زووربه‌ت: زوورگه‌بات، ناوی گوندێک بوو له رۆژناوای هه‌ولێر

و سه‌ر رێی مووسل که رێزه گردۆلکه‌یه‌کی لێه.

(۷) له‌ده‌سترووسی م. خ (بۆ سه‌ی)، له‌گۆفاری هه‌تاو (به‌سه‌ی)ه.

(۸) له‌جیهاب: خۆ دوور خه‌سته‌وه.

(۹) له‌ده‌سترووسی م. خ (سه‌ر حالی خه‌ته‌ر)، له‌گۆفاری هه‌تاو (سه‌ر خه‌ته‌ر)ه.

قەزلى سەھبى تۆ لىگەن ئەسحابى كەھفان لىك جودان^(۱)
 من موھىبى سەھبى تۆمە و سەگ^(۲) موھىب بوو بۇ ئەوان
 سەگ بەھەشتى بوو بەھەنزىل^(۳) سافىدات بى جىسم و جان
 چۇن سەگى ئەسحابى كەھفان بچتە نىو قەسرى جىنان
 من سەگى ئەسحابى تۆ نەجمە قىسورى عاليات
 ھەركەسى شاھى مەدىنەى پار نەبىتن بىكەسە^(۴)
 بى سەبائە تاغەتى ھەروەك بىناى بى ھەندەسە
 بانەترسىن ئەمەشەر (موخلىس)ى پەر وسوسە^(۵)
 ئەى (ھەزىن) حوزنت نەبى مادام ئەوت ناسى بەسە
 بەھرى جوود و غىرەتە و ئەھلى وەفا عالى سىفات^(۶)

(۱) سەھب: يار. ئەسحابى كەھف: يارانى ئەشكەوت. ئىشارەتە بە ئەم ئايەتە ﴿ اذ اوى
 الفتية الى الكهف فقالوا ربنا اتنا من لذك رحمة و هيا لنا من امرنا رشدا، فضربنا على
 اذانهم في الكهف سنين عددا﴾ الكهف/ ۱۰.

(۲) سەگ: مەبەسقى سەگى يارانى ئەشكەوتە و ئامازەيە بەم ئايەتە ﴿ تحسبهم ايقاظاً وهم رقود
 و نقلهم ذات اليمين و ذات الشمال و كلبهم باسط ذراعيه بالوصيد لو اطلعت عليهم
 لوليت منهم فرارا و ملئت منهم رعباً﴾ الكهف/ ۱۸.

(۳) لەدەستوسى م. خ (سافىدات بى) لەگۇفارى ھەتاو (سافىيە) يە.

(۴) شاھى مەدېنە: لىترە مەبەسقى پىتەمبەر (ص).

(۵) لەدەستوسى م. خ (پەر وسوسە) و لەگۇفارى ھەتاو (بى وسوسە) يە.

ئامازەيە بۇ ئەم قەرموودەيە پىتەمبەر (ص): (لكل نبي دعوة مستجابة، فتعجل كل نبي
 دعوته، واني اختبأت دعوتي شفاعة لامقي فهي نائلة من مات منهم لا يشرك بالله شيئاً).
 صحيح سنن ابن ماجه، محمد ناصرالدين الالباني، ص ۴۳۰.

(۶) جوود: بەخشىلەنى. عالى سىفات: سىفەت بەرز.

موخلىس ئەم غەزەلەى (ھەزىن)ى ھەرگرتوۋە و كىرەدوۋىتە پىنج خىشتەكى، ئەمەش
 لەۋە دەگەيەنى كەغەزەلەكەى ھەزىنى بى خۇشبوۋە بۆيە پىنج خىشتەكى لەسەر
 نووسىۋە. ھەرچەندە لەتەمەن لىك نىزىكن بەلام موخلىس زىياتر بەشەرەۋە خەرىك
 بوۋە و چوۋنى بۇ سەر رىيازى نەقىشەندى و ميانەى لەگەن رابەرەكەى زىياتر ھانى
 داۋە بۇ شىئەردانان. كەچى ھەزىن ۋەكەر شاعىرىك دەرەكەۋتوۋە زىياتر بەمەلەى
 مودەرىس ناۋبانگى دەرەكەۋوۋە و سەر بەھىچ تەرىقەتچى سۇلپانە نەبوۋە و زور
 ۋەفائىكردوۋە.

(۶) نامۇزگارى ئايىنى: ئەو جۆرە نامۇزگارىيانمىيە گە لەپوۋى ئايىنمۇ ئاراستەي دەۋرۈبەر دەكرىت. بەمبەستى سوود لىۋ ۋەرگرتىن. موخلىس ئەم جۆرە نامۇزگارىيانمىيە زۆرە بەتايىمىتى لە دوو بەيتى ۋ تاگەكانى دا.

ئۇۋى بەقا^(۱)

بى خەبەر بۇجى ۋەھا بى خەبەرى
 سەفەرى گەرجى بەزاهىر ھەزەرى^(۲)
 كۆشىتىكى بگە تا پىت ئەگرى
 پەسەرى ئەۋرۇ سەيىنى پەدىرى^(۳)
 سەبەبى پارە نىيە موعتەمەدى
 تۇ بە تورەى بەشەرى موعتەبەرى^(۴)
 نەبى نازت نە بە زىر ۋ نەبەزىو
 تۇ بەدل مەعدەنى زىر ۋ زەبەرى^(۵)

-
- (۱) لەبەحرى رەمەلى شەشى مەخپولى مەخزۇۋلە: فاعلان فاعلان فاعلان.
 (۲) ھەزەر: نامادە، ھازر، شار. نامازىيە بەم فەرمودەيە (كن في الدنيا كانك غريب أو عابر سبيل) فيض القدير، ج ۵، ص ۵۹.
 (۳) پەسەر: كور. پەدر: باوك.
 ۋا: موخلىس لەبەيتى يەكەم ۋ دوۋەم ناگادارى بەرامبەرەكەى دەكاتەۋە ۋ نامۇزگارى دەكات كە بە ناگابىتەۋە ۋ خىرا باركۆلەى تىك بىۋ چۈنكە سەفەرىكى ھەمىشەيى لە پىشە ۋ داۋاي لىدەكا بەردەۋام لە ھەۋلەدان بىت ۋ خۇى بۇ دوا رۇز نامادە بكاۋ بەرگەى ھەلگرتى لىپرسىنەۋە بگرت.
 (۴) موعتەمەد: پىست بىسزاۋ. تورە: مۇرە. موعتەبەر: خاۋەن پەلە ۋ پاىە.
 ۋا: پارەۋ پۈۈل كەس ناكاتە پىاۋ بەلكو مۇرى مۇقايەتى چاكۆزىن بەردى مەھەكى مۇقايەتتە. نامازىيە بۇ ئەم ئايەتە ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوَرْدِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ الاسراء/ ۷۰.
 (۵) زىر ۋ زەبەر: ۋىران. ئەم نىۋە بەيتە دەتوانىن بە دوۋشۋە بخۆتىنەۋە:
 (تۇ بەدل مەعدەنى، زىر ۋ زەبەرى) ياخود (تۇ بەدل مەعدەنى زىر ۋ زەبەرى). ۋا: دلى تۇ كانى زىرە ۋ تۇ سەركەۋتوۋى. نامازىيە بەم ئايەتە ﴿اعْلَمُوا أَنَّ حَيَاةَ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُ...﴾ الحديد/ ۲۰.

مهكه دۆستايىمى دۇنيا چ نىيه

لهگهلى كەس دەمى ناباته سەرى^(۱)

تەلەبى ئاوى بەقا بۆجى دەكەى

تا له دۇنيا بى لەبەحرى خەتەرى^(۲)

چ خەزىرى، چ سەكەندەر بى دەبى

بەگرى ئاخىرى رەبى دەربەدەرى^(۳)

هەرجى نووسرابى ئەزەل وادەكرى

نىيه تەدبىر بە تەنيا ئەسەرى^(۴)

كە قەزا ساحىبى تەدبىرى نەبوو

بەهەبا رۆبى سەكەندەر سەفەرى^(۵)

(موخلىسا) گەرجى گەدا هەيئەتى لىك

له دلا خەمنى دور و گوھەرى^(۶)

---

(۱) نامازەيە بۆ ئەم فەرمودەيە (ان الدنيا ملعونة ملعون ما فيها الا ذكر الله تعالى و ما والاہ وعالمًا ومتعلمًا) فيض القدیر، ج ۱، ص ۳۲۶.

(۲) نامازەيە بۆ ئەم ئايەتە (انك ميت و انهم ميتون) الزمر / ۳۰.

(۳) سەكەندەر: لە وشەى (الكساندەر)ى ئەوروپەيەو ھەرگىراو، كورى فېلىپ و پاشاى (مقدونىيە) بوو، بە چل ھەزار سەرباز ھېرشى ھىتايە سەر ئېزان و لە ۳۳۱ پ.ع بەسەر دارىژشدا سەركەوت، لە گەل (خەل) بۆ ئاوى ژيان چوو، كەچى نەگەيشتروەتى. المنجد، ط ۲۲، ص ۴۲.

(۴) ئەزەل: دېرىن، ئەزەل و ئەزەلىيەت بۆ خوايە، جگە لەخوا ھېچ شق ئاوى لى نانى ئەزەل خودا دېرىنە و ھەمىشەيە، ئەزەلىيەت سىفەتى خوايە. معجم مصطلحات الصوفية، ص ۱۵.

لەردا موخلىس لە گەل راي جەبەريەكانە و ھەمووى بۆ خرا دەگەرتنەو، نامازەيە بۆ ئەم ئايەتە (و ما تشاؤون الا ان يشاء الله ان الله كان عليما حكيمًا) الدهر / ۳۰.

(۵) ھەبا: (ھەبا): تەپ و تۆز. بەھەبا رۆبى: بەفېرۆ چوو.

والا: قەزا خۆى چى لەدەست نىيە و ھەرچى ھەيە پى دەكرى، بۆيە ھەموو كاروكر دەوھەكى مرؤف كۆتايى پى دى، ھەروەكو ئەسكەندەر كە ئەو ھەموو ولاتانەى گرت و سەرى نايەو.

(۶) گەدا ھەيئەت: سوالكەر ئاسا. لىك: كورتەى (لكن)ى ھەرەيە.

گوھەر: گەوھەر.

لەردا شاعىر وەكو شاعىرە كلاسيكەكانى دېكە بەشعەرەكانى خۆى دەنازى و بە دور و گەوھەرى دەچوتى.

شیعری دلداری

رئی غه نه نادا^(۱)

دولبر که سهبا زولفی له سمر پروممتی لادا
بنواړه مه لکه وا له سهادان له سهادا^(۲)
پاریزی که ساندان دل که بگا دهستی به مقسود
بؤ کوشتنی تیریاری به جاری له پهنادا^(۳)
چاوم که سپی ماوه له دووریت وکو یوسف
جامهت چ دمی جاری رهوان گهی به سهادا^(۴)
دیتی که سمرم خسته بهری پنی بستمه‌مای رووی
لهم ریگه‌یه لای دا و گهی کرد، سمری بادا

---

(۱) لهم شیره له به‌حری همزه‌جی هه‌شقی له‌خړه‌یی مه‌کفوی مه‌حزوله: مفعول مفاعیل مفاعیل
فعلین

(۲) له‌نیران (سه‌ما و سه‌ما) دا ره‌گه‌زدوژی ته‌واو هه‌یه.

(۳) پاریزی ساندان: هه ل وه‌رگرتن، به هه‌لزانینی کات. ساند: کور‌تکراوه‌ی (ستانده). په‌نا:
حه‌شارگه.

(۴) چاو سپی یوون: کویری‌وون. جامه: جل و به‌رگ. لیره‌دا مه‌به‌سقی ته‌لیحه بؤ یوسف و
برایه‌کانی. نامازه‌یه بؤ نایه‌تی ﴿وابيضت عيناه من الحزن فهو كظيم﴾ یوسف / ۸۴.

وا‌نا: هتله چاوه‌نوریم کرد و نه‌هاتی، له دا‌خانداندا کویری‌ووم و وه‌کو یه‌عقروم لی‌هات، جا
چ دمی له‌گه‌ر وه‌کو یوسف کراسه‌که‌تم بؤ بنیری تا چاوم چاک بی‌ته‌وه. نیره‌ی به‌یقی
دروم نامازه‌یه بهم نایه‌ته ﴿اذهبرا بقمیصی هذا والقوه علی وجه ابی یاتی بصیراً و
اتونی باهلکم اجمعین﴾ یوسف / ۹۳.

من پهندي ئمگهه زاهیدی خود بین چیه تانت
 چهند بهستمزمانی ئمتوو خۆت گوشت له پیادا^(۱)
 ههرچهنده که موخلیس به نهزاکهت ئمدوئتن
 ئهو راهزی باببه ئمبهدا پئی غهنه نادا^(۲)

-
- (۱) خودبین: خۆپهرس. تان: پلار، سهرزهنشت.
 (۲) راهزی: نهوانه که لیمامی عهلیان زۆر خۆش دهوێ و دهلتین: په یامی پتفه مبهرتی بۆ
 عهلی هات و جوهرائیل خیانتهی کرد و دایه محمهد (ص). رمضان الفندی علی شرح
 العقائد، ص ۱۴.
 ههله (ههلهه): وشه به که له یازی تۆپی بێ و قاشوالی به کاردی، لهو کاتهی که یاریکهه
 یاری به تۆپ یان به قاشویه که دهکات و ناهیلی کس لێ بستی و پینچ و په نای بێ
 دهکات.
 واتا: ههرچهنده که موخلیس به هیمنی یار ددهوئێ و چاوهرۆخه ی بۆ دهداتهوه، کهچی
 ئهو یاره راهزی باببه ههند وشکه هیچ قسه یی کاری ئی ناکات و ناخرچی.

كۆخە كۆخ^(۱)

كەى دەگا دەستەم بە بالاي بەرزى يارى شەنگ و شۆخ
دەفعەيىن لەو باغە نەمەنبووە ھەنار و سىو و خۆخ^(۲)
ھەركەسىكى بوو بە عاشق يارى دل نەرمى نەبى
عومرى گەنجى و عومرى پەرى ھەر دەبىتە ناخ و ئۆخ
دەستى خۆم دانا لەسەر رووم، لىوى خۆم جوولاندەو
زالەمى سۆر ھەلگەرا ئەبىروى بزاوتن يانى پۆخ^(۳)
بەزمە ئەوشۇ وامەكە زاىەع ببىتن ھاتنەم
رووحەكەم بۆ تۆ بى بەس مەنەم مەكە بىتيمە رۆخ^(۴)
موخلىسا) دانىشە تازە تۆ دزىت پى ناكرى
باغەوان دائىم بە ھۆش، تۆش پىر و ساحتىب كۆخە كۆخ^(۵)

-
- (۱) لە بەحرى رەمەلى ھەشى مەلسورە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن.
(۲) شەنگ و شۆخ: خۆى (شۆخ و شەنگ)ە، بەلام سەروا ناچارى کردووە. لەنێوان (شۆخ و خۆخ)دا رەگەزدۆزى لایق ھەبە. باغ: لىرەدا سەنەبە ھەنار و سىو خۆخ: ئامازەن بە مەمكەكان.
(۳) پۆخ: وشەيەكى توركىيە بە والا (نا) دىت. ئەم بەيتە ئامازەبە بەنبووە بەيتىكى (نالى) كە دەلى: (برۆى ھىنايە يەك وەك شكلى (لا) يەنى كە بىزارم) ديوانى نالى، ل ۲۷۱
(۴) بىتيمە رۆخ: بىتيمە رۆخت. لىرەدا جۆرە لادانىكى زمانى ھەبە و لەبەر سەروا (ت)ى رۆخت بە (بىتيمە)وە لكارە و بووئە (بىتيمە).
(۵) ئەم بەيتە ئامازە بە پىروونى شاعىر دەكات، بەلام غۆ شاعىر لەدوا ئەمەنى سۆى بوو و دوور نىبە لەبەر سەروا (كۆخە كۆخ)ى پىرى بەكارھىنايى.
والا: موخلىس ئەو باخە كە سىنگى يارە ئىشكچىەكى چاپروەكى ھەبە و عەوى لى ناكەوى، بۆيە دزىت پى ناكرى و سىو و ھەنارت بە نەسب نايەت، غۆ ئەگەر بەشگەبە ناو باخەكە ئەوا لەبەر كۆخەت باخەوان بە ئاگا دى و قاوت دەدات.

داش به داش^(۱)

- يار كمتازه پيگميشتووه چي همبى نايدا به لاش
- هيند رفته هيچي لهدست هه لئاومرئى حمتتا به لاش^(۲)
- بى بهما جووم بؤ قه لای لوتفى لمهر رهشبوونى دل
- بىي وتم كئ وا دهكا؟ سمرق قه لا كا بؤ قه لاش^(۳)
- گمى و سلى رووت بهسه، جؤى فيراق تيكل مكه
- بىي وتم: بى تافتمى، وا ريشه گمت بوويته مزاش^(۴)
- من بمتنيا غم دهخؤم، غم گؤشت و خوئى من دهخوا
- بؤيه يهك يهك دمندهكانم، بوويته شقهلى بى ههراش^(۵)

-
- (۱) له بهجرى ره مەلى هەشقى مەفسورە: فاعلان فاعلان فاعلان.
- (۲) به لاش: خۆزايى. له نۆوان (به لاش و به لاش) ره گه زدۆزى ته واه ههيه.
- (۳) قه لا: ماده به كه بؤ سپكر دنهوى قاپ و قاچاغى مس به كارده هيتريت. قه لاش: نه بوه، موفيس.
- واتا: چوومه لای يارم تا هه ندى قه لام به خۆزايى بداتى بؤ نهوى دلى رهشى بى سبى
بكه موه، به لام يار وتى: چۆن قه لا ده ده مه پياوى قه لاش؟
- (۴) له نۆوان (وسل و فيراق) دا دژيهك ههيه. مزاش: دوو به شه: مز: نرخ. اش: كورتكرارهوى
لاشه. مزاش: مزى لاش، نهو گه نم و جۆيهى كه لاشه وان {له جياتى پاره/ وه كو
دهستهق} له خواهه لى باراشه كه وهرده گرى. واتا: موخليس به يه كگه يشقى يارى به گه نم
چواندوه كه زهرده و رووناكى ناسۆى لئوه دياره، دوو كه و تنه وشى به جۆ چواندوه
كه ره شه و ناو مئدى ده گه يه نى.
- (۵) ده لله: پهراسوو. شقهله: دارينكى نهستور نيه و وه كو دهسكه خاكه ناسه و ده بكه نه
رايه لى خانوو. ههراش: نهو زه ل و قاميش و قرش و قاله به كه ده بكه نه سهر شقهله و
قورى سواقى ده خريته بان.
- شاعر له بهر خهم زۆرى لاواز بووه و دهنده كانى وه كو شقهلى بى ههراش، لهم وئنه
شهريه دا موخليس ده سپه نگى نواندوه.

دَلْ لَسْمَر دار دامهیی عیشت لِهوسلئی ئهسو سوار
 ئۆیى لۆ نایى گهچى ناسكا لهگهلهما داش بهداش^(۱)
 تىكچووه مىشكى سهرم، نالهتى تهمكیرم نهما
 هيج خهپالى وردى لى ناپته خوار وهك كۆنه ناش^(۲)
 وهك رهقیب زانى كه بار ده یوئ لهگهلهك كۆببین
 نالهتى تهمكیر و گیزبى خسته كار ههروهك رهشاش
 دَلْ ولاغى نیشتیالی توند بووه گهرمهى دهكا
 سهر رقه ههرچهند دهكم، دهرواته پيش، ناپته پاش^(۳)
 ئهمتیهى شیعری ههیه (موخلیس) لَسْمَر تهرزىكى كۆن
 ئهمپرو تا مۆده ههیبى، كهس نایكړئ كۆنه قوماش^(۴)

---

(۱) ئۆین: یاری ورد. داشه بهداش: بهرد به بهرد له یاری (دامه) دا. وانا: دَلْم لَسْمَر دار دامهیی عهشقی تۆ سواره و دهیهوئ ناغه بکات، وانا پت بکات و بگاته جینی مه بهست. کهچی ههموو یاریهکی لهبیر چووه و هيجی بۆ نایى، یاریش هینده رهقه و لامله بهرد به بهردیشم لهگهله ناکات، وانا: یاره کهم بواری گفتوگۆم نادات تا به قسهی خوش له خستهی بهم و مالی بکهیم.

(۲) وانا: چۆن كۆنه ناش ئارده کهى درشته، مىشكىشم ئاوا تىكچووه و بیرى وردى لى ناپته دهروه.

(۳) وانا: چۆن ولاخ كه له غاردان گهرمهى دهكات و بهردهوام دهیبى، چهندى جلهوى راكشیهوه ههر چهپۆك بۆ پشهووه داوئ و ناگه پتهوه، دلش ئاواى لیهاتووه، سهرى ههنگرتووه و ناگه پتهوه.

(۴) لَمَعِيه: كۆى مهتاعه بهوانا: كالاكان، كهله و پهلهكان. مۆده: نوئ، تازه، له ئهسلدا له وشهى (Alamode) ى فهره نسیهوه هاتووه.

به ختی زاغ^(۱)

دردی عیشقم نابی سمر ریژ همدمه نهمکانه ساغ
 دارمهیتن ههلبهستن بمبهنه لای پروو چراغ^(۲)
 نهی رهفیان بیتنه لاما(ن)^(۳) شیعر و بهستم بۆ بلّین
 بانگ که نمدیده غمزالان بمگرن دهورو قهراغ
 شین له دهورم دا ببهستن بۆم بگریئن دهن لهخۆ
 دلبرم جار جار بلّی ئۆف لایمکهی دل پر له داغ^(۴)
 گهرچی وا کوشتمی به ناحق گهر بدا ومعدمی وپسال
 نامهوی غیلمان و حۆری بۆچمه گولزار و باغ^(۵)
 قمبرهگم سمر ریژ بی مهئوی با بلّند (بی)^(۶) بهلکو یار
 بی بهلامانا گوزهرکا و بای و متن پر کا دهماغ^(۷)

---

(۱) له به حوری ره مەللی هەشقی مەقسوورە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن.

(۲) دارمهیت: داره بازه. روو چراغ: رووی وه کو چرا.

(۳) له دهستووسی شاعیر (لاما) پرو، له وه دهجی نوونه که له بیر کرابی.

(۴) دهن لهخۆ: لهخۆ دهن، کورتکراوهی (لهخۆبدهن) و لادانیکی زمانی شاعیره.

(۵) غیلمان: کۆی غولامه و نێره که له بهههشتدا خزمهتی بهههشتیان دهکهن.

(۶) له دهستووسی شاعیر (بلّند) و وادیاره (بی) له بیر کراوه.

(۷) گوزهرکا: تێ بهیری. ئهم بهینه ئاماژهیه بهم بهینهی (وهلی دیوانه):

با کلکۆرم له دایا جهرای غیلان بۆ

لێک ههوارگهی سمر په ویلان بۆ

بهلکم لهو قهلم جهرا گوزاری

راش گنۆه سمر گلکۆزی من جارێ / ژمان بهسهرهات و

هۆنراوهی وهلی دیوانه، ههوهان ههوارامی، ل ۹۰

من له میدانی (الست) دا خۆم به مهجروومی دهدیت

ههركه دیم یاری جهفاکار، چهرخى گهردوون، بهختی زاغ^(۱)

(موخلیس)ی دل بهر لهغمه ج بکا له دست دهر دو نهلهم

دهردی عیشقم نابیی سهر پێژ ههردمه نهمكانه ساغ^(۲)

---

(۱) (الست) ناماژه به نایهتی ﴿الست بربکم قالو بلی﴾ الاعراف / ۱۷۲.

بهختی زاغ: بهختی رهش. زاغ: بالنده به که له قهله په شکه بهجوو کهره، قهله په شکه. واتا: ههركه یاری بهنازار و چهرخى چهپگهردو بهختی رهشی خۆم له دنیا دیت، زانیم که له روژی نه زه له نا مههم بۆ نووسراوه.

(۲) لێره دا موخلیس نیوه بهیق سهره نای غهزه له کهی دووباره کردۆتهوه شاعیر له جیاتی (سارپێژ) وشه ی (سهر پێژ)ی بهکارهێناوه و لهمهش جوژه دهسکارییهکی زمانیه و گهر (سارپێژ)یش بایه کیشی نیوه بهیته که تێک نهدهجوو.

چوارينه^(۱)

شمو لمېر فېکر و خېالي زولفی خاو، خاوه دلم
 رږژ بهیادی رووی بېره و رږژ، مات و داماوه دلم
 واله دمستېمردی جودایی هر به ناو ماوه دلم
 گمرخودا چارم نکا، معلوممه فموتاوه دلم^(۲)
 کاسی کمښی چاوی چاو بیچووه غمزالی خوتنم
 سېرېه سمر سمر پر لښسراری هموای شموسیم تنم
 چونکه بیماری خه دهنگی^(۳) لېو عمقیقی په منم
 فمرموو بنواړه همنام، پر له خویناوه دلم^(۴)
 هینده مشهور بوو له دنیا حوسن ناداب و حمیات
 بی مولاتات و دواندن سېرېه خوم بووم مېته لات

- (۱) له بهرې رمعلی هشی مەحزوفه: فاعلان فاعلان فاعلان.
- نم کږمه له چوارینه په کهوتوونه ته ژیر کاریگری کږمه له چوارینه کانی (بېخود)، هردوو کږمه له چوارینه کان تام و بوی نامزیان لی دیت و موخلیس خوشی دانی به وده ناوه که کاریگری بېخودی لښه، به لام لېرووی کښه وده لوهی موخلیس جودایه و له بهرې هزه جی هشی له خره بی مه کفوفی مەحزوفه.
- (۲) خاو: زولفی نه مژنراو. له نیوان (خاو و خاو) دا ره گهزدوزی ته و او هده. شاعر که (رووی بهره و رږژ) ی به کاره نیاره له بهر لوه په چونکه تیشک دهاته وده و جوانیه کی دلگیر ده به خښت.
- (۳) له نیوان (کاس و کاس) دا ره گهزدوزی ته و او هده. له نیوه به یق په که مده هدهست به موسیقا و ریتیکي جوان و ږک ده کړیت، به تابه تی له نیوان کاس و کاس و له لایه ک و (چاوی چاو بیچووه) دا له لایه کی دیکه وه. هرومه له نیوه به یق دوومه ده کی (س) پنج جار دووباره بڼه وه و موسیقایه کی جوانی هده و جگه له ره گهزدوزی ته و او له نیوان (سېرېه سمر سمر).
- (۴) لښه ستروسی شاعر (خه دهنګ) بوو. خه دهنګ: تیر.
- عملیقی په من: بهر دیکي به نرخی سووره له به من. لیکچواندنی جده خاو هده له نیوان (لېو و عمقیقی) دا.

گهرجی خو نهم چیشتنووه لهم ساتهوه شههدی ومفات
 هاتم و رۆبیم لهلاتان وا بهجیماوه دلم^(۱)
 تا نهچیزم لهمزی شههدی ویسالت بی خهتر
 زۆر به دووری تی دهگهم، نهخلی مورادم بیته بهر
 نهی سمبا عهرزی بکه پاش شهرجی حاله سهر بهسهر
 دهر بهردهر کردراوه پاخۆ ههر لهلای ماوه دلم^(۲)
 تههرگی کونجی مهدرهسهه کرد تاگو گهنجهم دهستکهوئ
 کهوتمه داوی تهلیسمی گهنزی شیرین خوسرهوئ
 کهمس نییه بیتن بهمههیرادم بلی هت دهوئ
 ساخودا هاواره هاواره، که گیراوه دلم^(۳)
 گهردهتم کهچکرد له پێش شمشیری نهبرۆی پیتی گوتم
 سههووی من جهللاد و خوئین رۆژنیم لهدونیا من بتم
 قیبله و میحرابه (موخلیس) ههردوو نهبرۆ و روومهتم
 وایه نهمرانی کهوا، بۆ سهجده وهستاوه دلم^(۴)

-
- (۱) مولا قات: بهدیک گهیشتن. موبههلا: توشیووی بهلا. شههد: ههنگوین.
 (۲) لهخلی موراد: بهواتای داری ئومید دیت. نههه چاولیکهری شاعیرانی فارس و کوردی
 پێش خۆیهتی. سهبا: لهو بایهی که له رۆژههلاتهوه ههڵدهکات.
 (۳) کولج: گۆشه، قوژین. تهلیسم: پارچه کاغەزیکه که فالجیهکان خشته و نووسی
 لهسهر دهنووسن که گویا بۆ پارێزگاری و چاو و زار باشه.
 (۴) لهنیوان (شمشیر و نهبرۆ)دا لیکچواندنی جهختاو ههیه. لهنیوان (قیبله و میحراب)
 لهگهڵ (نهبرۆ و روومهت)دا پێچهو بهخشی مشهوهش ههیه، قیبله بۆ روومهت و
 میحراب بۆ نهبرۆ دهگهڕێتهوه.

کۆیږه بېته‌مای چاوه^(۱)

عومړنۍکه کموا دمربه‌دمری جهور و جهفاتم
 نمورپوکه که جهژنه بېته‌مای خپر و خه‌لاتم
 بۆ رسمی وضا، ومقتی ومفات، ومعدی بدمی دېم
 تا زیندوو نمېم، مونته‌زیری بۆنی ومفاتم^(۲)
 تاوا به حمیابی نمتوو نهی شوخی زهمانه
 همرچوونی حمیاتم بیی مهنووی حمیاتم^(۳)
 معلوومه لدمست تۆوه شکاوه دلی ساغم
 حیکمت چیه ناپرسی به‌قوربان که شکاتم
 بادمت که قه‌پاند و دمری شادیت که‌قه‌پاتکرد
 لهو رۆژه به جان و به‌حمواس جومله قه‌پاتم^(۴)
 خۆم کردم به‌رخۆم لغهمی دووری قه‌پای رمش
 بیستوومه ده‌لین پاشمله رشپووشی قه‌پاتم^(۵)
 کۆیږه بېته‌مای چاوه همتا مابی له‌دونیا
 تا رۆژی جهزا (موخلیس)م و هر بېته‌ماتم

-
- (۱) له‌به‌حرې هه‌زه‌جې هه‌شقی له‌خه‌ره‌یی مه‌کفرونی مه‌جزوله: مفعول مفاعیل مفاعیل فعل‌لن.
 (۲) وه‌فات: مردن. له‌نیوان (وه‌فات و وه‌فات) دا ره‌گه‌زدۆزی ته‌واو هه‌یه.
 (۳) له‌نیوان (حه‌یاتم و حه‌یاتم) دا ره‌گه‌زدۆزی ته‌واو هه‌یه. یه‌که‌م به‌وانای ژبانه و دووهم به‌وانای نابرووه.
 (۴) قه‌پالد: فراند. قه‌پات کردن: داخستن. لهو رۆژه: کورترکراوه‌ی (لهو رۆژه‌وه) یه و له‌بهر کیش (وه) قرتاوه.
 وانا: لهو رۆژه‌وه‌ی که‌بادیه‌ی خوشه‌ویستیت لی‌ فراندیم و ده‌رگای خوشیت لی‌ داخستم به‌گیان و هه‌ستم قه‌پاتم و خوشیم لی‌ حه‌رام بروه هه‌سقی بی‌ ناکه‌م.
 (۵) قه‌با: که‌وا، که‌وی. قه‌بات: کاری ناهه‌موار، که‌وای تۆ.
 ره‌گه‌زدۆزی ته‌واو له‌نیوان (قه‌با و قه‌بات) هه‌یه.
 نهم غه‌زه‌له چونکه عوزریه ده‌شی له‌گه‌ل هه‌ردوو ره‌گه‌زی نیر و می‌ بی، به‌لام زیر پنده‌جی بۆ ره‌گه‌زی نیر بی.

۶- نامۇزگارى ئايىتى: نەم جۇرە نامۇزگاربانەمە كە لەپرووى ئايەنەمە ئاراستەى دەوروپەر دەكرىت بىمەبەستى سود لىئومرگرتن. موخلىس نەم جۇرە نامۇزگاربانەى زۇرە بىتايەبەتى لە دووبەيتى و تاكەكانىدا.

ناوى بەقا^(۱)

بى خەبەر بۇچى وەھا بىخەبەرى	سەفەرى گەرچى بەزاهىد ھەزەرى ^(۲)
كۆشىنىكى بىكە تا پەيت ئەكرىن	پەسەرى ئەورۇ سەمىن پەدرى ^(۳)
سەبەبى پارە نىە موعتەمەدى	تۆ بەتورەى بەشەرى موعتەبەرى ^(۴)
نەبى نازت نەبە زىر و نەبەزىو	تۆ بەدل مەعدەنى زىر و زەبەنى ^(۵)
مەكە دۇستايەيتى دونيا ج نىيە	لەگەلى كەس دەمى ناپاتە سەرى ^(۶)
تەلەبى ناوى بەقا بۇچى دەكەى	تا لە دونيا لەبەحرى خەتەرى ^(۷)

(۱) لەبەحرى رەمەلى شەشى مەخپورلى مەخزولە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

(۲) لەبەحرى رەمەلى شەشى مەخپورلى مەخزولە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

(۳) ھەزەر: نامادە. ھازر: شار. نامازە بەم ئايەتە ((كن في الدنيا كأنك غريب أو عابر السبيل)) فيض القدیر، ج ۱، ص ۵۱.

(۴) موعتەمەد: پەشت پەتەسراو. تورە: موز. موعتەبەر: خاوەن پەلەوپايە.

واتا: پارەوپول كەس ناكاتە پياو بەلكو موزى مروقايەتى چاكىرىن بەردى مەھكى مروقايەتە. نامازە بەم بۆتەم ئايەتە((ولقد كرمنا بني آدم وحملناهم في البر والبحر ورزقناهم من الطيبات وفضلناهم على كثير ممن خلقنا تفضيلا)) السراء ۷۰.

(۵) زىرەزەبەر: وىران. ئەم نىو بەيتە دەتوانىن بەدوو شىوە بىئۆيىنەمە (تۆ بەدل مەعدەنى، زىرەزەبەنى) ياخود(تۆ بەدل مەعدەنى، زىر و زەبەرى). واتا: دلى تۆ كانى زىرە و تۆسەر كەوتوروى. نامازە بەم ئايەتە ((اعلموا انما الحياة الدنيا لعب ولهو.....))الھلید/ ۲۰.

(۶) نامازە بەم بۆ ئەم فەرمودەبە ((ان الدنيا ملعونة ملعون ما فيها الا ذكر الله تعالى وما والاه وعالمًا أو متعلما)) فيض القدیر، ج ۱، ص ۳۲۶.

(۷) نامازە بەم بۆتەم ئايەتە ((انك ميت و انهم ميتون)) الزمر / ۳۰.

چ خزربی، چ سکهندر بی دمی	بگری ناخری پئی درمبه دهری ^(۱)
هرچی نوسراویی نه زل واده کری	نیه ته دبیر به تمنیا نه سهری ^(۲)
که قمرزا ساحیبی ته دبیری نه بوو	به همبا پوئی سکندر سه سهری ^(۳)
موخلیسا گهرچی گمدا همینه تی لیک	له دلا خاومنی دووړ و گموه سهری ^(۴)

(۱) سکهندر: له ووشه ی (الکساندر) ی نه وروپیه وه وهر گیراوه، کوری فلیپ و پاشای (مقدونی) بروه. به چل هزار سرباز هیرشی هینایه سهر تیران وله ۳۳۱ پ. ع به سهر داریوشدا سرکه وت، له گهل (خدر) بو ناوی زبان چوه، که چی نه گه یشته تی. المنجد، ط ۲۲، ص ۴۲

(۲) له زل: دیرین، نه زل و نه زه لیت بو خودایه، جگه له خوا هیچ شق ناوی لیتانری نه زل، خودا دیرینه و همیشه یی، نه زه لیت سیغه تی خوایه. معجم مصطاحات الصوفیه، ص ۱۵. لیره دا موخلیس له گهل رای جه بریه کانه و همووی بو خودا ده گهر یتنه وه، ناما زه به بو نه م نایه ته ((وما تشاؤون الا ان یشاء الله ان الله کان علیها حکیمًا)) البهر/ ۳۰.

(۳) هه با: (هبا): ته پرتوز. به هه پاروئی: به فیر و چوو. وانا: قهزا خوی چی له ده ست نیه هرچی هه یه پئی ده کی، پویه هموو کار و کرده یه کی مروژ کوتای پندیت، هه ووه کو نه سکهندر که نه ووه موو وولانایه گرت و سهری نایه وه.

(۴) گمدا همینه ت: سوال کمر ناسا. لیک: کورته ی (لکن) ی عه ریه. گوهر: گوهر. لیره دا شاعر وهک شاعره کلاسیکه کانی دیکه به شعری خوی ده نازی و به دورو گوهردی ده چوئی.

ریتی غه نه نادا^(۱)

دولبر که سببا زولفی له سمر روممتی لادا

بنواړه مه لک وا له سمدان له سمدادا^(۲)

پارڼزی که ساند دل که بگا دهستی بهمه قسود

یو کوشتی تیر باری به جاری له پهناد^(۳)

چاوم که سپی ماوه له دووریت وکو یوسف

جامهت ج دهی جاری پهمان که ی به سمدادا^(۴)

دیتی که سمرم خسته بهری پیتی بهتملی رووی

له م پڼکه پمدا لایداو گمق کرد، سمری بهدا

---

(۱) لم شعره له بهری هزه چی هشی له خرمی مه کفول مه جزوفه: مفعول مفاعیل مفاعیل فعلین.

(۲) له نینوان (سماو سمدادا) ږه گز دوزی ته واو هدی.

(۳) پارڼز ساندن: هله و ږگرتن، بهه لزاننې کات. سالد: کورنکراوه ی (ستاند) ه. پهنا: حه شارگه.

(۴) چاوسی پرون: کوڼر پرون. جامه: جلوه ږگ. لیره دا مبه ست کراسه. تهلیحه بڼه چیروکی یوسف و برابره کانی. ناماژه یه بڼه نایه تی ((وابیضت عیناه من الحزن فهو کظیم)) یوسف/۸۴.

واټا: هینه چاوه نوږیم کردی و نه هاتی، له داخاند کویږ پرون وه که یه عقوم لتهات، جا چ دهی له کهر وه کو یوسف کراسه که تم بڼه بنیری تا چاوم چاک بته وه. نیوه بهی دووهم ناماژه یه بهم نایه ته ((اذهبوا بقميصي هذا والقوه علي وجه ابي ياتي بصيرا واتوني باهلكم اجمعين)) یوسف/۸۴.

من رفندی ئەمکەم زاهیدی خودبین جیه تانت
 چەند بەستەزمانی ئەتۆ خۆت گوشت لەپادا^(۱)
 هەرچەندە کە موخلیس بە ئەزاکەت ئەدوێن
 ئەو رافز بابە ئەبەدا پێی غەنە نادا^(۲)

-
- (۱) خودبین: خوێپورست. تان: پلار، سەرزنەشت.
 (۲) رافزی: ئەوانەی کە ئێمامی عەلیان زۆرخۆشەوی و دەلێن: پەیمانی پێشەبەریتی بو
 عەلی هات و جبرئیل خیاڵەتی کرد و دایە محمد (ص).
 رمضان افندی غلی شرح العقائد، ص ۱۴
 هەنە (هەلنە): ووشەیه کە لە یاری توپی یی و قاشوانی بە گاردی، ئەو کاتەی کە یاریکەر
 یاری بە توپ یان بە قاشویە کە دەکاونا هێلێ کەس لێ بستی و پێچ و پەنای
 پێدەکات.
 وایا: هەرچەندە کە موخلیس یار دەدوێن و چاوەڕۆخە یی دەداتەوه، کەچی ئەو یارە
 رافزی بابە هێندە ووشکە هیچ قسەیی کاری تێناکات و ناخوێتی.

کۆخه کۆخ^(۱)

گەي دەگا دەستم بەبائاي بەرزى يارى شەنگ وشۆخ
 دەفعەيى لەو باغه نەمديوه ھەنار و سێو خۆخ^(۲)
 ھەرکەسێكى بوبە عاشق يارى دل نەرمى نەبى
 عومرى گەنجى و عومرى پەرى ھەردەبەيتە ناخ و ئۆخ
 دەستى خۆم دانا لەسەر رووم، لێوى خۆم جۆلەندەو
 زالمەي سوو ھەلگەرا ئەبەرۆي بزاوتن يانى یۆخ^(۳)
 بەزمە ئەموشۆ وامەکە زاھەع ببیتن ھاتنم
 رووحمکەم بۆتۆيى بەس مەنەم مەکە بێتیمە روخ^(۴)
 (موخلیسا) دانیشە تازە تۆ دزیت بێ ناکرئ
 باغەوان دائیم بەھوش، تۆش پەر و ساحتیب کۆخە کۆخ^(۵)

-
- (۱) لەبەحرى رەمەلى ھەشق مەلسورە: فاعلان فاعلان فاعلان فاعلان.
 (۲) شەلگ و شوخ: خۆي (شوخ و شەنگە) بەلام سەروا ناچارى کردووە.
 لەنێوان (شوخ و شوخ) دا رەگەزدۆزى لاحق ھەبە. باغ: لێرەدا سەنبە. ھەنار و سێو خۆخ: نامازەن بە مەمکەکان.
 (۳) یۆخ: ووشەيەکی تورکيە بەواتاي (نا)دیت. ئەم بەیتە نامازەبە بەنبووە بەیتێکی (نالی) کە دەلى ((برۆي ھەتايە يەك وەك شەکلى (لا) يەعنى کە بێزارم)) دیوانى نالی، لا ۲۷۱.
 (۴) بێتیمەروخ: بێمەرۆخت. لێرەدا جۆرە لادانێکی زمانى ھەبە لەبەر سەروا (ت)ى روخت بە (بێمە)و (لکاو) و بوو (نە) (بێتیمە).
 (۵) ئەم بەیتە نامازە بەپێر برونى شاعیر دەکات، بەلام خوتشاعیر لەدواتمەنى سۆلى بوو و دوور نە لەبەر سەروا (کۆخە کۆخ)ى پەرى بەکار ھێنایى.
 وائا: موخلیس ئەو باخە کە سینگى یارە ئێشکچەکی چاپووکى ھەبە و خەوى لێشاکەوئى، بۆيە دزیت بێ ناکرئ و سێو ھەنارت بەنسیب ناییت، خۆ ئەگەر بێشگەبە ناو باخە کە ئەمرا لەبەر کۆتەخت باغەوان بە ناگا دى و قاوت دەدات.

داس به داس^(۱)

بار که تازه پیغمبشتووه چی همبئ نایدا به لاش
هینده رفته هیچی لمدست هه لئاومرئ حمتتا به لاش^(۲)
بئ بهها جووم بؤ قه لای لوتفی لمبر رشبوونی دل
پئی ووتم کن وادمکا؟ سمرق قه لاکا بؤ قه لاش^(۳)
گمئی وهسلئ پرووت بهسه، جوئی فیراق تیکه ل مهکه
پئی ووتم: بیتافمتی وا ریشمکمت بویته مزاش^(۴)
من به تمنیا غم دهخوم، غم گوشت و خوینی من دهخوا
بؤی پهک پهک دمندهکانم، بوینه شقه لای بئ همراش^(۵)

---

(۱) له به حری ره مملی هه شقی مهلسوره: فاعلان فاعلان فاعلان.

(۲) به لاش: خوزایی. له نیران (به لاش و به لاش) دا ره گه زدوزی ته واههیه.

(۳) له لئا: مادهیه که بو سپهرک دندهوی قاپ و قاچاغی مس به کار دههیتری.

قه لاش: نه بروه، موفلیس.

واتا: چومه لای یارم تاهه نندی قه لام به خوزایی بداتی بوتهوهی دلی ره شمی بی سبی
بکه مهوه، به لام یار ووتی چون قه ل دهدهمه پای قه لاش؟

(۴) له نیران (وهسل و فیراق) دا دژیه که ههیه. مزاش: دووبه شه: مز: لوخ. اش: کورتکراوهی
ناشه. مزاش: مزی ناش، نهو گه نم وجوئی که ناشهوان لهخواهنی باراشه که
وهرده گری.

واتا: موخلیس به په ککه پیشتی یاری به گه نم چواندوه که زه رده وروناکی ناسوی لیوه
دیاره، دورور که وته وهشی به جو چواندوه که ره شه و ناویندی ده گهیه نی.

(۵) ده لنده: په راسوو. شه قلله: داریکی نهستور نیو وه کو دهسکه خاکه ناسه ده په که نه رایه لئی
خانوو. همراش: نهو زهل و قامیش و قرش و قالهیه که ده پخنه سهر شه قلله و فری
سواقی دهخریته بان. شاعر له بهر خهم زوزی لاواز بووه و دندهکانی وه کو شه قلله
بیهراشن. له وینه شعیریه دا موخلیس ده سپهنگینی نواندوه.

دَلْ لَه سەر داردامهیی عیشت لِهوسلی نِهو سوار
 نۆینی لۆ نایی کهچی ناشکا لهگه لهما داش به داش^(۱)
 تیکچوه میشکی سهرمه نالهتی تمفکیرم نهما
 هیچ خهیاالی ووردی لی نایته خوار وهک کۆنه ناش^(۲)
 وهک رهقیب زانی که یار دهیوی لهگه لهک کۆبیین
 نالهتی تمفکیر وکیزی خسته کار ههروهک رهشاش
 دَلْ وولای نیشتیایی توند بوه گهرمه دهکا
 سهر رهقهی ههرچهند دهگه مدهرواته پێش نایته پاش^(۳)
 نه متیعهی شیعی ههیه (موخلیس) له سهر تهرزکی کۆن
 نه مرۆ تامۆده ههیه کهس نایکری کۆنه قومشاش^(۴)
 بهختی زاغ^(۵)
 دهردی عیشقم نایی سهر پێژ ههردمه نهکا نه ساغ
 دارمهتی ههلبهستن بمه نه لای روو چراغ^(۶)
 نهی رهقیقان بینه لاما [ن]^(۷) شیعرو بهستم بۆ بلین
 بانگ کهنه دهنه غمزالان بمگرن دهوروق—مراغ

-
- (۱) لۆ: یاری وورد. داش به داش: بهرد به بهرد له یاری دامه دا.
 وانا: دَلْ لَه سهر داردامهیی عهشقی تۆ سواره و دهیوی ناغه بکات، وانا پێت بگات و
 بگاته جێ مه بهست. کهچی ههموو یاریهکی له بیر چرووه و هیچی بۆتایی، یاریش هینه
 رهقه و لامله بهرد به بهردیشم لهگه له ناکات، وانا: یاره کهم یاری گفتوگۆم نادات تا
 به قسهی خوش له خستهی بیه و مالی بکه.
 (۲) وانا: چون کۆنه ناش ئارده کهی درشته میشکیشم ئاوا تیکچوه بیری ووردی لی نایته
 دهروه.
 (۳) وانا: چون وولای که له غاردان گهرمه یه کا و بهردهوام دهی، چهندی جلهوی
 راکتشیوه ههردچیهک بۆ پێشهوه داوی و ناگه ریتیهوه، دلێشی ئاوی لێهاتوه، سهری
 ههلهگر تووه و ناگه ریتیهوه.
 (۴) له معیه: کۆی مه تاعه به وانا: کالاکان، که له پهلکان.
 فهره نیهوه هاتره. (alamode) مۆده: نوێ، تازه، له نه سلدا له ووشه
 (۵) له بههری رهملی ههشقی مفسوره: فاعلان فاعلان فاعلان.
 (۶) دارمهت: داره بازه. روو چراغ: رووی وه کوچرا
 (۷) له دهستووسی شاعر (لاما) بوو، لهوه دهچی نونه که له بهر کرابی.

شین له دهوورم دابیهستن بۆ بگریښ، دهن لهخو
 دلپهرم جارچار بلی ئوف لاوهکهی دل پرلعداغ^(۱)
 گهرجی واکوشتمی بمناحق گهریدا وهمدی ويسان
 نامهوی غیلمان و خوژی بۆ جمه گوئزار و باغ^(۲)
 قهرمهگم سهر پئی بی مهنوی بابلند [بی] ^(۳) بهلکو یار
 بی بهلامانا گوزهر کاو بای وفتهن پرکا دهمماغ^(۴)
 من لهمهیدانی (الست) دا خوّم بهمهحرومی دمدیت
 همرکه نیم یاری جهفاکار، چهرخی گهر دوون بهختی زاغ^(۵)
 (موخلیس) ی دل پر لغهم ج بکا لهدهست دهر دوغهم
 دهردی عیشقم نابی سهر ریژ ههردهمه نه مکا نه ساغ^(۶)

-
- (۱) دهن لهخو: لهخو، دهن، کورتکراوهی (لهخو، دهن) و لادانیکی زمانی شاعیره.
 (۲) غیلمان: کوتی غولامه و نیره که له بههشتدا خزمهتی بههشتیان دهکن.
 (۳) لهدهستوسمی شاعیر (بلند) هو وا دیاره (بی) لهپیر کراوه.
 (۴) گوزهرکا: تپهری، نهم بهینه ئامازهیه بهم بهینهی (وهلی دیوانه):
 باگلکوم نهیا جهرای غیلان بو
 بهلکم لهو قیلیم جهرا گوزاری
 لزهک ههوارگی سهر پهوتان بو
 راش گنۆزه سهر گلکوی من جاری
 ژیان و بهسهر هات وهوتراوهی وهلی دیوانه، عوسمان ههورمی، ل ۹۰.
 (۵) (الست) ئامازهیه به نایهتی ((الست بریکم قالو بلی)) الأعراف/ ۱۷۲.
 بهختی زاغ: بهختی رهش. زاغ: بالندهیه که لهقهله رهشکه بهجوکزه، قهله رهشکه.
 واکا: ههرکه یاری بهلازار و چهرخه چهپگهرد و بهختی رهشی خوّم له دنیا دیت، زانیم که
 لهروژی نه زهلهدا لههمم بو نوسراوه.
 (۶) لیره دا موخلیس نیوه بهیتی سهرهتای غزه لهکهی دووباره کردوکهوه شاعیر لهجباتی
 (سارپژ) ووشی (سهر ریژ) به کارهتیاوه و نهمش جوژه دهستکاریهکی زمانیه و گهر
 (سارپژ) یش باهه کتشی نیوه بهینه که تیک لهدهچوو.

چوارينه^(۱)

شهو لمېر فيکر و خهپالی زولفی خاو، خاوه دلم
 پوژ بمیادی رووی بهرهو پوژسات و داماوه دلم
 وا لمدست دمردی جودایی ههرېمناو ماوه دلم
 گمر خودا چارم نه کامه علومه فموتاوه دلم^(۲)
 کاسی گمئسی چاوی چاو بیچوه غمزالی خوته نم
 سهرېه سهر سهر پرله نه سیراری ههواي نموسیم تمنم
 چونکه بیماری (خه دهنگی)^(۳) لیو عمیقی په مهنم
 فهرموو بنوارم ههناوم، پر له خویناوه دلم^(۴)
 هینده مهشهور بوو له دونیا حوسن و ناداب و حمیات
 بی مولاقات و دواندن سهر به خوم بووم مویتسه لات

(۱) له بهرې رهملې ههشقی مه جزووله: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن. نم کرتمله
 چوارینه به که وتونه ژیر کاریگر چوارینه کانی (بیتخرد)، همدوو کرتمله چوارینه کان تلم
 و بوی نامرتیان لیدیت و موخلیس خوشی دانی بهوه داناه که کاریگری بیتخردی
 له سهره، بهلام له رووی کیشموه له وهی موخلیس جودایه و له بهرې ههزه جی ههشقی
 نه خره بی مه کفوی مه جزووفه.

(۲) خاو: زولفی نه هوتراره، سمت. له نیوان (خاو و خاو) دا ره گهزدوزی تهواو ههیه. شاعر که
 (رووی بهرهو پوژ) ی به کارهیناوه له بهرته وهیه چونکه تیشک ده دانه وهو جوانیه کی دلگیر
 ده به خشی.

(۳) له ده ستوسی شاعر (غه دهنگ) بوو. خه ده لگ: تیر.

عمیقی په مهن: بهر دیکې به نرخی سووره له په مهن. لیکچواندنې جه ختاو ههیه له نیوان
 (لیو و عمیق) دا.

(۴) له نیوان (کاس و که نس) دا ره گهزدوزی ناتهواو ههیه. له نیوهی بهی په که مدا ههست
 به موسیقاو ریتمیکی جوان ده کریت، به تاییه تی له نیوان (کاس و که نس) له لایه ک و (چاوی
 چاو بیچوه) دا له لایه کی دیکه وه، ههروها له نیوه بهی دووه مدا دهنگی (س) پنج جار
 دووباره بوکوهو موسیقا به کی جوانی ههیه و جگه له ره گهزدوزی تهواو له نیوان
 (سهر به سهر سهر).

گهرجی خو نهم چیشتهو لهم ساتهوه شهیدی ومفات
 هاتم و رۆیم لهلاتانوا بهجیماوه دلم^(۱)
 تا نهچیزم لهزمتی شهیدی وپسالت بێ خمتهر
 زۆر بهدووری تیدهگهمنهخلی مورادم بێته بهر
 نهی سهبا عمرزی بکه پاش شهرحی حاله سهر بهسهر
 دهر بهدهر کردراوه پاخو ههر لهلای ماوه دلم^(۲)
 تهرکی کونجی مهدرسهه کرد تاکو گهنجهم دهستکهوئ
 کهوتمه داوی تهلیسمی کهنزی شیرین خوشهرموئ
 کهس نیه بێتن به فریادم بلێتن جت دهوئ
 سا خودا هاواره هاواره کهگیراوه دلم^(۳)
 گهردهنم کهچکرد لهپیش شمشیری نهبرۆی پئی گوتم
 سههووی من جهللاد و خوین پێژنیم لهدونیا من بتم
 قیبله ومیحرابه (موخلیس) ههر دوو نهبرۆ ورومهم
 وایه نهمزانی کهوایو سهجنه ومستاهه دلم^(۴)

-
- (۱) مولات: بهیه کههشتن. موبتهلا: توشبوی بهلا. شههد: ههنگوین.
 (۲) لهخلی موراد: بهواتای داری لهو مێندی دیت. نههه چاولیکهری شاعیرانی فارس و کوردی پیش خویهتی. سهبا: لهو بایه که لهروژه لهاتهوه ههلههکات.
 (۳) کولج: گۆشه، قوژین. تهلیسم: پارچه کاغهزیکه که فالچه کان خشته ونوسی لهسهر ده نوسن که گوايه بو پارێزگاریکردنی چاووزاری باشه.
 (۴) لهنیوان (شمشیر و نهبرۆ) دا لیکهواندنی جهختاو ههیه. لهنیوان (قیبله و میحراب) لهگهڵ (نهبرۆ و ورومهت) دا پێچه و بهخشی مشهوش ههیه، قیبله بو ورومهت و میحراب بو لهبرۆ ده گهریتهوه.

کویره به ته مای چاوه^(۱)

نمور و که که جهز نه به ته مای خیر و خه لاتم

بۆرۈمىسى وىفا، ۋەقەلى ۋەفات، ۋەدەدى بىدەى دېم

(۲) تازىنىدۇ ئىبىم، مونتەزىرى يۇنى ۋەفاتىم

تاوا به حیایبی ئەتوو ئەی شوخی زەمان
 ھەر چۆنی حیایتم بێی مەمنونی حیایتم^(۲)

(۱) له بهرې همدې هېڅ له غرمې نه کولای مه زوړوه: مفعول مفاعیل مفاعیل فعلن.
(۲) وفات: مردن. له نیوان (وفات و وفات) دا په گمزدوزی تمواو همیه.
(۳) له نیوان (حمیام و حمیام) دا په گمزدوزی تمواو همیه. په کم به وائی ژیان و دووم به وائی ټاوروه.

(سوخمهی ترازاندم^(۱))

به سیحری چاوی سه حجاری، هه ئستا عه قلی لیستاندم
 به پشکوی پرووممتهی سۆری، سه راسهر جهرگی برژاندم^(۲)
 له مهیدان هات و چوو دهستی له سه ر تیر و کهوان دانا
 به ناحهق ههروهکو دوژمن، له گۆلی خوینی گهوزاندم^(۳)
 که ههوری دینه بارانی، نه باران تا گو زستان چوو
 نه من زانیم کهوا نهوسال، به خۆراچوو نهوی چاندم^(۴)

دهمی وهک غونچهیی تمنگی، نه پشکوت و دهغهیی نه سلّا
 لهدهوهی باغه کهی چهندی، وهکو بولبول چریکاندم^(۵)
 که داوای پۆچی لیکردم، منیش ماچم ته مهننا کرد
 که زاناندم دلی دهشکی، دلم نه شکاند و سه لماندم^(۶)
 که نه مری کرد دهیی (موخلیس) له سه ر بدری، ووتم: بۆچی؟
 گوته: نهه شو له خهوما دیت، که هات سوخمهی ترازاندم

-
- (۱) له به حری ههزه جی هه شق تهواوه: مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن.
 (۲) سه حجار: له ووشه ی (سحر) وه هاتوو و سیقه ی مهاله غهیه، والا: زۆر جادوو گهر.
 (۳) گۆل: که زهوی ناماده ده کری بۆ شینایی، پارچه زهویه که دابهشی خانه ی بچوک ده کهن بۆ
 نهوهی خانه کان ئاویان لیوه سق، نهو خانه نه گۆلی پیدهوتری.
 (۴) والا: که چاوه کانم نه گریان و نه شکبان نه رشت، زانیم کهوا هه مو هه ل و ته قه لابه کم به
 فیرو چوو، چونکه پشه ی عاشق نهوهیه که له گریان بی.
 (۵) له سلّا: نهوهی راستی بی. لیکچواندنی به رهل له نیروان (دهم و دهمی) غونچه دا ههیه.
 (۶) زاناندم: له تهیه رهوه کراوه به کوژه تیف بۆ پیشاندانی هوی پروودانی کاره که، واته که
 بهیر کرد نهوه زانیم. موخلیس لهم غهزه له دا په رده ی له سه ر هه ندی ووشه ی تا بۆ
 هه لداوه نهوه نالی لسا ناوی ماچ و سوخه ترازاندنی هه تاوه، شاعیر ئاماده یه گیانی خوی
 به تاکه ماچیکی یاره که ی بدات.

به‌هری هه‌زه‌ل^(۱)

چ بکه‌م له غهمی فیرقه‌تی نه‌و دوله‌ره یاران
 شه‌یدای جه‌مالی نه‌وه سهد یوسفی گهنسان^(۲)
 شاه‌یکی به عین‌وانه له‌سهر ته‌ختی سوله‌یمان^(۳)
 دلداره‌وه‌فاداره ، له‌یۆ عاشقی بی جان^(۴)
 سهد حمیغه که‌وا فه‌سلی به‌هاره له‌هه‌موو لا
 گو‌لزار و چه‌مه‌ن پرله‌گو‌ل و سونبول و لالا^(۵)
 وا بێ‌ده‌که‌نی غونچه و بولبول بوه شه‌یدا
 نه‌مما له‌منی خانه‌خرا شیوه‌ن و گریان^(۶)
 له‌و جه‌زنه که‌وا جه‌زنه‌یی قوربان به‌قوربان^(۷)
 موشتافی ته‌واق مه‌متم لیم مه‌که په‌نه‌هان^(۸)

-
- (۱) له‌به‌هری هه‌زه‌جی هه‌ختی له‌غهمی مه‌کفری مه‌سوروه: مفعولن مفاعیلن مفاعیل
 فعل‌لان.
- (۲) که‌لەان: ناوچه‌یه‌که له ناسای روژناوا (فه‌له‌ستنی و فینقیه)، که‌نه‌انی‌کان له‌وی
 نیشه‌جی‌بون و به‌بازرگانی و پیشه‌سازی خه‌ریک بوون، له‌ته‌وراتدا به‌م ناوچه‌یه‌ ده‌وتری
 (أرض المعاد). المنجد ص ۵۹۵.
- (۳) به‌عین‌وانه: به‌ری و جینه. ته‌ختی سوله‌یمان: ته‌ختی هه‌زه‌تی سوله‌یمان که‌ پێ‌هه‌به‌ری خوا
 بووه، زمانی بالنده‌کانی ده‌زانی جنۆکه و با له‌ژێر ده‌سه‌لاتی له‌وه‌رون. قصص الأنبياء،
 أبوالغداو اسماعیل بن کثیر، ص ۴۹۸.
- (۴) بی جان: بی گیان، واتا: یار بو‌نه‌و که‌سه‌ وه‌فاداره که‌ گیانی له‌پێ‌ی نه‌ودا به‌خت کردوه.
- (۵) سولبول: جو‌زه گولیکه، گوله‌گه‌م. لالا: گو‌ل‌اله، لاله.
- (۶) محاله‌خرا: کورت‌کراوه‌ی (خانه‌خراپ)ه، واتا: مالتوێران.
- (۷) له‌نێوان (قوربان و قوربان)دا ره‌گه‌زدۆزی هه‌یه.
- (۸) ته‌واق: له‌ده‌وره سوران. ناما‌زه‌ی به‌و سورانه‌ی که‌ موسلمان‌ه‌کان له‌کاتی حه‌ج و
 عه‌مه‌رده‌ له‌ده‌وری که‌عه‌دا له‌غامی ده‌ده‌ن. شاعیر مه‌مکی یاره‌که‌ی له‌قیق و په‌روژیدا
 به‌که‌عه‌ چواندوه.

نهو زولفمت گمومك دوكله بؤم لایله نهی جان^(۱)
 نهك بییم و بسوتیم وککو بهروانه لهداغان
 سمیپادی غمزالی خمتی^(۲) چینی ئهمن بووم^(۳)
 ئیستاکه لهنیو داوی غمزالیکهوه گموتووم
 سمدموژده لهنیوه که لمرئی عشقهوه واجوم
 تمبلیفی سهلام واجبه بیکن گهلی یاران
 بهو سیر و دوو دیت دلی و دیت بهمهوادا
 بهوعیشویه خو لهرمتی عومرت بهمهنادا^(۴)
 خستومه نیو بهحری غم و جهورو جهفادا^(۵)
 بهدبهختی همتاکی درؤ و نیفکی رهقیبان^(۶)
 غمواسه لهنیو بهحری غمزهل (واقی) و مفاداره^(۷)
 نهما لغم و دمردی عیشق پرپووه زینههار^(۸)
 یهك زهره نهماوه هموس و مهیلی له نهشعار
 نهما نهمهیه توحفهیه بؤ گمی رهقیبان^(۹)

-
- (۱) واتا: زولفی له درژی زوری و بهیه کا چوندا وه کر دوکل وایه.
 (۲) خوتنه (خوتنه) راستره.
 (۳) سمیپاد: راوچی. خمتن (خوتنه): لای کۆتی تورکستانی رۆژهلای چینه و به ناسکی
 میسک بهناوبانگه.
 (۴) عهشوه: ناز. فهنا: لهناو چون.
 (۵) لهدهستنوسی شاعیر و (أ.ر.) نوسراوه (خستومهته)، بهلام بهگۆیره واتا ههلهی نوسینه و
 دهیی (خستومهته) بیت، چونکه دولهر لهرهده بکهره نهك شاعیر.
 جهفا: دهر، ناخوتی.
 (۶) لیفك: بوختان. ناماژهیه بؤ ههلبهستهی که بهحهزهتهی عایشه یان داگرد، کهچی وه حی
 بهدرووی خستهوه ((ان الذين جاؤوا بالافك عصية منكم لانفسهوا شرا لكم بل هو خير
 لكم لكل امرئ منهم ما اكتسب من الاثم)) النور/ ۹۱.
 (۷) غهزهل شعریکی دلداری یان خوایه و لهپنج بهت تاكو نۆژده بهیه. ههزچهنده
 جهاوای لهم بارهیهوه زۆره.
 (۸) زینههار: بهلین، پهنا بردن.
 (۹) واتا: ههزچهنده شاعیر ههوهسی له شعر هوتنهوه نهماوه، بهلام نهمهیه که داناو برتهوهی
 بیته توحفهیهکی بهنرخ بؤ ههوهسی براده رانی خوی.

بەھاوارت^(۱)

لەباغاندا چ قەوماوۋە لەنەغمەى بولبولان دېسان
لەمەپخانان چ روپداوۋە لەبەزمى ساقىيان دېسان
ئەوا دەستى لەنىو دەستى نىگارى خۇپەتى ھەرگەس^(۲)
منى بېگەس نەبى دەستم خراوۋە دەست غەمان دېسان^(۳)
چ ھاوارىك و پۇرۇپە لەباغى سىو و خۇخانى^(۴)
مەگەر ئالەى دېتن لەدەستى باغەوان دېسان
خەرىك بووم زولفەگەى لادەم.گەجى ھېشكچى دەنگى ھات
كەوریا^(۵) بىن نەوەك دزىبى لەبۇ لای سۆرگولان دېسان
لەنىو شارى ئەوا باسى قېرانى عاشقان ئەكرى
خودا سابى دەيا ئىمېرۇ قېرانى عاشقان دېسان^(۶)
بەسەربەستى دوتىن ھات بەجاوى مەستى ئەمنى گوشت
تەمايتى بىمكوژى ئەورۇ بىتىر وخەنجەران دېسان
وفاقدرى ئەبوو بېتن بەھاوارت ئەرى (موخلىس)
ئەوا دووبارە ھاوارە لەجەورى دولبەران دېسان

---

(۱) لەبەجرى ھەزەجى ھەشىق مۇسەببەغە: مفاعىلن مفاعىلن مفاعىلن.

(۲) لىگار: وینە، لىزە مەبەسقى وینە.

(۳) خراوۋە: كورتكراوۋەى (خراوۋەتە)بەو لەبەر كېشەكەى (تە) قراتاۋە.

(۴) مەبەسقى لە(باغ)سىنگى يارە و (سىو و خوڭ) مەمكەكانىتەى.

(۵) لەدەستىنوسى شاعىر(دەورىابىن)ە، لە خ.د. (ورىابىن)ە.

(۶) قېران: جۆرە پارەيەكە، لىزەدا مەبەسقى لەناوبردەنە.بۆيەكەم جارە موخلىس ووشەى
(نېمېرۇ)بەكاردېتىن و ھەر (ئەورۇ)ى بەكارھىتاۋە كە شىۋەزارى ھەولېرە.

لەبەيتى دووم ھەست بەموتىقايەكى سوار دەكرى و ووشەى (دەست)چوارجار دووبارە
بوتەوۋە و دەنگى (س) حەفت جار ھاتوۋە.بەگشقى لەھەندى بەيتەكالىدا سەرواى
ناۋەوۋە بەدى دەكرى و ئەم جۆرە سەروايش مۇسقىا بەخشى بەيتەكانە.

قوبه‌یی سینه^(۱)

قوبه‌یتی سینه‌ی نیشاندام بی‌ی گوتم نه‌ی راغبین^(۲)
 (ذلك قصر بنساء ربنا للعاشقین)
 چومه ژورتاق و سمره پهرده‌ی نیشاره‌ی کرد گوتم؛
 (لا سبیل للدخول ههنا للسائلین)^(۳)
 بی‌ی وت‌ئمبروت دل‌رفینه، بی‌یکه‌نی فهرمووی ئه‌توو
 (لا تلمنی ان هذا نقش رب العالمین)
 بۆچ به‌هموری زولفه‌کمت خورشیدی پروت پۆشی؟ ووتی^(۴)
 (ما فعلت ذاك الا عبرة للناظرین)
 مودده‌یکه واده‌سوتیم خو عمزایش چاوکه‌م
 (لا یزاد بل علي مقدار ذنب المجرمین)
 (وعده دادی بمن و رفتی چو اهو به چمن)^(۵)
 (لیتخی کنت ترابا ما رأیت الواعدین)^(۶)
 (وایی)^(۷) تاماوه ئومیدی شه‌دی وصلی همره‌یه
 (قاتل لله الرقیب انه من مانعین)

-
- (۱) له‌به‌حری ره‌میلی هه‌شقی مه‌سووره: فاعلان فاعلان فاعلان.
 لیره‌دا شاعیر وه‌کو شاعیرانی کلاسیکی کورد به‌عه‌ره‌یی و کوردی و فارسی ئه‌م
 ره‌نگاو‌ره‌نگه‌ی (ملمع) هوتیه‌وه، نه‌مه‌ش توانای موخلیس ده‌رده‌خا له‌و سی زمانه.
 (۲) قوبه‌یتی سینه: مه‌به‌ستی مه‌که‌کانیه‌تی که وه‌کو گومبه‌ت هه‌لیداوه.
 وایا: ئه‌م گومبه‌تی سینگه‌ خودا بو عاشقانی بنیات ناوه تاوه‌کو له‌سایه‌ی ئارامبگرن و
 به‌سته‌یه‌وه.
 (۳) وایا: سوال‌که‌ران (که‌مه‌به‌ستی دل‌داره‌کانه) ناتوانن بینه ناو له‌و ته‌لاره‌وه.
 (۴) هه‌موری زولفه‌کمت: جگه‌ له‌وای (هه‌ور) به‌وای (هشکی) یش دیت، چونکه‌ ره‌شه
 وه‌کو هه‌ور.
 (۵) ئه‌م نیوه به‌ینه فارسیه وایا: به‌لێت پێدام خوتشت وه‌کو لاسک چووی به‌ناو گولزاره‌وه.
 (۶) وایا: بریا بیامایه‌ خوژ و بمردهام، به‌لێتی ئه‌م یارانم نه‌دیایه.
 (۷) وای: نازناوی شاعیر بووه له‌سه‌ره‌تادا و پاشان بوه به‌ موخلیس.

فهرهاد و شیرین^(۱)

نارمزوی تهویه دمکا دل بویه غه مگینم نه من

چون دهبیتن تمرکی عیشق و تهویه نه شکینم نه من^(۲)

نمونهمام فهسلې بهمار و جهژنی قوربان هاتموه

مهوسیمی سهیر و تهواله بوجی نه تبینم نه من^(۳)

ساقی ساده بینه باده دم به خنده پرووکه من

موبته لای لیوی پیاله ی ساف و پهنکینم نه من^(۴)

سینه کم هر ناگری عیشقه و مکو مورغی سه حهر

گمر غمزل خوانی بگم دونیا دهسوتینم نه من^(۵)

(۱) له به حری رهملی ههشقی مه جزو له: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن.

(۲) والا: من که خه مبارم چونکه دل که ده یوی توبه بکا، چون ده یی و از له عشق بهیتم و توبه کم نه شکینم. نم غه زله له نیران دل داری ناسایی و نالاسایی دایه.

(۳) مهوسیم: کات. سهیر و تهواله: گهران و سوران له سه فارمهروه و دهوری که عه دا، چونکه نامازه ی به جهژنی قوربان کردووه که کاتی حجه، به نام شاعر مه به سق حه جی ناسایی یه.

(۴) ساقی ساده: نهو مه یگنزه به که کورپکی جوانکیله به و مووی لینه هاتره.

له نیران (ساده و باده) دا ره گه زدوزی لایق هه به. موسیقایی ناوه وه ی نم به یته جوش و خروشکی پندراوه به تاییه تی سهروای ناوه وه ی نیوه ی به یقی به کم.

(۵) مورغی سه حهر: بولبول شالوور. غمزل خوالی: گورانی گون.

نم به یته ی بابا تاهیر پروو ته به نه می نم به یته ی مو خلیس:

موسویر گمر که خه ده لقمه به دیوار بسوزم عالم نهز ته لیسوری لیمال

رباعیات شورانگیز بابا طاهر، ص ۶۴

من بریندار نیم به شیر و تیری کس خوا شاهیده
 سیدی پهنجهی دیده باز و چهنگی شاهینم نه من^(۱)
 وا له گز کووهی فیراها داجووه (موخلیس) به دل^(۲)
 نه ملی دل تاتیگمن فهرهادی شیرینم نه من

---

(۱) له نیوان (دیده و باز) دا لیکچواندنی جه ختاو هه به. شاهین: بالنده به کی بوزی گوشتخوره و له باز گه وره تره.

(۲) له گز: له رووی ریژمانیه وه (به گز) بی راستره. کووه: کتو. نه ملی دل: نهوانی که دلان به نوور رووناك بوکوه و به هه ده برپیی بیانه وی حالی ویژدانی خویان ده رده برن. فرهنگ اصطلاحات عرفانی، سید جعفر سجادی، ص ۱۶۵.

وا: چون فهرهاد له پتناوی شیرین کتوی بیستوی کون کرد، موخلیسیش ناوا به دل که وتوکه گیانی کتوی فیراق و ده به وی شقی بکات و به ناواتی خوی بکات.

مہم وزین^(۱)

دلہریکم ہمہ من، بسکہ کی چین چینی ہمہ

چاومکی بی غهرمز و سینه کی بی کینی همیه^(۲)

زولفی زهردی که لهسهر گولمی سپی حهلقه دهدا

گه‌نجی زیو راسته که چند مارنکی زیرینی هه‌یه^(۲)

سہیری نہو قامہ تہ گہ ہر لہ سہری تا بنی پیسی

پروژ و شهو، نمرگس و گول، عمرعمر و نمرینی همیه^(۱)

لَيَوِي شِيرِينِي نَهْگَر بِي بَهْتَه بَسُوم بَدَوِي

غونچه باغی نیرم و شانه‌یی همگونی همه^(۵)

- (۱) له بهرې رمېلې هسقي مېخېوولې مهزووله: فاعلان فعلان فعلن.
(۲) بسك: زولف. له نيوان (چينې و كينې) دا ره گه زډوژى موازيح ههيه.
(۳) گمځى زيو: مه بهسقي ړوومه تې سېي ياره.
واټا: زولفه زهرده كې كې وه كو ماري زهرده له سهر رومه ته سپه كې كې وه كو
گمځينه ي زيو، په پكې له سهرې كردوو و پاريزگاري ده كات. له لده به ي
سهر زاريدا واټاو كه هدر گمځينه پك ماريكې له سهره و پاريزگاري ده كات.
له نيوان (زولفې زهره و ماريكې زيرين) پتجه وبه خشي نارېك ههيه. هره وها (كولمې سېي)
له گهل (گمځي زيو) دا.
(۴) واټا: قامه تې ياره كې له توقي سهرې تا بې پتي بېم شتانه ي چوانلوه: روژ ړوومه تيق،
شو و قزتي، نهرگس چاوي، گولډه مي، عهرعدر بالايه تې، نهرينش پتېه كاني كې كه سېي
و بچوكن. له نيوان (شو و روژ، نهرگس و گولډه عهرعدر و نهرين) دا گونجان ههيه.
(۵) باخي ليرم: ناماژه به يو نم نايه ته (ارم ذات العمام) الفجر ۷/.

خوښه لام دهستی بڼه‌خښتی به‌خوونی دلم‌که‌م
 تاگو و‌مغی بگرئ دهسته‌کی ږنگینسی همیه
 با که پیقه‌ی بدرپتنی بکه سهری م‌مه‌که‌ی
 ناسمانی حوسنی نه‌و یاره، چ به‌روینی همیه^(۱)
 ورده‌خالی ږشی وایه که عمر به‌خشی نه‌کا
 مامزی چین و خمتانافه‌یی موشکینی همیه^(۲)
 بویه فهرهادی سیفمت که‌وتمه کټوان به‌تمه‌مای
 و‌معه‌یی نه‌و که‌مه‌مه،‌خینه‌کی شیرینی همیه^(۳)
 هرچی گوئ بگرئ له (موخلیس) دلی ناگر ده‌گرئ
 سرگوزه‌شته‌ی من و تو تامی م‌م وزینسی همیه^(۴)

-
- (۱) سینگی یاره‌که‌ی وه‌کو ناسمان وایه هرکه با لنی د‌دا م‌مه‌که‌کانی به‌دیار ده‌که‌ون که‌وه‌کو نه‌ستیره‌ی به‌روینه له‌خړی و ورشه‌داریدا.
 (۲) خه‌تا: بیابانیکه له‌س‌رووی چین به میسک به‌ناوبانگه. لاله: مادده‌به‌که که له‌لاسکی موشکیدا همیه و برتیکې خوشی لیدئ.
 (۳) غین: خوین. لیره‌دا (شیرین) دوو والای همیه په‌که‌میان هتیمایه بو (شیرین) ی دولبه‌ری فهرهاد، دوو‌میش م‌به‌سقی خوین شیرینه.
 (۴) والا: لیره‌دا شاعر سرگوزه‌شته‌ی خوئ و یاره‌که‌ی به‌م‌م وزین ده‌جوئ و زوز و‌ستایانه سوودی له‌نده‌یی س‌رزاري و‌رگرت‌وه‌ولاخنیویه‌ته نار هم به‌پته‌وه، هر‌وه‌کو له (شیرین و فهرهاد) یش دا نام‌ژه‌ی پ‌کر دوو‌وه م‌زراندوویه‌تی.

دهست كورت^(۱)

يەكەمە دلدازمكەم بى سانييه

يەك دوو سالا بى تو يەك دوو سانييه^(۲)

بى جيناھەت جانی من جانم دەبا

کاری وا همگاری یاری جانیه^(۳)

ئیره بى بان باي هميه فەرمووی بلى

ئیره دنى بيبا نييه بى بانييه^(۴)

دولبەرم وانى نييه ئەمما پەقىب

رازی نابیتن دەلتیتن ، وانیه^(۵)

چایەکی قورسەم بەچاکە خواردەو

باشى زانیم خویشى خۆمە چا نییه^(۶)

(۱) لەبەحرى رەمەلى شەشى مەحزووفە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

(۲) لەنێوان (سانیه و سانیه)دەرگەزدۆزى تەواو هەيه.

واتا: یارەكەم لە جوانیدا تاکە و ئەگەر يەك دوو سانیه لى دوورم،بەيەك دوو سالا هەيه.

(۳) جيناھەت: سچ، گوناھ. جان: گيان. جانی: ناوی بکەرە بەواتای تاوانبار. لەنێوان (جانی و جانی)دا رەگەزدۆزى تەواو هەيه. لەنێوان (کاری و یاری)دا رەگەزدۆزى لاحق هەيه. لەم بەیتە موسیقایەکی بەرزى تىدايه و لەنیوێ بەیى يەكەم ووشەکانى (جيناھەت، جانی، جانم) جوانى و ریتىکی رىکی پىداو،لەنیوێ بەیى دووهمیش (کاری،کاری، یاری) بەهەمان شێو.

(۴) رەگەزدۆزى تەواو لەنێوان (بیانیو وى بانیه) دا هەيه.

بیانی: گوندیکە لەسەرووی کەرکوکەو و دەکەوتەدۆلى بیانی، ئەم دۆلەش لەنێوان ئخوێ ناوچەى شوان و سالايه. لەم بەیتەدا چوارجار با دووبارە بۆ تەو و موسیقایەکی رىکی پىخشیو.

(۵) وان: ناوی شاریکە سەر بەکوردستانی تورکیا. والى: خەلکى وان. والیه: راست نە، خەلکى وانە. لەنێوان (وانیه و وانیه)دا رەگەزدۆزى تەواو هەيه، چونکە (وانیه) بەواتای راست نە و خەلکى وان دیت.

(۶) لەم بەیتە سى جار (چا) دووبارە پۆتەو، هەر وەها دەنگى (خ).

پاری شیروانیم به‌له‌هجه و به‌نجه‌گهی
تیی بفکره تیی دگهی (شیر) وانیه^(۱)
ناوی دهم زرد بووه بی تۆز و کا
رمنگی خونای جگهرمه (کا) نییه^(۲)
بی شکه دستکورتی عیشه موخلیست
راستییه بۆتۆ دهلیم شک وانیه^(۳)

-
- (۱) له‌نیوان (شیروانیه و شیر وانیه) دا ره‌گه‌زدۆزی ته‌واو هه‌یه. به‌که‌م به‌وانای خه‌لکی شیروانه و دووهم به‌وانای شیر ناوا نیه.
- (۲) ووشی (کانیه) به‌ دوو وانا دهلیم: سه‌رچاوه‌ی کانیه، کا نیه. کا: دوا‌ی دهره‌تای گه‌م و جز و دانمۆتله له‌ قرشه‌که‌ی، وورده‌که‌ی پی ده‌گوتری کا.
- (۳) شک وانیه: دوو وانا هه‌لده‌گری، به‌که‌م: گومان نیه، دووهم، سکالا نیه. له‌نیوان (راستی و شک) دا دژیه‌ک هه‌یه.

بهرز و راقییه^(۱)

گمنجی عیشق و عیشقی گمنجی دموله‌نیکى باقییه
زینمتی نهو دموله‌نه دهست و پیا‌له‌ی ساقییه^(۲)
قمت برین و زه‌هری عیشقی‌کم نه‌دیت جا بیته‌وه
ناشکرایه حیکمه‌تی بی مهره‌می و ترپاقییه^(۳)
دل له‌زیر نهو قه‌سره تیریکى^(۴) له بو‌هات کاری کرد
لام که‌وانی وا له‌لای چا‌ونکی نه‌برو تاقییه^(۵)
گمرچی عاشق عه‌بیه نه‌سراری دلی خو‌ی باس بکا^(۶)
همرچی دیته سهر زمانم ههر له‌بهر موشتاقییه
دهست له بال‌ای به‌رزی یار هه‌لنا‌گرئ(موخلیس) به‌دل
شيعره‌کانی بو‌یه مه‌عنای هینده به‌رز و راقییه

---

(۱) له‌به‌حرى ره‌ملى هه‌شق مه‌زووله: فاعلان فاعلان فاعلان. له ده‌ستوسى (أ.ر.) یه.

(۲) گه‌نج: گه‌نجینه: لاو. له‌نیوان (گه‌نج و گه‌نج) دا ره‌گه‌زدوزى ته‌واو هه‌یه.

له‌ده‌ستوسى خ. د (عیشقی گه‌نجی) هو له‌أ.ر (عیشقی گه‌نج) ه.

(۳) ترپاق: تریاک. واتا: نه‌وه‌ی زه‌هری عه‌شق چه‌شت چابرونه‌وه‌ی بوتیه و وه‌کو تریاک وایه نه‌وه‌ی فیری بی وازلته‌پتانی ناخو‌شه.

(۴) له‌ده‌ستوسى أ.ر (تیریکى) یه و له‌م.ک (تیریکى) یه.

(۵) لیکچه‌واندنی جه‌ختاو له‌نیوان (له‌برو و تاق) دا هه‌یه.

(۶) له‌ده‌ستوسى خ. د (فاش بکا) یه و به‌هه‌مان واتا دئ و له‌گه‌ل (باس بکا) یه‌که.

لاو لاو^(۱)

نهم لاوه وټکو له ولاوه تهماشاکه چ لاوه

وټستاوره، نهموننده خاوه دملټی خاوه پرواوه^(۲)

قند عمر عمره، لمب شمکمره، پټنگ نهمسمره، چاوی

غمممازه، پهری نازه، دهلټی بازه له پراوه^(۳)

پرووی وهک گوټه، موی سونیوله، خال فوټفوله، نه پری

شمشیره، موژی تیره، بهسه لیره کپراوه^(۴)

نهم پهرچمه، واپرخمه، وهک لملهمه بزولفی

زنجیره، عهقل گیره بیه نینسان نه کپراوه^(۵)

(۱) له بهجی ههژجی ههشقی له خرمی مه کفروټ مه جزوټه: مفعول مفاعیل مفاعیل فاعلن.
له دهستوسې (خ. د. ه). نهم غه زله هه مووی به گشتی خاوه ن سروای ناوه خوټه و شاعیر
زوری له خوی کردووه بو دوزینه وهی سرواکان و ړنکی و جوانی و موسیقا
سواریه کی باشی به بهتکان داوه و پنده چی چاوی له غه زله کی مه لای جزیری
کردیته وه که له سهره تادا دهلی: -

من دی سه حمر، شاهی مه جهر، لسی دهر، مه خور و پرو

لهم دیم زهوی، سور موشته ری، پارهب پهری، یا حور و پرو

الطقد الجهری/ص ۹۸ ه

(۲) کو: فارسیو بهواتای، که نه و. له نیوان (خاو و خاو) دا ره گه زدوزی له واه هه یه، هه ووه ها
له نیوان (لاوه و لاوه) دا.

(۳) له نیوان (ناز و باز) دا ره گه زدوزی لاحق هه یه.

(۴) له نیوان (تیره و لیره) دا ره گه زدوزی لاحق هه یه.

(۵) له دهستوسې (خ. د. ه) له جباتی (له ملهمه) ووشه ی (کوټمه یی) ه، به لأم ماموستا علی فتح
دزه یی شیره کی له پریو و گوتی (له ملهمه) یه.

له ملهمه: قهره باله کی زور له باره ی هه رشتیکوه بی له حاله تی جو جوتلدا. وهک
تورو و کاندنی مندال و نه سپی و میتش. فرهنگ فارسی، محمد معین، ص.

لیره دا مه بهسقی به یه کا چوونی پهرچمه.

ئەم قامەتە، ئەم سورەتە، ئەم نەخش و نىگارە
 مەعلومە ئەلەم كە بە پەرىگار نەخش‌اۋە
 سەرىستە، غەجەب مەستە، لەبەر دەۋلەتى جۈستى
 خۇى بويىتە جەفا، پىشت لەۋفە، لوتقى نەماۋە^۱
 تۇى شاقى، نەتۇى كافى، لە بۇ عىللەتى (ۋاقى)
 ئەم عىللەتە تەشخىس بە لوھمان نەكراۋە^۲

---

(۱) لەنىۋان (جەفا و ۋەفا)دا رەگەزدۆزى لاجىق ھەيە.
 (۲) لەنىۋان (شال و ۋال و كال)دا رەگەزدۆزى لاجىق ھەيە.

سيو و خوځ^(۱)

گهر گولی من بولبولم، پور ناتېشی پېروانېممه
 خو نه گهر له پلای منیش مه جنونی نهو چاوانېممه^(۲)
 لیم گهرې بابیم تماشای باغې کمېت گم پرېه چاو
 چمند دهمیکه نارمزووی نهو سېو و نهو خوځانېممه^(۳)
 رږزی نیحسان و خهلات به خشینه نهو رږچه ژنېه
 وهک همتیو هاتومه دهرگا، چاو پرېی جه ژنانېممه^(۴)
 شار به شار و دی به دی کوچېه کوچېه دهرمېه دهر
 رږزوشه و نیم وده چم وهک تمیری بی هیلانېممه^(۵)
 (موخلیس) ی بیکم شمهیدی عیشقه دهستی لی مه دهن
 خوونی گمش بو رږزی ده عواشاهید ونیشانېممه^(۶)

-
- (۱) له بهرې رهمېلی هشی مه جزو له: فاعلان فاعلان فاعلان فاعلان.
 (۲) وەر: کور تکراره ی (نه گهر). ه. شاعر جارتک خوی به بولبول چواندووه نه گهر یاره کې
 گول بیت، جارتکی تر خوی کردو ته په پرله نه گهر یاره کې ناگر بیت، دوا جاریش بو ته
 مه جنون نه گهر یاره کې وه کو له پلا بیت.
 (۳) باغ: مه بهستی سینگې یاره. سېو و خوځ: مه بهستی مېمکه کانیه تی.
 (۴) لیکچواندنې بهرې له نېوان (شاعر و همتیو) دا هیه.
 (۵) کوچېه: کوټان. دهر: دهرگا. نیم بهینه به بهیتکی گاهیر اصفهانی ده چیت که ده لیت:
 ازلی دېدن رخت همچو صبا لهادام   حاله حاله درېدر کوچېه به کوچېه که به کو
 فراعد فارسیه، د. محمد تقی الزهتابي و د. حسین علي محفوظ، ص ۲۱۷.
 (۶) رږزی ده عوا: رږزی حشر. والا: موخلیس که شمهیدی عیشقه وازی لیتین، چونکه له
 رږزی دوا ی خوینه کې شایه دی بو دده و تولی بو ده سیتېته وه. موخلیس که خوینی
 گهشی به کاره یتاوه چونکه خوینی شمهید تا رږزی دوا ی گه شو و ووشک نایتېته وه.

نه قششى قه‌بیر^(۱)

زولفی داوداوی، همموو داویکی هر داوی منه
 بازی چاوی، فیره راوی، هر له‌بۆ راوی منه^(۲)
 قه‌دی لا‌ولاوی همموو لاویکی دوو لا کردوو
 ناله‌شی پرووی بۆ خسوسی جهرگی برزاوی منه^(۳)

سه‌یری سه‌حراکه چ پهنگیه و مکو فه‌سلی به‌هار
 قه‌ترمه‌تره و چک‌ه‌ی خووناوی دوو چاوی منه^(۴)
 بۆنی شه‌و بۆ دئی له‌نیوه‌ی شه‌و همموو شه‌و تابه‌یان
 پیم نه‌لئ شه‌و بۆنه بۆنی به‌رحه‌می خاوی منه^(۵)
 تووخودا (موخلیس) که‌سووتای عه‌شقی تۆیه دولبه‌را
 بیکه نه‌قش‌ی قه‌بیرکه‌ی شه‌و عه‌بده سو‌تاوی منه^(۶)

-
- (۱) له به‌حری ره‌میلی هه‌شقی مه‌زمووله: فاعلان فاعلان فاعلان.
 (۲) له‌نیوان (داو و دار) دا ره‌گه‌زدۆزی ته‌وار هه‌یه. به‌گه‌م به‌وانای: تالی موه، دووم: له‌و داوه‌ی که‌ نیچیر ده‌گری. لیکچواندنی وینه هه‌یه له‌نیوان (باز و چاو) دا. له‌نیوان (چاوی و راوی) دا ره‌گه‌زدۆزی لایق هه‌یه.
 (۳) لیکچواندنی وینه له‌نیوان (قه‌د و لا‌ولا) دا هه‌یه. دوولا: کورر، چه‌ماو.
 وانا: شه‌و به‌ژنه پێک و جوانه‌ی همموو لاویکی له‌خه‌ما چه‌ماندووه و رووی که‌وه‌کو ناگری سووره جهرگی منی برژاندوو. له‌نیوان (ناله‌ش و پرو) دا لیکچواندنی وینه هه‌یه.
 (۴) چک‌ه‌ی: هاته خواره‌وه‌ی دلۆبی فرمێسک.
 (۵) له‌م به‌یته مۆسیقایه‌کی دلگری هه‌یه و هه‌ردوو وشه‌ی (شه‌و و بون) هه‌ریه‌که‌ سی‌جار دووباره‌و برته‌وه.
 (۶) وشه‌ی (سو‌تاوی) کورت‌کراوی (سو‌وتاوی) یه و له‌به‌ر کێشی به‌یته‌که‌(و) ی لیقرتاوه.

دهوری جوانی^(۱)

کهله داو بهربوو دلم، هاتموه وهك داوی دهری
 همرشمی کردبوو یار لیم، دله گمت داوی دزی^(۲)
 به خمتا یار گوزهری کرد بهکمنارم سهحری
 بهتکا جومه بهری دانمبهزی، تا نمبهزی^(۳)
 رشمه ماری کهزییان دین و دهچن وهك حمرست
 بنی فمت نایی، برین گمزی لیدایی گمزی^(۴)
 رهمز و باغیکی پری میوهی نایابی همیه
 که بهکارننن هموو ناخر دهرزیتن لهرمزی^(۵)
 بهمهوای دهوری جوانیت وهره (موخلیس) بدوی
 له ژوان خوشه بوهستی لهشوا تا دهرمزی

(۱) له بهحری رهملی ههشی مهخبرولی مهخزووله: فاعلاتن فعلاتن فعلن.

(۲) له نینوان (داو و داو) دا ره گمزدوژی تهواو ههیه.

واتا: که دلم له داوی یار بهربوو وهك داوه دهزی باریك بوو بوو، کهچی یار گهف ده کردو دهگرت: دله گمت داوه دهزی دزیوه و نهیله زانی که دلی منه وهكو داوه دهزووی لیهاتوو. لیه دا وینه کی شیری ووردی خستوکه روو، جوژه لهراده به دهریه کی تیدایه که دلی له باریکیدا بوته داوه دهزوو.

(۳) له نینوان (دانه بهز و تانه بهزی) دا ره گمزدوژی موازیع ههیه. بهری: پتشی، بهردهمی.

(۴) له نینوان (رهشمار و کهزی) دا لیکچواندنی جهختاو ههیه، ههروها له نینوان (رهشمار و حهرهس) دا لیکچواندنی بهرله ههیه، له نینوان (کهزی و کهزی) دا ره کهزدوژی موازیع ههیه.

(۵) واتا: یاره کهم سینگ و بهروکتیکی خروخوئی ههیه و بهریکی باشی گرتوو که مهکه کانهتی، بهلام له بهر ماری زولفی کهس ناویری خوی لیداو به کارینن، گهر بهجزمهش بیتیتهوه دهرزی، واتا: بی بهر دهی و منداڵ له بهر بهروکی خوی نایی و گونی لهدنگی دا بهی منداڵی ناییت.

شەمامەى بى خەت^(۱)

بەردە لەرووتا ھەلەو، ھەرجى دەبیتن بابى

مەستانە نەختى لاکەو، ھەرجى دەبیتن بابى^(۲)

پەنگ زەردى دەستى فەرەتم، مردى شەمامەى بى خەتم

سا بەخە ناو بىستانەو، ھەرجى دەبیتن بابى^(۳)

دل تۆى کەدیت نەمما ھەرار، گىى خۆى نەدا ئەغبار و پار

خۆى خەستە و ھەرتەى عىشقەو، ھەرجى دەبیتن بابى^(۴)

مىحرابى ئەبرۆى تۆم ھەبى با رووم لەقىیلە ھەر نەبى

دینم بە عىشقت گۆرپەو، ھەرجى دەبیتن بابى^(۵)

(موخلىس) ئەو نىوەى شەو، ھەستە بچۆ لای یارەو

دەرمانى دەردت ھەرنەو، ھەرجى دەبیتن بابى

(۱) لەبەحرى رەجەزى ھەشق تەواو: مستغەلن مستغەلن مستغەلن مستغەلن.

نەم غەزەلە جگە لەبەبى چوارەمى ھەموو دلدارى مەجازى و ئافرەتى دەخوتى، بەلام
لەبەبى چوارەم گومان دەخالتە مەسلەكەو و خوتەر بۆ ئەو دەبات كە پەبى
دلدارى كەى بالترە، بەلام بەكارھەتانی ھەندى ووشە و دەستەواژە واپەكەو كە
لەكۆتەر جەخت لەسەر دلدارى ژن بكاتەو و كۆ بەكارھەتانی (مەستەلە لەخت)
لاكەو، مردى شەمامەى بى خەتم. كەواتە لەبەبى چوارەم دا شاعىر و سەرتەبى كە
چاوەلنكەرى شەخى سەنەان بكاتەو و دىنى بە عەشقى بگۆرێ.

(۲) لاکەو: ئاوردەو.

(۳) شەمامەى بى خەت: مەمك. بىستان: مەبەسقى سىنگ و مەمى یارە.

(۴) گى: گۆر. لەھبار: ناخەز. وەرلە (ورگە): گىلەو، زە.

(۵) وائا: ئەگەر برۆى تۆم ھەبى كە مىحراب ئاسایە، قىلەم ناوئ و دینم بە عەشقت
گۆرپەو، ئەو بى باكم لە ھەموو شق. ئەمە ئامازەبە بەھىكایەتى (شەخى سەنەان) كە
خاوەنى (۵۰۰) مۆریدبوو و تەمەنى ۸۰ سالى بوو، لەبەر عەشقى كچەگاوری وازی
لە ئىسلامەتى ھەتاووزوناری قەشەكانى لەبشت بەستوو و بوو ئە بەرازەوان. ئینجا
مۆریدەكان پەنا دەبەنە بەر شەخى عەتارو شەخى سەرزەنشق دەكا و دەبیتەو مۆسلمان
و دەمریت. ئەدەبى فۆلكلۆزى كوردی، ب ۱، كامەران مۆكرى، ل ۱۲.

وێسفی سروشت و ژن

پێش ئەوەی بپێنە سەر گڕۆکی باسەکەمان ھێویستە ئاوپێک لەپێناسە و ڕەھەندەکانی سروشت بھێنەو، ھێوئەوی مەیدانی نوسینەکە ڕوونتر بێ مەبەستەکان زووتر خۆیان نیشان بدن. گەر سەیری بیروبوونوی زانا و فەیلەسوفەکان بکەین دەبینین لەچەند ڕوانگەیکەو سەیری سروشتیان کردوو و ھەولیانداوە پێناسەی بکەن، لەوانەش:

ا- سروشت لای فەیلەسوفەکانی یۆنان بریتییە ((لە جیھان و گەردوون و ھەموو بونەمۆرەکانی مادی دەرگرتەو بەیاساکانیانەو، لەوانەش مڕۆڤ))^(۱)

ھەرلەم بارمەو گوتراوە کە سروشت ((بریتییە لەبوونە و مەران ھەرشتی کە لەباری جەستەیدا ھەبێ و بەپێی یاسا بڕوات لەوانەش مڕۆڤ))^(۲) لەشوێنێکی دیكە ھاتوو کە ((ئەو کەونەمە کە دەوری ئێمە داوە بەھەموو ڕەگەز و دیاردەکانەو))^(۳)

ئەم سێ دھەمی سەرمو ھەرسێکیان لەھەک تەمۆردا دەخولێنەو، ھەوێیان وابە کە سروشت بونەمۆرە ماددییەکانە.

ب- لەفەرھەنگی (لسان العرب) دا سروشت بەو ناکار و خۆرسکە مڕۆڤ دەرگوتری کە لەسەری ڕاھێنراوە^(۴).

ج- سروشت لای نوسەرێکی دیكە ((ئەو ھیزمە کە لەناو تەکان دا ھەمەیەم ھیزە ھەمووشتی کە بوونی ھەبێ دەرگاتە ھەمی تەواوی سروشتی خۆی))^(۵).

(۱) الطبعة وما بعد الطبعة، يوسف كرم، دارالمعارف - القاهرة ۱۹۵۹، ص ۸

(۲) سەرچاوەی پێشوو، ل ۸

(۳) الطبعة في الشعر العراقي الحديث، حسين عيود، رسالة الماجستير، كلية الآداب، جامعة البصرة، ۱۹۸۴، ص ۱۵

(۴) لسان العرب، ابن منظور، دارلسان العرب - بيروت، مادة (طبع).

(۵) المعجم الفلسفي، ج ۲، د. جميل صليبا، دارالكتاب اللبناني، ۱۹۷۹، ص ۱۳.

د- له‌ب‌واری ه‌ونه‌ریه‌وه سروشت به‌مج‌وره پ‌یناسه‌ک‌راوه ((به‌ش‌یکه له گ‌ه‌رد‌وون توانای بزواندن‌ی ه‌ستی ه‌ونه‌ری له مر‌وف‌دا ه‌یه))^(۱) له‌م پ‌یناسه‌یه‌دا به‌ش‌یک له سروشت سه‌ربه‌ه‌ونه‌ره به‌گ‌شت‌ی و سه‌ربه‌ئه‌دم‌به به‌تا‌یه‌تی.

ه‌روه‌ها ئه‌نیسی مه‌قدیسی به‌مج‌وره پ‌یناسه‌ی ئه‌دم‌به‌ی سروشت ده‌کات که ((ئه‌دم‌به‌یکه گ‌رن‌گی به‌و‌ینا‌کردن‌ی سروشت ده‌دا که ده‌یخاته نه‌فسی مر‌وف‌ه‌وه))^(۲) سروشت به‌پ‌یی پ‌یکهاته‌کان‌ی بر‌یت‌یه له:

۱- ه‌گ‌م‌ز مه‌کان: نه‌و به‌شان‌یه که له‌ناو نا‌جن، وه‌کو: ر‌ۆژ و مانگ و نه‌ست‌یره و ج‌یاو ده‌شت و د‌ۆل.....ت‌د.

۲- ج‌یا‌ر ده‌کان: ئه‌وانه‌ن که گ‌ۆ‌ران و به‌یدا‌بوون و به‌رده‌وام‌یان نییه و ده‌گ‌ۆ‌ر‌ین، وه‌کو: شه‌و و ر‌ۆژ، که‌ز مه‌کان، به‌فه‌رو‌باران.....ت‌د.^(۳)

(جو‌ره‌کان‌ی سروشت به‌ پ‌یی گ‌یا‌نده‌ار و ب‌ی گ‌یا‌ن)

۱- س‌روشت‌ی گ‌یا‌نده‌ار: نه‌و گ‌یا‌نه‌به‌ره‌انه‌ی که‌له س‌روشت‌دا ده‌ژی.

۲- س‌روشت‌ی ب‌ی گ‌یا‌ن: وه‌کو ر‌ۆژ و مانگ و نه‌ست‌یره و نه‌شه‌که‌وت.....ت‌د. که‌واته نه‌و س‌روشته ه‌مه‌وو گ‌ه‌رد‌وون به‌گ‌یا‌نده‌ار و ب‌ی گ‌یا‌ن ده‌گ‌رن‌ته‌وه، مر‌وف‌یش به‌ک‌یکه له‌س‌روشته گ‌یا‌نده‌ار مه‌کان و کار‌یگ‌ری سروشت به‌سه‌ره‌یدا ه‌یه و س‌روشته ب‌ی گ‌یا‌نه‌که‌ش دوو‌جو‌ری ه‌یه:

۱- س‌روشت‌ی حه‌قیقی: نه‌و س‌روشته‌یه که له خ‌ۆ‌یه‌وه ه‌یه و ده‌ستی مر‌وف‌ی ت‌یدا نییه، وه‌کو: ر‌وو‌بار و ده‌ریا و ر‌ووم‌کی س‌روشت‌ی.....ت‌د.

۲- س‌روشت‌ی ده‌ست‌کر‌د: نه‌و س‌روشته‌یه که‌مر‌وف‌ در‌وست‌ی کرد‌ووه، وه‌کو: گ‌وند و شار و کارگه و....ت‌د.^(۴)

* * * *

(۱) المعجم الأدبی، ص‌ور عب‌د‌الن‌ور، بی‌روت - ۱۹۷۹، ص‌ ۱۶۳.

(۲) الات‌جاهات الأد‌بیة فی العلم العرب‌ی الحد‌یث، ط ۵، دار‌العلم لل‌م‌ال‌ین - بی‌روت، ۱۹۷۳ ص ۳۴۸.

(۳) شعر‌الط‌بیعة فی الأد‌ب العرب‌ی / د. س‌ید ن‌وف‌ل، مط‌بعة مصر - الق‌اه‌رة - ۱۹۴۵، ص‌ ۱۴۹.

(۴) ه‌مان سه‌ره‌اوه‌ی پ‌ن‌شو، ل ۱۵۰.

موخلیسی شاعیر خاوهنی دلتیکی ناسک و همستیکی پاک و بیرئیکی قوول بووه، زۆربهی زۆری ژهانی گمنجیهتی لهدشتی قهراج و کمنلئناوه موئکیه رابواردووه و دیمهنی بههاری نهم ناوچانه دلایان کئیش کردووه و قهریحهی شعریان کردۆتوموو بهدمنگیان هیناوه. نهم پئنجینه و دوو قهسیدهیهی که دهیکهینه نمونهی نهم بابمه تیکهئن له موسفی سروشت و ژن، بهلام لههمردوو قهسیدهکهدا وسفی سروشت (بههاری دهشتی قهراج) بهسهریاندا زآله و جاروبار ناوړی له موسفی نافرته داوتهوه.

شهنگه بئیره کهی موخلیس

همرکه ئاشناپهتیم لهگهئ نهم پئنجینهیهی موخلیس پهیدا کرد، پهکسهر (شیرین تهشی دهپئسی)ی وهفاییم کهوتهوه یاد، چونکه همردوکیان لهسهر پهک کئیشی عمرپوزین و سهرپرای نهوش پئنجینه و همریکه وسفی نهریتیکی کۆنی کوردمواری دهکات.

دوایی لهگۆفاری بهمانی سالی ۱۹۸۵ بهناونیشانی (شاعیری دهشتی قهراج مهلاخهلیلی موخلیس) نوسرابوو ((ئهوکاتهی موخلیس مهلای گوندی دووسهره بوو، قهتاح ناغای دووسهره که نهدمب دۆستبوو زۆر حمزی لهشيعهرمهکانی (وهفایی) دمکرد بهتاپهتی (شیرین تهشی دهپئسی)، که موخلیسی شاعیر ویستویهتی شيعهرک رێک بخت لهسهر کئیش و سهروای شيعهرمهکی وهفایی بێت بۆ نهوهی جینگای نهم شيعره لهدلی بگرتهموه))^(۱) ئهوکاته بۆم دهرکهوت کهبۆچونهکهی من لهجیی خۆی بووه.

ههروهها(هیمن)ی شاعیر(شهنگه بئیری) نوسیوه و وئنهیهکی نایابی نواندووه له چونه بئیردا. خۆههرچهنده(هیمن و موخلیس) هینده جیاوازیان لهتمهمندا نهبووه، بهلام رۆشنبیری (هیمن) تارادهیی له هی (موخلیس) جیابوووه، همردووکیشیان لهسهر کئیشی خۆمالی کوردین. لهبارهی موسیقای شيعرهوه بهلای من شيعهرمهکی موخلیس

(۱) جهلال مهرلرد لهجهد، شاعیری دهشتی قهراج مهلاخهلیلی موخلیس، بهیان ژماره ۱۱۲ سالی ۱۹۸۵، ل ۳۶.

مۆسیقاگەى لەبارتەرە و خێراتر ھەست دەبزوێت، ئەمە لەپرووی پوخسارەو، بەئام
لەپرووی ناوەرۆکەو (موخلیس) تەنیا وەسفی چوئە پیری پارمگەى دەکات و کەمیکیش
دەشتی قەراج. کەچی (ھێمن) گیانیکی پێشکەوتنخووانە و پەيامدارى (التزام) دەخاتە
نیو شەرەکەو و ئازادیی نیشتمان دەکاتە زەمینەى پەیکەپشتنیان^(۱).

---

(۱) پروانە تارىک و پروون / ھێمن، بەغدا ۱۹۷۵، ل ۱۶۸-۱۶۹.

شەنگە بیری^(۱)

- ۱) که قارەقاری مەرھات وەکو هەوری بەهاری^(۲)
 هینایە خوار لەسەر سەر ئەو شوخە کۆفیی لاری^(۳)
 بەهەوری سۆری پۆشی زوڵفی کەزی و پەشماری^(۴)
 پەشت بەستی بەستە پەشتی لەژێر مەمکی هەناری^(۵)
 ناوی خوای خستە زاری، دەچتە بیری شەنگە بیری^(۶)

(۱) لەبەحرێ هەزەجی موخلیس لەم کۆمەڵە پێنجینەدا سروشێ گیاندار و بێ گیانێ
 تیکەلکردووە، سەرەتا سروشێ گیانلەبەر و سروشێ بێ گیانێ (هەور) تیکەلکردووە و
 پاشان هاتوووە سروشێ بەهاری بە گۆل و گۆلزار و دارووبارەووە خستۆتە خەزمەتی کەچە
 شەنگەبیریەکی خۆی و ئەم هەموو نەسرین و داری سەر و گۆل و گۆلە و گیابەند و خاوی و
 بەبیوون و شمشاد و گۆل و عەرعر و چناری کردووە شەرمەزاری یارەکی، نەمەش
 هەمان بێرۆکی گۆزانی شاعیرە کە دەڵێ:

بەلام تەبەعت هەر گێزاو هەر گێز
 بێ پرواکیە بێ بزە ی لازیز

دیوانی گۆزان، محمدی مەلا کریم/ل ۱۰.

ئەو وێنە شەیریانە کە نەخشتێراون وەکو زنجیرە یەکن و پەییوەندیان بەیەکەووە هەیە و
 وێنەکانیش چەسپاونین و لەجولانەووەدان، کەرەستە شەیریە کەش لە کۆلتوری کۆنی
 کوردەواریەووە وەرگیراوە و دەمانباتووە سەردەمی فەقییانەو خەزیم و گوارە ی بەکاریتە.
 لەپاشان قەراج دەکاتە بەهەشت و کەچە بێریش حۆریە تێیدا دیت و دەچیت.

(۲) لەنێوان (قارەقاری مەر) و هەوری بەهاری (دا لێکچواندنی بەرەل هەبە و زۆر بەهێزە چونکە
 هەردوکیان لەیەک کات و شوێندا رویانداوە.

(۳) گۆل: شەدە، کلێ و دەسروک. کۆل لادان: نامادەبوونە بۆچونە بێر.

(۴) هەوری: مشکێ. لێرەدا پار زیاتر نامادە دەبێ و مشکێ سورەکی زوڵفی دادەپۆشی،
 چونکە لەکاتی بێرکردن (کارکردن) دا نابێ زوڵف پەرش و بڵاوبێ.

(۵) ئەم نێو بەیتە مۆشقایەکی جوانی هەبە و لەدوو بارە کردنەووەی هەردوو وشە ی
 (پەشت، بەست) هەو پەیدا بووە و جوژە یاریکردنێکی وشەیی تێدا بە، نەگینا دەیتوانی
 بلی یۆزینی لەپەشت بەست، کە رستە بەکی سادەبە و شەیریەتی تێدانییە.

(۶) نامازەبە بەم فەرموودەبە ی پێنجەمبەر (ص) ((کل امر ذی بال لم ییدا باسم لله فهو ابل))
 الکشاف، الزمشخري، مصر- ۱۹۶۶، ص ۳۱.

کەچە بێریش ناوی خوای لێهتیاووە و دەستی بەمەردۆشین کردووە، لە ووشە ی
 (دەچتە) لەبەر کێشی شەریەکی (ی) لێ قرتالندووە، چونکە (دەچتە) ناوچەبە و
 (دەچتە) زماڵی نوسێتە.

لهسەر قوڤلى كه لابرډ كلهنگوچكى كهتانى^(۱)
 پارچه زيوى ودمر كهوت لمژر بهفري بهمانى^(۲)
 لهدونىادا حهرامه لهپاش نهو نهوچهوانى^(۳)
 خودا حيفزى بكاتن له چاوى دوژمنانى
 دمروا بهخان و ماني،دمچه بپر شمنگهبيرى^(۴)
 بهمى خهزيم و گواره نهزپر نه كارميايه^(۵)
 لهشهرمىزاري همردو و پويان زهره ههنگهرايه^(۶)
 قهلبى لهقهلبه ههركهسى بلى پوژ يا چرايه^(۷)
 ههركهس كهديتبيتي هوشى لهسەر نمايه^(۸)
 بوڊيني ههريهلايه، دمچه بپر شمنگه بيىرى
 بهمقد شمنگ و شوخى سولتاني نهونهامان^(۹)
 وا كهوته پرى بهلمنجه وهك كهيكى پر خهرامان^(۱۰)
 لهتافتمى ليدهچكا لهسەر ههتاكو دامان^(۱۱)
 كهس نهبوو تاس نهبيتن لهبر بوئي شهمامان^(۱۲)
 كهى خوايه دپته لامان؟دمچه بپر شمنگه بيىرى

-
- (۱) كلهنگوچك: كورتكراوهى (كلكه نهنگوچك) بهواتا: فەقیانە.
 (۲) پارچه زيوى: مەبەسقى قوڤلى و باسكى ياره كه سهيه.
 (۳) نهوچهوانى: ههريهتى گهنگى.
 (۴) خان و ماني: بهلمنجهولار.
 (۵) بهمى خهزيم و گواره: مەبەسقى گوتار و رومنه. خهزيم: جوژه خهشلىكى خهبرو لهلوتيان دهكن.
 (۶) واتا: كولم و گوتاي يار هيند جوانه نه زپر دهنگاني نه كارها، لهبهريهوهى خهزيم و گوارهكان شهرمىزارن و شهرمىزاريش رووى زهره دهى.
 (۷) مەبەسقى نهويه زهرديهكان لهبر شهرمىزاريه. ئهم وئنه شيعريه جوانى بايسى تىدايه.
 (۸) واتا: نهويه دهلى رووى يارهكهم وهكو روژ يا چرايه، نهوه دلى گوتاروه و شيت بووه، ياخورد بهههزويه (قهلبى له قهلبه) واتا: دلى بيگهرد نه و بهخهشه.
 (۹) نمايه: نهماوه.
 (۱۰) شەنگ و شوخ: وههركهراوهى (شوخ و شەنگ).
 (۱۱) كهك: كهو. خهرامان: رويشنى بهلمنجه. لهنيوان (لهنجهى يار و رويشنى كهو) ليكچواندنى بهريهلايه.
 (۱۲) لهتافتم: جوانى، شوخى.
 (۱۳) تاس: كاس، بى هوتش. شهمامه: لهناو بيستاندا ههيه و خهت خهته و بوئي خوتشه.

نەسرین و سەرو و لالە، گىابەند و خا و بەبەيون^(۱)
 شمشاد و ەمرەروگول، چنارى دەستى مەجنون^(۲)
 چاوشۆرى ئەم نىگارەن، ەمەوى وا بونە مەفتوون^(۳)
 بەك بەك وەكو غولمان بۆ پايمەبۆسى ھاتوون^(۴)
 لەپىشى خاك و پاپوون، دەچتە بېر شەنگە بېرى
 كە ھاتە دەر لەرەشمار رۆژبوو لەھەورى دەرھات^(۵)

بەحوسنى خۆى دەنازى «سەرخۆشە و بى موبالات»^(۱)
 غەوغا دەكەتە ەمدى، كەوتە سەما سەماوات^(۲)
 عالەمى كوشت بەجارى، دوو چاوى پەر نىشارەت
 ئەم ھىتەنەمە لەكوئ ھات؟ دەچنە بېر شەنگە بېرى

-
- (۱) نەسرین: جۆرە گولنكى پەرە ووردى بۆن خوشى سېپە. فەرھەنگى خا/ ۳۵۵.
 سەروو: درەختىكى راستى بەرزى ھەمىشە سەوزە گەلەى وورد و خەرە. نەستېرە
 گەشە/ ۳۳۳
- لالە: لالا، لالە، جۆر گولنكە.
 گىابەند: گىابەكى بوختۆشە دەكرتە چىشى دانولەو. فەرھەنگى خا/ ۲۱۹.
 خا: گىابەكى گەلە توكنى گول زەردى بوختۆشە ئەكرى بەمەشكەبەكەو. كە بۆگەن بوئى.
 نەستېرە گەشە/ ۱۹۲. بەيون: گولە بەيون.
- (۲) شمشاد: جۆرە دارىكى جوانى بى گرى و فۆزە، كەوچك و لەنگەرى لىدروست دەكرى.
 ەمرەرو: سېى دارى راستى بىگرى و قۆزت.
 چنار دەستى مەجنون: مەبەسقى لەيلايە كە بالى وەكو چنار بەرزە.
- (۳) مەفەرون: سەرى لىشتاوە، عاشق، شەيدا.
 (۴) پايمەبۆسى: بى ماچكردن.
- (۵) رەشمار: رەشمال. لىكچواندنى جەختا و لەنئوان (يار و رۆژ، رەشمار و ەمور) ەبە.
 ەمروەما دۆبەكەش لەنئوان (رۆژ و ەمور) دا ەبە.
- (۶) بى موبالات: كەمتەرخەم، ئەوەى گوى نادالە ھىچ شىك.
- (۷) ھەوغا: ھەراوھوزيا. لەنئوان (سەما و سەماوات) دا رەگەزدۆزى تەواو ەبە.

بۇ پاسەۋانى باغى زابىتى چاۋى مەستى^(۱)
 تىر و كەۋانى ھېنا، ئازانە گرتىە دەستى
 لەم باغە نەك دزى بى باقە گوئەك بېەستى^(۲)
 ئەمرى دەكردە عەسكەر ھەركەس لەجىي ھەلستى
 بۇ سەلام لغ پراۋەستى، دەچتە بىر شەنگە بىرى^(۳)

دەشتى قەراج بەھەشتە و ئەو حۇرىيە بەتەنيا^(۴)
 بۇ دىل گوشادى چارچار مەيلى دەكاتە ھەرلا
 قازوھولینگ و سىنە، ھاتوونە بۇ تەمەننا^(۵)
 بىنۋارنە كارغەزالان شۇن بوپتە شىت و شەيدا^(۶)
 كەوتونەتە چۆل و سەحرادەچتە بىر شەنگە بىرى

---

(۱) زابىتى چاۋى مەستى: مەبەسقى برژانگە كانيەتى كە ۋەكو ئەفسەر قىت ۋەستان.
 (۲) لەم باغە: مەبەسقى پرومەتىي. ۋا: ئەفسەرى چاۋى يار كە برژانگە خوتى خستە كەمىن و
 تىر و كەۋانى لەدەست گرت، تا ئەگەر موخلىس بۇ ماچى يىت نەھىلى و لىتى لە ھەرا
 بدات.

(۳) سەلام لغ: salam lik
 ھولتى مېۋانى پياۋ ماقولە كانى كوتە، ئەو پىشۋازى و دروشمانەى بۇ پاشايە كانى شار دەكرا
 كاتى كەدەچونە نويزى ھەيى. المعجم الزكى العربى، ج ۴، عبدالطيف بندر اوغلو....
 ص ۱۷۵.

(۴) قەراج: ناۋچەيەكى بەپىي كىشت و كارە، دەكەۋىتە قەزاي مەجۋور لەجىي قەرەچو غەۋە
 تا زىنى گەۋرە، بەگىشى كەمبارانە. لەنېران (دەشتى قەراج و بەھەشت، شەنگە بىرى و
 حوزى) دا لىكچواندىنى جەختاۋ ھەيە.

(۵) قازوھولینگ: قازوۋىشەسى.

سى: جۈزە قازىكى كىۋىيە.

(۶) كارغەزال: بېنجۈە ناسك، كارمامز. ۋا: كە شەنگە بىرى لەدەشتى قەراجى ۋەكو بەھەشت
 دەگەرى، بالدارە كانى ۋەكو: قازوھولینگ وسىنە بەھالە فرىكەدىن و دەچن و سەيرى
 شەنگە بىرى دەكەن و كارمامزە كانىش مەسقى جوانى يارن.

(موخلیس) نهگمرچی پیره، قاممتی واحمماوه^(۱)

نمما لمدن جهوان و لاوجاك و تازه لاه

بوگرتنی غمزالان كهيفی لسمهیر و راوه^(۲)

بمتیری كچه كوردی، جهرك و دلی بساوه

بمقین كاری كراوه، دهچته بیز شمنكه بییری^(۳)

---

(۱) دیاره شاعر لیلهدا پیر بووه (یاخوی به پیر داناره) بهلام بهدن هشتا گهجه و سوزی لایقی تیدا ماره.

(۲) غمزال: ناسك، مه بهستی یاره.

(۳) شهنكه بییری: نهو كچه شوخ و شهنكه به كه دهچته مهردوشین.

لهزمانی كوردیدا بهزوزی ناوهلناو دهكهوتنه دواى ناوهوه، بهلام لیلهدا بهپیش ناو كهوتوه.

لهم نو پارچه پینجینهیدا بهدهیدهها لادانی ریزمانی بهرچاو دهكهون و شاعر پهیرهوی شیوازی هیندی كرده و جیگه ی سروشق فرمانی گوزیوه و هیناوتیه سهرهتا یان پیش كوئای رسته. جاله بهر نهوی غونهكان گهلی زوزن بویه تهیا پینج غونه دهستیشان دهكرین:

۱- لهپینجینهی پهكهمدار(هینایه خوار لهسهر سهر نهو شوخه كوفی لاری)، رسته ریزمانیه كه بهم جوز به(نهو شوخه كوفی لاری لهسهر سهر هینایه خوار).

۲- لهپینجینهی دووهمدار(لهسهر قوئی كه لایرد كلهنگوچكى كه تانی)، رسته ریزمانیه كه به مجوزه به(كه كلهنگوچكى كه تانی لهسهر قوئی لایرد).

۳- لهپینجینهی چوارهمدار(له تافه تی لیله چكا لهسهر هه تاكو دامان)، رسته ریزمانیه كه ناوايه (لهسهر هه تاكو دامان له تافه تی لیله چكا).

۴- لهپینجینهی شه شهمدار(كه هاته دهر له ره شمار)، رسته ریزمانیه كه بهم شیویه په(كه له ره شمار هاته دهر).

۵- له پینجینهی هه شهمدار(قازوقولینگ و سینه هاتوونه بو ته مه ننا)، رسته ریزمانیه كه نه مه به(قازوقولینگ و سینه بو كه مه ننا هاتوونه).

ههروهها لم شعیردا په كتیق بابهت بهزهقی دیاره و لهسهره ناوه تا كوئایی موخلیس وه سفی كچكك دهكات كه كاتی بیز هاتووه و غوی بوتهردوشین لاماده دهكات، نه مه و زور له شعیره كانی ديكه نهام رایه رهد ده كه نهوه كه گورایه شیعی كلاسكی بی په كتیق بابهت و هه بهیتك بابهتگی سهر به خویه.

١) بوارى دهشتى قهراج

(۱) له به جری ره مه لی هه شتی مه قسووره: فاعلان فاعلان فاعلان.

مورخلیسی شاعر دوو قسیدہ دی درژی هدی له سر دوشی قهراج، به کینکیان پنجینه و شازده پارچه به، له وی دیکه بان حه فتاوتنج به به نه نم قسیده درژه له سر سهرای سترویه. نم دووانه تا راده به که له به کدی ده جن، به نام له به باره وه (مه لاخلیدی دوو سهره) بی گوت که مورخلیس به که بجار پنجینه که ی دانابوو و لئی بزبروه، دواپی له بهر روشنایی له و پنجینه وه هاتوه قسیده سترویه که ی داناه تا شونی گومبه که بگرته وه.

منیش نهم بوچوندم لاپه‌سەندە چونکە ڕەسەنایەتی شیعری زیاتر لە پێنجینە کە بەدی دەکری. سەرۆای فەسەیدە کە کزە بەرزۆری (ان) ی کوئی کردووە سەرۆای، بو ژغونە لەوانە ی کە بە (ان) ی کۆز کوئیایان هاتوو ئەمانەن (شەوان، ئەستێرە کان، بارالە کان، دولبەرەن، مردووان، پەرەزەن، شاخ و داخە کان، بەوان، عاشقان، حاجیلە کان، مودە کان، کورەن، گەمان، کێزە کان، گولەن، رووسییان، بەزەدە کان، هەرکەوان، ئەوان، سوسکە کان، دل کولان، ڕاوچیان، ئەشقیان، کێزوشکە کان، ئاوە کان، هیلانەیان، تیرواسکە کان، خزم و کەسان، پێگانە کان، غەمان، خاتونە کان، بارخانەمان، عارە بان، ڕەشمالە کان، نابەیان، جینگەمان، بازنان، قسان، گوارە کان، سیان، کورەن، سۆزگولەن، هۆزەیان، سۆزانیان). کەواتە لە حەفتای پێنج بەیت چل و چوار بەیتی سەرۆای بە (ان) ی کۆز کوئیای هاتوو کە خۆی لەخویدا نیشانی کزی سەرۆایە کە بە ولادانە لە یاسای شیعری کلاسیزمی کورد.

لهموه بومان دهرده کوی که له پرووی روخساره وه کزه کزیه کشی به هری دریزیه که به تی. بلام له پرووی ناوهر و کوه له پتینه که ده له مه ندرته چونکه پتینه که تنها وه سفی به هار و ده شی قهراج و به زم و به زمی کچ و کور و شانازی کردن به نیشتمان و به برهم و به خشنده بی دانشتوانی قهراج، که چی له قه سیده ستویه کی وه کو هندی شاعیرانی کلاسیکی سهرنا به نای خوا و توانای ده شی پیکردوه و ئینجا دینه سهر جوانی به هار و نه ور و زی کردوستان.

خوځه موخلمېس دېته سهر راوګردن هينده شاره زايه دهلئې خوي راوچپيه، به تا بيه تې
كه باسي نوسكه نوسكي توله و هانه هاني تازه كان ده كات. نهووي ګرنگه به لاي منهوه
نهوويه كه پرووي پريسيار له (زي) ده كا و پتي دهلئې: بوټي ناو هسقي؟ زيه كهش لهو له امدا
دهلئې: له رقي ليوه ناو هستم و ده روم چونكه ليوه بيګانه په رستق و نو كه ريان ده كن، منيش
ده روم بزام هستان و زيان له گدل بيګانان چوت؟!

لہذا شاعر لہو دہشتہ کاکی بہ کاکیدی قہراج گہشتیمان پندہ کات، سہرہا بارگہ لہ گردی (گرہ شیر) دہخاو ہزم و ناہنگی کچ و کوران سازدہ کات ہہتا کاتژمیر پنج و شہشی عہرہ بی، دوا بی سہر خہوی دہشکین و بانگی کابان دہ کەن بو نان نامادہ کردن.

ههركه لهوئى بىزار بووبه ره گوئى (مارواشان) ده جي و وهسنى لهو قازو فورينگ و پزوميانه ده كات كه دپنه سهر لهو گوته ناوه.

چاکرین به لنگش له سدر له ووی که قه سیده ستوبیه که شونیی پنجینه که ی گرونه وره
هوبه شی هدر درو کخانه لم لایه نانه دا:—

۱- لویه کم پنجینه و بهیق پازدهی قهسیده ستونیه که باسی بههار دهکات.

ب- له پنجینهی سیم و بهی شازدهی فوسله سونییه که باسی کچی نازداری کورد ده کات.

ج- له پنجینه‌ی چوارهم و به یقی شەست و چواری فەسێدەستونیه‌که باسی گۆمە ئاوی ئەدايه.

د- له پتجنه ی حرفتم و بهیځ شہست و به کی قہ سیدہ ستونیه کہ ہاسی مہ شکہ
ہہ اندنی تہ دایہ.

هـ- له پنجینه ی دوازده و بدیق حهفتای قهسیده که باسی جوانی قهراج ده کات.

مoxلیس به چای کامیره‌ی شیروه و سفی شەنگەبێری و بهاری دەشی قەراج دەکات، وێنە شیرەیکان جولۆن و سەرەتا چای مروو بەرو ناسمانی بەرز ناراستە دەکات بۆ پەند وەرگرتن لە شکوتمەندی دانەری ئەم گەردوونە، پاشان بەرو وەرزی بهارمان دەبات و گەڕانیکی نەپساویمان پێدەکات لەم دەشت و دەره رەنگینەو یەکیەکە و سفی گولەکاغان بۆ دەکا و مەریەکە بەشی دەچوێ، هەندێ بەخوێی عاشقان و هەندێ بەجامی مەدی و هەندێ بە خووناو.... هتە. ئینجا گریتمان هەلەدەخات بۆ بیستی گرمەدی هەوری بهاران و هاژی گەوالە، کەواتە هەموو دیمەنەکان تەنیا بەچاو نابینرێن بەلکو هەستی بیستەش بەشداری دەکات لەخوێندنی کەو و سوسکەو پۆزو فرینیان و راوکردنیان، لەپاشان چای کامیره‌ی شیر بەرو دەووزیان دەسورپێتەوه و وەسفێ کەناجە و تێرواسکەکان دەکات کە لەکەناری زێی گەوره دەنیشن و دەسورپێتەوه، ئینجا مoxلیس لەپەنای زێەکەوه داخی دلی خۆی هەلەبێژی و بایسی ناکوکی و بێگانه‌پرسی کرد دەکات، ئەمەشی بۆ ئەوێه کە سەرکردەو گەوره‌پاوانی کورد پەندی لێوە بگرن.

دواى گهران و سورانيكى زوړ بدهدورى زى چاوى كاميرا بهره هوراز دها و دهمانبانه سر گردى گردشيرو بارگه خوى ليدهخاو ووجاني ديدات و لهوسا چاوى بيهران بهره دور و بهرى گرده كه راده كيشى و سيړه له تروسكه ناگره كاني په شماله كان دهگرى نهو په شماله نى كه هى مهرداره كاني كوردو عهره بن، چونكه قهراج له كرتوه هندنې عهره ب له گه ل زوړتيدى كورده كان ژيان.

له کوتاییدا موخلیس بهرهو کۆزی کچ و کورائغان دهبات لهو دهشتهو کورائ حهيران دهچرن و کچان باگزیان دهدهنهو، له لایه کی دیکه کچان به جهرمو کوندهو بهرهو گوتمیلکه ناوهکان دین و کورائیش لهو دهوورو بهرن و جا کچان مهست دهبن و جهرمیان له دهست بهردهیتتهو دهشکی و کوندهکان شهق دهبن. بهعجوزه موخلیس یی وایه هممو بههاری کوردستان لهو ناوچهیه بهوشیوه به بهریوه دهجیت.

- ۱- نهی خودای بهر زوتنه و انادانه ری که مون و مهکان
راخمری فخرشی زمین و راگری هفت ناسمان^(۱)
  - ۲- هینمری هاوین و پایز بهر له زستان و بووار
خاومنی عمرشی بلندو سه لته نمت به خشی جیهان^(۲)
  - ۳- بهر له توو که سی نه بووه تا بوونت له نهو و مرگتبی
له و ده می دمروا هم بوونت بی توو نابیتن چ شان^(۳)
  - ۴- فه یله سوفانی و مگو سوفرات و نه فلاتوون و چ که سی
دمر نه جوو له سمریان له زات و وصفی توو هر چه ند دووان^(۴)
  - ۵- هر که سیکی سهری ناساری ته و انایت بکا
ناتوانی هه لیکیشیتن له رووت تیغی زمان^(۵)
-
- (۱) راخمر: ناوی بکه رهو له چاوگی (داخستن) هوه هاتووه. نامازه به بهم نایه ته ((و الله جعل لکم الارض بساطا)) نوح/ ۱۹. راگر: ناوی بکه رهو له چاوگی (راگرتن) هوه هاتووه، لیزه دا مه به سی خودایه. نامازه به بو نه نایه ته ((الله الذي رفع السماوات بغير عمد ترونها ثم استوى على العرش و سخر الشمس والقمر کل یجری لأجل مسمى)) الرعد/ ۲.
- (۲) بووار: به هار. سه لته نمت به خشی: ده سه لته نمت به خشی: ناوی بکه ره له سه لته نمت به خشی که له ره گگی چاوگی (به خشین) هوه یتکه هاتووه. عمرش: باره گای خودا. نلملزه به بهم نایه ته ((الله لا اله الا هو رب العرش العظيم)) النمل/ ۲۲.
- موخلیس لهم به نته و له به یقی را بردو سی ناوی بکه ری به کاره نیاوه که کوردی پدین و به پاشگری (هر) له گه ل ره گگی کار دروستکراون، نه مهش جو ره گرنگیدانی که به ووشی پدی و دوور که و ته وه به له ووشو زارواه عمره به کان، ووشه کانیش له ماندن (راخمر، راگر، هینمر) راگر له دووه که ی دیکه جوودایه و ره گگی چاووگی (راگرتن) ه.
- (۳) له و ده می: به ووشیه به. لان: کات. نامازه به به نایه تی ((قل هو الله احد، الله الصمد)) الاخلاص/ ۱-۲.
- (۴) سولرات: فه یله سوفنیکی یوتانی به و له ۴۶۹ پ. ع له دایکیووه، هه موو زانیا ره کانی سه رده می خوی زانیوه به نایه تی له زانسی ره وشتدا ده ستیکی بالای هه بووه. له نه نجامدا به تاوانی یتکه دانی ره و شق گه نجان تاوانبارکراو جامی زه ری نوش کرد. المدخل الی الفلسفة، صدام زیادی، ج ۱، ص ۱۶۷.
- له فلاتوون: فه یله سوفنیکی یوتانی به و شاگردی سوفرات بووه ماموستای نه ره ستو بووه. له سه رده می نه رده شیری کوری دارا له دایک بووه له سالی (۱۶) ی ده سه لته نمت و له خانه واده به کی نه رستقراتی بووه. المدخل الی الفلسفة/ ص ۱۸۷.
- نامازه به بو نه نمت فخرموده به ((تفکروا فی خلق الله و لا تفکروا فی الله)) قبض القدر، ج ۳، ص ۲۶۳.
- (۵) نامازه به بهم نایه ته ((ان ربکم الله الذي خلق السماوات و الارض فی ستة ايام ثم استوى على العرش یغشی اللیل النهار یطلبه حیثا و الشمس والقمر مسخرات بأمره الا له الخلق و الأمر تبارک الله رب العلمین)) الاعراف/ ۵۴.

٦- ئەو سەرا بەردەمى لەسەر ئەو شەكلە داتمەرزاندوو

چۆن موھەندىس وا دىزانىتىن بە عىلمى ناسارەوان^(١)

٧- گومبەندىكى وا بىلەن پان و بەبى تاق و عەمـوود

چۆن بەبى تىكچون وەھا وەستاو چەند سال و زەمان^(٢)

٨- وەك ئەلەترىكى لە شوقە بۆ ملوگان ھەلگىرى

وايە مانگى چارەدە شەو بۆ چاوەرەنى بەزمى شەوان^(٣)

٩- شەو كە وەك زولفى ھەبىبان كەوتە سەر پرووى پۆژمە

چابەترس و لەرزەمە خوڤمەردەخەن ئەستىرەگان^(٤)

١٠- وەك لەنىو ئەوقەسرى واپەرۆزە پەنگ دەردەخات

بووگى نۆ پۆزى سەما دىنە سەما پەر و جەھوان^(٥)

١١- ئاھ و دوودى عاشقانە دەبەتە ھەورى زۆر فەلەك

قەترە فرمىسكى دووچاوى عاشقن بارانەگان^(٦)

---

(١) نامازەيە بەم نايەتە ((ويستلونك عن الروح قل الروح من أمر ربي وما أوتيتم من العلم الا قليلا)) الاسراء/ ٥٨ ھەروەھا نايەتى ((الذي أحسن كل شيء خلقه و بدأ خلق الانسان من طين)) السجدة/ ٧.

شاعىر كە دەلى (عەلمى نارەوان) چونكە ئەو جوړە زانستە بەتەواوى سەرى لە خولقتىراوەكانى خودا دەرناسى.

(٢) گومبەد: لىزەدا مەبەستى ئاسمانە. نامازەيە بە نايەتى ((الله الذي رفع السماوات بغير عمد ترونها.....)) الرعد/ ٢.

(٣) ملوگان: پاشاگان، دووجار كۆكرەوئەو، جارى بەبى دەستورى زمانى عەرەبى: (ملك - ملوك)، چارەكەى دى بەكوردى و (ان)ى كۆى خراوتە سەر. نامازەيە بۆ نايەتى ((وجعل القمر فيهن نورا وجعل الشمس سراجا)) النوح/ ١٦.

لەنىوان ئەلەترىك و مانگدا لىكچواندننى سادە ھەيە. وشەى (لەشوقە) لەنىو بەبى بەكەم واتاى تەواو نايەخشى و (لەشوقە) تەواوترە، چونكە لەدەستوسەكە ئاوا نوسراو.

(٤) لەنىوان (شەو و زولف)دا لىكچواندننى بەرەل ھەيە.

(٥) پۆژە: بەردىكى شىن بەنرخە ئەكرى بەنقىم. فەرھەنگى خات، ل

لەنىوان(سەما و سەما)دا رەگەزدۆزى تەواو ھەيە.

(٦) دوود: دووگەلە واتا: ئاخ و ھەناسە و دووگەلى جەرگى برژاوى دلدارانە دەبەتە ھەروو بارانەكەش ئەشكى چاويانە. لىزەدا لەنىوان (ئاھ و دوود و ھەرو)دا وێنەيەكى ھونەرىيەى جوان ھەيە. ھەروەھا لەنىوان (فرمىسك و باران) لىكچواندننى جەختاو ھەيە.

- ۱۲- وەك زەمىن فرمىسى جاۋى عاشقانى بەرپە سەر
 زۆر بەدل گەرمى و بەنەرمى دەنگ دىگاتە دولبەران^(۱)
- ۱۳- جاپەجائى ئەو كۆۈك و ئەو گۈللەنەى مردىوون
 دېتە دەر سەريان لەخاك زەردوزەئىف وەك مردووان
- ۱۴- پۇز بە پۇز نازونەزاگەتەيان لە پوۋ زىتەر دەبى
 تاكو دەبىنە مەنزەرى بەرجاۋى مەنزەرىپەرورەران
- ۱۵- سەبىرى نەورۇز و بەھارى خاكى گوردستان بەكە
 گەردەنى خۇت ھەلبىكىشە سەبىرى شاخ و داخەگان
- ۱۶- نەوجەوانانى بەھارت دېتە بەرجاۋ جەين بەجەن
 نازك و نازدار و بىگەرد ھەروەكو پوۋوحى پەوان^(۲)
- ۱۷- غەمكىسى رەنگى ئەو گىياپانە كەوا لىكتەر نەدەن
 چاۋ دەبى شۇرگا نەگەر تاۋس موقابىل بى بەوان
- ۱۸- شاپى شىخانى دىگەن ۋەقتى كەبايان لىدەدا
 چاۋ تەماشايان دىگا و دل سەرىبەخۇ دېتە ھەزان
- ۱۹- ئەو دەلىلى لىۋى بەخوۋىنى عاشقان سۆزكردوۋە
 ئەو دەلىلى جامى شەرابە چاۋەكەى بۇ عاشقان^(۳)
- ۲۰- ئەو سەراسەرى ئەتەلسى سەزمەى لىبەر خۇى كىردوۋە
 مېزەرى زەرد و سەبى ناۋە لەسەر حاجىلەگان^(۴)
- ۲۱- ئەو خەناۋەكى شەبەنى كىردۆتە گەردەن خۇى لەشەو
 ئەو لەسەر خۇى لادەبا پەردە لەگەل بايى بەمەان^(۵)

---

(۱) وەك: كاتى كە. لەنپوان (گەرمى و نەرمى) دا رەگەزدۆزى لاقى ھەبە.
 (۲) نازك: ناسك. نەۋەى راسقى بى (ناسك) راسترە لە (نازك) چەنكە دەنگى (ك) كەپوزياتر لەگەل (س) دەگۈنچى كە نەۋىش كەپە.
 (۳) لەو: مەبەسقى لەكۈلچەكە لىۋارى سۈۋر بىت
 (۴) لەتەلس: لىزە مەبەسقى قوماشى سادەبە. واتا: حاجىلەگان كەزەردوسىپىن ۋەكو مېزەرى حاجىلەگان وان. مېزەر: كەشپە، كۆل.
 (۵) خەناۋەكە: مەلۇنكە. شەبەنم: شەۋم، خۇناۋ.

۲۲- تېڭەلەون دەست لەمەل يېڭ لېو وزار پېر پېڭمېن

جاورەش و پرومەت گەش و پرووبى نتيقات وەك مۇدەكەن^(۱)

۲۳- با گە نايەمى لېدەدات و ناسمان دۆل لېدەدا

دەبەتە شايى و ھەلپەرىنپان ھەرومەكو كىزوكوران^(۲)

۲۴- ھەرومەكو ھەموزى ھەمامە بۇ ئەوان ھەمورى بەھار

ئەو بەسەريان دادەپەزى خۇدەشۇن پاشى گەمان^(۳)

۲۵- كاكى خۇم دووبارە جاوت ھەلپە سەپرى بگە

پېر بەجاو بىنوارە بىمەزى بەژن و بالاي كىنومەكان

۲۶- زۆر بە ئاھەستە بىزۇ تا دەجىيە سەرت تۇقى سەرى

پىر بېارەزە مەقنەجىنە بەپىر پرووى گولان^(۴)

۲۷- تاجى شاھانى لەسەرنەو ھەكو بەفەرى سەپى

تا ھەموو كەس تىيگەتەن دۆزەمنى ئەو پرووسىيان^(۵)

۲۸- گەر لەپاش باران لەگەرووان وردە وردە سەركەوى

دېتە بەرجاوت وەكو كاشى نقوشى بەردەكەن^(۶)

۲۹- ھەرومەكو پروو واپە ژېر گىايان پاك و پروون

ھەردەلېي ئاوى ھەياتە ئاوەگەى نېو ھەركەوان^(۷)

---

(۱) نېقاب: سەپەش.

(۲) وائا: دەنگى با ۋەكو شىمالە و دەنگى ھەرىش ۋەكو دۆل لېدەنە، ھەركە گولەكان گويان لەم دۆل و زورنەپە بوو سەپەخو ۋەكو كچ و كور دەست بەشايى دەكەن. لېرەدا نايە لېدەنى با و دۆل لېدەنى ناسمان خوازەنە و ۋەتەبەكى ھولەرى جوانيان پىكەتەو ۋە جوړېكە لە (حسن التعليل) وائا: جوانى بايس

(۳) لەنېوان (ھەموزى ھەمام و ھەمورى بەھار)دا لېكچواندەنى بەرەلە ھەپە.

گەمە: وازى، يارى. ئەم وو شەپە لە (game) ى ئېنگلىزىيە ۋە نېزىكە.

(۴) ئاھەستە: ھېتاش، ھېدى، لەسەرخو.

(۵) لەنېوان (تاجى شاھان و بەفەرى سەپى)دا لېكچواندەنى بەرەلە ھەپە.

پرووسيا: پروو رەش. لەنېوان (بەفەرى سەپى و پرووسيا)دا دژىك ھەپە.

(۶) گەرووان: كۆتى (گەروو)، بەوائى سەرووى شاخ.

نقوش: كۆتى (نقش) ۋە بەوائى نەخش و نېگار. لەنېوان (كاشى و نقوشى بەردەكان)دا لېكچواندەنى سادە ھەپە.

(۷) لەنېوان (پروو و ئاوى ژېر گىيا)دا لېكچواندەنى بەرەلە ھەپە.

ھەركەوان: كۆتى (ھەركەو) ۋە بەوائى: ئەو چان و قوزتەى كە لەشاخدا ھەپە و پاش باران بارىن ئاوى تېدا كۆتەپتەو ۋە گيانداران لى دەخوتەو.

۳۰- ئەو كەوانەى والەسەر كەپكان خەرىكى قەپ قەپەن

زۆر لەدەنگى مۇسىقا و عوود خوشترە دەنگى ئەوان^(۱)

۳۱- دولبەرى تۇراوہ لىي بانگى دەكا بىدۆز تەوہ

ھەردەسورئ تادەكەوتە داو و بىندى تۆرەوان^(۲)

۳۲- وردە وردە چەند بە شىرىنى لەسەر بەردان دەپۇن

گەردەنى خۇيان لەرۇپەن ھەلدەكەشەن سوسكەگان^(۳)

۳۳- ھىندە بەھىز چابوكن گەر بى لەناكاو ھەلغى^(۴)

دوور نىيە باز بەر بەداو دەستكا بەبازان بازەوان^(۵)

۳۴- سەبرى بەرشاخان بگە ھەركۆترە دىت و دەجى

گرمەگرمى كۆتران خوش دىتە بەر گوئى دل كولان^(۶)

۳۵- رەو دەكەن دىل شەق دەكەن، وەك دى شەقەى باليان لەبەر

ھاتە ھات و ھازەھاژى دەنگى ساجمە و راوچيان^(۷)

۳۶- سەبرى ئەو ھەيوانە كىويانە بگە چۇن پەرت بوون

ھەركەسە پرووى خۇى لەلايى كىردووە وەك ئەشقىيان^(۸)

۳۷- نووسكە نووسكى توولە دىت و رۆپوہە وا پىچ دەكا

ھانە ھانى تازيان دىتن لەدوو كىروشكەگان^(۹)

۳۸- ھەر سوارە تۆز ئەكاتن وا لەدوو نىچەرى خۇى

شىو و چۆم ناھىرسى، ناكاتن خەيالى وەرگەران^(۱۰)

---

(۱) گەپكان: كۆزى (كەپك) بەواتا: لوتكى چيا. قەبەب: دەنگى كەر.

(۲) تۆرەوان: ناۋى بگەرە، ئەوہى تۆزى (داۋى) راو دەنئەوہ.

(۳) سوسكە: مەلىكە وەك كەو بەلەم بچو كۆرە وگوشى خوشترە. فەرھەنگى خال/ل ۸۱

(۴) لەدەستوسى شاعى (ھەلغى) ە، بەلەم (ھەلغى) راسترە.

(۵) بازەوان: ناۋى بگەرە، ئەوہى باز رادەگرى. لەنئوان (باز و باز) دا رەگەزدۆزى تەواو ھەبە.

(۶) گرمەگرم: لىرەدا مەبەست دەنگى خويىندى كۆترە و زياتر (گمە گم) ى پىندەلەن.

(۷) رەودەكەن: بەرەوہە و كۆرەن دەپۇن. ساجمە: قىرمە: تەدەنگى راو كەر، تاپر. لەنئوان (ھاتە

ھات و ھازە ھاز) دا لەگەل (ساجمە و راوچى) دا پىچە و بەغشى ناپىك ھەبە.

(۸) ئەشقىيان: چەتە.

(۹) لوسكەلوسك: دەنگى توولەبە. ھانە ھان: دەنگى تانغى كاتى راكردى زۆز.

(۱۰) شىو و چۆم: كەندولەند. وەرگەران: گلەن.

- ۳۹- بابچين ئەموجا دەمى سەپرىكى دەوزيان بىكەين
بابزانين چۆنە سەپىر و دىتى دەوناومگان^(۱)
- ۴۰- چاۋەكەم ئەى ناۋى شىرىن بۆجى ناۋەستى دەمى
زۆر لەمىزە نارەزوومان دىلەنى تۆبە بەجان
- ۴۱- ئەو مەلنەى تۆ كەگەورەت كىردوون گەر تۆ بېرۆى
وەك ھەتىو لېرە دەمىنن تىك دەجى ھىلانەيان
- ۴۲- ھەستى خوت رابگرە ساتى ئاگرت تىبەردەبىسى
ھىند بەدل گەرمى دەنالتىن دەمى نادەن ووچان
- ۴۳- ئەو دەلى تىتى كەناچە پىرەدەم ھاۋاردەك
چەند غەرىپ و چەند بەسۆزە دەنگى تىترواسكەكان^(۲)
- ۴۴- ئاۋى شىرىن چەند بەشىرىنى جەۋابى داپەۋە
مەن كە خاكى خۆم بەجىدىلەم لە رىق خىزم و كەسان
- ۴۵- ئىۋە بىگانە پەرسىن خوين مژن بۆيەكترى
رووحى خوتان،خاكى خوتان ناۋى بۆ بىگانەكان
- ۴۶- نۆكەرى بىگانەكان وەك ئىۋە ئەمەنىش بابكەم
تىبگەم چۆنە لەگەل بىگانە ھەستان و ژيان
- ۴۷- تەف لە ژىنىكى لەگەل دوزمەن بەچاۋشۇرى بىكەى
بەس لەبۇژن خۇشەيە،ژىرى و لەسەر پەشت پاكشان
- ۴۸- بابېرۋىن دەوناۋ و دەوناۋ روۋبەروۋى دەشتى قەراج
دلىگرە ۋەقتى بەھاران،خۇشە بۆ دەقى غەمان
- ۴۹- سەپرى پىگاپان بىكە ھەر كۆچ و كۆچبارن نەپرۋن
چەندىشل و خاۋن تەماشاش،خانم و خاتوونەگان

(۱) دەوزى: قەراخى زى.

(۲) لىق: دەنگى خوتىندى كەناچەيە. كەناچە: پوز.

تېرواسك: بالندەيەكى لاق درىژ و لاۋازە و لە قەلەپەشكە بچىركە.

- ۵۰- هەردەئێتی پۆژن لەسەر کێوان واپەشنگ ئەدەن
 ئەو کچانە بارگە بەستراون لە هێستری بارمەبان^(۱)
- ۵۱- زۆر لەمیزە والەپێگادا دەپۆین و ماندوو بووین
 با لەگردی گەردەشێر ئەوشۆ بخەین بارخانەمان^(۲)
- ۵۲- سەیری ئەو دەشتی وەها پان و بەرین گە سەر بەسەر
 ڕەش دەچیتن و! لەبەر ڕەشمارێ کورد و عەرەبان
- ۵۳- شەو لەسەر گردی بوەستی سەیری هەر چار لا بکە
 ناگری سەرکێوی توورە ناگری ڕەشمارمکان^(۳)
- ۵۴- تا سەعات پێنج وشەشی شەو کێژ و کۆر تێکەڵ دەبن
 دەچتە ژێر عەرشی فەلەک دەنگی بلوول و نایەمان^(۴)
- ۵۵- شەو درمەنگە و مەقتی خەوتن هاتوو بە پەرتە کەمین
 دۆل درێتە قەفی بڕاپوو بکەینەووە سەر جینگەمان^(۵)
- ۵۶- سا ئەوێ یاری هەبێ ناچیتەووە بۆ مائەوە
 کۆری دانەرژاوە هێشتان تا نەچیتە جێی ژووان^(۶)
- ۵۷- حەببە بۆ ئەو نەو نەمامانەکی گە پاریکیان نییە
 شەو لەگەڵ غەم دەست لەمەل پێکتر ئەگەن تاگو بەمان

-
- (۱) هێستری بارەمان: ئەو هێستەریە کە بەاری لی دەنری و لەهێستری ناسایی گەورەترە.
- (۲) گردی گەردەشێر: گەردێکە نزیک گوندی گەردەشێری قەراج و لەناقاری گوندی (شریعی) یە. بارخاڵە: کۆچبار.
- (۳) لەنیوان (ناگری ڕەشمار و ناگری کێوی توور) دا لێکچواندنی جەختاو هەیه.
- ناگری کێوی توور: مەبەستی نووری خواپە و ئامازەپە بۆ نایەتی ((ولما جاء موسى ليقاتنا و كلمه ربه قال رب اني انظر اليك. قال لن تراني ولكن انظر الى جبل فان استقر مكانه فسوف تراني. فلما تجلى به للجبل جعله دكا وخر موسى صعقا فلما افاق قال سبحانك تبت اليك و انا اول المؤمنين)) الأعراف/ ۱۴۳.
- (۴) بلوول: بلوول. ناھ: شمشال.
- (۵) لێرەدا شاعیر نەم پەندە کوردییەکی (دۆل درێتە قەفی بۆ) ی ناخێووە ناو بەیتە گە و ڕازاندووەتیەو.
- (۶) کۆز: کۆل وەکو: کۆلی دلی دامرکایەو.

- ۵۸- سا کههات و شمو زرينگاوه نمتوو گوئ پآگره
 بو شهوين دهر وا دمکاته فيته فيت گاکي شوان^(۱)
- ۵۹- بانگي کابانان دمکاتن شمو درمنگه هستنموه
 سا لهجيگا دهنه دهر دهنه زرينگه ي بازنان
- ۶۰- سهري نهو چاوه رشمي تيرنمبووه هيشاکو لهخه
 سهري نهو ليوانه که هيشا نه کهوتوپنه قسان
- ۶۱- زولفمکي وهك عوود لهسر بشکوي پروي وا بون نهوا
 همرکه سنجاي ترازا بي بکه سهري مهسان^(۲)
- ۶۲- سينهکي وهك سينييهکي زيوه ساف و بي غهشه
 جوته فنجانيکي زيوين و سهره و ژير وا لهيان^(۳)
- ۶۳- گفتگوئي وسل و عيتابه تامي شمر و قاومه
 وهك شراب نهما دمکا سهخوش ومهست پروجوهوان^(۴)
- ۶۴- نهو دهجي کاباني نانه دهست به نارديژتن دمکا
 نارد نييه همر پروحه نهبيژيت و دمکاتن بهنان^(۵)
- ۶۵- نهو لهبو لاي مهنجه لي ماست وادهجي مهشکه لهدهست
 سهري وهك مهشکي دهژيني دل دمکاتن پر له ژان^(۶)

-
- (۱) شمو زرينگاوه: شمو درهنگ داهات. شهوين: چروني شوانه بو مهر له وهراندن له بهيانيان زروهوه.
- (۲) عوود: داريني قاومه که لهسر ناگر داده نري بوتيني خوشي لي دي. تیکسقي نه ده بي کوردي/د. محمد نووري عارف، له ۱۸.
- له نيوان (زولف و عوود) دا ليکچواندني بهر له ههيه، ههروهه له نيوان (پرو و بشک) دا ليکچواندني جه ختاو ههيه.
- سنجاق: فرکته، دهري قولابه. وانا: چون عوود که کهوته سر ناگر بوتيني خوشي ليدني، لاواش زولفمکي يار وه کو عووده همر که ده کهوتنه سر پروي که وه کو بشکوي ناگره بوتني خوشي ليدت.
- (۳) سینه: سنگ، سنگ.
- (۴) له نيوان (وسل و عيتاب و شه کرو قاوه) دا پتجه و به خشي ريك ههيه، وهسل بو شه کر و عيتاب بو قاوه.
- (۵) له نيوان (نارد و رووح) دا ليکچواندني جه ختاو ههيه.
- (۶) مهشکه: له پتسي مهر يا گاومانگا ده کري دواي نهوهي خوشي ده که ن.

٦٦- نەو دەمەى با دى كەچارۆگەى لەسەر سەر لادەدا

ناتوانى پۆژ بكا سەيرى خەزىم و گوارەكان^(١)

٦٧- نەو ھەوارە كۆن بوو با بۆ گۆمى(مارواشان) بچىن

جىپىموى ھازوقورىنگانە لەگەڵ پۆروسىيان^(٢)

٦٨- ھەر كە بۇناو دىنە سەر نەوگۆمە چىن چىن كىزوكوپ

ناپەتە بەرچاوى ھىچ كەس مەنزەرى نەوھا جوان

٦٩- ھەركۆرە ھەيران دەلێت و ھەركچە تواھوو دەكا

ھەروەكو سەرخۆش دەسورپىن كۆمەلى كىزوكوپان^(٣)

٧٠- ھەروەكو غونجە دەپشكۆون نەو كچانەى غونجە دەم

كۆرە وەكو بولبول چەركەى دى لەدەورى سۆرگۆلن^(٤)

٧١- بۆ چەرە و بۆگۆندە پەركردن لەلای خو ھاتوون

كوندەمە وا شەق دەبات و جەمەيە دىتە شكان^(٥)

---

(١) لێرەدا جوړه پټوونايك (مبالغه)ههيه كه پوژ نەتوانى سەيرى خەزىم و گوارەكان بكا و جوړنيكيشە لەجواني بايس.

(٢) مارواشان: گۆمىكى خۆشە لەقەراج لە بستی (شەواشينكى)يه.

گۆفارى بەيان، ژماره: ١١٢، ل. ٤٠.

مارواشان: پيشان گۆم بوو لەخوارووى مەخوورەوتستا گۆنديكە، لەسەرەوى دنى خەربانيه، لەخوارەوى دنى خەديقه. نەم زانيارەم لە (حاجى مستەفا تەها) وەرگرت كه ناموزاى موخليسە و خەلكى مەخوورە.

پوژ: پەلەوونكى دەشتيه بەزۆرى لە گۆى ئاو و ئاو شينايدا نەژيت، كونج رەو و گوشت خووشە بەقەد (كەو) نەيت.

سى: جوړه قازينكى كتيه.

(٣) تواھوو: ھاندانى ھەيران بێژە لەدواى ھەر بەندىك بۆ بەردەوامبوونى.

(٤) لەتيوان (غونجە و دەم) دالىكچواندننى جەختار ھەيه. لەتيوان (كۆر و بولبول)دا لىكچواندننى بەرەلە ھەيه.

سۆرگۆل: مەبەستى كچى وەكو گۆلى سوورە.

(٥) جەمە: پيشان لەقور دروستيان دەكرد و لەكۆورە سووريان دەكردەوو ئاويان تێدەكرد.

گۆندە: لەپىسق رەشان(بزن) دواى غاراندنى دروستدەكرىت، ئاوى تێدەكرى و لەكۆندەلان دادەنرى و ئاوەكە سارد دەيت و جاروبار جەفتيشى تێدەكرى بۆ پاراستنى پىستەكە.

موخليس لەبەيق دووم (كوندەمە واشەق دەبات و ھەرجەمەيە دىتە شكان) لەجياتى نەوہى بلى: جەمەدەشكى، لەبەر پىسقى سەروا پەيرەوى لايدنى رێزمانى دىاليككى كرمانجى ژووروى كردوو و كردوويەتە(جەمە دىتە شكان).

۷۲- ئەو وولاخى بەردەبىت و ئەو خەلىسكىكى دەبا

دەبىتە ھاقاي پىكەنەن و گۆتەن و جەپلە کوتان

۷۳- رۆژ كە ھاتەخشخوگى بەردەو مال ئەخەن ھەموو

سەپىرى بەزىمى رى بىكە تا دەجەنەو نىو ھۆبەيان^(۱)

۷۴- بەزىم و بەزىمى وا لەلۇبەن و لەنەوروپا نىيە

ناتوانى وەسفى ئەو بەزىمى تەواوكا ھىچ زىمان

۷۵- تا بەھار گۆتا دەبىتەن رۆژوشەو ئەوھا دەگەن

(موخلىسا) خۆشە ھەلەي كىز و كۆرى سۇرانىيان

---

(۱) خەخشخوگى: مەبەسقى خەشىنى رۆژە بەردەو ئاوابوون.
ھۆبە: بىنە گەورە شەئالى مەرداران.

به‌هاری دهشتی نه‌راج^(۱)

کاتی گول و مول هاته‌وه به‌عنی که به‌هاره^(۲)
بولبول ده‌چریکیتی برینداری نی‌گاره
سه‌حرا و‌مکو تاوس و‌به‌ه خه‌ملیوه دیاره^(۳)
چون پری‌ووه نه‌مرو له کچی گوی به‌گواره
کی گهرده‌نی گهرده‌نلغی تیدا نه‌وه یاره^(۴)

پیر بوومه که‌چی دم ده‌مه دل دیته خه‌یا‌ان
سهرکیتی ده‌کا مملی له‌بو لای کج و کالان^(۵)
مه‌ست بووم له‌مقراجی به‌هه‌وای دیده غمزالان
وه‌ک جه‌نمه‌ته نه‌مرو که له‌بهر حوری می‌سالان
هه‌لده‌ستی هه‌ناسه‌م و‌مکو دوو که‌ل له‌جغاره^(۶)

---

(۱) نه‌م پنجینه‌یه عملی فتاح دزه‌یی له‌نوسیتیکی به‌ناونیشانی (سی گول له باخی لاوانه‌وه)،
له‌گوفازی کاروانی ژماره ۲۸ ی سالی ۱۹۸۵ بناو‌کردوته‌وه و.

له‌به‌حری هه‌زه‌جی هه‌شق له‌خه‌می مه‌زووف: مفعول، مفاعیلن، مفاعیل، فعولن.

(۲) گول و‌مول: گول و‌شهراب.

(۳) خه‌ملیو: رازاوه‌ته‌وه. سه‌حرا: بیابان، مه‌به‌سقی ده‌شق قه‌راجه.

(۴) گهرده‌ن له‌: ملوانکه، پاشکوی (له‌) تورکیه، خشلنکی زیره له‌ ملوانکه گه‌وره‌تر و
پان و‌پۆرتیه. عملی فتاح، سی گول له‌باخی لاوانه‌وه، ل. ۵۵.

(۵) سهرکیتی: رکه‌بهری، یاخی‌بون.

(۶) لیره‌دا شاعر وینه‌یه‌کی شیری نایابی داهیتاوه‌وه‌ه‌ناسی خوی به‌ دوو‌که‌لی جغاره
چواندووه. شاعر له‌م پنجینه‌دا له‌زۆر شوین په‌یره‌وی شیرازی هیندی کردووه و یاری
به‌(کاری به‌یت‌ه‌کان کردووه و له‌بهر پتویستی شیری جینی گۆزیون و به‌بهرلادانی ریزمانی
که‌تون. بو‌گونه له‌م به‌یت‌ه‌دا به‌ینی ریزمان به‌م‌جۆره و‌شه‌کان ریزده‌که‌ین:

(هه‌ناسه‌م وه‌کو دو‌که‌ل له‌جغاره هه‌لده‌ستی) لیره‌دا جوانی هونه‌ری نامتی و ده‌یت‌ه
رسته‌یه‌کی ناسایی و رهن‌گوبوی شیر نادات.

چين چين كندهجن وهك رهوه مامز لميو سمرناو^(۱)
 بهو بهرجه و نهگريجه و زولفي و مكو خاوخاو^(۲)
 بهو قامهتي وا بهرز و شك همرومكو لاو^(۳)
 هيچ حق نييه لومه ي بكري گمر بهسي لاو^(۴)
 بو راوي نهوانه دلهكم چنده سواره

وختي كه له سمر گو موه گردده بنهوه نه مچا
 رنگ رنگ له مومو رنگهوه وهك حاجي له حه جدا^(۵)
 نهو كيژ و كورانه دمگه پرن عاشق و شهيدا
 هر پارچه بهم هشتي كه له و ندر يووه بهيدا
 خالي له غمه همرومكو نه تلس له ستاره^(۶)
 ورد ورد كه دمرون بهم^(۷) سمری به نجان چ شمنگن^(۸)
 چاوبازن و پرنانز و غمماز و چهلمنگن^(۹)
 ليويان له ته به سوسوم بهم سسل غونچه ي تهنگن
 دائيم به برز انگ و به برو مائيلي جهنگن
 سينم له برين پريووه دمرچوو له ژماره

-
- (۱) رهوی مامز: کومه‌لی ناسک. ناسک عاده‌تانه به‌ره‌وه ده‌جن بو ناو خوار دنده‌وه، کچه کانیش به‌همان شیوه بو ناو خوار دنده‌وه و ناو هیتان ده‌جن.
 (۲) خاو: جوژه گیاهه‌کی گول زهردی بوغوشه. خاو: پهرش و بلار.
 له‌نیوان (خاو و خاو) داره‌گه‌زدوزی ته‌واو هه‌یه.
 (۳) بهرز و شک: بلند و به‌ناز له‌هاتوو چوندا. لیره‌دا (شک) جوانیه‌کی زوزی پینه‌خشیوه و ناز و نه‌زا کت ده‌نوین. له‌نیوان (قامه‌ت و لا‌ولا) دا لیکچراندنی به‌ره‌وا هه‌یه.
 (۴) بهسی: بمری (تایه‌ته بو مروژ و نهو گیانله‌به‌رانه‌ی که زور ده‌بزن)، کاتی زورماندوو ده‌بن ده‌لین: پسایه، له‌دلدار و ماندوبونیکي زوردا.
 (۵) نامازه‌یه بهم نایه‌ته ((و اذن في الناس بالحج ياتوك رجالاً و علی کل ضامر یاتین من کل فج عمیق)) الحج/۲۷.
 (۶) سواره: نه‌ستیره. له‌تلس: پارچه و ناو ریشمی ساده‌یه، ناسمانی نویه‌مینه که به‌ی نه‌ستیره‌یه. فرهنگ سعدی، حامدی ربانی، تهران ۱۳۴۵ شمسی.
 واتا: چون ناسمانی حه‌فتم که له‌ستیره‌ی لی نیه، لهو سدر گو‌میش نه‌ونده خو‌شه هیچ خمی لی نیه.
 (۷) بهم: واتا به‌لهم، نه‌گهر (بهو) بی له‌رووی پترمانیه‌وه راسته.
 (۸) چ شه‌نگن: چهند جوان.
 (۹) شه‌ماز: هیتا کردن به‌چاو و برو. له‌نیوان (باز و ناز) داره‌گه‌زدوزی لاحیق هه‌یه.

بېرى كەلبۇ بېر ده چى خوى وا ده شلىنى^(۱)
 وهك ئارقىه سەرتابەقە دەم ناز دەرژىنى
 عەپيارە خومای پىرو جەوانان دەرڧىنى^(۲)
 چۆن دەمرى شوان بېرى لەبەر بېر دەدوڧىنى
 جېى ئىمەيه سەر بېر لەشوان زېده خەستارە^(۳)
 جۆت جۆت لەبەرامبەر يەكەو مەشكە دەژىنن
 ھەر خەفت تەبەقەى ئەرزوسەما رادەھەژىنن
 قاقا بەقسەى خۆشەو يىك پى دەگەنىنن^(۴)
 سونعى ئەزەلىنە نەوھكو سوورەتى چىنن^(۵)
 بىنوارە ئەوۋى كەمبەر دار چەند شەدەلارە^(۶)
 ئەو تاقىمە مومتازە كەوا دېنە زىارەت
 زۆر دوورنىيە بېن جوملە مەلايك بەنەزارەت^(۷)
 ھەلدەسنەوە مردوو دەدەنە يەكدى بەشارەت^(۸)
 وهك دوژمنى دىن وانە دەبەن دىن بە فەتارەت^(۹)
 يىكيان لەگەلە وای لەگەلە چەند بە پلارە^(۱۰)

- (۱) بېر: مەردوشتىن. دەشلىنى: يەنە تەقەست بە شەلېن دەروات.
- (۲) عەپيار: ژنى زۆرزان و قىلياز. ھوما: مەلى بەختيارى، لېرە بە واتاى بىروھوش دېت.
- (۳) سەراپەر: ئەو شۈپتەيە كە شوان لەسەرى دادەنىشى و سەرى مەر بىر كچە بېرى دەگىرېت تا بېدوشىت. ئەو شۈپتە يالەدوۋ پارچەدارى دور لى دروستەگىرېت ياخود بە قوروخىت بەقەد نېو مەر بەرزايى، يان لەدەشت بەردىكە پى دەلېن: بەردەبېر. لېرەدا موخلىس رەشك و جەسوودى بەشوان دەباوناۋاتە خوازە خوى لەشۈپى ئەۋبى، ئەمەش بىروكەيەكى ناسك و تەرۋپاراوەدەبەزىنكە لە پايدى كۆمەلەبەتى خوى، بەلام دلدارى پەلەپايە نازانىت.
- (۴) يىك: كورتكراۋەى (يەككە). ئەلەموزرى موزىمى (يەك). ە.
- (۵) سونعى لەزەلى: دەستكردى خوايى. والا: ئەو كچ و كالانەى كەلەبەرامبەر يەكدى مەشكە دەژىن، ھىندە نازدارونەشلىن، خوا ناۋا بەجوانى خولقاندوۋيانى دەستكردى و يەگىرى چىن نىن (چىن لەكۆتەو بەۋىتە كىشانى ناياب ناۋبانگى ھەيە).
- (۶) كەمبەرە: بىرىتە لە پىشتىكى زىو كە قاش و پىلەلى پىدا دېتە خوارەو.
- (۷) مەلايك: فرىشەكان.
- (۸) والا: كەكچەكان دېتە زىارەتى (سولتان عبدوللا) مردوۋى گۆرستانەكە لەگۆرې راست دەبەنەو موزدە دەدەنە يەكدى بەھاتيان.
- (۹) دەبەن دىن پەلەتارەت: فرمانى (دەبەن) خوارەتە پىش و جى خوى كوكائى رستەكەيە (دىن) بە فەتارەت دەبەن والا: دىن لەناۋ دەبەن ئەمەش شىۋازى ھىندىيە لەئەدەبدا.
- (۱۰) يىكيان: يەككىيان. پلار: توانچ، تەۋس.

نهم مهرقده نهمرو گومگو بهیتی خودایه^(۱)
 عالم دهجی همرگسه مشغولی دوعایه^(۲)
 یاری بهوفام نهودمه نهمنی لهدلایه
 یارب دلی مشکینه دلی قمت نمشکایه
 مهخسوس لههموو جهوری زهمان بینه چهپاره^(۳)
 رازایتهوه همرگس بههموو چهشنی بهزینمت^(۴)
 وهك پوژ دمتريسکين ههموو لاوچاك و بهشهوگمت^(۵)
 گئی بی کهبمتاس تاسی نهکهن نهیخمنه حیرت^(۶)
 همرگس همبی زهوقی دهیی مهجبوور بهمهحمبهت
 جهمرگی منی برزاندوهوه نهو لاسمرداره^(۷)
 وهك یووسفی ساحیب جهشم و جاه و جهلالن^(۸)
 تاقن لهمهلاحمت ههموو سولتانی جهمالن^(۹)
 لیونالی عمیقن بهبرو عمینی هیلالن^(۱۰)
 وهك بههلی بهمهشتن هسهخوش و بهکهمالن^(۱۱)
 کامهی کهمه سهر روومهتی وهك دهنکی همناره^(۱۲)

-
- (۱) مهرقده: ناوی شپته، واتا جی راکشان، مه بهست گوزی سولتان عهبدولایه. بهیتی خودا: که عیه که لهمه کهکده.
 (۲) دهجی: به بهکد دهجی.
 (۳) چهپاره: له وشه (چهپهر) هوه هاتروه که پهژینی باخه. واتا: پارێزگاریکردن، پاراستن.
 (۴) زینمت: رازاندنهوه، نارایش.
 (۵) ههوگمت: لتهاتوی.
 (۶) له نیوان (تاس و تاس) دا ره گهزدوزی تهوار ههیه.
 (۷) لاسمرد: جوژه خشلنکه ژن له لایه کی دهسروکی سهری ده دات. عملی فهتاج، کاروان، ژماره: ۳۸، ل ۵۵.
 (۸) یووسف: کورێ حهزرتی به عقروبه. جهشم: دهست و پتوهند. جه و جهلال: پله پایی بهرز.
 (۹) مهلاحمت: جوانی.
 (۱۰) ههلیق: بهردنکی بهنرخي سووره. له نیوان (لێو و عهلیق) دا لیکچواندنی جهختار و له نیوان (برو و هیلال) دا لیکچواندنی بهرله ههیه.
 (۱۱) ناماژه بهم نایه ته ((لایسمون فیها لغوا ولا تألیماً الا قلیلاً سلاماً سلاماً)) الواقعة/ ۲۵-۲۶ ههروقهما ((لایسمون فیها لغوا ولهم رزقهم فیها بکرة و عشیاء)) مریم/ ۶۲.
 (۱۲) لێره دا جوژه لهرا ده بهدیه که ناشینه که یانی کردوته هاتوی دهنکی همنار، واتا: کولمی بهدیهکی همنار چواندوه له عهری و سووری و بریقه داریدا. لیکچواندنی بهرله له نیوان (روومهت و دهنکی همنار) دا ههیه.

دعایکم به‌فیدای دهشت و قهراج پاریس و لوبنان^(۱)

پیشکشی دگا نهلی ته بیعت هه مو ئیران
سهردفتره لم هه سه له گهرمین و له کوستان
جیی هه خره له روی دوزمنه وه بۆ گه لی کوردان
ناهدن به چ کهس تاوه کو نه درین له هه ناره ⁽⁷⁾

جینگاہہ کہ وہك شامہ لہ خیروبہ رمکہ تدا^(۲)

بربراری لهیهك تاوښكو سهد وادهبی دهرؤا^(۱)

گهمني چ گهمنم وهك گهمني نادم و جهووا^(۵)

جوۋى بۇ رەشى وەك خالە لەسەر روومەتى ئەيلا^(۹)

وہک زولفہ کی شانہ بکری واہہ تہ یارہ^(۷)

نانیکی ھدیہ لایقہ بدری بہ سہ لاتیــن

تهنگوسپییه ولووسه و مگو کاغیزی نووسین^(۸)

ٲاوى ههموو دهرمانه چ ٲال ٲيٲ و چ شيرين

هیند خوشه هه‌وای قهت به چ گهس نایه‌ته ته‌خمین

نەمرۆكە لەبۆ خوشی ھەموو دنی وەكو شارە

(۱) شاعر شهیدای دهشقی قهرمان و هوشی شاعری و هوش و دلدارینی، بوی بهیج جنبه کی ناگزیرته و هر که دوریه تبه سهردهفته ری هم مور شویته کان له جوانیدا.

(۲) قهقارە: نەزەر داروچەنگالەيە کە قەساب کە لەشی پێوە دەکات، لێرە مەبەستی مێتارەيە.

(۳) شام: سووریا و لوبنان و نهردهن و فله‌ستینه، له‌ناو کورد دا شام به خیر و بهرکت و ناسایش به‌ناویانگه و ده‌گوتری (شامی شهر یفه).

(۴) برپار: مذهب سنی له چندی دتی نه و دانه ویلایه که بهرهم دیت، برشت.

والا: واده بی نه گه رته نه که یه ک گه غم بچینی، سه دته نه که ت بیته دوست.

(۵) گهغی نادم و حمووا: نهو گهغمیه که نادم و حمووا له به هشت خوار دیان و خوا له وی ده ریکردن، نهو گهغشی ده نکي گه وره پرو، ناما زه به نایه تی (ووی آدم اسکن انت و زوجک الجنة فکلا فی حیث شئتما ولا تقربا هذه الشجرة فتکونا من الظالمین) (الأعراف/ ۱۹).

(۶) لیکچواندنې ناوہ ژو له نیوان (جو و خال) دا ہدیہ.

(۷) ته‌باره: کاتی گهم و جو دان ده‌گرن و کاتی دروینه‌یان دی یتی ده‌گورتی: ته‌باره. لیزه‌شدا لیکجواندنی ناوه‌ژو هه‌به خوی ده‌بویه زولفی شانه‌کراو به‌ته‌باره بچویتی، به‌لام شاعی به‌پتجه‌واندی دارشوه. ئه‌مه لیکجواندنی په‌سه‌ندیده‌شی پتده‌لتین و ویتیه‌به‌کی هونه‌ری نایابی ده‌رخسته.

(۸) له نتيوان (نان و کاغذ) دا ليکچواندنې جه غتاو هه يه.

ئەو ئەمەلى لەویندەر ھەنە وەك حاتەمى تەى وان^(۱)

داھىم دىگەرېن خەنگى بېن بىكەنە مېوان

شۆراو ھەموو دەم حازرە فەنجان

خۆيان بكوژن ھەروەدەزانن كەمە ھىشتان^(۲)

دلىان لەسەخا سافە بەبى تۆز و غوبارە

(موخلىس) كەموھا خۆى دىنوېن كە جەوانە^(۳)

ھەرچەندە كە شەوقى ھەيە ئەمما بەزمانە

جارجارە كە مەشغول دەبى بەم تەرزە قسانە

بۆ كەيفى دلى مەجلىس و ئاسارى زەمانە

چاوى لەدوئەى چاكەيە لەم داروديارە

---

(۱) حاتەمى تەى: پياوئىكى بەخشنەى عەرەب بوو لە خەلى تەى.

(۲) شاعىر بەخشنەى دەكاتە رەوشتىكى مەزنى كۆتەلى كوردەوارى و شانازى پێدەكەو لەم رىگاپەو ئەگەر بشكوژن. لاىان ھىچ نىيە كە ئەمەش سەروشتىكى رەسەنى دەشتەكەكانە.

(۳) وائا: شاعىر كە لەم وەسفە جوانەى بەھارى كوردستان و بەزم و رەزى كچ و كالان دەپتەو، پەمان رادەگەيەن كە ئەوێ كوردووەتى لەبەر خاترى ئىمەيە و بەدلى خۆى لىيە و ھەردەپەوێ رەكەر شوپەوارىك بچى، ھەتا خۆپەران لەپاداشى ئەو دەدا دوعاى چاكەى بۆ بکەن و يادى بەچاكە بکەنەو.

شيعرى نىشتىمانى

موخلىسى شاعىر پۇلەيەكى بەھەقاي كوردستان و شارهگى خۇ بووه و ھەمىشە خۇى بىقەرزاريان زانىوھوقەرزمگى نەخستۆتە نەو جىھان و بەھۇى خامەى بىمېرشت و ھەست و سۆزى ناسك و غەزەل و قەسىدەپارامگانى توانىوپەتەى شوپن پىيەك لەدەرونى كوردستان و گوردوھەولپىر بىكاتەوھ.

مرۇف نەوگاتەى لەنىشتىمان دوور دىكەوئىتەوھ گوورەى ئەفنىنى دەرۋونى جۇش دەسىنى ودىدەگانى ئەشك دەرپۇزى و ھەناسەى ساردى لى ھەلدەستى بۇ بست بەبىستى خاكى زېندى باب و بابىرائى، ھەرگە موخلىس لەسالى ۱۹۶۴ لەگوندى دووسەرە دەرۋات و دەجىتە شارى قەللىجە، ھەر لەوسالەدا بەرەو وولاتى شام دەجى، دەبىنىن ھەست بەنامۇى و تەنىيى دىكە و كولى دلى بەغەزەلىكى پىرواتا دادەرپۇزى و ياساى خاك و خۇل و سىبەرى داران دىكە و لاى واپە نەخۇشەمگەى بەسىو و گەلازو مۇمۇرەو خۇخى باخەكان چاك دەبىتەوھ. لەلەيەكى دىكە شاعىر دوو دەرۋەبەرى شارى و دەشتى بەيەكدىكەوھ دەبەستىتەوھوزۇر شارەزاپانە باسى خواردىنى ئەو دووھەوارە دىكەوھەزو نارمۇزوى بەخواردىنى گوردەوارى دادەشكى، ھەرۋەھا باسى بەرۋوبومەگانى سەرمۇزوى و ژۇرمۇزوى كوردستان دىكەوھەسىياسەتتىكى ئابۋورى گىرنگ دەدوى گەخۇزپانە (التفاء ذاتى) و بەرستەى (خۇم بەسەم بۇخۇم) دەرى دەبىرئى وناپەوئى چىدى دراوى ھورسى كورد بۇ بىگانە بىروات.

شاعىر لە بۇجۈنەگانى گەشەبىنە و پىيى واپە پۇزى سەربەخۇبۋونى كورد دوور نىيەوۋىيە لەخزمەتكەردىنى نىشتەمانەگەى درىغى ناكابۇ بۇ پىشكەوتىيان لەتەلاش داپە و ئومىدبېر نىيەلەدوۋرۇزىيان، چۈنكە لەرۋوى سەرخان و ژۇرخانىيەوھ شاپەنى ئەوھن و ئابۋورىيان بەشى خۇيان دىكەوھەلەرۋوى كۆلتۈرەشەوھ لەمىللەتەنى دىكە گەمەز نىن و لەوانىش باوھەدارترن.

بەلێ مەخلیس مەرووفێکی ئاسایی نییەموزۆرچار نیستا بەدواپۆژمەو دەبەستێتەمەو
 پەرمەدی نەینێمەکان بەجەوای دەروونی هەلەمداتەمەو و بەرمەو ئەودێو جیهانی هەستی پێ
 دەبزوینێ. ئەرمەستۆ لەم ڕوومەو دەلێ: شیعەر بەرزترە و فەلسەفی ترە لەمیزوو، چونکە بۆ
 دەرپرینی گشت هەمۆلەمدات بەئام میژوو بۆتاک لەبارەدی پەکی لە پێشینیانەدی دەلێ:

(مەخلیسا) نێژیک بوو گوێت لێ پێی سەربەخۆیی و بەگوردستان درا

مەخلیس لەخۆشەویستی نیشتمانددا شاری هەولێر دەدەشتی قەراج و دووسەرمەدی
 لەبەر نەکردوو. وادیارە عەشقی شاعیر بۆ هەولێر کۆنە و نیستا واخەریکە عەشقیکی
 تازەدی دەپەرێتە دڵەو ئەهەویش عەشقی (باداوە) یە کەشوینی قەسروخویندنگای
 مەلانەفەندی بوو. ئەهەویشوینەدی کەچەندەها مەلای گەورە نیجازیان لێ وەرگرتوو و
 چەندەها پیاوماقوڵ و کاربەدەستی زەمانە ڕوویان تیکردوو، لەبارەدی دەلێ:

ڕۆژی عەشقی کۆن نەماوە ڕۆژی عەشقی تازەمە

ڕوو لەهەولێر وەرمەگێڕم ڕوو لە باداوان دەکەم

لە (بەهاری دەشتی قەراج) دا تابلۆیەکی وا دەرەخشینێ دەستی هیچ نیگارکێشێ
 نەیکاتی و گیانیکی وای بەبەردا دەکات هەموو دلیکی بۆ بێتە سەماوسۆزێکی
 هەتا هەتایی بەمەروفە جوانناسەکان دەبەخشی. بێگومان ئەم سۆزەش لەدلیکی مشت
 نەفینێ نیشتمانەو هەلەمدەوێ.

شاعیر بەخامە ڕەنگینەکی تابلۆی بووکی بەهاریکمان بۆ دەپازینێتەو و نەوڕۆز
 دەکاتە تاجی سەر ئەو بەهەرە، هەر لەوێ دیمەنی وێنەکە ستوونی بەرمەو دوندی
 جیاکان هەلەدەگشی و پەگسەر دادەبەزێتەو سەرزەوی بەشیوەیەکی ئاسویی وێنە
 شیعەرەکی دەکێشی و پۆلی کۆرەن و کچان لەناو ئەو گزەگیاپە دادێن و دەچن و شای
 شیخانی دادەبەستن و ئینجا وێنەکە دەجووێ و ئەو جوولانە بەرهونای شاعیر
 دەچێ:

سەیری نەوڕۆز و بەهاری خاکی گوردستان بکە

گەرمەنی خۆت هەلەبکێشە سەیری شاخ و داخەمگان

شای شیخانی دیمەن وەختێ کەبایان لێمەدا

چاوە ئەماشایان دەکاو دڵ سەربەخۆ دێتە هەژان

وئەنگىشنى سىنەمايى لەم قەسىدەدا بەرچاۋ دىگەن ئىدىمى كامىرە لەجۈۋلەنەۋەي
يەكسەر ستونى و ناسۋى دايەبەرەۋ لوتكەي شاخەكان دەچى ۋىبەرەۋ پېدەشتەكان
دادەبەزى ۋىدەننى راۋە كەروىشكەمان بۇدەگرى ۋىگىانى بەبەردا دىكات و ۋەك
راۋچىيەك ۋەنەي ھەنگاۋەكان تۆمار دىكات:

كاكى خۇم دووبارە جاۋت ھەلەرسەپىرى بىكە
بېر بەھاۋ بىنۋارە بەرزى بەزىن ۋىبالى كۆۋەكان
نوسكەنوسكى تولە دىت و پۇيە ۋاپىچ دىكا
ھانەھانى تالايان دىتەن لە دوۋكۆرۈشكەكان

ئىنچا (موخلىس) بەرەۋ دەۋزى دى ۋىروۋى تىدەكا و ۋەنەيەكى ناسۋى دىگىشنى و
دەۋزى و دەۋزى ھەنگاۋەكانى گورج دىكاۋەزىيەكە دەلىت: بۇچى ناۋەستى؟ ۋادىارە
(موخلىس) قىنى لەۋەيە كە زىي گەۋرە كوردستان بەجىدىلى ۋىسوۋدى بۇخۇمان نىيە
و (كەناچە و تىترۋاسكەكان) ھاۋارپانە لەبەر نەۋەستانى. پاشان نەۋەستانى زىيەكە
بەخزمەتكردىنى بىگانە دەبەستىتەۋە، نەمەش لەۋەسەردەمەدا بۇزىرەكى مەزنى
شاعىرە و زىدە دىسۆزىيەتى بۇ نىشتەمانەكەي.

شاعىر لەم ھەلۋىستەي دا بە (پىرەمىرد) شاعىر دەچى كە پروۋبارى (زەلم) دەۋىنى
ۋىشەنى دەدا كە نەم پروۋبارەش كوردستان بەجىدىلى ۋىخاكى لماۋى بىگانە بەراۋەدىكات،
ۋەك دەلىت:

ناۋە جوانەكەي سەرجاۋەي زەلم	بۇچ بەھار لىلى و بايزان پىرتەم
ئەللى سەرجاۋەي بەختى كوردانى	لەسەردا ساردوسەر لە ناسمانى
سەرىنپىرمۈە بە لەم ۋىخاكى	بىگىر لەبارگەي سەلمانى پاكا
بىلى بەقۇربان تۆ ناۋت پاگە	بەمانخەرە پىي يەككىتى و چاكە

دىۋانى پىرەمىردەمەد رىسۋال ھاۋارپە ۱۳۴

(موخلىس) بەشۋەيەكى زەمقە زى دەۋىنى و بەراستەۋخۇ پىرسىارى ھۋى
نەۋەستانى لىدەمەكات ۋەلىت:

چاۋەكەم نەي ئاۋى شىرەن بۇچى ناۋەستى دەمى
زۆر لەمىزە ئارەزوۋمان دىدەننى تۆيە بەجان

ئاۋى شىرەن چەند بەشىرىنى جەۋابى داپمۇ

مىن گەخاگى خۇم بەجىنەنلەم لە رىق خىزم وگەسان

(موخلىس) زۇر غەشى نىشتەمانەگەى بوۋەموخەمى بۇ خواردوۋە و بەناۋاتى ئەۋە

بوۋە رۇزى سەرۋى كوردونالاي كوردستان بېيىن لىكۇتايى ژيانىدا لە دوو بەيتەكىدا

داخى ئەۋە دەخۋا گەدەمىرى و نابىيىن رۇلەيەكى كورد بۇتە پاشا:

مىن گەدەمىرىم غەمى گەۋرەم ئەۋەيە قەت نەگۇترا بەجە كوردى بوو بەشا

بەم پەيە(موخلىس)خەمى ژيان ومردنى خۇى وخەمى مال ومنداگەكانى ناخۋات،

بەلكو خەمى مىللەتەگەى دەخۋات گەگەسى لى نەبوۋتە پاشا و سەرگەدەوسەرۋك

دەۋلەتى كوردستان.

نىستاش لەلاپەرەكانى داھاتوۋدا چەند غەزەلىكى نىشتەمانى موخلىستان بۇ تۇمار

دەگەمىن و لەسەريان دەۋىيىن.

كوردى موسه ققف (۱)

ليرموه ياران شهوورپۇز يادى كوردستان دمكەم

زۇر غەربىي خاك وخۇل و سىبەرى داران دمكەم^(۲)

من نهخۇشم باي ومتمن كه هات بهچاكي پيى بلين

نارمزووى سىو و گەراز ومزمۇ و خوڭان دمكەم^(۳)

دۇ بهكەشك وكفتهوداندۇك به سلقى سەر بهروون

كەشكەك ودۆلمەو پلاويزۇر بىرى خواردنتان دمكەم^(۴)

گەنم و جو و كونجى و برنج نهفت وشەكروچام هەبى

خۇم بهسم بوخۇم، ج مەعنا روو له بىنگانان دمكەم^(۵)

(۱) له بهحرى رهملى مەشى مەخروولە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

(۲) واديارە (موخلىس) له كوردستان و شارى هەولير به دور كەوتوتەو و كوررەى غەربى جوشى سەندووه و يادى خاك وخول و هەموو خواردنكى كوردستان دەكاتەو و گونى نەداو تە كزى سەرواكانى وزوزبەيان به (ان)ى كۆ كورتايان هاتووه.

(۳) گەراز: گەلار، هەلرچكە، هەلرژە. مزمۇ: فەرىكە قەيسى.

(۴) دۆبه كەشك: ناوى چيشتىكى كوردەواربە و برىتبه له تىكەلەو كوردنى كەشك و گەنە كوتا، دواى ئەوەى كەشكە كە لەئاودە كرى دوسوريتەو.

كەشك: برىتبه لەو دۆبه تىرەى كەلەناو توورە گەدا (جاخ) خەست دەبىت و پاشان دەيكەنە سەلك سەلك و هەلى دەخەن تا ووشك دەبى.

داندوك بەسلى: ناوى چيشتىكى كوردەواربەو برىتبه له تىكەلەو كوردنى داندوك (ترخىنە) لەگەل سلقدا. داندوك: برىتبه له تىكەلەو كوردنى دوى تىر و (خەست) ساوار، پاخود ماست و ساوار، دواى ئەوەى وە كرهەوير دەيشىلن دەكرىتە سەلكى خىرو ووشك دەكرىتەو بۆزستان، جا بهوشكى و بهچايە و به چىشت دەخورى.

كەشكەك: بنبەنى سەلكە كەشكە، دواى ئەوەى كەشكە كە دەسون (كەشكولە)، بەنان و چايەو دەخورىت و جەورى تىدا نەماو.

(۵) ليردا (موخلىس) داواى خوژيان (الغاء ذاتي) دەكات، چونكە لەكوتەو ناوچە دوركانى دور لەشار خوژيان پىرستەكانى خوژيان داين دەكرد، نەمەش بنبەمايكى نابوررى ز، ر گرنگو هەر وولتاي پەپرەوى بكات نىشانەى پيشكەوتىتەى لەرووى نابوربەو.

قەۋمى كوردى شىرىبەجەي خۇم خوشىمۇي وەك پوۋى خۇم
 بۇ بەپىشكەۋىتن چىيان پىۋىست بى خىزمەتلىان دەكەم
 ھەر چ قەۋمىكى كە دەپىنەم لە كورد بى دىن ترە
 سا كەۋابى ھىز لە بەرزى وسەربەخۇ بوونىان دەكەم
 (موخلىسا) گەر كورد موسەققەف بىت و ئىشعاريان بوئ
 ھەرچى كوردىيى بەرك وكىسەي پەر دورو مەرجان دەكەم^(۱)

---

(۱) بەرك: بەرى، گىرفان. دورو مەرجان: مەبەست لىي شىعرە كە بە دورو مەرجانى
 چواندورە.

پیشکیشی کوردستان^(۱)

من که پیرم هر که سمیری مهنزمری شاران دهکەم
غم لەبۆ گەنجی دەخۆم وگۆتن وگریان دهکەم
عاشقی پاک گەر فەلەک بێتە مەسیفی دوور نییه
وامەزانە ئەو قەسە وازل بەبێ بوڕهان دهکەم
عاشق و مەعشوقی وەک مەجنون و لەیلای بێ غوبار
بوونە ئەستێرە لەناسمان شەو تەماشایان دهکەم^(۲)
لاوی وەک فەرهاد و وەک مەم چوونە پێزی قودسیان
من بە ناوھێنانی وان وادەردی خۆم دەرمان دهکەم
یا تەوائی رووت دهکەم، یا دەجمە نیو ئەگریجەکەت
گەر تەوائم لی مەنع کەن، روو لە کفرستان دهکەم^(۳)
رۆژی عیشقی کۆن نەماوە رۆژی عیشقی تازەم
رۆولە هەولێر وەرمەگێڕم روو لەباداوان دهکەم^(۴)
قەسری باداوان دەلێن بمردی بنی دەرھاتوو
گەر وەھابی چۆن ئەمن یاری لەگەڵ دەوران کەم^(۵)

-
- (۱) لەبەحرێ رەمەلی هەشتی مەخروولە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.
(۲) لە ئەفسانەی کوردیدا هەبە کە گویا لەبەلاو مەجنون هەرکەمردن، هەردوکیان بونە ئەستێرە لەناسمان، هەروەها وابوو کە سالی جاریک ئەم دوو ئەستێرە لە رۆژەلات و رۆژناوای دین و لێک تێدەپەڕن و هەرکەسێ ئەو شەو داوینیش و ئەو ساتە بێبی کەلێک تێدەپەڕن و لەکاتی لێک تێدەپەڕن هەرمەزێ بخوازی بۆی دەبی، جا عاشقانیش چاوەڕێی ئەو شەو دەکەن تا مەزای دڵی خۆیان بکەن.
(۳) واتا: موخلیس رووی یارەکی بەکەبە داناو و زولفەکەشی بەکفرستان، جا ئەگەر نەهێلن تەوائی رووی بکا ئەوا بەرەو کفرستانی زولفی دەچیت، چونکە زولفی بەشەو وەکو کفر کەدۆی باوەرە رووناکیان.
(۴) باداوان: گوندیکە دەکەوتە رۆژەلاتی هەلێر و نیستا بوونە گەرێکێک لێی.
(۵) لەسەری باداوان: ئەو قەسری (مەلا ئەفەندی) یە کە بەگۆڕەوی بەیتە شەعری کاتی خۆی فەتەیکەکی نوسیویەتی (هەذا قصر ابی بکر) بەحیسانی: نەبیجەدب دەکاتە ۱۳۳۲ ک/ ۱۹۲۳ ع دروستکراوە و لە ۱۹۶۴ لەدوای سوتاندنی قەسرە کە روختراوە و گەلی کتیی بەنرخێ تێدا فەوتاو و دزراوە. ئەم زانیاریانەم لە ماموستا (رەشاد موفقی) وەرگرت.
(*) (مەلا ئەفەندی): ناوی مەلا ئەبوبەکرێ کۆری حاجی عومەر بوو، لە ۱۲۸۰ ک لەدایکبوو و لە ۱۳۶۱ ک/ ۱۹۴۲ ع وفاتیکردوو. ئەم زانیارە لە گوندی باداوان دادەنێشت و پایەکی بەرزێ کۆمەڵایەتی و زانیاری هەبوو، مەلایەکان زۆریان لەلای ئەو ئیجازەیان وەرگرتوو. هەولێر، تەحسین چێچۆ ز شیرزاد قادر، بەغدا ۱۹۸۵، ۳۰۲.

قەسرى باداوان بىلات بوو بۇ ملووكان سەردەمى

ولما، من لەمۇ رقە واخۇم بەبى ياوان دىگەم^(۱)

با لەباداوان لەبۇ لاى نىشتىمان بادەپنەو

نىشتان سەد قەھرەمان و رۆستەم قوربان دىگەم^(۲)

ھەركەسى مۇژدەم بىداتى نىشتان ئازاد بوو

باغەل و بىرگى لەنەشعار پىر دورو مەرجان دىگەم

خۇشترىن چىشتە لەدۇنيا سەربەخۇيى (موخلىسا)

بى لەدىن، دۇنيا ھەموو پىشكىشى كوردستان دىگەم

(۱) بىلات: بارەگەي پاشا، والا: سەردەمىك مەلىك دەھاتە ناو ئەوقەسرەودەبوھ مېوانى مەلا نەفەندى، لە ۱۹۲۴ع (مەلىك فەيسەلى يەكەم) ھاتە باداوان و لە ۱۹۴۱ مەلىك فەيسەلى. بچووك لەكەل دايكى و پىلكەكانى لەترسى (رشىد عالى گەيلانى) ھاتە باداوان. ئەم زانىارىم لە مامۇستا(شاد موفقى) وەرگرت. باوان: باب و بايران.

(۲) قەھرەمان: پالەوانىكى كۆتى ئىران بوو لەشائامەدا ناوى ھاتوو.

فرەنگ عەمىد/ص ۸۰۳

رۆستەم: پالەوانىكى كۆتى ئىران بوو كۆرى زال بوو، لەكاتى كەيقوبادو كەيكاس و كەيقوسرەودا جەنگى لەگەل تۆزانیەكان كوردوو، لە ئەنجامدا (شغادى) ھاورپى چالنىكى بۇ ھەلەكەند و بەنەسپەو تىكەوت و مرد.

فرەنگ عەمىد/ص ۱۱۲۹.

(موخلىس) ھەر بەتەمەي ئەوھەبو كە مۇدەي سەربەخۇيى كوردستانى بى بىرى و بەلەي ئەوھە خۇشترىن شت بوو لەدۇنياو ئامادە بوو جگە لەبىروباوېرى ئايىنى ھەموو شتىكى بەقوربان بكا.

شاعىر پىشكىنى ئەوھى كوردوو كەلەوانەبە سەربەخۇيى نىشتان لەسەر حسى دارمانى پەيكەرى بىروباوېرى ئايىنى بىت، بوئے ئامادە نىبە ئايىنەگەي بەقوربانى ئەم سەربەخۇيە روالەتەبە بكات.

وولات ھەي وولات^(۱)

لەقەسیدەمەکی درژیدا (موخلیس) خوشەویستی خوی بۆ نیشتیمانەکەي دەردەمپرئ، سەرما یمو گوندە دەستپێدەکات کەژێدگای بوو و ھەرچەندە ئاوەکەي سوپر بوو بەلام لای ئەو دەرمانی دەردان بوو.

ئەم قەسیدەيە باسی ژبانی شاعیر دەکات لەسەرماو تاکو بوونی بەمەلا و ئیجازە وەرگرتنی و دامەزراندنی لە گوندی دووسەرە بەمەلا. پاشان باسی ئاغای ئەو گوندە و کۆرەکانی دەکات کە دڵسۆزی گوندەکەي خویان و کوردستان بوونە.

ئێمە لەم قەسیدەيەدا تەنیا ئەو بەیتانەمان ھەڵبژاردوو کەبۆنی خوشەویستی نیشتمانیان لێدیت. ئەمەش چەند بەیتیکە لەو قەسیدەيە:

وولات ھەي وولات کەینێ بێتینم	دەست لەھەماسەي پەشت وەرینم ^(۲)
من جینگەي پێشوم شۆرە زەردکەيە	ئەو شۆرە زەردکەي کە نەنناویمە ^(۳)
دێیەکی زۆرەزۆر خوش ھەوایە	ئاوەکەي شۆری وەک دەرمان وایە
پێشەي کوردانە لەوئ وابوو	ھەرکەس مەردارێی بۆ قەراج چوو

(۱) ئەم قەسیدەيە لەسەر کێشێ خۆمالی کوردیە و (۱۰) بەرگەيە: ۱۰=۵+۵.

(۲) ھەماسە: پەشتتیکێ زیو یان زێرە و ژن لەپەشێ خویان دەبەست.

لێرەدا (موخلیس) کوردستانی بە ژێکی شوخ و نازدار داناو کە ھەماسەي لەپەشتە و لەوێش دەپەوێ لەبارەشی بکات و بەسینگس خۆیەو بەگرت، ئەمەدە کەوێتە خانەي بەگیانکردنی بی گیانەرە.

(۳) شۆرە زەردکە: دێیەکە لە کەندێناو و سەر بە ناحیەي دیەگەيە لە کوردەوارێ بە (شۆرە زەردکە) بە ناویانگە لە لایەنی فوتوئێلێجیو لە (شۆرە زەردکە) راستو، چونکە (ت، ک) کەن لەگەڵ پەکدی دەگونجین.

من ومك ئیستا کووم بهمر بهمنالی	خاك ونتمهوم كهوته خمیالی ^(۱)
دیتم كه خاك ونتمهومی واحاك	بویته ژیر دهمتی دوژمنی ناپاك
دل جرای بهزم و رهزمی کوژاوه	بوئه ههموو دم تمنیا و داماو ^(۲)
به لئان گمزانیم رپی دمر چون دووره	به خووم خووم ون گرد غم بوو به شووره
وام نمکرد بجمه بهندی و تمویل	دوژمن پیتم خوش بی پیتم بلین: دیله
خووم تموانمدا زور بهدمست و برد	گهرچی همزار بووم خویندتم دهکرد ^(۳)

.....

وولتمان خوشه هیچ عمیبی نییه	بسته خاکینکی بی فایده نییه
یا کشت و کیتله یاخو پاوانه	یا رهم و باخه یا دارستانه ^(۴)
نمو فانیدانهی لهسمر پشت ههنه	سهیری نیوزگی پهکسمر مهعدنه ^(۵)
وولتی نیمه ومك دار گول وایه	گول بو بیگانه، خار بو نیممیه
بیگانه وایکرد نایی و متمنمان	به زمانی کوردی بدوی لهگه لمان
بست به بست خاکمان که شفی گرایه	نمونهی ئیستا له نهو روپایه ^(۶)

(۱) کووم: چوتم. (موخلیس) همر له منالیه وه خوشه ویستی نیشتمانی له میشکدا بووه و ههستی به زوژ و ستمی داگیر کەر کردووه، نهمش بز منالینکی دهشته کی ههتیو جتی پرسیار و سهرورمانه.

(۲) شاعیر که بینی وولتی داگیر کراوه، نیدیچرای خوشی و شادی کوژاوه تهوهر خهم و پهژاره دایگرتووه و دلی ناره حهت بووه و نوقرهی نه گرتووه.

(۳) وانا: موخلیس که ههستی کردووه رپی رزگار بوون له دهست دوژمن دوروه، بوئه رینگهی بهخوی نه داوه به نه خویندهواری بختینهووه و وه کو نازه ل بخریته تهویل و ده دیل بکریت، بوئه تانی لهخوی داو سه ره پای ههزاریه کهی چووه بهرخویندن، چونکه رینگهی خویندن روشتن و کورتلین رپی رزگار بوونه.

(۴) کشت و کیتل: کشت و کال به پای من (کشت و کیتل) له (کشت و کال) راسته چونکه (کیتل) ره گی چاوگی (کیتل) و. پاوان: له وه رگا.

(۵) جوژه لادانینکی ریزمانی له (لهسمر پشت ههنه) ههیه، ده بویه (لهسمر پشت ههیه) بویه، به لئام له بهر کیشه کهی (ی) قرتاوه.

(۶) وادباره موخلیس ناگاداری همولی روژ ناوایه که ده یانهوی ههموو کوردستان به تاییهتی و روژه لاتی نیسلاهی به گشتی بزانی، بوئه له پهنای روژه هه لئانه کانه وه ههموو جوژه کارنیکان له بجم داوه و له وانیش شاره زابوون له جوگرافیا و شوینی کازاکانی نمو وولتهی که رووی تپه کهن، نهمش بوتهووی له کاتی داگیر کردنیان زوو نمو شوینانه بگرن و بهارترن.

شەقلى كىردوۋە شەقلى مەشكىنە	لەخۆت خۆش بىبە ئەوجا بىشكىنە ^(۱)
بەبەردى خۇمان سەرمان ئەشكىنە	بەنەوتى خۇمان ئەمان سوتىنە
دەمان خىگىنە بە دىچلە و فورات	ويچدان چۆن واپە خوا لەناوت بات
ھەروەگە زېروو دەمىزىن خىنمان	دەرنەگە وىتەن جىگەى بىرىنمان ^(۲)
وولات ھەى وولات كەينى بىبىنم	دەست لەھەياسەى پىشتت وەرىنم
رەوومەتت ماچ و نىۋ دەمت بۆن كەم	بەدىتنى بەرزىت جاۋى خۆم رۆنكەم
وولات ھەى وولات لەناومەپراستت	دەشتى ھەولېرو چىاى بەپراستت
سەپرى گىۋان كە گزى بوۋاران	دەل دەلەرزىن ھەروەك نازداران
ھىندە جى زەر دەھىندە جى سۆرە	ھەندە جى سەۋزەھەندە جى مۆرە
ھىندە جى ناگىر ھەندە جى نوورە	پاك و خاۋىنى ۋەك كىۋى توورە ^(۳)
ھەندە جى سېى ھەندە جى شىنە	چۆن تەخمىن بىكەى ھەوراز تەخمىنە ^(۴)

(۱) شەقلى: دارىك برو بەقەد مالىيەك و چەند نەخشى لەسەر رەۋەكەى كراپرو، پىۋاى ناغا (سەركار) دەھات و رەۋسەكەى بى موز(شەقلى) دەكرد نەخۋ جوتبارەكە يان پەكىكى دىكە لىى بەزى.

رەۋسە: كاتى گەم يا جىز كە لەكا جودا كراپەۋە، بەگەغەكە يا جوتەكەيان دەگوت رەۋسەگەم، رەۋسە جىز بەكايەكەشيان دەگوت: تارمەى كا، رەندەى كا.

ۋا:ا: نەۋرۋپەكان ھەمو شۋىتەگىرنگەكانى وولاتەكەمانيان شەقلى كىردوۋە نەۋەى بېۋى شەقلىكە بىشكىنەت دەپ دەست لەخۋى بىشۋات و لەناۋ دەچىت.

(۲) زېروو: زەرۋو. كىرىكى رەشى ئاۋى دەم تېزە نەگىر تە جەستە بىز ھەلمىزىنى خوتىنى پىس. لەرەھەگى خال ل ۲۳۰.

ھەروەھا زەرۋو بىچىتە ناۋ زارى ھەركەسى، بە ئاسمانى گەروۋپەۋە دەنوسى و خوتىنى دەمىزى و نەگەر چارەى نەكرى ۋە نەنەھىر تە دەپكوزى.

(۳) دۋاى نەۋەى شاعىر باسى دەشت و كىۋەكانى كوردستان دەكات بەتايەتى لەبەھاران كە نەۋ ھەموو گول و كۆلۈكە رەنگاۋرەنگە تىكەن يەكۆرى دەپن و دىمەنيان بە ژىكى رازاۋە دەچىت، ئىنجا جۈزە پىروزيەك دەداتە كىۋەكان و بەكىۋى توورى دەچوتى، نەۋ كىۋەى كە نوورى خۋاى لىدەر كەوت.

كىۋى توور: نەۋ شاخەپە كە ھەزرىتى موسا موناچاتى لەگەل خوداى مەزن كىرد و داۋاى لىكرد خۋى نىشان بەدات، ئامازەپە بەم ئايەتە ((ۋا جاء موسى لىقاننا و كلمە رەۋە قال رەبى ارانى انظر اليك، قال لن ترانى ولكن انظر الى الجبل فان استقر مكانه فسوف ترانى، فلما تجلى ربه للجبل جعله دكا وخر موسى صعقا فلما افاق قال سبحانك تبت اليك وانا اول المؤمنين)) الاعراف/ ۱۴۳.

بمهشتی کوردان داممزراره رێك	بیری نایگاتی هیچ موهمندیسیك
دهشتی قهراجی دهشتیکی پانه	جیی پراوگهران و چاو غهزالانه
سهیری بوواران چهند رهنگاوپهنگه	شوقه‌ی بووگانه پر شوخ و شهنکه ^(۱)
چین چین تهماشا هۆبه‌وپه‌شماله	نمو هه‌موو هۆبه پر گج و کاله
نمو گیزی پرووگمش وهك خونه‌ی سه‌هر	هه‌رجی ده‌بینی مه‌یلت ده‌خته سه‌ر
هه‌ر له‌دووگهان نهمن عهدالم	بێ گج و کالان بێ ده‌نگ و لالم ^(۲)
به‌چه خوشناوان سه‌رسو‌رده‌مین	خوت گهر بێیه‌وه دل جی ده‌مین ^(۳)
نمو رهمز و باغی و ناسك و نازدار	نمو کتوی به‌رزی هه‌زار به هه‌زار
ئهو میوه‌هاتی له‌وێ بار ده‌که‌ن	لوبنان و تانیف شه‌رمه‌زار ده‌که‌ن
وولات هه‌ی وولات گه‌ینی بتبینم	ده‌ست له‌مه‌یاسه‌ی په‌شت و هه‌ربینم
روومه‌تت ماچ و نیو ده‌مت بۆنکه‌م	به‌دیتتی به‌رزیت چاوی خۆم بۆنکه‌م

(۴) ته‌خین: گوتره، جه‌له‌یی. دیاریکردنی شق به‌هۆی برچون و گومانه‌وه.

(۱) شوقه: نمو ژووره‌ی بوک ده‌رازرتیه‌وه.

(۲) وادیاره مه‌خلیس نهم قه‌سیده‌ی له‌سه‌رده‌می لاوتیدا داناره و نمو کاته‌سه‌ر به‌رپازی نه‌قشه‌ندی نه‌بووه، چونکه عهدالمی دوو گج و کالانه‌ویی نه‌وان زمانی لاله.

(۳) لهم به‌یته جوژه لادانیکی رێزمانی به‌رچاو ده‌که‌وی له (به‌چه خوشناوان)، مه‌به‌ستی نه‌وه‌یه بلی (به‌چه خوشناوه‌یان)، به‌لام له‌به‌ر کیشی به‌یته‌که ناوه‌که‌ی به‌کاره‌یناوه (خوشناوه) نه‌ك ناوی شوین (خوشناوه‌تی).

لهم قه‌سیده‌یه‌دا شاعیر وه‌سفیکی نایابی کوردستان ده‌کات به‌ده‌شت و کتویه‌وه، به به‌هارو هاوینه‌وه، به کانزا و به‌روبویمه‌وه، وه‌سفه‌که جوژه پێه‌نانیکی پێه‌ دیاره، به‌لام نه‌میش له‌به‌ر خوشه‌ویستی وولاته. قه‌سیده‌که دوور و درێژه و ته‌نیا نه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی به‌خوشه‌ویستی کوردستانه‌وه بوو تو‌مارکراوه، نه‌وانی دیکه په‌شتگرتی خراوان. (قه‌سیده‌که له‌گو‌فاری کۆری زانیاری کورد، ۱۹۷۳، به‌رگی یه‌که‌م بڵاوکراوه‌وه).

کورډ^(۱)

قەومی کورد بۆج ئۆیۈ قەت نابنە برا
بەسیەتی پشتتان لەدونییا دابرا
کوردی ئێران و عێراق و تورک و شام
بۆلە وەقتی خۆی وەها جی جی کرا
بۆچی یەک ناگرەنەو یەک پارچە بن
چەنگە باز بن بۆ هەموو لا ناشکرا
بێ سیاست گەس نییە هەر ئۆیۈنە
وا لەتاریکی دەسورێن بێ چەرا
چاوەڕێم ئالایی کوردان هەلکەری
هەرجی هات پێشکەوت و ئالای هەلکەرا

---

(۱) لەبەحرێ رەمەلی شەشەمی مەخرووفە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

(مۆخلیس) لەم غەزەلەدا ڕوی دەمی لە میللەتەکی دەکا و دەپرسی: بۆچی نابنە برا
نە ی کوردینە؟ پاشان دەپرسی: بۆچی کوردستان دا بەشی سەر ئێران و عێراق و تورک
و شام کرا و بۆچی یەک ناگرەنەو، هەرچەندە وەلامیکی راستەوخۆی نەداوەتەو،
بەلام بەشێوەیەکی ناپاستەوخۆ ھۆتەکی بۆ نەبوونی سیاسەتی دەسەڵاتدارەکاندە
گێڕێتەو، کەواتە شاعیر ناگاداری ڕووداوەکانی کۆن و تازە یە بۆتە گەلی نەبوونی
زمانی سیاسەتیان لێدەکات.

مۆخلیس وادیارە بەدواداچونی سەر بەخۆی میللەتانی ھەیە، بۆتە چاوەڕێی هەلکەردنی
ئالای کوردانە هەرچەندی خۆی نەیدی بەلام ھیوا و ئاواتەکانی ھەندێکی ھاتەدی کە
هەلکەردنی ئالایە.

لەلایەکی دیکەو گەلیان لێدەکات کە سەرکردەکان سەر بۆتە کۆری دانانەوتن
و ناکوژن، نەمەش دووبارە کردنەوێ ھەمان بیرو پای ئەجەدی خانی و حاجی قادری
کۆتییە.

ناته‌بابی پستی کوردانی شکاند

بو سەروکی کەس بە کەس نایته را

هەر دهمان وی باری خەلقى هەلگرن

ناوھا بن نابنە خاوەن سەهرا^(۱)

قەت مەلێ بێ دینە کوردی وا نەزان

کورد لەبێ دینیشموه هەر باشخرا^(۲)

چۆن سەروکی کورد دەبێ بیگانه بێ

بو پشیلە قەت بەزی بێ نەسپێرا^(۳)

با سەروک کورد بێت و خۆیت هەلمزێ

نەک بەبیگانه بلێن کورد لێی درا^(۴)

(موخلیسا) نێزیک بوووە گویت لێ بیی

سەرپەخوویی وا بەکوردستان درا^(۵)

(۱) وادیاره خزمه‌تکردنی بیگانه له‌لایەن کوردەوه میراتیکه بزمان ماوه‌توه و موخلیس پیمان راده‌گه‌یه‌نی هه‌تا خزمه‌تی خۆمان نه‌که‌ین نابینه‌ خاوەن سەراوده‌وله‌ت. بیگومان نەم گه‌یه‌ش له‌سەرکرده‌کانی کورد ده‌کات چونکه‌ ره‌ش و ڕووتی میلله‌ت هه‌یجی له‌ده‌ست نییه‌ و نه‌وان ئاراسته‌ی ده‌که‌ن و دیجوڵێن.

(۲) شاعیر هه‌نده‌ داخداروه‌ له‌ کورد و سەرکرده‌کانی، بۆیه‌ ده‌لی: وامه‌زانن کورد له‌بەر بێدیی نه‌یوکه‌ خاوەن ده‌وله‌ت، نه‌وروپا زۆر نه‌کورد بێ دینره‌ به‌لام له‌ ڕووی زانسته‌وه‌ پێشکه‌وتوووه‌ و گه‌یه‌شتونه‌ته‌ مای خۆیان، که‌چی کوردی نه‌زان گه‌ر بێ دینش بێ له‌نه‌زاننه‌وه‌یه‌و خاوەن زاسی دنیایی نییه‌ تا‌کو کاروباره‌کانی بێ ڕێک بخات.

یاخود موخلیس مه‌به‌ستی نه‌وه‌یه‌ بلێ: سەرپه‌خوویی میلله‌ت په‌یوه‌ندی به‌ به‌دیی و بێ دینیه‌وه‌ نییه‌ و نهم مه‌سه‌له‌یه‌ شتیکی دنیاییه‌ و هه‌ول و خه‌بات و له‌خۆ بورده‌یی گه‌ره‌که‌.

(۳) شاعیر پێی سه‌یره‌ که‌ سەروکی کورد بیگانه‌ بێ، نهمه‌ش له‌به‌ری دڵسۆزی شاعیره‌ بۆ نیشتماله‌که‌ی، دوا‌ی دی نیشتمان به‌ به‌ز ده‌چوێ و سەروکیش به‌ پشیلە و له‌وجا ده‌لی: نایا پشیلە به‌زی بێ دسپێردری که‌ ئاگاداری بکات؟ بیگومان نه‌خێر. پشیلە له‌وه‌تی هه‌یه‌ به‌زخۆزه‌، سەروکی بیگانه‌ش پشیلە ناسایه‌.

(۴) موخلیس دوور ده‌روانی و پشینی نه‌وه‌ده‌کات که‌ ڕوژێک له‌ڕۆژان کورد سەروکی ده‌بێت و دادپه‌روه‌ری به‌رپا ناکات، به‌لام شاعیر هەر پێی ڕازیه‌ و پێی له‌ سەروکی بیگانه‌ باشه‌.

(۵) موخلیس پێی وایه‌ سەرپه‌خوویی کوردستان نزیك بووه‌، که‌واته‌ شاعیر گه‌شینه‌ و باوه‌ری به‌ میلله‌ته‌که‌ی هه‌یه‌ که‌ ژێر ده‌ستی قبول ناکات.

شيعرى كۆمەلەيتى

موخلىس پۇلەي كۆمەلگاپەكەي خۇي بوۋەھەرگىز لىنى دانەپراۋە و بىزارى
لىنەكردوۋە، لەگەل نەو خەلگە رەش و پروتە ژاۋەموتا تۈانيويەتى بە نامۇزگارى و
شيعرەكانى رېنگەي راستىي پىيان نىشانداۋە و چەۋتەكانيانى ئاشكراكدوۋە و
چارەسەرى بۇ داناۋە.

لە ووتووئىزو ھەلسۈكەوتدا زۇر نەرم ونيان بوۋە وبەپىي ئاستى پۇشنىبىرى نەو
خەلگە لەگەلپان دواۋە. گەللى لە شيعرەكانى پەخنەنامىزن و پەخنەكانىش بەزۇرى
ناراستەي چىنى كاربەدەست كراون، جا چ كاربەدەستى رەسمى يان كۆمەلەيتى ياخود
زاھىد وشىخى تەرىقەتەكان.

نىستا لەولاپەرەنەي گە دادىن چەند غەزەلىكى شاعىر تۇمار دەكرىن و نامازە
بەلەپەنە كۆمەلەيتەكانيان دەكەين.

ویرونه‌دهب^(۱)

یاری گمسی ناکا فه‌له‌ک تا ناکمسی وسفله همبی
بموکسمی نادا پرووت، مشهوربی ویرونه‌دهبی^(۲)

همرگمسی چهرخی فه‌له‌ک کردیه فاروونی زهمان
همر تماشای بکه بوخوت و مهرسه سه‌به‌بی^(۳)

بی بوخار نابی ج به‌حر و بی دری نابی ج گول
وه‌ک چرای موستفایی و دووکه‌لی بوولمه‌به‌بی^(۴)

-
- (۱) له‌به‌حری ره‌میلی هه‌شی مه‌حزووفه: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.
(۲) رووت: ناوبانگ، نرخ. ویر: نه‌دهب، گرانی له‌خوړه‌وشتدا.
واټا: فه‌له‌ک هدرکه له‌گه‌ل مروثی سفله ده‌گوځی و نه‌وکسمی خودان په‌وشی به‌رزبی
ناوبانگی ناداتی. لیرهدا مه‌به‌سی له‌فه‌له‌ک ده‌سه‌ل‌تدارانی نه‌و سرده‌مه‌یه نه‌ک
شه‌ووړوژی لاسایی.
(۳) فاروون: ده‌ولمه‌ندیکي جوله‌که بووه‌وکوری مامی حه‌زرتی موسا بووه، له‌خوبایی
بووه‌وخواش قبی لنگرتروه، دارایی و سامانی به‌ناخی زه‌ویدا بردووه. قصص الانبیاء،
اسماعیل بن کثیر، ص ۴۲۰-۴۲۳.
هدرومه‌ها فاروون ناما‌زه‌یه به‌نایه‌تی ((ان قارون کان من قوم موسی فبی علیهم واتیناه من
الکنوز ما ان مفاتحه لتوء بالعصبة اولی القوه.....)) القصص/۷۶.
هه‌ندی جار هه‌ندی کس خودای مەزن به‌لشاور نیعمه‌ته‌کانی خوی به‌سهردا
ده‌وژنی، که‌چی نه‌و له‌جیاتی سوپاسگوزاری خودا کولرانه‌ی نیعمه‌ته‌کانی
ده‌کارموسه‌حقی قبی خودا ده‌یت و له‌ناوده‌چی به‌سامانه‌وه.
(۴) چرای موستفایی: مه‌به‌ست نایبی نیلامه، لیرهدا پتجه‌وبه‌خشی نارټک له‌نیوان
(به‌حروگول) و (چرا و له‌هه‌ب) دا هه‌یه، واټا به‌حرو له‌هه‌ب، گول وچیا. دري: درک.

ههركهسێ خۆی نهوێ بۆتۆبیه خاکی بهری پێی
كۆرده یاخود عهربه بۆ چته نهسل و نهسهبی^(۱)

(موخلیسا) یار ههیه لوتفی بهزمان و بهقهلم
نابی هیچ شوکری لهبیر بکړئ بهکوردی و عهربی^(۲)

---

(۱) واتا: تۆ سهیری کردوهی مروڤ بکه وحهقت لههه گهزی نهیت، نهگهر باش بوو، بیه
خاکی بهری پێ. نهمه ئاماژهیه بهم ئایهته ((بأيها الناس انا خلقناکم من ذکر و انثی
وجعلناکم شعوبا قبايل لتعارفوا ان اکرمکم عند الله اتقاکم) الحجرات/ ۱۳.
ههروهها ئاماژهیه بهم فهرمودیهی پتغمبر(ص) که دهفهرموی ((خير الناس انفعهم للناس))
فیض القدیر، المناوی، ص ۴۸۹.

(۲) واتا: موخلیس مه بهستی له یار شیخ مستهفای نه قشبه دیه که رابهری بوو، چونکه زمان و
قهلم هتایه بۆ نهو که نویسنیشی هه بوو.

به مجۆزه شاعیر رهخه له چینی دهسهلاتدار دهگری که پشتی مروڤی سفله و کهم
وێ ده گرن و لهههچ هوه بهرزی ده که نه وه دهسهلاتی پیده به خشن، پاشان نامۆز گاریمان
دهکات که بینه خاکی بهری پێ نهو که سانهی که بهرزه وهندی گشتیان دهوێت جا
لههه میلله تیک بن گرن گ نیه.

پلکه سهوهر^(۱)

نمبه مەندیل و حەلالی بەشەری	نەبەمکەسک و نە بەریش موعتەبەری ^(۱)
مەگە ئیزهاری ویلايەت بە درۆ	دەمی ناگا بە برنج کەربە کەری ^(۲)
کە بە حاو پێت نەکرێ بچیه چیا	دەبی بێ حاو بکرێ بچیه سەری
مەخە سەر زار و دەمی خۆت قەسەیی	کە نەزانی چیه نەفەح و زەرەری ^(۳)
قەسەییکی مەگە لای ئەهلی شعور	کە لەتوو زێدە بی قەدر و قەدەری ^(۴)
بەهەولەدان دەرگەیه ئەهلی هونەر	بە قەسە هەر کۆری پلکه سهوهری ^(۵)

(۱) لەبەحرێ رەمەلی شەشی مەخبونی مەحزومە: فاعلان فعلان فعلن.
نەم غەزەلە رەخنەیهکی کۆمەڵایەتیە و لەشێخێک یان سەیدیکی مەلاو حاجی گیراوە و
وادیارە ئەو پیاو قەسە و کردەوی یەک نەبووە و بۆیە شاعیر هیچ رێژێک بۆ مەندیل و
حەلالی و شالی سەوزو ریشی درێژی دانانی و بەمروفتی نازانی و دەختاوە رێژی
درێژەکانەوه.

(۲) حەلالی: چەفیدی حاجیان. کەسک: شالی سەوزی سەیدە کە لەپەشت دەبەستێ یان
لەسەر دەنرێ.

(۳) ویلايەت: زاراوەیهکی سۆفیانەیه و پلەویایە کە سۆفی لەمەقامی فەنا وەستانی
بەحەقەوێهە ویلايەت دور بەهە: ویلايەتی گشتی کە هاوبەشە لەتیوان باوەرداران،
ویلايەتی تایبەتی کە تایبەتە بە رێبوارانی گەییو کە لەحەق فانی بووینە و بە حەق
ماونەتەوه. فرهنگ اصطلاحات عرفانی، د. سید جعفر سجادی، ص ۷۹۱.

واتا: تۆ کە شایانی ویلايەت نیت بە درۆ خۆت وادەرمەخە کە شایەنتە، چونکە برنج
شایانی کەر نیە و کەر دەبی جو بختوات.

(۴) نەم بەیتە ناگازەیه بۆ نەم پەندە کوردیه ((قەسە بیگێژە، بییژە، بیوێژە)). پەندی پێشینان،
شیخ محمدی خاڵ، ل ۳۱۰.

(۵) نەم بەیتە نامازەیه بۆ نەم پەندە کوردیه ((قەسەیهک بەکە کەلێک بگری، مەنێک بپێو
سەر بگری)) پەندی کوردی، خاڵ، ل ۳۱۳.

(۶) نەم بەیتە نامازەیه بۆ نەم ئایەتە قورئانی یوروز ((وان لیس للأنسان الا ما سعی و ان سعیە
سوف یری)) النجم/ ۳۹-۴۰.

شاعری پێی وایە کە خوەملێکێشانی بەقەسە لەپلە و پایە مەرۆژ نزم دەکاتەوه و لێزەدا
(کۆری پلکه سهوهری) بۆ پایە نزمی مەرۆژ بەکارهاتووه، چونکە لەناو کوردەواری
واباو کە کۆری بەهاوکی هەلبێری نەک بەدایکی، خوێ جاری واش هەیه کە ژن
سەرکردایەتی مالت دەکا و بەسەر پیاو کەیدا زالە. بەلام لێزەدا موخلیس مەبەستی لە
کۆری پلکه سهوهر بۆ پایە نزمیە.

که نمتوو ههروهکو ژن نهچیه دهرئ	به چ توو ههروهکو نههلی هونهری
وهمکو پهك نین خهزمف و دوری سهدهف	که نمتوو فهرقی نهگهی جانهوهری ^(۱)
بهتهمای غونچه بی ساتئ مهخهوه	بگره دامهنی بادی سهههری
دلی خوت پآگره بو پار چ دهکا	ههرهسی شاهی مهبزوه له دهری ^(۲)
به قسه (موخلیس)ی بی نوور و نهزهر	وهمکو شهخسیکی بهنوور و نهزهری

---

(۱) خهزمف: کاسه و گۆزه‌ی قور که له کووره سورکرا بیهوه.

دور: مرواری گه‌وره. سهدهف: شتیکی سهی سهخق بریقه‌داره قۆبچه و شتی تری لینه‌روست ده‌کری.

(۲) والئا: تو که له‌ژیر بالی شتیخی ته‌ریقه‌ت دای، دلی خوت به‌هری، چونکه تو وه‌کو نیشکچی ده‌رگانه‌ی پاشا وایت، نابی بیزویت و بروی.

باربەر^(۱)

گهر بېيته باربهرت، باری مه‌که ^(۲)	ځمت له‌کمال نینسانی کم باری مه‌که
غهمبری سفلہ گهر که‌سینکت ده‌ست نه‌که‌وت	گهر له‌توفان دابی هاواری مه‌که
چاکه ههر چاکه له‌کمال سفلہ‌ش بکه	ماره نه‌مما ځمت برینداری مه‌که ^(۳)
عاقلیکت ده‌ستکه‌وئ بیکه به‌دوست	ځمت له‌دوستایمتی بیزارۍ مه‌که
(موخلیسا) ههر باری تمنیایی بکه	پیت نه‌لیم چیدیکه لاساری مه‌که ^(۴)

(۱) له‌به‌خوږۍ وسمغلی شمعی مه‌خزوومه: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

(۲) کم: کم. ناماژه‌به بوّ نه‌م فهرموده‌به ((انما مثل المجلس الصالح وجليس السوء كحامل المسك و نافع الكبير، فحامل المسك اما ان يحذيك واما ان يتناح منه واما ان تجد منه ريحا طيبة، و نافع الكبير واما ان يحرق ثيابك واما ان تجد منه ريحا خبيثة))، قبض القدیر/ج ۱، ص ۴.

له‌نیوان (باری و باری) ږه‌گزدوژی لاحق هه‌به.

(۳) له‌نیوان (سفلہ و مار) دا لیکچواندنې هه‌ختاو هه‌به.

شاعر داوا ده‌کات که چاکه له‌کمال سفلہ‌شدا بکه‌ین و خورابه‌ی له‌کمال نه‌که‌ین نه‌مه‌ش پتچه‌وانه‌ی نه‌م په‌نله کورده‌به که ده‌لې (نان به‌ به‌سه‌گ مه‌بله به سفلہ). په‌ندی پشینان له‌شعری کوردیدا، که‌ریم شاره‌زا، ل ۱۴۰.

(۴) موخلیسا هاوړتیه‌ی عاقلی یی چاکه چونکه زیانی لئ نابیی، گهر عاقل به‌ده‌ست نه‌که‌وت داوای ژبانی ته‌نیایی و دووره‌په‌ریزه‌کا، چونکه له‌مو کاله‌دا ده‌توانی خوږی له‌زمانی زمان درېژان به‌ارتیږی.

ناکەس^(۱)

لهو زه مانه گوێ مه ده خوتبهی خهتیب	جوببه کهی دهفروشی بۆ مهی (عن قریب)
ومعزی وهک ناگر له دهه دێته دهی	قهلبی ساردی کاری لێ ناکا لههیب ^(۲)
ههر له بۆ دونیا به حسی دهن دهکا	دۆستی راستی کهس نییه دهنی غهیب ^(۳)
کهس نییه بۆ یاری ئه ورۆ دهست بدا	ههرچی دێ بۆ کاری خۆی ئه تدا فهیب
ناشنایی قهت له گهه ناکهس مه که	گهر له دونیا قات بێ ئینسانی نه جیب ^(۴)
ههر که سێکی عیشقی دونیای کهوته سه ر	ده رده چیتن کاری ناکا هیج ته بیب
(موخلیسا) خوت تالیبی دنیا مه که	نهک بپی پۆزی هیامهت بێ نسیب ^(۵)

(۱) له به حری ره مه لبی شه شی مه قسوره: فاعلاتن فاعلاتن فاعلان.

شاعیر رووی ده می له و وتاری بێژانه ده کات که گهره و کرده و هه یان یه ک نییه و سه ر قۆزی بن ئالۆزن و له په نای دین دنیا ده خون.

(۲) نهم به یته ناماژه به بهم نایه ته ((یا ایها الذین امنوا لم تقولون ما لاتفعلون کبر مقتاً عند الله ان تقولوا ما لاتفعلون)) الصف/۲-۳.

له نێوان (سارد و له هه ب) دا دژیه ک هه یه.

(۳) وایا: دینه کهی بۆ دنیا ده فروشی. ناماژه به بهم نایه ته ((ولا تشعروا بعهد الله ثمناً قليلاً انما عند الله هو خیر لکم ان کتم تعلمون)) النحا/۹۴.

لێره دا (تشرۆ) به وایای فروشتن دیت و جیاوازی له گه ن کړیندا نییه. المصحف المفسر، محمد فرید و جدی، ص ۳۵۹.

(۴) قات: له (قحگ) ی عه ره بیه وه وه رگه راوه، وایا: نه برون یان که می هه ر شق به تابه تی خواره مه نی.

(۵) نهم به یته ناماژه به بۆ نهم فهرموده یه ((ان الدنيا ملعونة ملعون ما فيها سوى ذكره الله تعالى وما والاها وعالمًا أو متعلماً). فیض القدیر، ص ۳۲۶.

که واته ئه وهی به دونیا خه ریک بێت قیامه تیشی به نسیب ناییت چونکه فهراموشی ده کات.

بازی بی رنوک^(۱)

ئەمەن چ بىكەم لەدەست ئەفەسى گەرۆكۆم
تەمەيتى بۆتەمەع پامان بىكیش
نە دىلى پاشەكەفتيمان ببیتن
خەرىكى گرتنى دونيامە ئەمەما
ئەگەرچى زۆر تەمەع كارم لە دلدئا
لەرەوسەى عومرەكەم چەم بۆ ئەماوە
لە خو ناپیتەموە (مoxلىس) لەتەدبیر

لەدەست ئەمە ئەفەسە ھەرەك فەرۆكۆم
لەلای واپە چرەس و چاۋچنۆكەم^(۱)
ئەماپە ھەستى بەرداتن بەرۆكۆم
وگەو بازىكى بىن بال و پرنۆكۆم
بەھەندى چاكە پەگجا ترسنۆكۆم
دەبىنى وا خەرىكى خاپەرۆكۆم^(۲)
كەچى رۆجەم دەگاتە خەنخنۆكۆم^(۳)

(۱) له به خوی همزه چی شمشې مه خړومه: مفاعیلن مفاعیلن فعولن.
 موخلیس وه کو موسلماننیک و سوزیهک دزایه تی نفسی خوی ده کات و بیزاره له ده سقی،
 چونکه سوډ ده بی نفسی خوی بکړوږی و به سریدا زال بیت بوته وی په که په که
 قوناغه کانی سوزیانه بیرت.
 (۲) ته مایی: به ته مایه. چویس: چلیس.
 (۳) ره وسه: گغم و جوی و ووت و بی کا. خاپه روک: بی خبرمان. پاشاوه.
 موخلیس لیزه دا وینه په کی شیعری داهیناوه و ته مهنی خوی به ره وسه چواندوه له
 ره وسه که چی بو نه ماوه و به نار سال که ووتره، بوته وا خدریکه خاپه روکی ته مهنی
 کوډه کاله وه و هینشا ته مای دویا بهری نه داوه.
 (۴) غصه روک: گهروو، پینه لاقا.

و اما: هرچند موخلیس به‌ناو سال که‌لور و پیرور، که‌چی هیشتا بو کاروباری دوبا له‌ت‌گیر کردن دایه و نومیدی به ژیان ماوه، چونکه مروت تا گوره ده‌بیت له‌تمه‌من له‌ونده حیرسی ژیانی زیاد ده‌بیت، جا موخلیس هیشتا له له‌گیر کردن و هله‌سوراندنی کاروباری ژیانی نه‌بوته‌وه که‌چی مهرگ اینه‌قافای ده‌گری و به‌ناخی زه‌ودا ده‌کات.

چاوه‌ریی فرسه‌ت^(۱)

فیکری نیوجونه جه‌همنهم هاته نیو خانە‌ی خە‌یال

دە‌رس و دە‌وری لێ‌م مشە‌ومش کرد غە‌می ما‌ن و منال^(۲)

ئە‌ی فە‌لە‌ک تۆ چیت لە‌گە‌ڵ من خۆ ئە‌من کافر نە‌بووم

خستومته زیندانی عە‌جز و سیلسیله‌ی ئە‌هل و عە‌یال^(۳)

گەر بە‌چە‌نگان گوشت لە‌ فە‌لیم هە‌لکە‌منی بێ‌م خوشرە

نە‌ک لە‌بە‌ینی سی هە‌زار سا‌ن فکری ما‌م بێ‌ته ما‌ن^(۴)

گەرچی خۆ زۆر زە‌حمە‌ته تە‌رکی وە‌تە‌ن کردوومه من

زۆر مونا‌فینە لە‌گە‌ڵ یێ‌ک کە‌سێ‌ی عیلم و کە‌سێ‌ی ما‌ن^(۵)

---

(۱) لە‌بە‌حرێ‌ی رە‌هە‌لی هە‌شقی مە‌حزومە: فاعلان فاعلان فاعلان.

کاتی‌ که موخلیس له (کفری) بروه نامە‌یه‌ک بۆ فە‌تاح ناغای دووسەرە دە‌نوسی و ئە‌م شیعەرە لە‌ناو نامە‌که‌دا دە‌بێ‌ت. ئە‌م زانیاریە‌م لە‌ عە‌لی فە‌تاح دزە‌یی وەرگرت.

(۲) موخلیس لە‌م غە‌زە‌له‌دا بێ‌زاری له‌ ژن و مندا‌ن دە‌رده‌بری و پێ‌ی وایه‌ وەرگرتی زانست و زانیاری و خێ‌زاندا‌ری نا‌گۆ‌نجین، وادیاره‌ شاعیر لە‌بارێ‌کی کۆ‌مه‌ڵایه‌تی تایه‌تی دا بروه سه‌رباری باری سۆ‌فیانە‌که‌ی و هە‌ردوکیان وایان لێ‌کردووه‌ شار و ما‌لی بە‌جێ‌بێ‌تی و بە‌ره‌و کفری بچێ‌ت.

لە‌م بە‌یتە‌دا مە‌به‌ستی له‌ (جه‌ه‌نهم) ژن و مناله‌.

(۳) عە‌جز: تە‌مه‌لی. سیلسیله: زنجیره‌. عە‌یال: خێ‌زان.

(۴) لە‌م بە‌یتە‌دا (سی هە‌زار) سا‌ن جو‌زه‌ پێ‌وه‌نایێ‌ک (مبالغه‌)یه‌.

لە‌ئێ‌وان (ما‌ن و بال) دا ره‌گە‌زدوزی لاحق هه‌یه‌.

(۵) تە‌رکی وە‌تە‌ن: مە‌به‌ست لێ‌ی دوورکە‌وتنه‌وه‌یه‌ له‌ (دووسەرە و هە‌ولێ‌ر).

ناما‌زه‌یه‌ بۆ ئە‌م پە‌نده‌ کوردیه‌ (دوو گندوزه‌ (کاله‌ک) بە‌ده‌سته‌کی هە‌لنا‌گیرێ‌ت)). پە‌ندی کوردی، خان له‌ ۲۲.

مەنشەنى قىتئە و بەلای دونیا و قىامت ھەر ژنە

(فا نظروا هل اني فى هذا المقال فى الضلال؟)

شاھىدەم ئادەم لە جەننەت تاكو خۇى بوو چاكى خوارە

ھەرگە ھەووا ھاتە لای لىي تىكچوو سەبرى ەمرز و ھال^(۱)

(موخلىسا) و اچاكە بوخۇت دابنىشى بى قسە

فانىدەى نادا ئەمىستا گىتوگۆ و ھوزن و مەلال^(۲)

---

(۱) شاعىر لە بەدىئى پىنجەمدا ژن دەكاته سەرجاوەى قىتئە و بەلای دونیا، بەلām نەك ھەموو ژنى، بەلگەشى ژيانى ھەزرەتى ئادەمە لە بەھەشت ھەرگە بەتەنیا بوو لەوى دەژیا ،كە ھەووا لىي پەيدا بوو ھەردوکیان توشى خوارەنى بەرى دارە قەدەغەكراوە كە بوون لەبەھەشت دەرکران، ھۆیەكەشى گوايە ھەزرەتى ھەووا بوو لەسەر تا ئەو خوارەدووەتى بەلām لە قورئاندا ھىچ ئاماژەيەك بۆ ئەمە نەى و خوا دەفەر موى ((يا ادم اسكن أنت و زوجك الجنة و كلا منها حيث شئتما ولا تقربا هذه الشجرة فتكونا من الظالمين، فأضلها الشيطان عنها فأخرجهما مما كانا فيه)) البقرة/۳۵ - ۳۶.

(۲) ئەمىستا: ئىستات. مەلال: خەم و پەژارە.

غەزەل^(۱)

لەب شەكەر مەن تەزكەرەم پۇۋى ئەزەل وەرگرتوۋە
بۇچى ئەمىرۇ كە بېتاقەم نادىمى؟ ھىم كىردوۋە^(۲)
مەتلەبىت گەر رىشۋەتە قەرموۋ ئەمەندىم چىت دەۋى
مال و ئەۋلاد و سەرى مەن ۋا لەپىش دەستى توۋە
ۋانەكەى ئەمما رەھىب لەم مەسئەلە دەۋرى ھەبى
چۈنكە زولم و مەكرى ھەروەك ناغە ۋاتان قىرپوۋە^(۳)
نەقىدى روۋى مەن لەمەن ۋەرنەگىرى بۇ تۇ خۇى ئەخۋا
قىسەندى لىۋى توۋشى گەر وەرگرتىۋى ۋاىكردوۋە
دەل كەۋا مەئلوۋى چاكەى ۋەسلى تۇيە بەينىكە
چاينەچى و چاينەى نەدىۋە سەبىرو ئارامى چوۋە^(۴)
ھەرجى مەنمۇنى ئىدارەى حوسنى تۇيە يەك بە يەك
گەربەكەى كەشى دىۋانى ھەركە خانىن دەرچوۋە

-
- (۱) لەبەحرى رەمەلى ھەشى مەخزۇمە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن.
نەم غەزەلە لە فۇقارى گەلاۋىزى ژمارە (۹) ى سالى ۱۹۹۴، ل ۳۸-۴۰ بىئار كراۋتەرە.
(۲) بېتاقە: مەبەسقى بېتاقەى شەكر و چاۋ زەخىرە بە باسى قىرى و فاتى جەنگى دوۋەمى
جېھانى دەكەت.
ۋا:ا: لەروۋى ئەزەلەۋە خودا رۆزى مەن نوسىۋە و كەچى تۇ دەتەۋى بېرى و پەسولەى
خۇزراكم نەدەپق.
(۳) ھەرجەندە موخلىس زۆر خۇشەۋىسقى فەتاح ئاخاى دوۋسەرە بۈۋە، نەۋىش ئەۋ ناغابەى
خۇشەۋىستۈرە، بەلام لىزە نامازە فۇت و فۇت و سەمى ھەندى لە ناغابەكان كىردوۋە،
چۈنكە لەۋ سەردەمەدا سەمەيان بەناۋبانگ كىردوۋە.
(۴) مەلۇف: ھۇگر. ۋادىارە موخلىس ماۋەبەكە شەكرۈچاى نەدىۋە و تامى چاى نە كىردوۋە
چۈنكە پەسولەى خۇزراكى پىتەدراۋە.

تۆگموا سولتانی، شاهم مهیلی زولمت گهرنمبی
 دهغهیی پسیار نمکی پرمیعت گموا حالی گووه
 سمیری نهم گورگانهکه نهم عاشقانهچون نهخون
 بی خمبر ماوه نهمرم، مهسته پاخو نوستووہ^(۱)
 شاری تویه عاسیمهییو شاری مه عشوقانی تر
 عاسیمه جینی عمدله جانانزولمی کهی تیدابووہ؟^(۲)
 گهر موسلمانن به فخری نهنیباتان سوند دهم
 گهر نه سارانه به عیسا کهی دیانت وابووہ^(۳)
 وایه عیشقی دولبهران دهخلی به سمر دیندا نییه
 خووت و ویژدانت ته ماشاکمن چمان لیها تووہ^(۴)
 نهی خودا هاواره ههرخوت زوو به هاوارمان و مره
 گهر نهموو لوتفی نه کهی دهستان لهر و حمان شوشتووہ
 مهسته نهی تمویخی عشقت غهدری زور تیدا ههیه
 چمند کهسی وهک موخلیسی حهقداری مه حرروم گردووہ

(۱) موخلیس رهخه له دهسهلات (عبداللہ) ده گری گموا ناگای له خه لکی ره مدکی
 نهماوه و وادیاره نهمیش مهیلی له زور و ستمه، نه گیتا پرسیری حالی میللت ده کات.
 لهر: مه بهسقی له عبداللہ نیلاه.

(۲) شاعر عبداللہ نیلاه ده دوتی که له بهغدا پایتهخت و ناگاداری ده کاتهوه که پایتهخت
 دهیی پایتهخت دادپهروهی بی نهک پایتهخت زوزداری.

(۳) وادیاره موخلیس هیشتا له گومان دایه که نهو لیپه سراوه نایا موسلمانن یا مهسیحیه؟
 بهلام پندهچی مهسیحی بویی چونکه له بهینه کهی دیکه دا دهلی: عشق دهخلی به سمر
 دیندا نییه.

(۴) واکا: نهوهی توشی عشقی دولبهزان بویی، عشقه کهی وای لیده کات ناگای له نایی
 دولبهز نامینی و جاری وای ههیه که موسلمانن عشقی دیانی ده بیت یان به پچه وانهوه،
 ههروه کو شتخی سه نمان که گیرودهی داوی دولبهزکی تهرسیایی بوو.

نهم ههزهله دیمه تیکی باری نابوری سالانی جهنگی دووهی جیهانی به دیاردهخت،
 که خه لکی توشی قری و قاتی بونه و زیان که وتوکه سهر پسهلی نازوو خه و نهوهی
 نهو پسهلهیی نه بووه به رهو نهوتی مردن چوو. وادیاره موخلیس و چهندانی وه کو
 نهو لهو پسهلهیه بیتمش بوونه، بهلام شاعر وهستانیانه و پسوزانه بو مهسهله که
 چوو و راسته و خو نایلهز کیتی به لکو ته مینه کهی به ته مینی عشق داناو و جوژه
 بهردهیه کی خستوکه سهری بو نهوهی واتایه کی ساده و کرج و کان نه داته دهستهوه.

خانه‌دان^(۱)

له دونیا نه ما هیج ناشنایی	زهمینی گرت غوباری بی و مفاپی
هونه رمندان له بهر دستنی خهسیا	دهینی وا له تمنگ حالی و گه‌دایی ^(۲)
نه‌وهی دوینی له دونیا خانه‌دان بوو	نه‌وا توشی بوو نه‌ورؤ نانه‌وایی
به‌چاوی عاقلان برپوانه نا‌فاق	له‌هیج جیگا نه‌ماوه پوژشنایی
زمانت(موخلیس) بگره له شه‌کوا	به‌سهر دهر و سهرکه بی نه‌وایی

---

(۱) له به‌خری هه‌زه‌جی هه‌شق مه‌خزوومن: مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن لمولن.

(۲) خه‌سیان: کوی (خه‌سیس) به‌زالای هیج و پوچ دیت.

به‌گشتی موخلیس باسی زه‌مانه‌وخه‌لکه‌که‌ی ده‌کات که‌وا پیاوی ره‌ندومه‌ند مال خوی نه‌دراوه‌نی و که‌وتوکه‌ پر ده‌سه‌لانی مروئی پروپوچ و له‌دونیا له‌بهر بی دادپه‌روه‌ری ره‌ش هه‌لکه‌راوه‌رووناکیی تیدا نه‌ماوه.

هه‌ر ده‌لنی موخلیس له‌سه‌ده‌ی بیست و یه‌که‌م ده‌ژی و نه‌وه‌ی نا‌کار و په‌وشته‌باری کردووه و بی لا‌کاری بار‌کو‌له‌ی خوی داخستووه.

مونافیق^(۱)

به‌بڼ دین ناموړیتن مولک و میللت
چ قومیک ناچته^(۲) دره بی دین له زیللت
همتا نه‌کړئ په‌جاگی خدمتتی دین
خودا نانیتته سهرکمس تاجی عیزت

(۱) له به‌حری همزه‌جی هشتی مه‌حزوومه: مفاعیلن مفاعیلن فعولن.

موخلیس له‌م شیعردا باسی واقعی ناین ده‌کات له کوتم‌لگای کورده‌واری و پتی وایه
گلرله‌ک‌هی سهره‌ولیزه، بوته به ناشکرا رایده‌گ‌نتی که به‌بی ناین سامانی
دونیاومیلله‌تی ناوی، واته نه‌گ‌ر سامانداری و میللت بونه هوئی له‌ناوچونی ناین و
نه‌و ده‌ست به ناینه‌ک‌یه‌وه ده‌گ‌رت، چونکه له‌و باوه‌ره‌دایه هیچ میلله‌تیک به‌بی
ناین له زیللت ده‌رناچیت.

لیزه‌دا شاعر ه‌مان بوچونی نه‌حمدی خانی دووباره ده‌کاته‌وه که نه‌گ‌ر کورد له‌ناوخوا
یه‌ک‌ن و سهره‌وکیان ه‌بی نه‌وا دین و ده‌وله‌تیان ده‌یت، که‌وته خانی ده‌وله‌تی بی دین
نه‌ویسووتوه، ه‌روه‌ک ده‌لی:

ته‌کمیل ذکر مه‌ دین و ده‌ولت

ته‌حسبل ذکر مه‌ عیلم و حکمت

(مدم و زین، نه‌مینی نوسمان، ۵۳)

موخلیس سیاست و نایی پیکه‌وه ده‌ویت و له‌وباوه‌ریه ه‌ر سیاسیک به‌بی ناین
ه‌ولیداوخوای ه‌لیک‌شتی له نه‌نجامدا تیده‌جی و هیچ به هیچ ناکات، به‌لگ‌ه‌شی
نه‌ویه که موسلمان‌کان کاتی خوی به ناین به‌س‌ر دوزمدا سهرکه‌وتن، نیستا کوردو
موسلمان‌کان گ‌ر بو ناینه‌ک‌ه‌یان نه‌گ‌رینه‌وه ه‌میشه ژیرده‌ست ده‌بن و سهرناکه‌ون.

شاعر له‌وکاته‌دا ه‌ست به نه‌بوونی ه‌منی و ناسایش و به‌خته‌وه‌ری ده‌کات و پتی وایه
دووړویی و ناسیوتالیستی کوټرانه دوو هوئی سهره‌ک‌ن بو له ناوپردنی ه‌منی و
به‌ختیاری، چونکه ناسیوتالیستی نه‌گ‌ر توندې‌وه‌ی و تاگره‌وی پټوه‌دیاروو و سنوری
نازادی خه‌لکی به‌زاند نه‌وا ده‌یتته به‌لا له‌س‌ر خوی.

موخلیس له‌به‌رنه‌وه‌ی مه‌لایه و س‌ر به‌ته‌ریقه‌ته بوته‌ خم له‌وه ده‌خوا بنه‌مای فرمان به
چاکه‌ونه‌هی له‌خراپه نه‌ماوه و که‌س له‌س‌ر گ‌ونه و تاوانی شهرعی سزا نادریت و
قه‌ساس جیه‌جی ناک‌رت. پاشان له‌روانگ‌هی ناینه‌وه س‌ه‌ری حوله‌که ده‌کات و داخ
له‌وه ده‌خوا جوله‌که له دېلته‌وه نیستا وا خه‌ریکه موسلمانان به‌دیل ده‌ک‌ن و
داوامان لیده‌کات که نایی به‌وه دلخ‌وشین که جوله‌که به‌س‌ر موسلماناندا زان
بیت. ه‌روه‌ها موخلیس دژی نه‌و تیکه‌لې‌ونه‌ی تېرو مینه که سنوری شهرع
ده‌زیتی و نافه‌تی لیده‌ک‌وته‌وه، به‌تایبه‌تی تیکه‌لې‌وونی کوروکچ له‌قوتانخانه و
زانک‌رکان.

(۲) ناچته: ناچستی. لعمه دارشخی ناوچه‌یه و له‌به‌ر ک‌شتی شیعره‌که به‌کاری ه‌تانه.

لهکوی عالم دمکاتن نیستیراحمت	لهدولیا گهر نه مینتی سیبهری دین
ملی دشمنی له مییدانی سیاست	به بی دینی که سی خوی هه لیکیشی ^(۱)
خودا قمت که بی خوشی ناگا به منسرمهت	که سی بۆ دین نه بی کوشتن و برپنی
ده بیته جووی جوان ^(۲) بی قه درو قیامت	که سیکی نه نفسی فیرعهونی هه بیتن
به سهر کهس ناکهون تا قیامت	به هیزی دین نه بی تازه موسلمان
نهوی دهست بۆ بهین ده بیته ^(۳) نه دامهت	موسلمان تا مونا فک بن له گهل پیک
له نیو نه سحاب نه ما غهش و خیانهت	که خوا قهرمووی برانه نه هلی نیمان
له بهر نیمان و نیخلاس و سه دافهت	له بۆچی بوو که سهر کهوتن له عالم
به جاریکی له کیسی دابن سه عادهت	نیفاق و قهومییهت نه ورۆکه وایکرد
موسلمانان نه سیرکاتن به قوومت	ومره ماهره که جوو بتوانی نه ورۆ
خودا نزمی دهکا و دهکاته عیبرهت	که سیکی پنی خوش نه بیتن جوو نزم بی
وهما ناکهونه نیو جاری ^(۴) ره زالمهت	موسلمان گهر موسلمان بن به راستی
له سهر بی شرعی کهس ناکری نیهانته	له هیچ جیگا له نیو جهیش و نه هالی
نویزی گهر جواند بی عوزر و عیلمهت	مومزهف قهتعی راتب بۆچی نه کری
سفور چۆن ریدمداتن نه هلی غیرهت	شهراب خۆر بۆ جهزا بار ناکریتن
له گهل پیک نیرومی بچه زیارته	کچ وکۆر پیکهوه بۆچی بهخوینن
ژن و پیاو پیکهوه پرووت وهک قیامت	تهماشای سینه ماو مهلهایهکان که
هموو کهوتونهته نیو تهیهو ^(۵) حیرته	موسلمان بۆیه وهک جووی نه شوو نه ورۆ
ههتاگو نیئنهوه سهر رنی حهقیقهت	ههتا دهمرن ده بی لهو حاله دابن

(۱) هه ریکیشی: هه لیکیشی. دارشتنی ناوچهی ههولیره.

(۲) جووی جوان: روشی (جوو) له کورده واریدا وهکو ئیدییهک به کاردیت بهمه بهسقی ترسنوکی، چونکه جووله که که مینه برون بۆیه به ترسنوکه ناویان ده رچوو بوو. پاشان جوو سه لاندیان که ترسنوکه نین.

(۳) ده بیته: ده بیته، وشه به کی ناوچه یه و له بهر کیشی شیری هاتوه.

(۴) جاری: چالی. وشه به کی ناوچه یه.

(۵) لهیه: سه رلشهوان، گهرو ده بی.

پوژناوا و پوژمه‌لات^(۱)

گمیه‌چرخیکی دموره دۆرابی	دووره دهریچی له‌سهر دۆنابی ^(۲)
ژوور که‌وتۆته ژیر، ژیر که‌وتۆته ژوور	کار و شیواوه کەس پئی چانابی
ئەمورۆ سیاست ئەو کەس دەگێری ^۳	گەر پئی بلیی گەر، گەر پازی نابی
بئی دین سیاست وەحشەت دەداتن	چاکه سیاست دینی تیدا بی ^(۴)
دونیات کەبۆ هات تەنیا خۆت مەیحۆ	نەهەدی بە‌ژێر دەست گەورییت نابی ^(۵)
تاجی گەورەیی بۆتۆبی بە‌سیه	نیعمەت و خوشی با بۆ گەدا بی

- (۱) ئەم غەزەله له‌سەر کۆنشی خۆمالی کوردیه و ۱۰ بر گهیه: ۱۰=۵+۵.
- هەرچه‌نده له‌رووی کێشه‌وه غەزەله‌که خۆمالیه به‌لام سه‌راواکی سترنیه و په‌یره‌وی شیعری کۆتی کردووه.
- موخلیس گله‌یی له‌پاوانی سیاسەتی سەردەمی خۆی دەکات و پئی وایه له‌ عەلبە‌ی دنگەکی تێناگدن و کەس نازانی کۆری کین، بۆیه وه‌کو نه‌دی و بدی چنگیان خستۆته کەلاک و تەماعی دونیاو خۆیان و خەڵکیان له‌بەر کردووه و پوژمه‌لات و پوژناوا بوونه‌ته پووه‌گیان، بۆیه وا به‌گۆژ ناییندا دێن و پێشان وایه دین په‌یره‌ندی به‌سیاسه‌ت‌ه‌وه نییه و له‌م پووه‌وه زوڕنای دهره‌روه لێده‌ده‌ن و هێنده سەنگین نین که بزانن هەر دهره‌روه‌رێک سیاسه‌تیکی تایه‌تی گه‌ره‌که.
- (۲) دهره‌وه‌و‌راب: شەق و پەق، تێکشکاو. دۆلاب: چه‌رخێ ناوی، گێره.
- (۳) له‌وکەس ده‌گێری: له‌رووی زمانه‌وه ناتەواوه و (ئەو کەس ده‌یگێری) راسته.
- موخلیس هه‌ربه‌جاری پایه‌ی سیاسه‌ت‌وانانی ئەوسه‌رده‌می نزم کردۆته‌وه و گه‌ریش پئی قایل نییه. له‌وانه‌یه له‌بەر ئەلقه‌ له‌گوتی و نوکه‌رایه‌تیان به‌جۆز هێرشێ کردنه‌ سه‌ر.
- (۴) موخلیس له‌واوه‌ریه‌یه که دین و سیاسه‌ت به‌یه‌ک‌ه‌وه ده‌توانن خزمه‌ت پێشکەش به‌ جه‌ما‌وه‌ر بکەن، گەر له‌یه‌ک‌دی جودا کرانه‌وه بپه‌وده‌ ده‌ن.
- (۵) وادیاره ئەوانه تازه‌ دونیا‌یان بۆ هاتووه‌و که‌وتۆنه‌ته ناو نازو نیعمه‌ت‌ه‌وه بۆیه ده‌لی: به‌شی ره‌ش و رووتی جه‌ما‌وه‌ریش به‌ده‌ن. هەرچه‌نده ئەم غەزەله سالی نوسینی له‌سەر نه‌نوسراوه به‌لام کورد ته‌نبا له‌ سالی ۱۹۷۰-۱۹۷۴ توانیان ده‌م له‌ سیاسه‌تی به‌ریه‌بردن به‌ده‌ن و ره‌ه‌وسه‌ی تەماع دهرچوو و گه‌لی لێ‌سه‌راوانی ئەو سەرده‌مه تەماع کۆتری کردن و کوردو کوردستانیان فرامۆش کرد.

تۆی پاکژ بده، پاکژ شین دهیی	تۆی بیژایهتی کهس نابته بابی ^(۱)
گهر خوشیت دهوئ لهو جیگای که لئی	نابی لهگهڵ کهس هیچ ناتمبا بی
جیت لهپۆژناو او جیت لهپۆژههلات	نازی بهخووشی گهر پرووت لهولابی ^(۲)
دوو چشت پتویسته ئینسان ههیبیتن	دونیا و دینیکی خوا پئی رمزایی ^(۳)
باهی ج بکهی شهرمهزار دهیی	بۆ تهمهع مهجوو شهرمهزار نابی ^(۴)

-
- (۱) موخلیس داوایان لینهکات تۆی براهتی و نازادی بدهن نهک تۆی ناکۆکی و دووبه رهکی چونکه لهوسهردهمهدا حکومهت ههولئ دهدا ههندیکیان بهپارهو تهماع بکری و بهگژ بهکیان دابدات.
- (۲) موخلیس پئی وایه ههتا کورد پشت به وولتاتهکانی سۆشالیزمی و سهرمایه‌داری بههسقی ژبانی خوش نابی و ناگاته نامانج چونکه ههروهانه بوون کهوا کوردستانیان پارچه چارچه کرد.
- (۳) ههمیسان شاعیر لهو باوه‌یه که دنیاودین بهیه کهوه ژبانی هاوولتبان خوش ده کهن چونکه دین ههمیشه لهخزمهتی میلله‌تان دایه بهلام دینی راسته‌قینه نهک دینیکی پینه‌کراو و مورته‌به‌کراو.
- (۴) وادباره لێهرسراوانی نهو سهردهمه زۆریان تهماعکار بوونه بۆیه لهم غهزه‌لهدا له چهند شوێنیک ناماژهی پندهکات.

هه‌ربژی درو^(۱)

(۱) لهم قه‌سیده له‌سەر به‌حیری ره‌میلی هه‌شی مه‌حزومه: فاعلان فاعلان فاعلان.

لهم قه‌سیده (۴۷) به‌یتێ موخلیس له‌دوو سهرده‌می جیاواز نوسراوه‌و بریتیه له‌ره‌خه‌یه‌کی کۆمه‌ڵایه‌تی سیاسی. به‌پروای من له‌نیوان ۱۹۵۹-۱۹۶۳ نوسراوه‌ چونکه‌ رووداوه‌ کالی سهر به‌دوو سهرده‌مه‌ن. بالا ده‌ستیوونی شیوه‌یه‌کان له‌ ۱۹۵۹ سهریه‌لدا و توانیان به‌چه‌ ناو جه‌ماوه‌وه‌ و موژده‌ی گه‌لی شتیان بێ بدن که‌ باری ژانیان بگۆزی، له‌واله‌ش هه‌تانی ناوکاره‌ باوتراکتۆزه‌ په‌سه‌ و دروستکردنی گوندی نوی و..... هه‌ند به‌لام هه‌تی شیخ عه‌واس بو ناوچه‌ کوردنشینه‌کان و ناوهره‌بوونی خه‌لک و تالانکردنیان له‌سالی ۱۹۶۳ روویدا.

موخلیس به‌یتێ قه‌ناعه‌تی خۆی باوه‌ری به‌م موژدانه‌ نیه‌ و پتی وایه‌ دروێه‌ وادیاره‌ دروێ حیزبه‌کان له‌و سهرده‌مه‌دا زۆربوه‌ بوته‌ شاعیر له‌کوتایی هه‌ربه‌یتێک رسته‌ی (هه‌ربژی یاخو دروێ) دووباره‌ ده‌کاته‌وه‌. له‌لایه‌کی دیکه‌وه‌ شاعیر پتی وایه‌ هه‌ولێ نه‌و که‌سانه‌ هیچی بو‌ خه‌رویه‌ری ره‌ش ورووتی میلله‌ت نییه‌ و هه‌مووی به‌یه‌که‌وه‌ هه‌ولده‌نه‌ بو‌ نه‌هه‌شتی دینی میلله‌ت، چونکه‌ به‌یتێ قه‌سیده‌که‌ دیاره‌ کۆمه‌ڵێ له‌وکاته‌ په‌یداوون بو‌ زیندوو کردنه‌وه‌ی ئایینی زهرده‌شی و بو‌ نه‌هه‌ش ئاگری نه‌وروزیان کردوته‌ ره‌مزی نه‌و ئایینه‌ و هه‌رله‌ به‌ر نه‌وه‌یه‌ شاعیر دژی نه‌و ئایینه‌ وه‌ستاره‌ به‌ وشه‌ی (نه‌ورۆز چینیان) ناوی بردوون.

قه‌سیده‌که‌ به‌گه‌شی له‌سەر چه‌ند ته‌وه‌ره‌یه‌ک ده‌دوێ له‌وانه‌ش:

ا- سه‌ره‌نا باسی دروێ ده‌کات که‌ له‌و سهرده‌مه‌دا بوته‌ گه‌نجینه‌و له‌ریگی دروێ زله‌وه‌ ژبانی خویان مسۆگەر کردووه‌ و خه‌لکی ساده‌ی پتی هه‌لده‌خه‌لته‌ن.

ب- له‌و دروێبانگه‌شانه‌ی که‌ حیزبه‌کان ده‌یکه‌ن بو‌ نه‌وه‌ی جه‌ماوه‌ری نه‌خوێنده‌وار له‌خویان کۆ بکه‌نه‌وه‌، هه‌تانی ناوکاره‌با و تراکتۆزه‌ په‌سه‌ ودروستکردنی نه‌وشخانه‌وڕیگی قیرتاوو قه‌سرو قه‌مه‌ره‌ بو‌ دێهاتیان و موژده‌پێدانی حه‌سانه‌وه‌یانه‌ له‌جو‌تکردن و دروونه‌وتنه‌ کێشان و کاروباری سهر جو‌خینیان.

ج- ئاماده‌بوونی خه‌لکه‌ له‌ ناهه‌نگه‌ حیزبه‌کان و ده‌رخه‌ستی بێکاری له‌وانه‌یه‌ که‌ ژانیان له‌سەر قه‌رده‌و که‌چی ناچاریان ده‌کهن بینه‌ ناهه‌نگه‌کان و له‌به‌یانی هه‌تا ئێواره‌ چه‌پله‌ لێنه‌ن و پاشان یارمه‌تی حیزبیشیان لێده‌ستێن و لێنجا له‌کوتایی دوانده‌ری چه‌ند قه‌سه‌یه‌کی لووسیان بو‌ ده‌کا به‌چه‌ند به‌لته‌نکی دروێ به‌رییان ده‌کهن.

د- شاعیر له‌وه‌ ناره‌حه‌ته‌ که‌ له‌و ناهه‌نگ و کۆبو‌نه‌وانه‌ ژن ویاو تیکه‌لن و نادابی نه‌و سهرده‌مه‌یان تێگذاوه‌ و به‌دوێ و زوڕنا هه‌لیان ده‌په‌رێن.

ه- موخلیس باسی له‌و ده‌ره‌به‌ده‌ری و تالان و بروتیانه‌ ده‌کات که‌ عه‌ره‌به‌کان له‌سالی ۱۹۶۲-۱۹۶۳ کردیان و قه‌راج وکه‌ندێتاره‌ و هه‌ندێ له‌دێهاته‌ کالی موڵکیه‌ و ناوچه‌ی سالی گه‌رتوه‌وه‌یه‌کی له‌ سهرکرده‌کانیان شیخ عه‌واس بوو که‌ گوندی کورده‌کانی داگیر کردبوو. جا شاعیر وه‌تفی له‌و خه‌لکه‌ ده‌کات چون‌ ده‌ره‌به‌ده‌ر بوون و چون‌ توشی له‌خوشی و برسه‌تی بوون و تانه‌ش له‌و حیزبانه‌ ده‌ده‌ات که‌میج

ھەر درۆ ئەورۇڭكە ژىنە، ھەربىزى ياخىوا درۆ
 بۇ بەشمەر بويىتە خەزىنە، ھەربىزى ياخىوا درۆ
 ھەردرۇيە كارمىباي دىنھاتى وا پۇن كىردووه
 لۇكس و فانۇس چ نىنە، ھەربىزى ياخىوا درۆ
 دى نىيە ئەورۇ لىدىنھاتان كە ئاويۇڭكە نەبى^(۱)
 دىغل و دانى زۆر بىچىنە، ھەربىزى ياخىوا درۆ
 ھەر تەرمەكتۇرى درۆيانە دەسورپى پۇزۇشەو
 جۇت و جۇتيار لى كەتتىنە^(۲)، ھەربىزى ياخىوا درۆ
 سەپرى دەراسەى درۆيان چۇن تەبارەى دايتە بەر
 چەندە پان و چەند بەرىنە، ھەربىزى ياخىوا درۆ
 كاك سەپان وتىلە كىشمان وا لەمال دانىشتوون
 ئەو مەم و ئەو خوشكە زىنە، ھەربىزى ياخىوا درۆ
 پاش ئەومى ئاۋ ھاتە دىنھات، ھىچ نەھات ھەلئانگىرى
 سەپرى جۇخىنىيان^(۳) بېبىنە، ھەربىزى ياخىوا درۆ
 بۇ ھەزاران وا لەدىنھات، خەستەخانە نىش دەكات
 كە ئەومى خاۋەن بېرىنە؟ ھەربىزى ياخىوا درۆ

رۇلىكىيان نەبوۋە لە ھىزىر كىردنەۋەى ئەو باروزروۋفە ناھەمۋارە. پاشان رۇيان تىدەكاۋ
 دەلى: كرا ئەۋانەى كورۋەى درۆيان دەجۇشانىدوبۇجى ديارىن و بۇ بەگۇ ئەو
 غەربانە دا ناچنەۋە؟

و- شاعىر ئامازە بەۋە دەكات كە ئەو درۆيانەى لىمەيان ھەلخەلئانەى وا خەرىكە رۇو
 لەۋولتى حىجاز دەكاۋدەبەۋى ئەۋىش تىكىدات. موخلىس لەبەر ئەۋەى
 مەككەۋمەدىنە لەۋ وولئەبە و شۇنقى خەجى مۇسلمانانە بۇيە خەمى ئەۋەبەتى بېرى
 سۇشالىزىمى بەرەۋ ئەۋى پروات.

ز- موخلىس ناۋى شارە كوردىەكانى ھىتاۋەۋېنى واپە موصل و ھەولتروكەركوك
 و سىلىمانى كوردستانەۋەموۋيان بوۋنەتە شۇنقى لەقەنارەدانى كوردان و سەربېرىيان.

(۱) ئاويۇڭكە: بەراۋ، تىراۋ.

(۲) لى كەتتىنە: لى كەۋتۇنە، پەكيان كەۋتۇرە.

(۳) جۇخىن: خەرمان.

وا خمرېكن همرچې دښه جادهپمكى بو بېمن
 تا بلتي پان وبهرينه، همرېزى پاخوا درو
 همرچې مال بى نابى سمپيارهى خسوسى بى نهدهن
 تووزى پنگا بېس بېينه، همرېزى پاخوا درو
 بېسيه تاكهى وا لهخانوى خشت و قور نهوفا دهرين
 خانوومكهى خوت هر وشينه^(۱)، همرېزى پاخوا درو
 وا موهمنديس دته دتهات جى قمرى دپارى بكا
 جى بناغى هلهقهينه، همرېزى پاخوا درو
 قهرگان هرکه تمواو بوون،مؤدميان پراكشینه نيو
 كاكي خوم خوت پراوشينه، همرېزى پاخوا درو
 هرکه ومقتى حمله هات،عالم لهديان دینه شار
 عاشقى حرد^(۲) وزهوينه. همرېزى پاخوا درو
 دهچنه پيش دمت نمو كهس دى دستمېرى نمو گارمېه
 بېو جلى وا پېنه پېنه، همرېزى پاخوا درو
 كهس لهوانه خاومنى فلسيک نېيه بو شار كهدي
 قهرد لمبوى نهسابى ژينه، همرېزى پاخوا درو
 پوژى جومعهى پهمزان كوټوونوموى نمو حملهپه
 دور کوتان و هر پهرينه^(۳)، همرېزى پاخوا درو
 نمو براو خوشكانه وهك بزن و تمگه تيك بهردمين
 مرقه مرق و.... همرېزى پاخوادرو
 پېشرهوى چينى ژن و چينى پياو لهو حملهپه
 كهسك و زهردوسهر سپينه، همرېزى پاخوا درو

(۱) مهر و مشینه: مه‌لوشینه.

(۲) حمود: زه‌وی. موخلیس له‌هه‌موو شیعره‌کانی له‌جیاتی (عه‌رد) وشه‌ی (حه‌رد) به‌کارده‌نی و جو‌زینکه له‌شیوازی شیعره‌کانی.

(۳) دۆز: دۆل / مەلەپە: مەلەپە.

باش ئەمەلى شامى تەواو بوو يېڭ بە يېڭ پېيان دەلى
 كاك فلان شاپاشى بېنە، ھەربىزى ياخو درۇ
 ھەرجى پېيويست لەبۇ سىندوۋى قىزى دىدەنن
 ھەر بىزى و ھەر ئافەرىنە، ھەربىزى ياخو درۇ
 باسى كىشت وگىر^(۱) دىكەن تا پارەكەى وەردەگرى لىنى
 بىمە قىسە جەركى بېرەنە، ھەربىزى ياخو درۇ
 ئىشى خۇيان ھەركە دېت ئەوجا خەتتېبى بانگ دىكەن
 پېنى دەلن خوتبە بخوینە، ھەربىزى ياخو درۇ
 بىمە زمانى لووس كەوا دى دەست دىكەتە خویندەنەو
 پوو لە دونىاي پىشت لەدىنە، ھەربىزى ياخو درۇ
 بۇنى ئىنسانىيەت و دېن ناكرى لەو خوتبەمە
 گوئى بدئى سەرھەرتەكىنە^(۲)، ھەربىزى ياخو درۇ
 ھەرجى خۇي و نەفسى و شەپتان ئارەزوويان بى دەلى
 تەركى دېن و خوین مۇنە، ھەربىزى ياخو درۇ
 بىر لەپىغەمبەر چ دېنىكىيان بوو ئەويان دەوئ
 ناگرى ئەورۇز بېنە، ھەربىزى ياخو درۇ
 عالم و خۇيان سووتاند ناگرى ئەورۇزچىيان^(۳)
 دووگەلى تارىك و شىنە، ھەربىزى ياخو درۇ
 ئەو ھەموو عالمەمەيان چۇن كەردە ناردى نېودېك
 شېخ عەواسيان جى نشىنە، ھەربىزى ياخو درۇ
 سەپرى پىنگايان بىكە ھەر باربەكۆرە^(۴) دى لە پى
 پۇزۇشەو ھەر تىك پەرىنە، ھەربىزى ياخو درۇ

(۱) كىشت وگىر: كىشت و كاز.

(۲) سەرھەرتەكىنە: سەرھەلتەكىنە.

(۳) ئەورۇزچى: ئەمە دارىشتىكى تازەى شاعىرە، واتا: ئەمەلى ئامەنگى ئەورۇز پىك دەخات.

(۴) باربەكۆر: باربەكۆر.

چەند كەشەنگ و چەندە برسى و چەندە تىنووئە دەپۇن
 دەنگى مىندال و گرېنە، ھەربىزى ياخوا درۆ
 چەيش و قووت چوو لەبۆ ھەرجى قىامت دېتە وئ
 گوى بدئ گريان و شىنە، ھەربىزى ياخوا درۆ
 ھەر درۆيە وا دەسورئ دىن و دونيا تىك دەدا
 دوژمنى دونياودېنە، ھەربىزى ياخوا درۆ
 موصل و ھەولپروكەركوك و سلېمانى ھەموو
 جى قنارەو سەربېرېنە، ھەربىزى ياخوا درۆ
 ئەو درۆى ئەو كارساتەى كرد بە نېمە، پېومە
 بچتە لای مەككە و مەدېنە، ھەربىزى ياخوا درۆ
 تا ئەوئش تىك بەرىدا يەكجارى دونيا پەيس بكا
 بۆ فەساد برسى و خورىنە، ھەربىزى ياخوا درۆ
 پرووى زەمىنى گرت درۆپرووى گەيشتە ناسمان
 وا لەلای مانگ دابەزىنە، ھەربىزى ياخوا درۆ
 بۆ درۆ ھەر سەگ دەنيرئ بچتە ناسمان تى بگە
 چوئە ناسمان سەگ و مېرېنە، ھەربىزى ياخوا درۆ
 ئەى براگەى دىن پەرسىت و باب موسلمان و عەزىز
 خەونى بېتەر بەس بېينە، ھەربىزى ياخوا درۆ
 بەرىدە پېقەى درۆزن موحەخۆرى بۆ مەكە
 موحەكەى كوژران و خىنە، ھەربىزى ياخوا درۆ
 ئەو كەسانەى ئەمەن و تۆيان پېدەوى بۆ دىن نېيە
 ھەر لەبۆ تىكدانى دېنە، ھەربىزى ياخوا درۆ
 بۆ ديارنېن بېنە مەيدان گەفكەرى نېمەى ھەزار
 ھەستە دوژمن ھەرقەنىنە^(۱)، ھەربىزى ياخوا درۆ

---

(۱) ھەرلەنە: ھەلقەنە.

كا^(۱) ئەۋەي دەپويست نېمە لى بىخاۋدەرمان بىكا
 خوا ھەيە ئىۋە چ نېنە، ھەربىزى ياخۇا درۆ
 ئەۋ كەسەي كۈۋرەي درۆيانى دەجۇشانى كىۋەجۋون^(۲)
 عالمىك سوتاي ئەۋينە، ھەربىزى ياخۇا درۆ
 ئەۋ كەسەي دوۋنى دياربۋو كەۋتوۋە ئەۋرۆ لەمال
 چاۋمكەي حيزت ھەلېنە، ھەربىزى ياخۇا درۆ
 ئەۋ كەسەي ئەۋ عالمەي تىكدا لەبۇجى نامرن^(۳)
 ھەر خەرىكى زۆر ۋەرىنە، ھەربىزى ياخۇا درۆ
 ەمبە ۋەك خاتوون لەبەرچاۋى خەلك خۇت بادەدەي
 دوژمنىشت ۋا خەنېنە^(۴)، ھەربىزى ياخۇا درۆ

---

(۱) كا: كۋا.

(۲) چۈۋن: راستەكەي (چۈۋ) ە چونكە بىكەر (كەسە) ۋ تاكە.

(۳) نامرن: راستىكەي (نامرى) ە چونكە بىكەر (كەسە) ۋ تاكە.

(۴) خەلېنە: لەخوتشىدان، شاگەشكەبرون.

شىئەرى لاۋاندىنەۋە

شىئەرى لاۋاندىنەۋە ئەمەلىي شىئەرىيە گە بۇ مەردنى گەس وگاروخزم و دۇست و
ھاۋرېيان دىھۇنرېتەۋە و لەو جۇرە شىئەرانە ستايش و وسف تېكەل دىكەل و
مەردوۋەكەى پەيدە لاۋنرېتەۋە. بېگومان ئەمەجۇرە شىئەرش خودىيە و ھەست و سۆزى
شاغىرى تېدايە بەجەند پەلەمەكى جىاۋاز، جەند ئەمەردوۋە لە شاغىرەۋە نەزىك بى و
خۇشەۋىستى بى ھىندە زىاتەر سۆزۈھەستى دىجولۇ و كۈۋرەى دىرەۋونى دىجولۇ و
شىئەركە لەرۋى ھەنەرىيەۋە دىۋەلەمەندەر دىبىت.

مولىسى شاعىر شىۋەنى بۇ دىۋە گەسان كەردوۋە پەلەمەكىيان لەخۇى گەۋرەتر
بەتەمەن و ئەۋى دىكە كۈرۈ مەلەمەكى ھاۋسالى خۇى بۈۋە. گەر بەراۋردى لەنۋان
شىئەركەى بۇ (شىخ جەلالى تەرىپەسىيانى) و شىئەركەى بۇ (ئەبۇبەكرى كۈرۈ مەلا
مەمدى ھەراھادى) بىكەن. گەۋمەلەك جىاۋازى بەدى دىكەن كەنەۋەى بۇ (ئەبۇ بەكرى)
نوسىۋە لەرۋى سۆزۈخەپال ۋەستەۋە گەلۈ پەگۈرۈخۇشترە لەۋى دىكە.

لەشىۋەنەكەى بۇ (شىخ جەلال) ئەمە ھەست و سۆزە بەتەنە بەدى ناكەل و تەنەيا
لەسەرەتا بەبەى بەيانى پادەسپىرى كە ھەستى و سەلام لە ھاۋرېيانى بكاۋ تىيان
بگەمەنى كە شىخ جەلالى ھاۋرېيان مائىۋاۋى لىيان كەردوۋە پەشەنە مەردوۋەكە بەدەنگ
دېنى و دىل: ئەمە پىكەى ھەمەۋە ھەمەۋەمەن لى خودا بەپەك دىكەنەۋە.

نەنجا دى ھەندى ستايشى دىكاۋ رۋونى دىكەتەۋە كە لەرۋى بىنەچەۋەزەستەۋە بى
چۈنەۋە ھەمەۋە سىفەتەكى كەمالى مەۋلى ھەمەۋە.

شیوهن بو مهلا جهلالی^(۱) ترپسیان^(۲)

ئەي پادی سەبا هەستە و مکیل بە لەسەلامان

یاران بەخەبەر بێنە گە عاجز بوو شامان^(۳)

بابێن هەموو بوخزمەتی ئەوشو بەکوژمەن

عەزمی سەفەری کردوو گەرنابی لەلامان

قوربان ئەتوو ئەوتەرزەبەنی، نەگری تەکای کەس

ئێسە هەموو هاتوینە، دەبی بگری تەکامان

فەرمووی ئەمە پێگایەگە تەنیا نییە بو من

من نیمڕۆ دەچم، ئێو سەبی دێن بەدوامان^(۴)

بو فەرقتی دوورۆزی مەبن عاجزوغەمگین

وەسلی ئەبەدیمان هەمە لای زاتی خودامان^(۵)

(۱) مهلا شیخ جهلال: کوری شیخ حسین کوری شیخ مستەفا کوری شیخ حوسینی (کافی کوردە) یە لە قەزای کۆتە، لە ۱۲۹۷ک له دایکبوو و له ۱۹۴۵ع وفاتی کردوو. مهلاي گوندی ترپەسیان بوو و پایەکی زانستی بەرزى هەبوو و زۆر مهلاي گهورهی وه کو (مهلا عومەری ئۆمەر گونیدی و مهلا محمەدی چروستانی و مهلا خەلیلی موخلیس و.....) لایان خویندوو.

ئەم زانیاریەم لە مهلا جهلادی کوری وه رگرت.

(۲) ترپەسیان: گوندێکە لەخوارووی هەولێر و سەر بەناحیەي قوشته‌په‌په‌و ۲۴ کم له هەولێره‌وه‌ دووره‌.

ئەم شیعەرە لەبەحرێ هەزەجی هەشتی لەخەرەبی مەکفول مەحزوومە: مفعول مفاعیل مفاعیل فەولن.

(۳) شامان: شای ئێمە، مەبەستی شیخ جهلالە.

(۴) نیشارەتە بەم فەرموودەیه ((سلام الله عليكم دار قوم مؤمنين وان انشاء الله بكم لاحقون)) دڵیل الفالحین، محمد بن علان الصديقي الشافعي، القاهرة ۱۹۲۸ ص ۹.

(۵) وایا: ئەوێ ماوه هەر دوو رۆژی دیکە دەژی و ئەویش کۆچباری تێکدەنی، شاعیر ژبانی دۆنای بە دوو رۆژ داناو (دۆنیا پێنج و دوو رۆژیکە دەروا)) پەندی کوردی، عومەر شێخەل، ل ۱۴۶.

بېښې خوشبوو له‌بېشتې نه‌بې چيدى له‌بېرى كا
 نه‌و خاكه‌مكه‌وا داكه‌بېرېست بو همموو لاما^(۱)
 نه‌ى داېكى حقيقي نه‌بې زور حورمېتى بگرې
 زاتېكى به حورمېت بووه لاي خاس و عوامان^(۲)
 نه‌ولادى عېلى و فاتېمه‌به تافه له‌جېي خوى
 نابېتموه تازه وېكو نه‌و له ج دامان^(۳)
 گمر بېتو تمعه‌سوب نه‌بې، يا جهلى به قوومت
 ټېقراړ ټكړئ تاج بوو له‌بو شېخ ومه‌لامان
 كئ غمېرى نه‌وى جامېي نه‌وسافې كه‌ماله
 نابېندرئ، يا وانمېي قمت نېمه تممامان
 زور عالېم و زور عامېل وزور فازېل و داهى
 بو زولمېتى همر مه‌جليسه‌كى نه‌و بوو چرامان^(۴)
 به‌حرى كه‌رم و عېلم و وېقار، كوڅې نه‌جابه‌ت
 نه‌مرى وى مواتع بوو له‌همموو شوېن و مه‌قامان^(۵)
 ده‌ستى كه‌ده‌گړد وا به‌وه‌عزندان و نه‌سيحمت
 به‌حرى بوو پرې دوې بوو له‌نه‌نواعى كه‌لامان
 ناحق نييه تاماوه جېهان تارى بېيټن
 ناوابووه به‌يه‌كجارى نه‌وا رېوزى زيامان^(۶)
 (داخل به بهشت واپوو) له‌تمنرېخي وده‌مر كه‌وت
 واهاتووه بو (موخليس)ى بئ هوش و هومامان^(۷)

-
- (۱) وانا: نه‌و خاكه كه‌وا داېكى همرومانه حدى نه‌كرد (مه‌لا شېخ جلال) له‌سېر پشقى
 بړى و خستېه باوه‌شى خوښه‌وه تا باش بجه‌سته‌وه.
 (۲) خاس: شېخ ومه‌لايه‌كان. عوام: خه‌لكى نه‌خوښه‌وار.
 (۳) وانا: سېده‌و نه‌و زانه‌كان له كېس چوو، تازه چ داېكېك وه‌كو نه‌وى نابېتموه.
 (۴) داهى: ناوى بكمه‌ره، وانا لېزان.
 (۵) كوڅه: كېو. له‌جابه‌ت: به‌رېزى. مواتع: به‌گوڼكراو. مه‌قام: پاڼه.
 (۶) رېوزى زيامان: زيا، چياو، وانا رووناكى.
 (۷) هوما: بالنده‌به‌كى نه‌فسانه‌يه، گوايه له‌سېر سېرى هېر كه‌سېك بېشېتموه ده‌بېته پاشا،
 لېزه‌مه‌بېست زېروه‌وشه، هېروه‌ها رسته‌ى (داخل به بهشت واپوو) به‌حېسابى له‌جېده‌ى
 ده‌كاله ۱۳۵۹ ل/ ۱۹۴۰ ع كه‌ سالى مردنى نه‌و به‌رېزه‌يه.

شیوهن بو نه بویه کوری

مه لا محمه دی نه ره هادی^(۱)

نه ی تازه گولی باغی نه مهمل بوچی ومها زوو
 رویشتی به جیت هیشت له بو نیمه که سهروسو^(۲)
 گهنجیم سه مه ریکی نه بو و بهیریم به سهرا هات
 ناگام چ له پیری نه بو و رو له مه وای توو^(۳)

(۱) لهم شمعه له به حری هه زه جی هه شقی له خه یی مه کفری مه حزوومه: مفعول مفاعیل
 مفاعیلن فعلن.

موخلیس له سهرا داوای باوکی جوانه مهرگ لهم شیوه نه ی هه تیره ته وه و به ناوای نه وه
 کوره که ی ده لاوینته وه.

موخلیس لهم قه سینه به دا چو وه ته ناخی دهروونی باوکی نه بویه کورو گهر کوری خه یی
 بهردبایه باوه ناگهم له مه ی زیتر بو بهاتبایه. لهم به ناخدا چوونه بو ته وه ده گهر یته وه
 که باوکی نه بو به کهر هاورینی موخلیس بو وه کوره که ی خه یی به سوره و مهرگی
 ناوه خه ی کوره که ی دهروونی جو شدا وه و کوته لی ووشه وه ده سته وازه رسته ی
 ناسکی بو هه لێژاردو وه لاواندویه تیه وه.

ههر له سهرا تادا تا کو کوته ی به ناوای باوکی ده دوی و کوته لی وینه ی شمهری ناسکی
 نه خه شانده وه له به کهم هه نگار کردویه ته گولی تازه ی باخی هه وای خه ی و ماری
 نه جهل هاتوو له جی نه جی کردو وه ناخ و هه ناسه ی وه ک دو که لی شینه و فرمی سکی
 چاوی سولا و که یه و پشقی چه و گان ناسایه ..... لهم هه مو ووشه ناسکانه
 له دهروونیکی بیه گرد و مشت خه یی به سته نه ی نایته ده ره وه. موخلیس لهم
 شیوه نه دا سنوری شه ریعه تی نه به زانده وه و هه تده ریشه ی خه مه که ی شل نه کردو وه
 و له کوته ییدا ره زه مه نندی باوکی ده ره ده بری به رامهر به و موسیه ته و نایه وای خه ی بی
 پاداشقی خه وای بکات، چونکه کوره که ی له ده ست چو وه با پاداشته که ی له ده ست
 نه جیت، نه مهش بو لهم فرموده یه ی یه فیه مر (ص) ده گهر یته وه که له کاتی مردنی
 ئیبراهیمی کوری فرمودی ((ان العین لتدمع وان القلب لیحزن وانا علی فراقک یا
 ابراهیم محزونون ولانقول ما یغضب الرب)) واته: چار فرمی سکه ده یزی و دل غه مبار
 ده بی نه ی ئیبراهیم له بهر کوچه ت زویرین و هه ی شقی نالین که خودا بی ناخه شیت.

(۲) که سهروسو: خه م و خه فته ت.

(۳) له نیوان (گهنجی و پیری) دا دزیه که هه به.

چەندبەنە ئەمەن مونتەزیری فەسلى بووارم
 گۆيا بگەرېم لەو دەروەشتانە بەھەرسو^(۱)
 کاتى لەسیاحت دەگەرەم دەنگى قەزا ھات
 بابەسېن سیاحت کە بوواری توو بەسەرچوو
 توومەز کە ئەبوبەکرى مە ماری ئەجەل دى
 دەى ھەنجىن يەك دەفە لەسەر تاوگەو ئەست^(۲)
 ئەى وای چىوو ھىناى بەسەرم تالەى نەحسەم
 شادىم بوو غەم مەجلىسى بەزمە بوو پۆرۆ
 باراندی ھەلەك بۆمنى بېچارە موسیبت
 دەورەى منى گرت میحنەت و ئەندۆھ وەگو نۆردوو
 دېتە دەرى وەك دوکەلى شین ناھ و ھەناسەم
 دېتن لەھەناوم کە پىرى ناگەرە بۆن سو
 تەك تەک نىبە گریەم وگو سولاکەىە چاوم
 پەشتەم وەگو چەوگان و مە دەستەم کەتە ئەزىن^(۳)
 پووناکی دووچاوان و کزەى جەرگ و ھەناوم
 دىل وارسى یەعقوبە کەوا یوسفى ونبسوو
 تیرم نەدى ئەو شتە نەمامى قەدى بەرزت
 ئەو روومەتەکانى دەبریسکان وەگو پشکوو
 ھەرچەندە دەگەم ناچى خەمالى لە خەمالەم
 وای چەندە جوان بوو کە دەروى وەگو ناھوو

(۱) بووار: بەھار. شاعیر لەھەمەروو شیعەرەکانیدا لەجیاتى (بەھار) ووشەى (بووار) بەکاردەھێنى
 کە وشەيەکی کوردەوازیە. سوو: لا، شوێن.

(۲) موخلیس لەچوار بەیتدا سەروای گۆزیووە لە واو درێژبۆتەووە بۆ (ۆ).

(۳) تەك تەك نىبە گریەم: لەئەسڵدا بەمجۆرەيە (فرمىسكى گریەم تەك تەك نىبە)، بەئام لەبەر
 كێش (فرمىسك) لا براوە، یاخود بەئەنقەست وایکردووە تاكو بە قەرینەى (گریە)ووە
 (فرمىسك) بێتە بەرچاومان.

ئەى رۆلە ولاشت ھەموو بۇ مەدرەسە رۆيىيىن
 ھەستە ۋەرە دەر بۇچى درېز بووى ۋەكو ئوستوو^(۱)
 ئەسبابى تەرقىت قەلەم ۋە دەفتەرو ئەشيا
 پەژموردەو ۋە شىۋاينە لەپاش خاۋەنى خوشخوو^(۲)
 چاۋىكى ھەلئە لە من ۋە داپكى زەعيفت
 بىنوارە چ زەردىن ۋە چ بارىك ۋەك پەك موو^(۳)
 دوو بولبولى پەك تاقە گولى تاق ۋە جوانى
 نابىن لە چرىكەو لە سەناخوانى چ ماندوو^(۴)
 ئەو مامە جوانانەى كە شىۋاى غەمى تۆنە
 شىنگيان لەبەدەن دا نىيە بىھۆش ۋەك مردوو
 ئەو تاقە مومتازە لەمەكتەپ كە رەفيقن
 ۋەستاينە لەسەر قەبرىۋجەنازەت لەبەيانوو^(۵)
 تەكلىف بىكە بابچەنەو بۇ مەنزىل خۇيان
 چونكە بە ئومىدن كە ھەموو نەچنەو بى توو
 بۇ رۆيى بەتمىنيا ۋە منت ھىشتەۋە تەنيا
 كەى ۋەعدە لەبەينى من ۋە توو رۆلە ۋەھا بوو^(۶)
 من پىروزمەيف بووم لەبۇ ئەو پىگەپە چا بووم
 تۇ گەنج ۋە جوان بووى چ دەمى ئەو سەفەرت بوو

(۱) ولاش: ھاۋرى.

(۲) تەرەلى: پىشكەۋتن. پەژموردە: سىس ۋژاكاۋ.

(۳) لەنئوان (زەردى ۋە بارىكى ۋە موو) دا لىكچواندىنى سادە ھەيە.

(۴) لەنئوان (تاق ۋە تاق) دا رەگەزدۆزى تەۋار ھەيە.

(۵) لەبەر سەروا (بەيانى) بۆكە (بەيانو).

(۶) لەبەر كىش لەجىالى (رۆيىش) نوسىۋەتلى (رۆيى) كەلەپروى زمانىيەۋە ناشىت ۋە جۈزە دەستكارىكردىكى زمانىيە.

ئەي خاكي وەتەن زۆر لەگەڵى مەرحەمەتت بى
ئەو چوئكە لەمەيدان بوو سەرى هەردەمە بۆ توو

مەمنوون و پەزنامە بەتەمماي ئەجروسەوابم
پارەب نەجى نەولايە لەكيسم كە ئەوم چوو^(١)

تەئريخي بووه (فوري قضا ليني بوە ميان)
موخليس كە شەريكي غەمە بۆي هيندە پەياپوو^(٢)

---

(١) ئيشارەتە بۆ ئايەتى ((ولنباولكم بشيء من الخوف و الجوع ونقص من الأموال والأنفس
والثمرات وبشر الصابرين،الذين اذا أصابتهم مصيبة قالوا انا لله وقان اليه راجعون))البقرة
١٥٥-١٥٦.

(٢) ئەم رەستەيە (فوري قضا ليني بوە ميان) بە حيسابي لەبەدەي ميژووي مردني بەديار
دەخات كە دەكاته ١٣٦٧/ك/١٩٤٧ع.

شيعرى ستايش

ستايش يەككىگە لەبابەتەكانى شيعرى لىرىكى و بىرىتىيە لەستايش و وەسفکردنى
يەككىگى پايەگەورە، جا ج لەرووى ئاينىمەو بىن يا زانستى يا كۆمەلەپەتتى يا سىياسى.
موخلىس لە شيعرەكانىدا چەند نمونەپەكى شيعرى ستايشى ھەمەويەككىگ لەوانە
غەزەلىگە كە ستايشى كاك نەحمەدى شىخى كەردوو كە پابەرى تەرىقەتتى قادىرى
بوو ھەو كۆرى شىخ مارقى نۆدەپىيە.
شاعىر لەپەكەم بەيتدا دەپكاتە شوپنى دابەزىنى نورى خوداىي و دەركەوتنى پۇژى
رېنمايىكردن و رېنپىشان دەرى مورىدانى رېنباژى قادىرى و پووكەى ھىواوناواتى خەلك و
كەنجىنەى ھىكەمت و غەوسى زەمان.

كاك نهجمەدى شېخ^(۱)

مەھبەتى نوورى ئىلاھى پېشەۋاىى عارىفان

مەتلەمى پۇۋى ھىدايەت، رەھنەمايى سالىكان^(۲)

قىيلى ئامالى خەك و گەمبەى حاجاتى گەل

مەزمەرى ئەلتاف و گەنزى حىكمەت و غەموسى زەمان^(۳)

ھەروگو كىرىتى ئەجمەر بوو وجودت بۇ ئەنام

مەرقەمت ئىستە مەزارە بۇ غەموسى ئىنس و جان^(۴)

---

(۱) لەبەحرى رەھلى ھەشقى مەقسورە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن.

كاك ئەجمەدى شېخ كۆرى شېخ مەروولى نۆدەيە لە ۱۲۰۸/ك ۱۷۹۳ ع لەدايىكبوو و لە ۱۳۰۵/ك ۱۸۸۷ ع مردوو. لەخەمەتى باوكى خوتىندوويەتى و ئىجازەى مەلایەتى وەرگرتوو، لەپاش مردنى باوكى دەرسى وتوتەو و ئىرشادىشى كردوو. بىنەمالەى زانىاران مەلاەللىكرىمى مودەرىس، ل ۳۰۵.

(۲) مەھبەت: ناوى شۆينە وانا شۆينى ھاتە خوارەو.

عارىف: دانا، خواناس، شارەزا لە رەمزو وردەكارىەكان، ئەوەى كە خدا ئەوى گەياندوتە پاھى دلىبى خود و ناووسىفەتەكانى، ئەم مەقامەش لەرنگەى ھالى كەشفەو بوى پەيدا دەيى نەك زانستى موجدەدولاسىنى ھال.

فرەنگ اصطلاحات عرفانى ابن عربى، ص ۵۰۷.

مەتلەع: ناوى شۆينە وانا شۆينى بەدەر كەوتن.

رەھىمەما: رەيشاندەر

وانا: كاك ئەجمەدى شېخ شۆينى دەر كەوتنى نوورى خوايە و پېشەۋاىى عارىفەكانى خوايە و (عارىف لە پەلەۋپاھە زۆر لە سۆل بەرزتەرە چونكە نوورى خوا چوتە دلىوہ و پرووناكى كردوتەو) رابەرى موريدانى ريتازى قادريەوبەناسانى دەيانگەيەنتە قوتاغى خوتان.

(۳) لامال: كۆرى (أملە)، وانا: ھىواكان. لەلغاف: كۆرى (لطف)، وانا: نەرمى ونيانى. غەموسى زەمان: بەھانا ھاتووى سەردەم، ئامازەيە بە شېخ عبدلقادىرى گەيلانى.

غەموس: لاى رەيوارانى سۆفگەرى بريتە لە فوئب وپەناگەى مرؤف كە لەوھلىيەكانى خودان.

فرەنگ اصطلاحات عرفانى /سید جعفر سجادی، ص ۶۱۰.

(۴) كىرىتى ئەجمەر: گۆرگەردى سۆز، دەر كەيە لەيى وئەيى و نايابى.

لەنام: خەك / ئىنس: مروئ / جان: جىز كە، لەتەچىتر.

جہلیں کردوومہ مہحببت بؤ حزوور شاہی جیہان^(۱)

ههرومکو هه‌وری به‌هار یاریوه لوتفت یۆ نه‌وان

هيممەتی تۆ بۆو خودا گەردیە (مشاری بالبنان)^(۲)

رؤیای فیهوتا بووبه دیدار عهز رمتی خرم و کهسان

چونکہ میراثی ج کہس نادری بمغمیری واریسان^(۳)

بابلین نهوجا بهراستی تیرمیکی بی وفان

مه حرهم، مه مکه به مه حر ووم، ههرومگو نامه حرهمان^(۱)

بۇ چ لايى ھاۋ بگىرىتن له شىخ و مورشىدان^۵

(۵) وادياره مورخليس چوته سرگوزي كاك نهجه دوليزني ليوه رگرتووه نهویش نيزني داوه كه ريتازه كهي بگوزي و بچيته سر ريتازي نه قشبه نلدی (نيزن وهر رگرتنه كمش دهبي به خدون اي).

دزهیی^(۱)

سهردهمی خوشیوو وولاتی دزهیی	خوښ حمیاتن بوو حمیاتی دزهیی ^(۲)
نمبوو هیچ قومیک لمنیزیک و لمدوور	نمگمیبا به بهراتی دزهیی ^(۳)
دمبوو مه حقووز بی سهرومالی کسمی	بگمیپابه قهلاتی دزهیی
له قهیللو (له) ^(۴) عشاير گهم و زور	نمبوو همیبی دسهلاتی دزهیی
چ وجودیکی نمبوو لهشکری زور	له بهرابهر به غمباتی دزهیی ^(۵)
لهههموو شوپوشهپړی ناوی همبوو	کهلمن و سهبرو سمباتی دزهیی ^(۶)
همموو پوژ، پوژ وهگو شهو تاریک دهبوو	له غوباری حهرهکاتی دزهیی ^(۷)
(موخلیسا) ناخری تیکچوو چ نهما	به خراپه و به قهباتی دزهیی ^(۸)

(۱) له بهرې رهملې شمې مېخوونې مهزووفه: فاعلاتن فاعلان فعلن.

هېروها لده ستوسی (أ. ر.) یه.

(۲) دزهیی: بریتیه لده شقی خوارووی ههولیر که به مولکیه بهناویانگه و ناغاکانی نهو گوندانه پخې دهلین دزهیی و بده شقی خوینانی دهزان، سنوره کەشی گونده کانی ناحیهی قوشته په ده گریتنهوه که ده کونه روژ ناوای جادهی کەرکوک و هتا سنووی زورگه زراو و ناحیهی (گورژ) دهروات.

(۳) بهرات: خیر ویر، ناماژه به یازدهی شهعبان.

(۴) لده ستوسی (أ. ر. خ. د) نوسراوه (له قهیللو و عشاير)، وادیاره نامازی (له) ی لیکه وتوره.

(۵) قهبات: خدات، زبارة.

(۶) شوپوشهپړ: هه لگه راوهی (شهر و شوپوژ)، شاعر به مجوز به کاری هتاره و جوژه لادانیکه و پیوستی شعر ی نیه. / کهلمن: کهلین.

(۷) شاعر به شوپوهی وه سنی نهو ناوچه په ده کات که زور قهره بالفه و همیشه له بزاون و هاتن و چون دایه و داسه کانی بو نیه، جا جولانه وه کان هردوو لایه نی چاپوکی و شهره نگیزی ده گریتنهوه، شاعر زیاتر مه به سنی شهره نگیزی هردوه کو له بهیتی کوتایدا دهرده کهوینت.

(۸) قهبات: خراپه کاری. ناماژه به بو نم نایه ته ((وما کنا مهلکی القرى الا واهلها ظالمون)) القصص/ ۵۹.

موخلیس لم غزه لای را بردودا ستایشی ناوچهی دزهیی (مولکیه) ده کات و باسی نهو خیر ویر ده کات که له سرده می کدا بهشی خوی و بهشب دهوروبه ری ده کرد.

هېروها له رووی دسه لاتنهوه. روونی ده کاتنهوه که له سرده مه ددا تاگ بووه لهو دهوروبه ره هه کسمی هانای بو بردایه ده پارسا و له رووی له شکرو هیزیشه وه سهریشک بووه.

به نام له بهر نهوهی خه لکی نهو ناوچه په پشیمان له خودا کردو روویان کرده خراپه کاری بوژه خودا نهو نیعمته ی لیمان سنده وه و هېچی لده دست نهما ((ان الله لا یغفر نا بقوم حتی یغفر ما بالفسهم)) الرعد/ ۱۱.

شیعری داشۆرین

نەم جۆره شیعەر لای گەلی لە شاعیرە کۆنەکانمان بەدیدهکری و سەرقاڵەیان شیخ
ڕەزاییە. داشۆرین ئەو شیعەرە کە شاعیر کەسیکی یا گروپیکی پێدەشکینی و کام ووشە
تابوو جەرگێڕمەکاری دینی و موبالغەی زۆر تێداپە.

لەکۆنەوه وابوو کە مەلاوشیخەکان دانووێان لەگەڵ پەك ناکوێ و دزی پەکن بەلام
ئەم دژایەتیە گشتی نییە و بەتایبەتی ئەگەر شیخ خوێندوار و مەلا بێ ئەم ناکۆکیە
بوونی نییە چونکە لەپەکدی دەگەن و هەردوکیان تەواوکەری پەکدین.

وادیارە (موخلیس) لەسەردەمی خۆی دلی لەهەندێ شیخ و دروێشان ئیشاوه و کاری
ناپەجیی لی دیون کە لەگەڵ شەریعت ناگونجین بۆیە بەغەزەلیک هێرشیان دەگاتە
سەر و بەخراپەکار ناویان دەبات. نابێ ئەوەش لەیاد بکەین کە شاعیر خۆشی سەر
بەتەریقەتە و سۆفی بوو بەلام دوور نییە ئەم غەزەلە لەپیش بەسۆفی بوونی
بوو بێت. بەهەر حال هەرچەندە (موخلیس) بەگشتی ناویان دینی بەلام مەبەستی چەند
کەسیکەوبەس، چونکە بنەمالەیی موخلیس بەگشتی سەر بەریبازی قادری بوون و
لەبەر ئەوه دژیان نەوستاوه کە شیخ و دەروێشان. لەگەڵ ئەوەش واما بەچاک زانی کە
شیعەرە کە بلانەکەپنەوه نەخۆ دلی هەندێک بڕێنچیت.

دوو بهیتیه‌کان

دوو بهیتی له‌داهینانی ئیرانیه‌کانه و یه‌که‌م شاعری کورد که بۆ یه‌که‌م چار دوو بهیتی نویسیبۆ باباته‌ری هه‌مه‌دانیه ۱۰۰۰ع - ۱۰۵۸ع، له ئه‌دهبیاتی گۆراندای دوو بهیتی که‌مه و مه‌وله‌وی هه‌ندیکی نویسه‌، له کرمانجی ژووروش دوو بهیتی هینه‌ باو نه‌بووه له کرمانجی خواروش مه‌حوی ناوڕێکی لیداوته‌وه.

هه‌رحه‌نده له‌ئه‌دهبیاتی فارسیدا چوارینه‌و دوو بهیتی جودان و له‌رووی کیشه‌وه جیاوازیان هه‌یه. باباته‌ری دوو بهیتیه‌کانی له‌سه‌ر کیشی هه‌زه‌جی شه‌شی مه‌حزووف نویسه‌وه خه‌یامیش له‌سه‌ر کیشی (لاحول ولا قوه الا بالله) چوارینه‌کانی داناوه. به‌لام له‌لای کورد هه‌ردوو بابته‌ی دوو بهیتی و چوارینه‌ تیکه‌ل بووینه و هه‌ر شاعریک به‌پێی چه‌زی خۆی ناویان دینی.

موخلیس یه‌کیکه له‌و شاعیرانه‌ی که به‌سه‌دان دوو بهیتی نویسه‌وه ژۆریه‌ی هه‌ره‌ژۆریان له‌سه‌ر بابته‌ی کۆمه‌لایه‌تییه‌ نه‌مه‌ش نیشانه‌ی نه‌وه‌یه که‌شاعیر له‌ کۆمه‌لگه‌ی خۆی دانه‌براه و له‌گه‌ڵیان ژیاوه و ژۆر به‌ووردی که‌موکورتی و کیشه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی ده‌ستنیشان کردووه و زیانه‌کانی ده‌رخستوه. نیستاش وا له‌هه‌ر بابته‌یک چه‌ند نمونه‌ی ده‌خه‌ینه به‌رده‌یدی خۆنه‌ران.

(۱) کۆمه‌لایه‌تی

هه‌رکسێکی عیلم و عه‌قڵ و فه‌زلی بوو بابهری

کەس نییه ئه‌موڕۆکه بێناسیت و قه‌دری بگری^(۱)

دین و دنیا که‌ته ده‌ست ته‌رز هه‌سه‌کی وا ئه‌گه‌ر

پێی بپێی: که‌ر، که‌ر له‌تاوان خۆی ده‌خاته ناگری

★ ★ ★

---

(۱) له‌به‌هری ره‌مه‌لی هه‌شقی مه‌حزووفه: فاعلان فاعلان فاعلان فاعلان. موخلیس گله‌یی له‌ له‌هه‌لی دین و دنیا، پێی وایه نه‌وانه‌ی که‌ کاروباری ئایه‌ و ده‌سه‌لتان له‌ده‌سته‌ شایه‌نی نه‌و جیه‌یه‌ نین و به‌ که‌ری داناوان، پویه‌ مروّفی خاوه‌ن زانست و ژېروفه‌زل له‌کۆمه‌لگه‌دا نه‌ناسراون و کەس پێزیان ناگرێت و بۆ مردن باشن.

بئى لىدەشت ساتمە لەخاك و خۆر دەكا

چاۋ لەشار ساتمە لەزمردوسۆر دەكا^(۱)

چاۋەكەى ساتمەى دەكا باكى نىيە

بئى ئەگەر ساتمە بگا،چاۋ شۆر دەكا^(۲)

★ ★ ★

ئەۋكەسانەى دەگەرئىن بۆ چىشتى خۇش و لەقسان

بۆچى قىمت شەقىيان نەبەرد و بۆچى چارىك نەپسان^(۳)

واعىزو سامىيى لاسار مونتەقىع نىن بەۋەسىز

تىغ ئەگەر ئاسنى خراب بوو نەقى بۇنادا ھەسان^(۴)

★ ★ ★

عەلىم ومال و كەسك و پىش جى ناگرن بئى عەمەل ئەسبابى چوۋنە ناگرن

ھەرچى دەيىبىنى بەۋانە ناز ئەكا وا دەزانن كەلەشىرن نامىرن^(۵)

★ ★ ★

---

(۱) ئەم دورو بەيتە لەبەھرى رەمىلى شەشى مەخزۇۋفە: فاعلان فاعلان فاعلان.

خۆر: خول ۋا: ئەۋەى لەدەشتى دەزى بئى ساتمە لە خول و كەستەك دەكات، بەلام خەلكى شار چاۋيان ساتمە لەجل ۋەپرگ و رەنگ وروروى سوروزەرد دەكات. مەبەستى ئەۋەى ھەيە كەمروۋ لەدەشتى ھەر خول و بەردى دېتە پىش و لەشارىش مۆدېلى رەگاۋرەنگ.

(۲) ۋا: ھەركە چاۋى ساتمە لە زنى جوانى رەنگاۋرەنگ دەكات باكى نىيە و بئى ئاسايە چۈنكە باۋەرەكەى كزە، بەلام ئەگەر بئى ساتمە بكا ئەۋا چاۋى بئى شۆر دەيى و بەسەر خويىدا دەشكىتەۋە. كەچى لەراستىدا! ھەقى ئەۋەيە ئەگەر چاۋى ساتمەى كىرد و نەزەرى كىرد بئى ناخوش بئى نەۋە كىر كە بئى ساتمە دەكات.

(۳) ئەم دورو بەيتە لەبەھرى رەمىلى شەشى مەخزۇۋفە: فاعلان فاعلان فاعلان فاعلان.

(۴) سامىي: گۈنگر/تىخ: تىخ، چەقۇن، سىكارد، كەلەغ، خەلمەر/ھەسان: بەردىكە تىغى بئى تىز دەكەن بەتايىيەنى بۆ داس تىز كىردن بەكار دىت.

ۋا: ئەگەر ۋەزەردەرو گۈنگر لاسار بىن ئەۋا سوۋد لە ناموزگار يەكە ۋەرناگرن، ۋا: ھەردو كيان دەيى لە رەچەلەكدا باش بىن، چۈنكە تىغ ئەگەر ئاستەكەى كەلكى نەبوو، ھەر ھەسانى لىيە سوۋى نىيە. ئامازەيە بۆ ئەم بەيتەى (مەلای جىزىرى): ھەر گل و سەنگ دەيىن زىر ب تەدبىرى ھەكىم قايلىيەت كۈنەت ھىكمەتى لوستادى چ كىت

دىۋانى جىزىرى، سادىق بەھائەدەين، بەغدا ۱۹۷۲، ل ۱۴۷.

پىچەۋبەخشى ۋىك ھەيە لەتيزان (چىشى خوتش ۋەسان لەگەن شەق بىردن و پەسان) چىشى خوتش بۆ شەق بىردن، قسان بۆ پەسان.

(۵) ئەم دورو بەيتە لەبەھرى رەمىلى شەشى مەخزۇۋفە: فاعلان فاعلان فاعلان.

كەلەشتى: شۆرى گەۋرە/كەسك: مەبەست ئەۋ شالەيە كە سەيدەكان لەشەق دەبەست. بەيى يەكەم ئامازەيە بىم پەندە كوردىيە(بە رىش نىيە بە نىشە). پەندى پىشيان، خال، ل ۱۱۳. ھەروەھا ئامازەيە بىم نايەتە (يا ايها الذين آمنوا لم تقولون ما لا تفعلون كبرا مقتا عند الله ان تقولوا ما لا تفعلون) الصف/۲-۳.

نہو کسمی تاگو دویتن دگمرا بهستمزمان

توھی زپری لهملی کردووه نهمروکه زهمان

غهم مهخو، پیتکهنه عادهتی دهوران نموهیه

روودهداتن بهگهسی، دهنهجن عهقلی له قهپان^(۱)

* * *

زور لهگهل پمکتر جوانن پرووی سپی و مووی سپی

نہو دووانه جوانترن یا مووی رهش و پرووی سپی^(۲)

پرووی رهش و مووی رهش نهمگرچی زور کریتن پیتکوهه

نابن قمت بیننه تهرارووی پرووی رهش و مووی سپی^(۳)

---

(۱) لهم دووبهینه له بهحری رهملی ههشی مهخرووفه: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن.

بهستمزمان: زمان بهسراو، بی دهنگ، نازهل / دهوران: دنیا.

والا: سامانی دنیا بهزیری وزانایی نیه، زور ههنه تادویتن نان نه بوو بیخون و میشک بهتال بوون، کهچی نهمروکه پوونه ته قارونی زهمان.

لهدرای نهمه موخلیس دلی خوئی ده داته رهو بهخوئی دهلی: پتی ناوی غهم بخوئی، زهمانه نهمه پیشه بهتی و ههمیشه پایدی نهو که سانه بهرز ده کاتره که عهقلیان بو شهو له قهپان دهرناجن.

نهمهش نامازه به بهینه شیمریکی (حافزی شیرازی) که دهلی:

اسپ تازی شله مجروح بزور پالان

طوق زرین همه در گردن غم می بینم

دیوان حافظ، علی بهائی شرفعلی، مطبع محمدی بمی / ص ۱۸۲.

والا: پشی نه سپی ره سدن ریشداره له ژیر کورتانی نیش، ملوانکه ی زیرین له گهردهنی کهر ده بینم.

(۲) لهم دوو بهینه له بهحری رهملی ههشی مهخرووفه: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن.

پرووی سپی: دهم وچاوی سپی و جوان، ناکاری جوان، له خواترس.

مووی سپی: پیری به سالنا جویی.

مووی رهش: گمغی، لاوی.

موخلیس لهم بهینه دا بهراوردی دوو شت ده کات له پرووی جوانه وه، به کهمیان بهراوردی پیریکی له خواترس ده کات که رووی و مووی ههردوکیان پاک وچاکن له گهل گمغیکی

موو رهشی کارچاک و نیجا ده پرسی: نایا کامه یان جوانترن؟ بیگومان گمغیه روو سیه کارباش که جوانزه له پیریکی کارچاک، چونکه ههر له گمغیه وه له گهل چاکه خهریکه.

(۳) پرووی رهش: پایوی خراپ، به دکار، ناشیرن ویتست رهش.

مووی رهش: گمغی، لاوی / کریت: عهیب و عاز.

همه میسان موخلیس دوو شتی دیکه بهراورد ده کاو بهلام نه مجاره و لهامه کهشی داوه ته وهو دهلی: نه گهرچی گمغی موورهشی ویتست رهش به به کهوه ناشیرن و دیمه نیکی جوانیان

نیه، بهلام ههر گیز نایه نه تای تهرارووی پایو نیکی ویتست رهشی پیری خراپه کار.

مه به سقی شاعیر نهویه مروژ تا گمغیه نه گهر خراپه به کیشی کرد نهوا جوژه بیانویه کی هه به، بهلام پیری و به دکاری کهس شه فاعهتی بو ناکات.

۲- سۆفيانە

كە ساقى ھات مەزمى ھىنا، ھەنارو خۇخ و بىيى ھىنا
شەرابىكى غەربىيى دا، غەجايىب مام لە كىيى ھىنا
مورىدى پىرى مەپخانەم، لەمن عاجز مەبە واعىز
كە ومعدى كەوسەرت دامى توو، پىر وا بەجىيى ھىنا^(۱)

* * *

شەھوقى من گەرمى ديارە لە قسان سۆز دەخاتە مەجلىسى رووحانىيان
عېشقى حەق گەر بىخەنە ژېر مەنجمىق دەبەتە گولشەن مەنجمىق بۇ قودسىيان^(۲)

* * *

دېتنى دۆست گەر لە جەننەت دانەبى
بۇ بەھەشت بۇ غەم بىخۇم ھەر بانەبى
ناگرى نەمروود لەگەن دۆست جەننەتە
دۆست كە بوو، دونياو قىامت بانەبى^(۳)

(۱) لەبەحرى مەزەجى ھەشتى ئەواو: مفاعىلن مفاعىلن مفاعىلن مفاعىلن، كى: كوى، ساقى: مەيگىت، لىرە مەبەستى رابەرى تەرىقەتە.

مورىد: رىبوارى سۆفيانە / پىر: رابەرى رىيازى سۆفيەتى. مەپخانە: لىرە مەبەستى خانەقاہە چونكە نەقىشەندى بروە. كەوسەر: ئاوى كەوسەر ((انا اعطيناك الكوثر)) الكوثر/۱.

(۲) لەبەحرى رەمەلى شەشى مەخرووفە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

شەوق: تاسەو ئارەزوو/ رووحانى: عاشقى خوائى

ھېشقى حەق: عېشقى خوائى / مەلجەلىق: ئامېرىكى كۆنى جەنگ بوو بۇ ھاويشتى بەردو ئاگر بەكار دەھات. / قودسى: فرىشتە، بى گوناح

ۋا: تاسەى من بۇ عەشقى خوائى ھىندە گەرمە لە قەسەكام را ديارە و كۆرى خواپەرستانى حەق گەرم دەكاو سۆزى دەخاتى. خۇ ئەگەر عەشقى بى پىچ و پەنا بىت، خاوەنە كەى گەر بىشخەنە ناو ئاگرەوۈە بۆى دەبىتە گولزار، ھەروەك حەزەرەنى لىبراھىممان خەستە ناو ئاگرەوۈە و زىيانى بى ئەگەپشت. ئامازەپە بەم ئايەتە ((قلنا يا نار كونى بردا وسلاما على ابراهيم)) الانبياء/۶۹.

(۳) لەبەحرى رەمەلى شەشى مەخرووفە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

* * *

نارمزووی پار و بوار و دهنگی خوش و موی دهنگم
هر و مگو دهر و یش له تاوان رۆژ و شمو حمی حمی دهنگم

سهرقی بهزمی مه جلیسی رهندان نهبی مان بۆ جیبیه
عومر دهنگم لهو رنگمیه وهك حاتمهی تهی تهی دهنگم^(۱)

* * *

وهره نهی شیخی پاك و عالی هیمممت
لهگهان رهندان دهمی بدوی به حیکممت
مهپرسه که عیبهو بیتخانه نهی شیخ
تههارمت گمر نهبی ناگهی به عیسممت^(۲)

دۆست: لێره مه بهستی خودایه / له مروود: نه مروودی کوری که نهانی کوری کووش
کوری سام کوری نووحه، پاشای بابل بووه، (۴۰۰) سال فهرمانیهوایی کردووه و
فهرمانی سووتاندنی ههزرهتی ئیبراهیمی داوه.

قصص الانبیاء، ابو الفداء اسماعیل بن کثیر، ص ۱۴۲

موخایس لهم دوو بهینه دا: ئاماژه به سووتاندنی ههزرهتی ئیبراهیم دهکات که ناگره کهی بۆ
بووه بهههشت، چونکه یارمهتی خودای له گهان بوو ((قلنا یا نار کونی بردا و سلاما
علی ابراهیم)) الانبیاء/ ۶۹، ههه له بهرنه مه شه شاعیر رای وایه نه گهر له بهههشت
خودا نه بینێ بهههشتی ناوی. لهم باره بهوه (ملا پهریشان) دهلی:

یهك نهفیس وه لهولهر ڕوو به ڕوو بوم

کالرم له گهر جۆپای سینهو بوم

تیکستی نه دهی کوردی، د. محمد نوری عارف، ل ۲۵۹.

(۱) له بهجری رههملی مههشتی مههزووله: فاعلان فاعلان فاعلان.

موخایس لهم دوو بهینه دا: ئاماژه به سووتاندنی ههه به کهزی بههاره و ههزی له
لاوازی خۆشه و شهو رۆژ له حهی حهی دایه، وانا: له یاد کردلهوهی خودا دایه
بههههه و دهنگی دهف، کۆره کهی بۆ خۆشه چونکه کۆری رهندانه و چاو له
حاتهمی تهی دهکات، چۆن حاتم همموو ماله کهی بهخشیهوه، نهویش گلهزلهی
تهمهنی دهپهچینهوهو هممووی به قوربانی بهزمی نهو کۆره دهرویشیه دهکات.

(۲) له بهجری مهزهجی شهشی مههزووله: مفاعیلن مفاعیلن لهولن.

رهلد: کهسبکه که همموو مادیهاتیک له خۆی دوور دهخاتهوه و سهرفرازی همموو جیهانه
و پلهو پایهی هیچ خولقه تراوتیک بهو ناگات. فرهنگ و اصگلاحات عرفانی، د. سید
جعفر سجادی، ص ۴۲۵.

۳- نایینی

گمر بزانم دهمیه سولتان، خدمتی سولتان بکهم
ناموینتن سه لته نمت، با خدمتی قورنان بکهم

عه هندی من وایه له گهل پار، لهو دهمی (قالوا بلی)
تا له دونیادا بژیم، همر مل که چی فهران بکهم^(۱)

* * *

مینبهر و میجراب که جیی پیغممبهرن
جیی نهوانمن له سفا بی ختمن

حمیفه نهوړو که نیمام و خوتبها
ریش تراشان و له دین بی خبهرن^(۲)

حکمت: مهبست له حکمت لای سؤفیه کان وردپونهویه له ههمو شونیه واره
خوایه کان تا کر شهودی عرفانی کامل بدهست دیت. فرهنگ اصطلاحات
عرفانی، د. سید جعفر سجادی، ص ۳۲۶.

بتخانه: در که به له جهانی لاهوت، والا: په کیتی گشتی، هروها به واتای دهر کهوتی
خودی نه حدیه تیش دی. فرهنگ اصطلاحات عرفانی، ص ۱۸۵.

تمهارت: پاکي و بنگردی و، نه مش دوو بهشه: پاکي دیارو پاکي دل، چونکه بی پاکي
جهسته نوړو دروست نای و بی پاکي دل معرفت دروست نایست. فرهنگ
اصطلاحات عرفانی، ص ۵۵۸.

عسمت: قدهغه، گمرانهوه، چاودیرکردنی نه فوس له گوناوه و تاوانکردن.

مورخلیس لهم دوو بهینه دا چووته ناو ناخی سؤفیه گریه وه خوئی له شته رواله تیه کان
دوور خستو ته وه داوا له شیخ ده کات که زور بهوردی و حکمه توه له گهل
ره ندانی ریگه ی سؤفیه گری بدوی و دلی خوئی به حکمه تی خوایی پاک بکاته وه
له وه نه پرسی نه مه که عبه یان بتخانه یه، چونکه نه وه ی توانی دلی خوئی پاک بکاته وه
له ریگه ی پاکي جهسته وه نه و نه و جوړه پرسپارانه ی نایته سر زار و له که عبه
بتخانه ناپرسیت، چونکه ههموی خوای لی ده پرسیت.

(۱) له به حری رهمه لی همشعی مه جزو وه: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن.

پار: لیره مهبستی خوایه / قالوا بلی: ناماژه به نایته ((واذ اخذ ربك من بني آدم من ظهورهم
ذریعتهم و اشهدهم علی انفسهم قال: الست بربکم؟ قالوا بلی شهدنا)) الاعراف ۱۷۲.

والا: هدر لهو دهمی خودا که گیانی ههمو فادهمزادی کز کرده وه لی پرسی: من
خواتان نیم؟ گوئیان: به لی خوای نیمه ی، په یام له گهل خودا داوه تا بژیم گوئیایه لی
فرمانه کانی لهو م و له ژیر چاودیری قورنان دام.

(۲) له به حری رهمه لی همشعی مه جزو وه: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن.

مورخلیس بی ی وایه مینبرو میجراب شایانی ههمو که سیک نییه چونکه جیگای
پیغمبهر (ص) زور حمیفه مه لایه کانی له مرزو هندیکیان به بی ی سونه تی پیغمبهر
(ص) هلس و کهوت ناکمن و ریشی خوئیان ده تاشن و وهک بلنی هدر هیچیان

۴- دژایه تیگردنی نهفس

هەر کەسێ ئیعلانی جەربیی کرد لەگەڵ نهفسی دەبی
رۆژو شەو ناگای لەخۆ بیتن چ دەم غافل نەبـی
بـی موبالاتی لەگەڵ ئەو دوژمنە نابیی بکە
دوژمنت بەس ئەو بی، نابیی چیرت دوژمن هەبی^(۱)

* * *

قەت لەنهفسی خۆت ئەمین بوونت نەبی
لێی ئەمین بی شەرمەزاریت تووش دەبی
گەر بەنهفسی خۆت بووستی کەس نییە
پێت بووستیتن، ئەگەر شیر بەجە بی^(۲)

۵- نیشتیمانی

بەرگی شادیم قەت لە قۆل هەلنەکشا
دامەنی نازم لە عارد قەت نەخشا
من کە دەمرم غەمی گەورەم ئەوهیە
قەت نەگۆترا بەجە کوردی بوو بە شا^(۳)

-
- نەکردیی وایە. ریش هێشتەوه بەکێکە لە سونەتەکانی پێغمبەر (ص) بەلام بەمەرجی زۆر درێژ نەبی و چەنگی ئی گێریت بەسە.
- (۱) لە بەحرێ رەمەلی شەشی مەحرزوفە: فاعلان فاعلان فاعلان. موخلیس جەنگی لەگەڵ نهفسی خۆی ئاشکرا کردووه و پێمان رادهگەیەنی کە نابیی خافلی بین و بی موبالاتی لەگەڵ بکەین، چونکە ئەگەر نهفست دوژمنت بی ئەوت بەسەو بەشی هەمووان دەکات، وایا: مرۆڤ گەر هەولی دا خۆی لە دوژمنایەتی کردنی نهفس پاراست ئەوا دوژمنەکانی دیکە سەر بەخۆ نامێتن.
- (۲) لە بەحرێ رەمەلی شەشی مەحرزوفە: فاعلان فاعلان فاعلان. هەر کەسێ بەنهفسی خۆی بووستی وایە بە هەموو شتی وەستاوه ئەگەر بەجە شێریش پێت بەسەریدا زال دەبیت.
- (۳) لە بەحرێ رەمەلی شەشی مەحرزوفە: فاعلان فاعلان فاعلان. بە پێی گۆتهی مامۆستا ئیسماعیل عومەر سنجای ئەمە دوامین دوو بەیتی موخلیسە کە لە پێش مردنی دایانیت.

٦- فەلسەفەى ژيان

ئەجەل وەك قاومىي سافە، فەلەك وەك قاوۋەجى وابە
عەجايىب قاوۋەخانئىكە، سەراي ئەو كۆنە دونىايە
خەيالت وانەيى (موخلىس) ئە دەستى قاوۋەجى دەرجى
ھەزار سولتان و شاھەنشاي بىمەك فە قاوۋە قاو دايە^(۱)

لەم دور بەيتەدا موخلىس دورە لە شادى و دامەنى نازى لە خاك نەخشاوۋە و لەم ژيانە
خەمى ھەرە گەرەي لەوۋەدايە كەوا نەيىستە بلىن: فلانە كورد بوو پاشا سەر كرده.
موخلىس لە شۆيى دىكە گەشپنە و دەلى: (ھەر بزەنە ئالايى كوردان ھەلكر)، بەلام
لۆرەدا رەشپنەو لە خەمى ئەوۋە دايە بەم خەمەوۋە سەر بېتەوۋە.
(۱) لە بەحرى ھەزەجى ھەشتى تەواوۋە: مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن.
لەنيران (ئەجەل و قاوۋە) دا لىكچواندنى بەرەلە ھەيە، ھەرۋەھا لە نيران (فەلەك و
قاوۋەجى) دا،
لەبەرئەوۋەي قاوۋە تالە بۆيە ئەجەلى پىچوئىتراوۋە، چونكە مردنیش تالە. لە نيران (قاوۋە و
قاو) دا رەگەز دۆزى ناھەواو ھەيە.

تاك بهيتى

تاك بهيتى برىتى يە لە بهيتىكى عمرووزى كە بابەتمەكانى ئاپنى و سۆفیانەو كۆمەلایەتى و فەلسەفەى ژيان دىگىرىتەو . بابەتمىكى كورتەو شاعىر لە چوارچىۋەى تاكە بەيتىكىدا دى دەرىزى.

تاك بهيتىش لە ئەدەبىياتى كوردىدا كەمەو لە ئەدەبىياتى لورى نىمەو لە ئەدەبىياتى گۇران پىش مەولەوى نەنوسراو و مەولەوى گىرىكى پىداو و لە كرمانجى ژووروو جىزىرى و خانى نەپان نووسىو لە ئەدەبىياتى كرمانجى خواروو ھەندى گىرىكى پىدراو .

موخلىس يەككىكە لەو شاعىرانەى كە زۆرتىن تاك بهيتى نووسىو و ژمارەيان بە سەدانە، ئەمەش ئەو دىگەنەى كە شاعىر لە ژياندا وورد بوو و ھەرچى ھاتىتە پىشى فەرامۇشى نەكردو و خستوىتە ناو چوارچىۋەى تاكە بەيتەو . ئىستاش وا بە پى ي بابەتمەكانى تاك بهيتى لى موخلىس بۇ ھەر يەكى نمونەيكە يان زياتر نىشان دەدەين:

۱- كۆمەلایەتى:

زۆرتىن بابەتمەكانى تاك بهيتى لى (موخلىس) بابەتى كۆمەلایەتییە، ئەمەش ئەو دەسەلىنى كە شاعىر لەناو كۆمەلگایەكەى خۆى ژیاو و دوورە پەرىز نەبوو و ئاگادارى ھەموو گون و ھۆزىنىكى بوو و ھەر شتىكى ھاتىتە پىش بە تاك بهيتى داىرپشتوو، ئەمەش چەند نمونەيكە:

ھىندە كەس ھاوار دىگاتن من وەلىم

تۆ وەلى بى، كى بلى من كىوەلىم^(۱)

* * *

(۱) لە ھەرى رەمەلى شەخى مەرزوولە: فاعلان فاعلان.

نەمە لە بابەتى رەخەى كۆمەلایەتى + ئابىيە. وا ديارە يەككى خۆى بەوەلى زانەر، شاعىر بە گاتەپىكردەو دەلى: گەر تۆ وەلى پى ئەى كى كىوەلى؟ لە كۆمەلى كوردەوارى كىوەلى بەى ئابىن و ئابروو بەناوبانگن.

حەمقىيە دَل بۆ پارە، پارە پارە بىي
ھەر ھەرى بىي، پارە باسەر پارە بىي^(۱)

لەسەر دونيا ئەمەي ئەزىمەت بەدى كەس
نەمەك گەر بۆ بەھەشت چووی، پەيت بۆلین: تەس^(۲)

* * *

ئەو كەسانەي ئومەران و عولەمان و خوتەبان
ھەرچى ئورۇڭكە لەوانە ھەنە ئەغەلب كۆنەبان^(۳)

* * *

بېچىيە رىي حەج ھىندە چۆلە شىت دەبىي
بېچىيە رىي ناحەق بە زەھمەت جىت دەبىي^(۴)

---

(۱) لە بەحرى شەشى مەرزوولە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

ئەم بەيتە مۇسقىيەكى نايابى ھەبەو وشەي (پارە) پىنج جار دووبارە بۆلەنەو و پارەي
يەكەم دراوہ پارەي دووہم و سىي يەم پارچە پارچەبەو پارەي چوارەم دراوہ پارەي
پىنجەم سەر پالەبە (سەرپالە ئەو كەسەبە كە لەكاتى دورنە كردن دەكەوتتە لاي
راستى پالەكان و لەبەرئەوئەي لەوان نازاترە بە قەد نىو مەتر لەپىش ئەواندایە).

(۲) لەبەحرى ھەزەجى شەشى مەرزوولە: مفاعيلن مفاعيلن فعولن.

مۇخلىس پىي وايە وشەي (تەس) شايانى ئەو كەسانەبە كە نازارى خەلكى دەدەن،
خودا لەمافى خۆي خۆش دەبىي بەلام لەمافى خەلكى خۆش نايى. لە كوردەوارى
وشەي (تەس) بە واتاي (بەكشوبە) دىت بەلام بۆ كەر و ھىسزە نەسپ و ماين
بەكار دىت نەك بۆ مەزۇ.

(۳) لەبەحرى رەمەلى ھەشتى مەرزوولە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

مۇخلىس رەخنە لە سىي توپۇزى بەرزى كۆمەلگا دەگرىي كە زۆرەبان درۆ لەگەن
جەماوەرى رەش و رووت دەكەن، توپۇزى دەسەلانداز كە مېرەكانن، توپۇزى
خويندەوار كە مەلا و مامۇستايەكانن، توپۇزى دواندەرەكان كە دواندەرى ئايىي و
رامبارى دەگرتەو.

(۴) لەبەحرى رەمەلى شەشى مەرزوولە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

شاعىر باسى واقىيى كۆمەلەيتى سەردەمىي خۆي دەكات كە خەلكى بەگشتى روويان لە
رىي ناحەقەو قەرەپەستانەبە، بەلام رىي حەق چۆلەو ئەوئەي پىندا پروا سامگرتى
دەبىي و ترسى ئى دەنشىي.

۲- ئايىنى:

ھەتتا نەمىزى نەمىس ۋەك (تۆ) لەۋزىر خاك

پەميا نابى لەۋى قەمت خەسەلمەتى چاك^(۱)

* * *

ھەرچى نەمىسى نەمىسنى خۇى، گىردە گابانى بەدەن

رۇۋى خۇى ئەغزايەكانى، لەغەنەتى زۆر لىدەكەن^(۲)

* * *

كەس لەخۇا چاكتر سەلەم ناداتەۋە   كەم دەباتن بىي حىساب دەتداتەۋە^(۳)

---

(۱) ئەبەجرى ھەزەجى شەشى مەخزۇۋە: مفاعىلن مفاعىلن فعولن.

موخلىس داۋاي شكاندەۋە دارزاي نەفسى خۇى دەكات، چۈنكە تۆ گەر نەكەۋىتە ۋىر
خاك بەرھەمى نايىت، نەفس شكاندەش كارى مۇسلمانى لەخۇا ترسەو سەرەتاي
رەئازى سۆيەلەپە.

(۲) ئەبەجرى رەمەلى ھەشتى مەخزۇۋە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

موخلىس داۋاي ئەۋە دەكات كە مەۋۋ نەفسى خۇى بىگرى و بەرەللاى نەكات، چۈنكە
ئەگەر بەرەللا بىگرى دۇنيا بەشى ناكات و بەرەو حەرام دەچى و لە لەنجامدا دەچىتە
دۈزەخەۋە.

(۳) ئەبەجرى رەمەلى شەشى مەخزۇۋە: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن.

موخلىس لەم بەيتەدا باسى سەۋدایەكى نىۋ كوردەۋارى دەكات لەۋىش (سەلەم) ە،
سەلەم ئەۋەپە كە پىشەر پارە بەسەر شەتەك ۋەربىگرى. بۆ غوۋونە جوتبارەكان لە
زىستان پارەبان نەدەما و دەچوون پارەى سەلەمىيان بەسەر گەم و جۆ دەھىتاۋ لە
ھاۋىن دەيانداپەۋە.

شاعىر ھاتوۋە بەراۋردى سەلەمى كىردوۋە لە نىۋان خەلەك و خۇدا، لىنجا روۋنى دەكاتەۋە
كە خۇدا لە خەلەك زۆر چاكتر سەلەم دەداتەۋە و ھەر كارىكى خىر بىكەيتە سەلەم لاي
خۇدا پەك بە دەپە ((من جاء بالحسنة فله عشر مثالا)) الانعام / ۱۶۰.

۲- سۆفیانە:

له خەراپات نیه جی ی بی ئەدەبەن ئەوی لێرەن هەموو شاھو ئودەبەن^(۱)

* * *

ناگەبە سەلتەنەتی جاھو جەلال تا لە دل نیتە دەری جەنگ و جیدال^(۲)

۴- فەلسەفەی ژیان:

لەو دە خانوووی وا دەبینی کامە قەسرە، لەو دەبە

نامەوئ ھەر کامەییکی پێم ببەخشی لەو دەبە^(۳)

* * *

ژیان مەعناکی وەك نیسمی لەژان قەت نابێ خالی بی

کەستیکی ھاتە نیو دنیا، دەبی غەمگینی حالی بی^(۴)

(۱) لەبەحرێ ھەزەجی شەشی مەحزۇوفە: مفاعیلن مفاعیلن فاعلن.
خەراپات: کەلاو، بریتە لە خراپوونی سێفەتەکانی مرۆف و لەناو چوونی بوونی
جەستەیی. خەراپاتی پیاویکی کامە کە بەبی ویستی خۆی زانیی خواپیی لی
دەردەچی. فرەنگ اصطلاحات عرفانی، ص ۳۴۶
لەم بەیتەدا مەبەست لە خەراپات خانەقایە، چونکە ھەروەکەر موخلیس دەلی جینی شاھوو
نەدیەکانە.

(۲) لەبەحرێ رەمەلی شەشی مەحزۇوفە: فاعلان فاعلان فاعلن.
جەلال: سێفەتی قەھرو قینی خواپە، سێفەتە نادیارەکانی خوا جەلالەو سێفەتە دیارەکانیش
جەمالە.

ھەر کەسێ لەبەحرێ نایینی و سۆفیتە نەگەر دەمەتەقی لەدلی دەرنەکات ناگاتە پایە
جەلالی خواپیی، واتا: لە سێفەتە نادیارەکانی خودا ناگات.

(۳) لەبەحرێ رەمەلی شەشی مەحزۇوفە: فاعلان فاعلان فاعلان فاعلن.
فەلسەفەی ژبانی شاعیر لەسەر قەنەعات بنیات نراوە و قەسری لەلا لەودە کایە. لەم
بەیتەدا یاری کردنیکی جوان بەوشە (لەودە) کراوە، لەھەردووکیان بەدوو واتا
لێک دەدرێتەو، بەکەم: لەودە کای، دووھ: لەودە خانروە.

(۴) لەبەحرێ ھەزەجی ھەشتی ئەواو: مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن.
لەنێزان (خالی و حالی) رەگەزدۆزی موازیع ھەبە. واتا: فەلسەفەی ژبان لەسەر خۆشی و
ناخۆشی بنیات نراوە ژان لە ژبان وەرگیراوە ھەرچی بۆی لە ژان خالی ناییت.

سه رچاوه كان

عده بيه كان

- ١- الاتجاهات الادبية في العالم العربي الحديث، ط ٥، أنيس المقدسي، دار العلم للملايين، بيروت ١٩٧٣.
- ٢- الادب المقارن، د. عبدة عبود.
- ٣- الادب المقارن، د. محمد غنيمي هلال، القاهرة، ١٩٧٣.
- ٤- تاريخ السليمانية و انحائها، محمد أمين زكي، ترجمة: جميل رؤذ بة ياني، بغداد ١٩٥١.
- ٥- التاج، الجامع للأصول في احاديث الرسول، الشيخ منصور على ناصيف، بيروت ١٩٧٥.
- ٦- ترجمان الاشواق، ابن عربي دار بيروت للطباعة والنشر، بيروت.
- ٧- التصوف الاسلامي، د. زكي مبارك، دار الجيل، بيروت.
- ٨- التعريفات، الجرجاني، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد ١٩٨٦.
- ٩- التفسير، د. محسن عبد الحميد و فحطان عبدالرحمن الدوري، بغداد ١٩٨٠.
- ١٠- حياة الحيوان الكبرى، كمال الدين الدميري، دار الفكر، بيروت.
- ١١- دراسات في الادب المقارن الطبقي، د. داود سلوم.
- ١٢- دليل الفالحين، محمد بن حلان، القاهرة ١٩٢٨.
- ١٣- ديوان ابن عربي، دار الطباعة الباهرة ببولاق، مصر ١٣٧١ هـ.
- ١٤- ديوان ابوبكر الشبلي، د. كامل مصطفى الشبيبي، بغداد ١٩٦٧.
- ١٥- ديوان الحلاج، ط ٢، د. كامل مصطفى الشبيبي، ط ١، بغداد ١٩٦٧.
- ١٦- ديوان الشافعي، محمد عفيف الزعبي، بيروت ١٩٧٤.
- ١٧- الشعر الصوفي، عدنان حسين العوادي، دار الرشيد للنشر، بغداد ١٩٧٩.
- ١٨- شعر الطبيعة في الادب العربي، د. سيد نوفل، مطبعة مصر القاهرة ١٩٤٥.
- ١٩- صحيح سنن ابن ماجة، محمد ناصر الدين الالباني، ط ١، بيروت ١٩٨٦.

- ٢٠- طبقات الاولياء، ابن الملتن سراج الدين المصرى- تحقيق: نورالدين شربية.
- ٢١- الطبيعة في الشعر العراقي الحديث، حسين عبود، رسالة الماجستير، كلية الاداب، جامعة البصرة ١٩٨٤.
- ٢٢- الطبيعة و ما بعد الطبيعة، يوسف كرم، دار المعارف، القاهرة ١٩٥٩.
- ٢٣- الطواسين، الحلاج، تحقيق: ماسينيون، باريس ١٩١٣.
- ٢٤- عشرة آلاف كلمة، الامام على، النجف، مطبعة الغري الحديثة.
- ٢٥- العقد الجوهري في شرح ديوان الجزرى، ط٢، ملا احمد الزطنطى، مطبعة الصباح، ١٩٨٧.
- ٢٦- الفلسفة الصوفية في الاسلام، د. عبدالقادر محمود، دار الفكر العربى، ١٩٦٦.
- ٢٧- فيض القدير شرح الجامع الصغير، المناوى، ط١، مصر ١٩٢٨.
- ٢٨- لسان العرب، ابن منظور، دار لسان العرب، بيروت.
- ٢٩- محي الدين ابن عربي، عبدالعزيز سيد الاهل، ط ١، بيروت ١٩٧٠.
- ٣٠- مدخل الى التصوف الاسلامى، د.ابو الوفا التفتازانى.
- ٣١- المدخل الى الفلسفة، صدام الزياىدى.
- ٣٢- المصحف المفسر، محمد فريد وحدى، مؤسسة دار الشعب، القاهرة .
- ٣٣- المعجم الادبي، صبور عبدالنور، بيروت ١٩٧٩.
- ٣٤- المعجم التركي العربي، عبداللطيف بندر أوغلو، ط١، بغداد ١٩٨٢.
- ٣٥- معجم مصطلحات الصوفية، ط١، د.عبدالنعم الحنقى، بيروت ١٩٨٠.
- ٣٦- المعجم الفلسفي، ج ٢، د. جميل صليبا، دار الكتاب اللبناني ١٩٧٩.
- ٣٧- مقدمات في الشعر السومري، طراد الكبيسي، دار الحرية للطباعة، بغداد ١٩٧١.
- ٣٨- المنجد، منشورات دار المشرق، ط٣٧، بيروت ١٩٨٦.
- ٣٩- النجم الزاهر، نكتل يونس كشمولة، ط٢، الموصل ١٩٨٨.

كوردیه‌كان

- ١- نهدمبى بهراوردكارى، د.عزيز گمردى، چاپخانهى كۆرى زانىارى كورد، له به‌غدا ١٩٧٨.

- ۲- ئەدەبىي فۆلكلورى كوردى، كامەران موكرى، ج ۱، ھەولير ۱۹۸۴.
- ۳- بىنەمالە زانىاران، مەلا عەبدول كەرىمى مودەرىس، چاپخانى شەھىق، بەغدا ۱۹۸۴.
- ۴- پەندى پىشىنان، شىخ محمدى خال، ج ۲، بەغدا ۱۹۷۱.
- ۵- پەندى پىشىنان لە شىعرى كوردیدا، كەرىم شارمزا، ج ۱، بەغدا ۱۹۷۱.
- ۶- پەندى كوردى، عومەر شىخەللا، دار الحرية للطباعة، بەغدا ۱۹۸۰.
- ۷- تارىك و روون، ھىمن، بەغدا ۱۹۷۵.
- ۸- تەسەۋف چىيە؟ ئەمىن شىخ علا ئەدىن نەقىشەندى، بەغدا ۱۹۸۵.
- ۹- تىكىستى ئەدەبىي كوردى، د.محمد نوورى عارف، سلیمانى ۱۹۸۱.
- ۱۰- دىۋانى ئەدەب، ج ۲، گيوموكرىانى، چاپخانى ھەولير ۱۹۶۶.
- ۱۱- دىۋانى بىخود، محمدى مەلا كەرىم، چاپخانى (سلمان الاعظمى)، بەغدا ۱۹۷۷.
- ۱۲- دىۋانى پىرەمىرد، محمد رسول ھاوار، چاپخانى عانى، بەغدا ۱۹۷۰.
- ۱۳- دىۋانى جىزىرى، سادىق بەھانەدىن، چاپخانى كۆرى زانىارى كورد، بەغدا ۱۹۷۷.
- ۱۴- دىۋانى حاجى قادىرى كۆپى، سەردان ھەمىد مىران و كەرىم شارمزا، چاپخانى رۇشنىرى و لاوان، ھەولير ۱۹۸۶.
- ۱۵- دىۋانى ھەمدى، چاپى نامەخانە گەلاۋىز، سلیمانى ۱۹۵۷.
- ۱۶- دىۋانى سالم، ج ۲، گىۋى موكرىانى، چاپخانى كوردستان، ھەولير ۱۹۷۲.
- ۱۷- دىۋانى شىخ رمزا، نۇقسىت، بەغدا ۱۹۴۶.
- ۱۸- دىۋانى كوردى، ج ۲، گيوموكرىانى، چاپخانى كوردستان، ھەولير، ۱۹۷۲.
- ۱۹- دىۋانى كەمال، دەزگای رۇشنىرى و بلاوكردنهوى كوردى، بەغدا ۱۹۸۶.
- ۲۰- دىۋانى گۆران، محمدى مەلا كەرىم، چاپخانى كۆرى زانىارى عىراق، بەغدا ۱۹۸۰.
- ۲۱- دىۋانى مەلا ۋەسمان، د.ئەمىن موتاجى، چاپخانى ئاداب - نەجەف ۱۹۷۲.
- ۲۲- دىۋانى مەھوى، ج ۲، مەلا عەبدول كەرىمى مودەرىس، چاپخانى نۇقسىتى حىسام، بەغدا ۱۹۸۴.

۲۳- دیوانی نالی، مهلا عەبدول کەرىمى مودەرىس، چاپخانهى كۆرى زانىارى كورد، بهغدا ۱۹۷۶.

۲۴- ژيان و بەسەرھات و ھۆنراوى وەلى دىوانە، عوسمانى ھەورامى، چاپخانهى كۆرى زانىارى كورد، ج ۱، بهغدا ۱۹۷۶.

۲۵- سەروا، عەزىز گەردى، ئاراس، چاپخانهى و مزارەتى رۆشنەبىرى، ھەولەير ۱۹۹۹.

۲۶- فەرھەنگى خال، شەيخ مەھمەدى خال، چاپخانهى گامەران، سەيمانى ۱۹۷۶.

۲۷- فەرھەنگى گشتوكال، مەرووف قەرمەداغى، چاپخانهى (دار السلام)، بهغدا ۱۹۷۲.

۲۸- لە بابەت مێژووى ئەدەبى كوردىيەو، د. مەرف خەزەندەر، بهغدا ۱۹۸۴.

۲۹- مەم و زەين، ج ۱، شەرقەكەرن و فەكۆلەينا: ئەمىنى ئوسمان، مطبعة الجاحظ - بهغداد ۱۹۹۰.

۳۰- مەولودنامەى كوردى، موخلىس، چاپخانهى ھەولەير ۱۹۸۶.

۳۱- ھەولەير. تەحسىن جەجۆ و شەرزاد قەدر، بهغدا ۱۹۸۵.

گۆڤارو رۆژنامە كوردىيەكان

۱- جەلال سەنجاوى، مامۇستا مەلا خەلىل موخلىس وەلامى چوار پەرسىار ئەدەتەو، ھاوكارى، ژمارە: ۲۳۲، ۱۹۷۴.

۲- جەلال مەولود ئەحمەد، شاعىرى دەشتى قەراج مەلا خەلىل موخلىس، بەيان، ژمارە: ۱۱۲، ۱۹۸۵.

۳- خالەد جوتيار، مامۇستا خەلىل موخلىس كۆپە؟ رۆشنەبىرى نو، ژ: ۱۴، ۱۹۷۴.

۴- سۆران مەحوى، واھى يان موخلىس، بەيان، ژمارە: ۱۲۲، ۱۹۸۶.

۵- عەبدول قەدر دىباغى، دەمىكە، پاشكۆى عىراق، ژمارە: ۲۲، ۵۰ / ۱۹۸۸.

۶- عەلى فەتاح دزەبى، سى گۆل لەباغى لاوانەو، كاروان، ژمارە: ۲۸، ۱۹۸۵.

۷- گۆڤارى ھەتاو، ژمارە: ۷۱، ۱۹۵۶.

۸- گيوموكرىانى، ھەتاو، ژمارە: ۴۶، ۱۹۵۵.

۹- مەلا ئەنومەرى ماى، موخلىس، ھەتاو، ژمارە: ۴۱، ۱۹۵۵.

گوفاره عهريبيه كان

مجلة عالم الفكر، المجلد / ١١، العدد / ٢، سنة ١٩٨٠

سهرچاوه فارسىيہ كان

- ١- تاريخ ادبيات ايران، د.رضا زاده شفق، تهران ١٩٤١.
- ٢- تاريخ تصوف در اسلام، د.قاسم غنبي، انتشارات زوار، ضاٹ طلشن، تهران ١٣٦٩هـ.
- ٣- ديوان حافظ، تيمور برهان ليمودهى، انتشارات كاويان.
- ٤- ديوان حافظ، على بهائى شر فعلى، بمطبع محمدى بمبي .
- ٥- رباعيات خيام، ازروى نسخة: محمد على فروغى
- ٦- فرهنگ اصطلاحات عرفاني ابن عربي، ض٢، د.طل بابا سعيدى، تهران ١٣٨٤.
- ٧- فرهنگ اصطلاحات و تعبيرات عرفانى، د.سيد جعفر سجادى، ضاٹ ضهارم، ضاٹ افست طلشن، تهران ١٣٧٨
- ٨- فرهنگ فارسى عميد، حسن عميد، انتشارات امير كبير، تهران ١٣٦٢ هـ.
- ٩- قواعد الفارسيه، د. محمد تقى الزهتابي و د. حسين على محفوظ، مطبعة الادب النجف ١٩٧٢.
- ١٠- كليات سعدى، محمد على فروغى، انتشارات نشر طلوع.
- ١١- طلستان سعدى، محمد على فروغى، ضاٹ مهارت.

